

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Мирјана Д. Павловић

ИМОВИНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ниш, 2014.

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF LAW

Mirjana D. Pavlović

**PROPERTY CRIMINAL LAW
MEASURES**

DOCTORAL DISSERTATION

Niš, 2014.

Ментор:

Проф. др Драган Јовашевић, редовни професор,
Универзитет у Нишу, Правни факултет

Чланови комисије:

Проф. др Борислав Петровић, редовни професор,
Универзитет у Сарајеву, Правни факултет

Проф. др Саша Кнежевић, редовни професор,
Универзитет у Нишу, Правни факултет

Датум одбране докторске дисертације:

10. октобар 2014. године

НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ: ИМОВИНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ

РЕЗИМЕ

Имовинске кривичноправне мере су мере које држава, односно друштво користе у борби против криминалитета. То су: новчана казна, конфискација имовине, одузимање предмета, одузимање имовинске користи и одузимање имовине проистекле из кривичног дела. Свеобухватно научно истраживање појма, карактеристика, садржине, врсте, елемената, правне природе, основа, начина и граница прописивања, изрицања и извршења имовинских кривичноправних мера има велики значај.

Историјски развој ових мера приказан је кроз анализу кривичноправних одредби о имовинским кривичноправним мерама у најважнијим историјским правним споменицима и анализу ових мера у писаним правним споменицима Републике Србије. Имовинске кривичноправне мере настале су веома рано. Новчана казна и конфискација имовине постојале су још у египатском праву и праву Месопотамије. Остале имовинске кривичноправне мере појавиле су се касније.

Упоредноправна анализа указује на постојање имовинских кривичноправних мера у великом броју европских земаља. Дефинисање имовинских кривичноправних мера у кривичном законодавству Републике Србије најсличније је одређивању ових мера у кривичним законима држава бивше СФРЈ. Анализа упоредноправних решења указује на шароликост у примени различитих имовинских кривичноправних мера у савременом праву.

У трећој глави докторске дисертације анализирана је примена имовинских кривичноправних мера у важећем кривичном законодавству Републике Србије. Кривично законодавство Републике Србије познаје следеће имовинске кривичноправне мере: новчану казну, одузимање предмета, одузимање имовинске користи и одузимање имовине проистекле из кривичног дела. На овом месту анализирана су решења Кривичног законика и Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела.

На значај имовинских кривичноправних мера указује и њихова примена у другим гранама казненог права: прекршајном и привреднопреступном праву, али и у међународном кривичном праву.

И на крају, у петој глави докторске дисертације аутор анализира казнену политику судова у примени имовинских кривичноправних мера.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: имовинске кривичноправне мере, новчана казна, конфискација имовине, одузимање предмета, одузимање имовинске користи, одузимање имовине проистекле из кривичног дела

НАУЧНА ОБЛАСТ: Правне науке

УЖА НАУЧНА ОБЛАСТ: Кривично право

УДК БРОЈ: 343.271/.272

DOCTORAL DISSERTATION TITLE:
PROPERTY CRIMINAL LAW MEASURES

SUMMARY

Property criminal law measures are measures which state, or society use to fight against crime. They are: fine, confiscation of property, dispossession of object, confiscation and seizure of assets derived from criminal act. Comprehensive scientific study concept, characteristics, content, type, elements, legal nature, the basis, methods and limits of prescribing, imposition and enforcement of property criminal law measures are of great importance.

The historical development of these measures are shown through analysis of the most important historical monuments of legal and analysis property criminal law measures in the written legal documents of the Republic of Serbia. Fine and confiscation of property existed in Egypt law and in Mesopotamia law. Other property criminal law measures appeared later.

Comparative analysis indicate the existence of property criminal law measures in many European countries. Defining property criminal law measures in criminal legislation of the Republic of Serbia are the most similar to the determination of these measures in the Criminal codes of the states of the former Yugoslavia. Comparative analysis of legal decisions indicate variability in the implementation of various property criminal law measures in modern criminal law.

Use of property criminal law measures in the criminal legislation of the Republic of Serbia today is analyzed in the third chapter of the doctoral dissertation. Criminal legislation of the Republic of Serbia knows the following property criminal law measures: fine, dispossession of object, confiscation and seizure of assets derived from criminal act. At this point are analyzed solutions of the Criminal Code and the Law on seizure of property acquired through crime.

Except in criminal law, property criminal law measures are applied in other branches of criminal law: misdemeanor law, economic offence and international criminal law.

And finally, the author analyzed the criminal policy of the courts in the application of property criminal law measures in the fifth chapter of the doctoral dissertation.

KEY WORDS: property criminal law measures, fine, confiscation of property, dispossession of object, confiscation, seizure of assets derived from criminal act

FIELD OF EXPERTISE: Law

SPECIFIC FIELD OF EXPERTISE: Criminal law

UDK: 343.271/.272

САДРЖАЈ

Увод.....	1.
Глава прва	
ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНОПРАВНИХ МЕРА.....	15.
1. Уводна разматрања.....	15.
2. Имовинске кривичноправне мере у историјским споменицима у свету..	17.
2.1. Период првобитне људске заједнице.....	18.
2.2. Стари век.....	23.
2.3. Средњи век.....	34.
3. Имовинске кривичноправне мере у историјским споменицима у Србији.....	42.
3.1. Средњи век.....	44.
3.2. XIX век.....	52.
3.2.1. Закон проте Матеје Ненадовића.....	52.
3.2.2. Карађорђево Криминално законик.....	53.
3.2.3. Криминални (Казнитељни) законик за Књажество Србију....	56.
3.3. XX век.....	64.
3.3.1. Кривични законик Краљевине Југославије.....	64.
3.3.2. Уредба о војним судовима.....	72.
3.3.3. Закон о врстама казни.....	73.
3.3.4. Општи кривични закон.....	76.
3.3.5. Кривични законик ФНРЈ.....	80.
3.3.6. Кривични закон СФРЈ.....	92.
3.3.7. Кривични закон Републике Србије.....	106.
Глава друга	
ИМОВИНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ У УПОРЕДНОМ ПРАВУ.....	109.
1. Уводна разматрања.....	109.
2. Државе бивше СФР Југославије.....	110.

2.1. Црна Гора.....	110.
2.2. Босна и Херцеговина.....	115.
2.3. Хрватска.....	123.
2.4. Македонија.....	130.
2.5. Словенија.....	135.
3. Источно – европске државе.....	138.
3.1. Албанија.....	138.
3.2. Белорусија.....	139.
3.3. Бугарска.....	141.
3.4. Естонија.....	142.
3.5. Летонија.....	144.
3.6. Литванија.....	145.
3.7. Руска федерација.....	147.
3.8. Украјина.....	150.
4. Централно – европске државе.....	152.
4.1. Грчка.....	152.
4.2. Немачка.....	153.
4.3. Италија.....	155.
4.4. Финска.....	157.
4.5. Француска.....	159.
4.6. Швајцарска.....	160.
4.7. Шпанија.....	162.

Глава трећа

ИМОВИНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ У ПРАВУ СРБИЈЕ.....	165.
1. Уводна разматрања.....	165.
2. Новчана казна.....	168.
2.1. Појам и карактеристике новчане казне.....	168.
2.2. Новчана казна као главна и као споредна казна.....	175.
2.3. Системи новчане казне.....	177.
2.4. Примена новчане казне у Републици Србији.....	182.

2.5. Новчана казна као основ изрицања условне осуде и судске опомене.....	190.
2.6. Гашење новчане казне.....	192.
2.7. Предвиђеност новчане казне у посебном делу Кривичног законика.....	194.
2.8. Извршење новчане казне.....	198.
3. Конфискација имовине.....	202.
3.1. Појам и карактеристике конфискације имовине.....	202.
3.2. Услови за изрицање конфискације имовине.....	209.
3.3. Предвиђеност конфискације имовине за кривична дела.....	212.
3.4. Конфискација имовине у међународноправним актима.....	214.
4. Одузимање предмета.....	219.
4.1. О мерама безбедности уопште.....	219.
4.2. Појам и карактеристике мере безбедности одузимање предмета.....	222.
4.3. Правна природа мере одузимање предмета.....	224.
4.4. Субјекти којима се изриче мера одузимање предмета.....	228.
4.5. Услови за изрицање мере одузимање предмета.....	230.
4.6. Предвиђеност мере безбедности одузимање предмета у посебном делу Кривичног законика.....	234.
4.7. Однос мере безбедности одузимање предмета и привременог одузимања предмета.....	236.
4.8. Поступак за изрицање мере безбедности одузимање предмета.....	238.
4.9. Извршење мере безбедности одузимање предмета.....	240.
5. Одузимање имовинске користи.....	241.
5.1. Појам и карактеристике мере одузимања имовинске користи.....	242.
5.2. Правна природа мере одузимања имовинске користи.....	244.
5.3. Услови за одузимање имовинске користи.....	250.
5.4. Утврђивање висине имовинске користи.....	253.
5.5. Начин одузимања имовинске користи.....	256.
5.6. Поступак за одузимање имовинске користи.....	257.
5.7. Извршење одузимања имовинске користи.....	259.
6. Одузимање имовине проистекле из кривичног дела.....	260.

6.1. Појам и карактеристике мере одузимања имовине.....	262.
6.2. Привремено одузимање имовине.....	265.
6.3. Трајно одузимање имовине.....	267.
6.4. Управљање одузетом имовином.....	268.

Глава четврта

ИМОВИНСКЕ КАЗНЕНОПРАВНЕ МЕРЕ У ДРУГИМ ГРАНАМА ПРАВА.....	271.
1. Уводна разматрања.....	271.
2. Имовинске санкције у прекршајном праву.....	272.
2.1. О прекршајном праву.....	272.
2.2. Појам и карактеристике прекршаја.....	275.
2.3. Прекршајна одговорност и прекршајне санкције.....	279.
2.4. Имовинске санкције за прекршај.....	281.
2.4.1. Новчана казна.....	283.
2.4.2. Одузимање предмета.....	290.
2.4.3. Одузимање имовинске користи.....	294.
3. Имовинске санкције у привреднопреступном праву.....	296.
3.1. О привреднопреступном праву.....	296.
3.2. Појам и карактеристике привредних преступа.....	298.
3.3. Одговорност за привредни преступ и санкције.....	305.
3.4. Имовинске санкције за привредни преступ.....	307.
3.4.1. Новчана казна.....	308.
3.4.2. Одузимање предмета.....	313.
3.4.3. Одузимање имовинске користи.....	316.
4. Имовинске санкције у међународном кривичном праву.....	318.
4.1. О међународном кривичном праву.....	318.
4.2. Међународна кривична дела и кривична одговорност.....	321.
4.3. Кривичне санкције.....	324.

Глава пета

КАЗНЕНА ПОЛИТИКА СУДОВА У ПРИМЕНИ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНОПРАВНИХ МЕРА.....	333.
---	------

1. Уводна разматрања.....	333.
2. Примена новчане казне у судској пракси.....	334.
3. Примена мере безбедности одузимања предмета у судској пракси.....	350.
4. Примена мере одузимања имовинске користи у судској пракси.....	358.
Закључак.....	363.
Литература.....	373.

УВОД

Историјски развој друштва показује да су у свим периодима појединци кршили правила друштвеног понашања. Та правила су се односила на различите облике друштвеног живота. Кршење правила друштвеног понашања најпре је означавано појмом ексцес, а данас појмом криминалитет. Криминалитет је негативна друштвена појава. То је масовна друштвена појава која представља скуп свих учињених кривичних дела у једној држави. Термин криминалитет потиче од латинске речи *сгипен* што значи злочин. Постојао је у робовласничком периоду, феудализму, капитализму, па и у социјализму. Класификације и типологије криминалитета су различите. Према једној подели криминалитет се дели на: криминалитет насиља, имовински, привредни (економски), компјутерски, професионални криминалитет, саобраћајну делинквенцију, криминалитет белог оковратника, организовани криминалитет, малолетничку делинквенцију и рецидивизам.¹

У структури криминалитета у свим савременим државама доминира имовински криминалитет. Да би се говорило о начинима борбе против имовинског криминалитета неопходно је најпре указати на појам имовинског криминалитета и његове основне карактеристике. Имовински криминалитет је назив за кривична дела уперена против имовине чијим се вршењем остварује противправна имовинска корист за извршиоца кривичног дела или неко друго лице. У већини земаља под имовинским криминалитетом подразумевају се следећа кривична дела: крађа, утаја, превара, оштећење туђе ствари, одузимање возила и слично.

С обзиром на то да се криминалитет испољава вршењем кривичних дела, проучавање кривичног дела има вишеструки значај. С једне стране, доприноси јасном дефинисању овог појма, а са друге, изграђивању свести грађана о томе шта је кривично дело и са којим се последицама сусрећу учиниоци кривичних дела. Изучавање кривичног дела везује се за изучавање кривичних санкција, с обзиром на то да нема кривичне санкције без кривичног дела.

¹ С. Константиновић, Вилић, В. Николић, Ристановић, Криминологија, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2003. године, стр. 114.-197.

Појам кривичног дела различито се дефинише. Прва схватања усвајају само два основна елемента кривичног дела: учињено дело и казну. Дефиниције које су настале касније, у појам кривичног дела уводе и трећи елемент. То је кривична одговорност. Која ће се понашања сматрати кривичним делима зависи од владајуће већине и потребе друштва за спречавањем вршења противправних деликата. Људска понашања која представљају кривична дела морају се дефинисати како би се остварила основна функција кривичног права. Ако посматрамо историјски развој кривичног права уочавају се различита кривична дела. На пример, раније нису постојала кривична дела која постоје данас. Са развојем државе и друштва мења се и потреба за кривичноправном заштитом одређених добара и вредности. Такође, нека кривична дела која су постојала раније временом су престала да постоје. На пример, кривична дела против цркве и религије или против појединих друштвено – политичких уређења. Између групе кривичних дела која су престала да постоје и групе кривичних дела која се појављују налазе се кривична дела која постоје у већини правних система и у свим временским периодима. То су класична кривична дела, као на пример убиство, телесне повреде, крађе, и слично.

Данас у правној теорији постоје различите поделе кривичних дела. Кривична дела класификују се према следећим критеријумима: 1. групном заштитном објекту, 2. тежини: злочини, преступи и иступи, односно злочини и иступи, 3. радњи извршења: једноставна и сложена, 4. природи: општа и политичка, 5. начину извршења: кривична дела чињења и нечињења, 6. својству извршиоца: општа, посебна и својеручна или власторучна, 7. врсти проузроковане последице: кривична дела повреде и кривична дела угрожавања, 8. трајању последице: тренутна, трајна и кривична дела стања, 9. стадијуму у извршењу: свршено и покушано кривично дело, 10. типовима бића кривичног дела: основна, привилегована и квалификована, 11. саставу: проста, сложена, продужена и колективна и 12. облику кривице: умишљајна и нехатна кривична дела.

У оквиру наведених кривичних дела постоје и имовинска кривична дела. Објект заштите ових кривичних дела је имовина физичких и правних лица. То може бити покретна и непокретна имовина, али и имовинска права. Радња извршења најчешће се јавља у виду одузимања, оштећења, уништења, прибављања, присвајања. Основни мотив вршења имовинских кривичних дела је стицање добити,

односно прибављање имовинске користи за себе или другог. Као резултат радње извршења код имовинских кривичних дела јавља се, с једне стране, проузроковање штете по имовину, имовинска права или интересе пасивног субјекта (физичког или правног лица), односно, с друге стране, исто толики или већи износ прибављене противправне имовинске користи на страни извршиоца дела или неког другог лица.² У кривичном праву постоји и подела кривичних дела која спадају у област имовинског криминалитета на: 1. права кривична дела против имовине – искључиво уперена против имовине и 2. кривична дела која су усмерена против других друштвених вредности (на пример, против службене дужности или привреде), али којима се врши напад (повреда или угрожавање) имовине, имовинских добара или имовинских права и интереса.³ Све појавне облике криминалитета, па и имовински криминалитет треба прејудуцирати и свести на најмању могућу меру. Да би се то постигло, онима који би могли учинити неко забрањено понашање, треба ставити у изглед зло које ће наступити као реакција на извршено забрањено дело.

С обзиром на то да је криминалитет масовна друштвена појава, држава, односно, друштво спроводе борбу против криминалитета. Многе науке баве се изучавањем криминалитета и различитим начинима и средствима која се користе у борби против ове негативне друштвене појаве. То су: кривично право, кривично процесно право, криминологија, криминалистика, политика сузбијања криминалитета, судска психологија, судска психијатрија и судска медицина. Све ове науке имају свој начин изучавања криминалитета и своје методе борбе против криминалитета.

Политика сузбијања криминалитета је правна научна дисциплина која прати примену кривичног права и његов успех у сузбијању криминалитета, односно прати примену појединих средстава и метода у казненој политици и даје критичку оцену о корисности или некорисности тих средстава и метода.⁴ Дели се на: 1. превентивне и 2. репресивне садржаје. Подела на превентивне и репресивне мере учињена је према карактеру мера које се користе у борби против криминалитета. Превентивни

² Д. Јовашевић, Кривичноправни аспекти превенције имовинског криминалитета, Судска пракса, Београд, фебруар-март 2003. године, стр. 86.

³ Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, Службени гласник, Београд, 2011. године, стр. 155.

⁴ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи дио, Правни факултет, Сарајево, 2005. године стр. 98.

садржаји односе се на антикриминогено понашање, док се репресивни садржаји изражавају кроз кривично право. Превентивне мере усмерене су на отклањање узрока криминалитета. Могу се односити на отклањање узрока криминалитета уопште, или на отклањање појединих облика криминалитета. На пример, превентивним мерама утиче се на побољшање материјалних услова живота људи, подизање општег образовања, развој свести грађана о улози породице, здраве животне навике, издвајање деце из породице уколико она негативно утиче на њихов развој и слично. Ове мере имају велику улогу у спречавању и смањењу криминалитета. Међутим, нису увек довољне само превентивне мере. Упоредо са применом превентивних мера неопходна је и примена репресивних мера.

Репресивне мере су кривичноправне мере као одговор друштва на вршење забрањених дела. Заправо, држава унапред одређује кажњива понашања и кривичноправне мере за таква понашања чиме онемогућава примену мера које нису предвиђене одговарајућим правним актима. На тај начин манифестује се заштитна функција кривичног права којом се обезбеђује сигурност човека и грађанина једне државе. Основна права и слободе човека и грађанина одређени су Уставом, законима и другим актима. У складу са тим правима, кривичноправна принуда примењује се само у складу са законом и само онда када је неопходна за заштиту основних друштвених вредности. Она се примењује само онда када се на други начин не може остварити заштита једног добра. Према томе, уколико се заштита неког правног добра може постићи применом санкција грађанског, прекршајног, управног права и слично тада се њима мора дати предност. Примена кривичне санкције је крајње средство у борби против криминалитета.

Од најстаријих времена па до данас основни и најважнији вид реакције државе, односно друштва у борби против криминалитета су кривичне санкције. Кривичне санкције пружају заштиту одређеном друштву и његовом поретку од криминалитета и представљају извесно лишавање за учиниоца кривичног дела.⁵ Из тог разлога кривичне санкције заузимају централно место у кривичном праву. Област кривичних санкција је најдинамичнији део кривичног права. Готово све измене кривичног законодавства обухватале су и систем кривичних санкција.

⁵ Д. Димитријевић, Основи кривичног права ФНРЈ, Општи део, Увод, Универзитетско књижевско издавачко предузеће Веселин Маслеша, Сарајево, 1953. године, стр. 68.

Историјски развој кривичних санкција приказује се кроз историјски развој државе. Са развојем државе, променама у друштвеном уређењу, потребом за остварење нових циљева у политици сузбијања криминалитета, мењао се и систем кривичних санкција. Динамичност друштвеног развоја условљава и динамичност система кривичних санкција. Временом су прихватане нове кривичне санкције, а одбациване оне којима се с обзиром на степен развоја друштва више није могла остварити основна сврха прописивања, изрицања и извршења. На тај начин вршене су квалитативне и квантитативне промене у систему кривичних санкција. Особености пеналне антропологије могуће је сагледати од настанка друштва па све до данас.

У прво време доминирале су телесне казне и смртна казна. Временом ове казне замењује казна лишења слободе која постоји и данас. Имовинске казне, такође настају веома рано. Према томе, може се рећи да у робовласничком периоду у кажњавању учиниоца кривичних дела доминирају казне. Период феудализма карактеришу тешке, бешчастеће, сурове казне. Међутим, такав систем казни у феудализму није утицао на смањење криминалитета. Поред казни у кривично законодавство временом се уводе и неке друге санкције. То су васпитне мере и мере безбедности. Ове мере уводе се као додатак казнама у спречавању и сузбијању криминалитета. На тај начин започет је процес стварања разгранатог система кривичних санкција какав данас постоји.

Динамичност у развоју кривичних санкција карактеристичан је и за домаће кривично законодавство. Честе и обимне измене домаћег кривичног законодавства проузроковале су честе и обимне измене у систему кривичних санкција. Најпре су се примењивале освета и композиција да би се временом појавиле имовинске казне, казна лишења слободе и друге казне. Промене које су се временом дешавале у самој структури криминалитета утицале су на промене система кривичних санкција. Са појавом организованог криминалитета, криминалитета у привреди, компјутерског криминалитета, криминалитета у сектору приватизације, еколошког криминалитета, трговине људима и других облика криминалитета намећу се нови циљеви криминалне политике и потреба за увођењем нових кривичних санкција и других кривичноправних мера. Све кривичне санкције усмерене су на одузимање или ограничавање одређених права учиниоцу кривичног дела.

Пре излагања о појединим кривичноправним мерама најпре треба указати на појам кривичне санкције и казне с обзиром да су то кривичноправне мере које имају велику улогу у борби против криминалитета. Дефиниције кривичних санкција су различите. Кривична санкција је мера кривичноправне принуде коју изриче суд у законито спроведеном поступку учиниоцу кривичног дела ради заштите друштва од криминалитета, а састоји се у лишавању или ограничавању одређених слобода и права или у упозорењу учиниоцу да ће бити лишен или ограничен слобода или права ако поново изврши кривично дело.⁶ Према М. Радовановићу кривичне санкције су мере заштите друштва од криминалитета, предвиђене у закону, које изриче суд против учиниоца кривичног дела због извршеног кривичног дела и састоје се у повреди његових правних добара.⁷ Кривичноправне санкције су законом прописани садржаји и начини кривичноправне принуде које након спроведеног поступка примењује државна власт према учиниоцу кривичног дела ради остварења опште сврхе свих и посебне сврхе управо изречене врсте тих санкција.

Из ове дефиниције кривичне санкције произилазе њене особине. То су: 1. прописивање кривичних санкција темељи се на начелу ограничења кривичноправне принуде: а) кривичне санкције прописују се само за она понашања којима се повређују или угрожавају уставом заштићене вредности при чему се њихова заштита не може остварити без примене кривичноправне принуде, б) кривичне санкције су сразмерне тежини учињеног кривичног дела, в) кривичне санкције и начин њихове примене према учиниоцу кривичног дела врши се само у мери која одговара врсти кривичне санкције и њеној посебној сврси, г) кривичне санкције су ограничене с обзиром на кривицу и узраст учиниоца кривичног дела, д) кривичноправна принуда мора бити лична, 2. законитост кривичних санкција, 3. прописивање више врста и мера кривичноправних санкција чиме се омогућава њихова индивидуализација, 4. примена кривичних санкција мора се темељити на праведности примене кривичноправне принуде, 5. кривичне санкције су хумане и 6. савремене кривичне санкције морају бити опозиве и поправљиве.⁸

⁶ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, Савремена администрација, Београд, 1979. године, стр. 309.

⁷ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, Савремена администрација, Београд, 1966. године, стр. 286.

⁸ Ж. Хорватић, П. Новоселец, Казнено право, Општи део, Министарство унутарњих послова Полицијска академија, Загреб, 1999. године, стр. 372. – 382.

Основна и најзначајнија врста кривичних санкција је казна. Казнени систем једне земље представљају све казне предвиђене позитивним правом те земље. Овај систем обухвата различите казне по садржају и циљевима прописивања, изрицања и извршења. Које ће казне чинити систем казни зависи од потреба друштва у борби против криминалитета. Структура казног система зависи и од друштвено – економског, политичког, културног уређења једне државе. Такође, систем казни је у највећој мери израз владајуће филозофије одређеног друштва, њене традиције и културе и најзначајније мерило правде и правичности, односно положаја и вредности човекових права.⁹ С обзиром на важност коју казне имају у једном друштву неопходно је одредити и појам казни.

Дефиниције казни разликују се у зависности од карактера казне. Најпре је постојало схватање да постоје два појма казне: материјални и формални. Формални појам казне обухвата правне елементе казне, као што су одређеност у закону, законитост у изрицању и извршењу. С друге стране, материјални појам казну одређује према циљевима, односно сврси која се треба постићи казном. Међутим, ни један од ових појмова не може се узети као појам који у потпуности дефинише казну. Из тог разлога казна се дефинише на бази јединства материјалних и формалних обележја. Према материјално – формалној дефиницији казна се одређује као принудна мера предвиђена у закону коју изриче суд учиниоцу скривљеног кривичног дела у циљу заштите човека и других основних друштвених вредности, а која се састоји у одузимању или ограничавању његових слобода и права.¹⁰

Приликом изучавања казни неопходно је обратити пажњу на три важна сегмента: 1. ко има право кажњавања, 2. у чему се састоји казна и 3. која је сврха изрицања казни. Оправдање казне налази се у нужди егзистенције права, а право у њој проналази услов опстанка како би показало своју моћ над онима који се праву противе.¹¹ Право кажњавања учинилаца кривичних дела, односно забрањених понашања најпре је припадало друштву. Са појавом државе, право кажњавања прелази у руке државе. Зло које је у казни садржано разликује се у зависности од

⁹ М. Бабић, Кривични законик Републике Српске са коментаром, објашњењима и регистром појмова, Институт за правне и друштвене науке Правног факултета у Бањалуци, Бања Лука, 2001. године, стр. 48.

¹⁰ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Номос, Београд, 2006. године, стр. 199.

¹¹ Ј. Шиловић, Казнено право, Знанствена књижница, Загреб, 1908. године, стр. 20.

врсте казне која се изриче учиниоцу кривичног дела. Углавном се зло које се примењује састоји у одузимању или ограничавању одређених права учиниоцу кривичних дела. И поред тога што казна представља зло које се против његове воље изриче учиниоцу кривичног дела, она мора задовољавати одређене услове. Казна мора бити лична, човечна (хумана), морална, сразмерна, дељива, опозива, поправљива и заменљива.

Сматра се да казна, односно кажњавање долази као логична криминално – политичка консеквенца за оно што се учини извршавајући недозвољено дело. Према томе, казна је последица елемента противправности кривичног дела.¹² И на крају, свака казна има своју сврху прописивања, изрицања и извршења. Сврха кажњавања обухвата више аспеката: прописивање кривичних санкција, изрицање кривичних санкција и извршење кривичних санкција. Основни циљ кажњавања је заштита друштва од криминалитета. У оквиру сврхе кривичних санкција предвиђена је и сврха изрицања појединих врста кривичних санкција. Сврха кажњавања спроводи се путем генералне и специјалне превенције. Под генералном превенцијом подразумева се васпитни утицај на друге да не чине кривична дела и јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона. За разлику од генералне превенције, специјална превенција односи се на спречавање учиниоца кривичног дела или неког другог забрањеног понашања да убудуће врши забрањени деликт и утицај на његово преваспитање.

Сва савремена кривична законодавства данас предвиђају више врста казни које чине систем казни. У оквиру система казни постоје поделе казни према различитим критеријумима. Према критеријуму самосталности у изрицању, казне се деле на: главне и споредне казне. С обзиром на трајање, казне се деле на: трајне и временске. Наше кривично законодавство данас не познаје трајне казне. Према начину прописивања, казне могу бити: алтернативне и кумулативне. И на крају, према добру које погађају, казне се деле на: казне против живота, казне против имовине, против телесног интегритета, против слободе, против части и грађанских права итд. У нашем кривичном законодавству не постоје казне против живота и телесног интегритета.

¹² М. Ђорђевић, А. Михајловски, Деликти казненог права, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1978. године, стр. 68.

Предмет овог рада, између осталог, су и имовинске казне. Имовинске казне су казне које су често изрицане кривичне санкције, посебно учиниоцима имовинских кривичних дела, али и кривичних дела која су извршена из користољубља и у циљу противправног стицања имовинске користи. Ове казне, углавном, се изричу учиниоцима лакших кривичних дела, примарним, ситуационим и случајним учиниоцима кривичних дела. Примарни делинквенти су она лица која по први пут врше неко кривично дело. Ситуациони делинквенти су лица чије је кривично дело настало као резултат случајних објективних околности. И на крају, случајни делинквенти су учиниоци нехатних, случајних кривичних дела.

Систему кривичних санкција поред казни припадају и мере безбедности. Увођење мера безбедности у систем кривичних санкција под утицајем италијанске позитивне школе права ствара дуалистички систем кривичних санкција у кривичном праву. Дуалистички систем кривичних санкција израз је модерне казнене политике и тежи уважавању, како ретрибуције, тако и превенције у кривичном праву. Као и казне, и мере безбедности имају своју сврху прописивања, изрицања и извршења. Систем мера безбедности је најразгранатији. Од свих мера безбедности које предвиђа кривично законодавство у борби против имовинског криминалитета нарочито се издваја мера одузимања предмета. То је мера имовинског карактера јер се њеним извршењем од учиниоца кривичног дела одузимају одређени предмети који представљају имовинско добро.

И на крају, одузимање имовинске користи и одузимање имовине проистекле из кривичног дела су кривичноправне мере имовинског карактера чије је увођење у кривично законодавство позитивно утицало на борбу против имовинског криминалитета, а нарочито на борбу против организованог криминалитета.

Такав систем кривичноправних мера условио је и сам назив рада, па отуда назив „Имовинске кривичноправне мере“, а не имовинске кривичне санкције. С обзиром на то да ће се појам имовинске кривичноправне мере употребљавати кроз цео ток анализе потребно је рашчланити овај појам и дефинисати све његове елементе. Термин имовинске указује на то да се прописивањем, изрицањем и извршењем ових мера од учиниоца кривичног дела одузима покретна или непокретна имовина, односно нека имовинска корист. Тиме се задире у имовину учиниоца кривичног дела. Термин кривичноправне односи се искључиво на мере

које су предвиђене кривичним законодавством. У наслову рада користи се и термин мере. То је знатно шири појам у односу на појам кривичне санкције. Он обухвата кривичне санкције и друге мере које се користе у борби против криминалитета. Имовинске кривичноправне мере које су предмет анализе у овом раду су: новчана казна, конфискација имовине, одузимање предмета, одузимање имовинске користи и одузимање имовине проистекле из кривичног дела.

Како су окоснице истраживања хипотезе¹³, након дефинисања основних појмова потребно је указати на хипотетички оквир истраживања у овом раду. Као полазна хипотеза може се навести следећа тврдња: Имовинске кривичноправне мере су мере имовинског карактера које су настале веома рано, предвиђене кривичним законодавством наше државе и многих других европских земаља које се често изричу у пракси. У оквиру ове основне, полазне хипотезе може се извојити неколико подхипотеза.

Прва подхипотеза јесте да су имовинске кривичноправне мере настале веома рано, још у робовласничком периоду.

Друга подхипотеза представља сазнање да су имовинске кривичноправне мере настале веома рано и у нашем кривичном законодавству.

Трећа подхипотеза односи се на заступљеност имовинских кривичноправних мера у упоредном праву.

Четврта подхипотеза представља тврдњу да наше важеће кривично законодавство познаје четири од укупно пет анализираних имовинских кривичноправних мера.

Пета подхипотеза наводи се као сазнање да се имовинске кривичноправне мере примењују и у другим гранама казненог права, а не само у кривичном праву.

И, шеста подхипотеза имовинске кривичноправне мере дефинише као често изрицане мере.

У циљу боље прегледности проблематика у овом раду биће анализирана кроз пет целина. Прва целина посвећена је историјском развоју имовинских кривичноправних мера. Ова целина састоји се из две подцелине. Прва се односи на имовинске кривичноправне мере у историјским споменицима уопште. Најпре ће се

¹³ М. Вујевић, Увођење у зnanствени рад у подручју друштвених зnanости, Школска књига, Загреб, 2006. године, стр. 87.

указати на период првобитне људске заједнице, на реакције друштва на кршења правила друштвеног понашања и утицај ових реакција на имовинске кривичноправне мере. Након тога биће речи о имовинским кривичноправним мерама у најважнијим историјским правним споменицима. Друга подцелина посвећена је историјском развоју имовинских кривичноправних мера у Србији. У овом делу анализираће се имовинске кривичноправне мере у свих кривичним законима почев од Душановог законика, па до Основног кривичног закона.

Друга целина посвећена је имовинским кривичноправним мерама у упоредном праву. Посебна пажња биће посвећена овим мерама у законодавствима држава бивше СФРЈ (Босна и Херцеговина, Македонија, Словенија, Црна Гора и Хрватска), али и многим европским кривичним законима (Албанија, Белорусија, Бугарска, Естонија, Летонија, Литванија, Русија, Украјина, Грчка, Немачка, Италија, Финска, Француска, Швајцарска и Шпанија).

У трећем делу рада анализираће се поједине имовинске кривичноправне мере у праву Републике Србије. То су: новчана казна, конфискација имовине, одузимање предмета, одузимање имовинске користи и одузимање имовине проистекле из кривичног дела. Приликом анализирања појединих мера, указаће се на појам, карактеристике, услове изрицања и извршења свих имовинских кривичноправних мера понаособ. Указаће се на сва решења која су предвиђена нашим важећим законодавством. Новчана казна, одузимање предмета и одузимање имовинске користи су мере предвиђене Кривичним закоником. Одузимање имовине проистекле из кривичног дела регулисано је посебним законом. И на крају, како важеће кривично законодавство не познаје казну конфискације имовине, указаће се на појам и карактеристике ове казне из ранијих кривичних закона који су важили на територији Србије, предвиђеност конфискације имовине у страним законима и у појединим међународним конвенцијама.

Четврта целина односи се на примену имовинских мера у другим гранама казненог права. Иако се ради о кривичноправним мерама, њихова улога је велика и у прекршајном, привреднопреступном и међународном кривичном праву. Како би анализа била потпунија, најпре ће се укратко указати на појам ових грана права, услове одговорности за поједине кажњиве радње, а потом и на имовинске мере које се примењују према учиниоцима забрањених понашања.

И на крају, пета целина посвећена је казненој политици судова у примени имовинских кривичноправних мера. Ради стварања што потпуније слике о овим мерама анализираће се расположиви статистички подаци Републичког завода за статистику за период од 2006. до 2011. године.

Приликом изучавања имовинских кривичноправних мера биће примењени следећи научни методи: правни метод, историјски метод, компаративни метод, анализа садржаја и статистички метод.

Правни метод је основни метод за анализу правних појава као што су имовинскоправне мере. Њиме ће се анализирати законске одредбе, као и схватања правне теорије и судске праксе о посматраним појмовима.

Историјски метод је начин стицања научног сазнања о прошлим природним, друштвеним и психичким појавама, процесима и догађајима, на основу којих се формирају новостечена научна сазнања и предвиђају постојећа научна сазнања.¹⁴ У овом случају историјски метод користи се у анализи имовинских кривичноправних мера. Применом овог метода омогућава се остваривање прегледа и анализе имовинских кривичноправних мера кроз историју, почев од најранијих правних зборника па све до данас.

С обзиром на то да је један део истраживања посвећен имовинским кривичноправним мерама у упоредном праву, пре свега у државама које су некада биле чланице СФРЈ, у раду ће широко бити заступљен компаративни метод. Помоћу компаративног метода испитаће се сличности и разлике између имовинских кривичноправних мера у појединим законима. Његовом применом доћи ће се до сличности и разлика између законских решења појединих земаља, али и однос тих решења са законским решењима у Републици Србији.

Највећи део истраживања биће спроведен на основу анализе садржаја. У раду ће бити анализирани различити садржаји који се односе на имовинске кривичноправне мере. Највећи део тих садржаја односиће се на анализу појединих законских решења, али и теоријских схватања појединих кривичноправних мера.

И на крају, статистички метод, као један од најважнијих метода биће употребљен приликом анализирања расположивих података Републичког завода за

¹⁴ Д. Танчић, Историјски метод у друштвеним и политичким наукама, Токови историје, Београд, број 1/2010. године, стр. 200.

статистику о примени појединих кривичноправних мера имовинског карактера (новчана казна, одузимање предмета и одузимање имовинске користи) у периоду од 1. јануара 2006. године до 31. децембра 2011. године.

ГЛАВА ПРВА

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНОПРАВНИХ МЕРА

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Од настанка друштва па до данас постојали су различити облици кршења правила друштвеног живота. Кршење правила понашања од стране појединаца у њиховој укупности називамо негативним друштвеним појавама јер оне стварају поремећаје у друштвеном животу и развоју, а понекад могу и озбиљно угрозити даље напредовање, нарочито ако узму маха и постану врло интензивне и напете. У науци се за такве негативне појаве користи термин социјално – патолошке.¹⁵ Неки облици кршења правила друштвеног живота који су постојали некада задржали су се до данас. На другој страни, неки од њих су и ишчезли, али су на темељу тих старих облика настали нови који постоје и данас у форми кривичних дела. Кривично дело је дело човека које правни поредак забрањује под претњом примене кривичне санкције, или је то људско понашање које производи штетну последицу за друштво због које оно и реагује применом кривичне санкције према његовом учиниоцу.¹⁶ То је један облик или врста неправда или деликта.¹⁷

Упоредо са развојем различитих облика кршења правила друштвеног живота и појавом различитих облика и видова испољавања криминалитета, појављују се и развијају се многобројне кривичне санкције. Као редовна, правна последица извршеног кривичног дела јавља се казна.¹⁸ Казна је законом предвиђено зло које због кривичног дела мора да претрпи његов вини учинилац, проглашен одлуком

¹⁵ Б. Златарић, Кривично право, I свезак, Новинско – издавачки, штампарски и биротехнички завод, Загреб, 1970. године, стр. 9.

¹⁶ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, op.cit., стр. 57.

¹⁷ Т. Живановић, Основи кривичног права, Општи део, Издавачка књижарица Геце Кона, Београд, 1922. године, стр. 55.

¹⁸ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, Издавачка кућа Информатор, Загреб, 1978. године, стр. 3.

надлежне власти (по правилу суда) за кривца.¹⁹ Казна се дефинише и као државна мера нарочите природе, која се према принципу *nulla poene sine lege*, јавља као правна реакција против појединца који је извршио кривично дело, а у исто време је подобан за урачунљивост и крив (са гледишта субјективне виности).²⁰ Казне су прве кривичне санкције које су се изрицале учиниоцима забрањених понашања. Временом су настале и друге кривичноправне мере које је држава примењивала у борби против криминалитета.

У оквиру анализе историјског развоја кривичноправних мера посебна пажња посвећена је кривичноправним мерама имовинског карактера у најзначајнијим правним изворима. Иако у периоду првобитне људске заједнице нису постојале имовинске кривичноправне мере какве постоје данас, неопходно је указати на облике реакције на недозвољена понашања људи с обзиром да неке од тих реакција представљају претече имовинских кривичноправних мера. Након анализе периода првобитне људске заједнице, биће анализирани одредбе следећих правних извора:

1. Законика владара Ур – Намуа, за који се сматра да је настао 2 100. године п.н.е.,
2. Хамурабијевог законика, за који се процењује да је настао око 1 790. године п.н.е.,
3. Закона XII таблица, који је настао 451.-450. године п.н.е.,
4. Салијског закона, за који се сматра да је настао крајем V и почетком VI века.
5. Кратке руске правде, која датира из XI века и
6. Шире руске правде, која је настала крајем XI и почетком XII века.

Поред анализе ових правних извора, укратко ће се указати и на развој имовинских кривичноправних мера у атинском, византијском, енглеском, немачком и француском праву.

Након анализе имовинских кривичноправних мера у историјским правним споменицима уопште, анализираће се историјски развој ових мера на нашим просторима. Посебна пажња биће посвећена Душановом законнику, који је настао 1349. године и представља најзначанији писани зборник права средњовековне Србије. Након анализе овог правног споменика неопходно је указати на одредбе које

¹⁹ М. Аћимовић, Кривично право, Општи део, Градска штампарија, Суботица, 1937. године, стр. 108.

²⁰ М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, Издавачко и књижевско предузеће Геце Кона А. Д., Београд, 1934. године, стр. 127.

се односе на имовинске кривичноправне мере, а садржане су у следећим правним актима:

1. Закону проте Матеје Ненадовића, који датира из 1804. године,
2. Карађорђевог Криминалног законика,
3. Криминалног (Казнитељног) законика за Књажество Србију из 1860. године,
4. Кривичном законика Краљевине Југославије из 1929. године,
5. Уредби о војним судовима из 1944. године,
6. Закону о врстама казни из 1945. године са изменама и допунама које су извршене 1946. године,
7. Општем кривичном закону из 1947. године,
8. Кривичном законика ФНРЈ из 1951. године,
9. Кривичном закону СФРЈ из 1976. године са свим изменама и допунама и
10. Кривичном закону Републике Србије из 1977. године.

2. ИМОВИНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ У ИСТОРИЈСКИМ СПОМЕНИЦИМА У СВЕТУ

Кривичне санкције какве постоје данас нису постојале одувек. За изучавање кривичних санкција и кривичног права уопште од великог значаја је периодизација људске цивилизације. Временска раздобља у прошлости омеђена су значајним и преломним догађајима. Кривично право развијало се упоредо са променама у друштву, градило нове принципе, категорије и институте који се примењују у борби против негативних друштвених понашања. Многобројни фактори су утицали на развој кривичног права. То су у првом реду: карактер друштвеног и политичког уређења, ступањ развоја и снаге државе, односи класних снага у земљи, затим многобројни други фактори који су исто тако деловали и делују на развој кривичног права одређујући његов карактер и смерове кретања од којих су вероватно најзначајнији – развој технике и цивилизације, утицај религије, филозофије,

идеологије и традиције, стање науке уопште, а посебно науке кривичног права и других наука које се баве криминалитетом, искуства судске праксе и организације правосуђа.²¹

Највеће промене у кривичном праву односиле су се на кривичне санкције, па је из тог разлога област кривичних санкција најдинамичнији део кривичног права. Међутим у изучавању развоја кривичног права проблем је у томе што не постоји јединствена периодизација, већ се у литератури срећу различите периодизације. Једна од класичних периодизација је подела на стари, средњи и нови век. Стари век, то је историја старог истока и античка историја (Грчка и Рим) – историја робовласничких формација. Средњи век – историја европског феудализма до почетка његовог разарања под утицајем капиталистичког начина производње. И на крају, нови век – рушење феудализма и стварање буржоаског друштва под утицајем доминације капиталистичког начина производње.²² У складу са овом поделом постоји и периодизација кривичног права на: 1. кривично право у доба првобитне људске заједнице, 2. кривично право у старом веку, 3. кривично право у средњем веку и 4. кривично право у новом веку. Према облику реакције према кривцима, разликују се два главна периода, односно два главна облика реакције у историјском развоју кривичног права: период приватне реакције и период јавне тј. државне реакције.²³

2.1. ПЕРИОД ПРВОБИТНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Реакција на кршење правила друштвеног живота најпре је била приватна. Овај период трајао је веома дуго, све до настанка првих држава, с тим што се не може тачно одредити почетак овог периода. Он се обично назива период првобитне људске заједнице. То је период до постанка класног друштва и државе, односно период који је претходио настанку првих држава. У периоду првобитне људске

²¹ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 34.

²² М. Ђорђевић, Увод у општу историју државе и права, Прва књига, Раднички универзитет, Лесковац, 1969. године, стр. 11.

²³ Т. Живановић, Основи кривичног права, Општи део, *op. cit.*, стр. 22.

заједнице нема државне власти и правног система. То је период груписања према биолошким, психолошким и социјалним карактеристикама људи који су живели заједно и који су одређена понашања дефинисали као забрањена и за таква понашања одређивали санкције. Овај период одликује се приватном реакцијом на извршени преступ, што значи да је заједница (братство, племе) одређивала врсту и начин извршења казне према учиниоцу престапа. То се правда чињеницом да су до настанка државе људи живели у заједницама које су се заснивале на крвном сродству.

Прекршаји правила друштвеног живота у овом периоду били су веома примитивни и углавном су се сводили на нападе против живота и тела.²⁴ У периоду освете, казна није постојала као установа са свесно одређеним циљем него као обичајем признати акт приватне реакције (освете), управљене како против виног (умишљајног или нехатног) учиниоца кривичног дела, тако и против таквог проузроковача оштећења туђег добра, код кога је виност по данашњем схватању потпуно искључена.²⁵ Наиме, у периоду првобитне људске заједнице није постојао криминалитет, али ни казне које се појављују тек са настанком државе. Кршења правила друштвеног живота у првобитној заједници називају се ексцесима.²⁶ Постојала су три облика реакције на кршење правила друштвеног живота. То су: 1. освета, 2. прогонство из заједнице и 3. композиција.

Освета је колективна реакција коју је могао да изврши сваки члан заједнице којој је повређени припадао. По правилу, осветом се наносило веће зло од оног због кога се реаговало. Освета је представљала један облик одмазде за нането зло. Углавном је освета била крвна. Крвна освета се састојала у наносењу повреде учиниоцу кривичног дела или члановима његове заједнице од стране самог повређеног лица или чланова његове заједнице.²⁷ Постојала су два облика освете: спољна, када је носилац повреде из другог рода и унутрашња, кад један члан рода повреди другог.²⁸ У почетку освета је имала карактер тоталне крвне освете, која је водила ка немилосрдном сукобу два рода до истребљења. Временом се освета

²⁴ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, Студентски културни центар, Ниш, 1995. године, стр. 9.

²⁵ М. Аћимовић, Кривично право, Општи део, *op.cit.*, стр. 16.

²⁶ Д. Атанацковић, Пенологија, Научна књига, Београд, 1988. године, стр. 16.

²⁷ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op.cit.*, стр. 18.

²⁸ М. Ђорђевић, Историја државе и права, Прва књига, Градина, Ниш, 1980. године, стр. 32.

ставља у одређене оквире, чиме се постављају правила којима се регулишу услови и начин извршења освете. Освета је била казна која временом губи своју улогу и више не одговара интересима друштва, па се са проширивањем друштвених заједница и све већим привредним развитком појављује нова казна. Према томе, на замену крвне освете композицијом утицао је развој економских и привредних односа.

Друга казна која се примењивала према онима који би прекршили правила друштвеног понашања је композиција, односно измирење путем накнаде. То је била једина казна имовинског карактера која се примењивала према учиниоцу недозвољеног понашања у првобитној људској заједници. Њен утицај на даљи развој имовинских казни је велики. Заправо, она представља претечу имовинских казни. Систем композиције састојао се у томе што је породица (братство или племе) извршиоца кривичног дела плаћала (сразмерну) уговорену накнаду (у предметима размене који служе као новац или у особито омиљеним предметима, као што је оружје) породици (братству или племену) повређеног.²⁹ Њени основни облици били су приређивање гозбе и давање поклона. С обзиром на то да је композиција представљала уговорену накнаду, облик и висина те накнаде, као и рок плаћања одређивани су обичајним правом или договором између породица (племена, братстава). Из тог разлога ова врста композиције назива се договорена или добровољна композиција, јер висина накнаде зависи од споразума између жртве и делинквента. Ова казна је била праведнија од освете.

За разлику од освете, коју је карактерисала несразмера између учињеног зла и зла које се осветом наноси, код композиције је уговорена накнада сразмерна. Временом је обичајним правом утврђен тачан износ накнаде за поједине врсте повреда, те се таква композиција назива легалном.³⁰ Композиција доноси не само моралну сатисфакцију оштећеном као крвна освета и талион, него пре свега материјалну надокнаду којом кривац откупљује свој живот или безбедност.³¹ Применом откупнине на неки начин успостављено је изворно одмеравање казне, односно избор врсте и мере кривичноправне санкције према учиниоцу кривичног

²⁹ Т. Живановић, Основи кривичног права Краљевине Југославије, Општи део, 1. књига, Београд, 1953. године, стр. 46.

³⁰ С. Шаркић, Општа историја државе и права, Издавачка агенција Драганић, Београд, 1995. године, стр. 35.

³¹ С. Аврамовић, Правна историја старог века, Општа историја државе и права, I део, Новинско – издавачка установа, Службени лист СРЈ, Београд, 1993. године, стр. 53.

дела, па је из тог разлога композиција претеча савремене новчане казне у кривичном праву.³² Држава је фаворизовала композицију зато што је један део наплаћених средстава припадао њој, а други део оштећеном. Уколико је учинилац забрањеног дела не би платио својевољно, примењивало се насилно одузимање. Такав начин насилног одузимања може се сматрати претечом принудне наплате имовинских казни.

Трећа казна која се примењивала у првобитној људској заједници је прогонство из заједнице. То је била веома тешка казна, која се састојала у изгнанству осуђеног из његовог племена. Ова казна по тежини изједначавала се са смртном казном.

Основни циљеви ових првих казни били су одмазда и застрашивање. Под одмаздом се подразумева задовољење пре свега повређеног, а затим и његове породице, блиских сродника, па и саме државе. Одмазда представља враћање зла злим. Поред одмазде циљ казне је и застрашивање. Застрашивање је стављање у изглед неког зла које ће наступити као реакција на извршено забрањено понашање. Психичка подлога застрашивања је способност за представу, али и страх од зла кривичне санкције и уједно за мотивисање том представом или страхом.³³

Са развојем производних снага долази до постепеног раслојавања друштва на класе и појаве првих држава. Настанак државе доводи до преласка приватне реакције на кршења правила друштвеног живота у државну, јавну реакцију. Држава преузима сву власт у своје руке. Држава је у циљу заштите владајуће класе уређивала друштвене односе и одређивала средства њихове заштите. Најзначајнији начин заштите друштвених односа је кривично право. Оно се постепено развија и разликује се од државе до државе. Са развојем кривичног права, настају казне као облици реаговања државе на извршене деликте. Основна разлика која постоји између реакције у првобитној заједници и реакције у класном друштву је разлог испољавања те реакције. У првобитној заједници реакција се заснива на нагону самоодржавања и заштите својих права и интереса, а у класном друштву реакција се врши ради заштите интереса владајуће класе. Облици реаговања на негативна друштвена понашања који су постојали у првобитној људској заједници прерастају у

³² Ж. Хорватић, П. Новоселец, Казнено право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 50,

³³ Т. Живановић, Основни проблеми кривичног права и друге студије, Службени лист СФРЈ, Београд, 1986. године, стр. 239.

казне. Држава је преузела композицију и талион као облике ограничене крвне освете. Крвна освета је ограничавана и постепено замењивана смртном казном и казном затвора. Композиција временом прераста у новчану казну, а прогонство из заједнице у протеривање из државе. Са развојем државе текао је и процес изградње права. Право се мењало и развијало почев од периода првобитне људске заједнице до данас. Предмет анализе у овом делу рада биће развој имовинских казни кроз стари и средњи век.

Још је кривично право најстаријих држава познавало имовинске казне. Према ономе што је до сада утврђено, најстарије државе настале су у периоду робовласништва. Овај период трајао је скоро четири хиљаде година. Прве државе које су настале биле су Египат и Месопотамија. Ове државе настале су у IV миленијуму пре наше ере и трајале су до краја V века наше ере.³⁴ О праву робовласничких држава не може се говорити као о једној целини. Право ових држава се разликује јер су се државе развијале на различите начине и у различитим правцима. Оно што је заједничко за кривично право свих робовласничких држава јесте класно право које служи искључиво интересима робовласничке класе. На пример, за велики број кривичних дела била је предвиђена смртна казна, док су за учиниоце тих истих дела од стране робовласника биле предвиђене имовинске казне.

Најважнији извори права у државама робовласничког периода били су: обичајно право, закони, судска пракса и наредбе управних органа власти. Закони су били нова правила понашања који су првенствено штитили интересе владајуће класе.³⁵ О египатском праву сазнајемо на основу указа фараона, наредби и других аката. Египатско кривично право познавало је неколико казни. То су: смртна казна, телесне казне, конфискација имовине и упућивање на принудни рад. Једина казна имовинског карактера била је конфискација. О постојању конфискације имовине у египатском праву сведоче подаци према којима се у одређеним случајевима конфискација изрицала за крађу, превару, фалсификат и употребу лажних мера уз телесне казне у виду батинања, одсецања носа и ушију и наношења рана.³⁶

³⁴ А. Вајс, Љ. Кандић, Општа историја државе и права, Савремена администрација, Београд, 1971. године, стр. 23.

³⁵ А. Вајс, Љ. Кандић, Општа историја државе и права, *ibid.*, стр. 36.

³⁶ Д. Николић, Фрагменти правне историје, Институт за правна и друштвена истраживања Правног факултета у Нишу, Ниш, 1997. године, стр. 56.

2.2. СТАРИ ВЕК

У долини река Тигра и Еуфрата настала је Месопотамија. О праву које се примењивало на подручју ове државе сазнајемо на основу пронађених законика. Најстарији и најпотпунији познати законик у историји људске цивилизације је Законик владара Ур – Намуа из града Ура у јужној Месопотамији. Настао је 2 100. године п.н.е. и написан је на сумерском језику. Данас се чува у Музеју старог истока у Истанбулу. Сматра се да је то најстарији познат аутентичан законик³⁷. Настао је у друштву у коме доминирају робовласнички продукциони односи. Овај Законик је био нарочито значајан јер уводи новчану казну за телесно оштећење, што представља значајну новину у односу на примену принципа талиона. И поред тога што је Законик Ур- Намуа најстарији писани зборник права, он садржи одредбе о кривичним делима и казнама. Њиме су предвиђена различита кривична дела, као што су: убиство, пљачка, киднаповање, кривоклетство, туча, наношење телесних повреда, лажно сведочење.

Учиниоцима ових кривичних дела у складу са Закоником Ур – Намуа изрицале су се следеће казне: смртна казна, казна затвора и новчана казна. Смртна казна изрицала се за убиство и пљачку, а казна затвора онемо ко изврши киднаповање. Према одредбама Законика Ур – Намуа новчана казна била је предвиђена за највећи број кривичних дела. Постојала је могућност изрицања новчане казне као главне казне, али и заједно са неком другом казном. На пример, новчана казна у износу од петнаест шекела сребра изрицала се заједно са казном затвора за киднаповање. За велики број кривичних дела новчана казна била је једина предвиђена казна. На пример, новчана казна плаћала се за кривоклетство. Онај ко би другог оптужио за кривоклетство, уколико се докаже да тужени није крив, тужилац је био у обавези да плати три шекела сребра. Карактеристичан је био начин доказивања код овог кривичног дела. Оптужени би своју невиност доказао тек уколико прође искушење водом. Поред кажњавања за кривоклетство тужиоца, Законик предвиђа и кажњавање новчаном казном за кривоклетство сведока. Сведок за кога се докаже да је кривоклетник плаћао је петнаест шекела сребра. Новчана

³⁷ М. Ђорђевић, Увод у општу историју државе и права, *op. cit.*, стр. 103.

казна изрицала се и оном ко би другоме нанео телесне повреде. На пример, за избијање ока другоме, одсецање ноге другоме, одсецање носа бакарним ножем, избијање зуба другоме плаћала се новчана казна.

За свако кривично дело Законик је предвиђао износ новчане казне. Према томе још тада се примењивао систем апсолутно одређених казни. Новчана казна плаћала се у сребру. Кажњавање за наношење телесних повреда другоме на овај начин је позитиван помак који је учињен Закоником Ур – Намуа, с обзиром на то да се губи принцип талиона, тј. „ око за око, зуб за зуб“. Прописивање новчане казне у првом писаном зборнику права који је настао у колевци цивилизације потврђује чињеницу да је ова казна једна од најстаријих казни. Истовремено, постојање новчане казне у Законнику Владара Ур – Намуа указује на развијеност времена у коме је овај Законик настао. Такође, висок степен правне технике открива и начин формулисања диспозиције правне норме, у кондиционалном облику, на пример: „Ако човек човеку откине његову ногу, платиће десет сребрних секела сребра“.³⁸

Поред Законика Ур – Намуа, са подручја Месопотамије фрагментно пронађени су и неки законици који су му претходили. Један од њих је Законик Липит – Иштара³⁹, који је владао у Исину око 150 година пре Хамурабија. Сачувани су само делови овог Законика. У овом Законнику садржане су одредбе кривичног, грађанског и наследног права. Од имовинских кривичноправних мера, Законик Липит - Иштара познавао је новчану казну. Заправо, то је један облик накнаде штете коју је учинилац дела плаћао. Овај Законик одликује казуистичност, те се одредбе о кажњавању налазе у склопу описа извршеног кривичног дела. Новчана казна плаћала се за крађу (члан 9.) и сечу дрвета у туђој башти (члан 10.). Такође, новчану казну од 15 шекела сребра плаћао је и господар у чијој је кући пронађен одбегли роб или робиња, ако није имао роба да да зауврат. Последња четири члана Законика посвећена су делима које се тичу животиња. Наиме, ако човек изнајми вола и истом повреди губицу, плаћао је трећину вредности животиње (члан 34.). За оштећење ока те животиње плаћало се половину његове вредности (члан 35.), а у случају повреде рога или репа четвртину њене вредности (члан 36. и 37.). У овим

³⁸ С. Аврамовић, Правна историја старог века, Општа историја државе и права, I део, op. cit., стр. 69.

³⁹ Законик Липит – Иштар, (Excerpts of Lipit-Ishtar Code), преузето са: <http://en.wikipedia.org/wiki/Lipit-Ishtar>, приступ: 05.06. 2013. године.

случајевима новчана казна одређивала се у зависности од нанете штете и представљала је накнаду која се враћала власнику животиње.

Након више од три века после настанка Законика Ур – Намуа, донет је Хамурабијев законик⁴⁰. Он је најзначајнији извор права из старог века писан клинастим писмом. Назван је по вавилонском цару Хамурабију, током чије владавине је донет (1793.–1750. године п.н.е. према старијој хронологији, односно 1709.–1669. године п.н.е., све више прихваћеној периодизацији).⁴¹ Овај Законик је пронађен 1901. године у Сузи на територији Ирана, а данас се чува у Лувру. Хамурабијев законик садржи укупно 282 члана. Иако се ради о старом зборнику права који представља кодификацију обичајног права, Хамурабијев законик је систематичан. Садржао је 282 прописа, али је део Законика оштећен тако да недостаје око 35 чланова. Хамурабијев законик садржи одредбе грађанског права, које се може поделити на стварно, облигационо, брачно, породично и наследно право, али и одредбе кривичног права.

На самом почетку Законика су одредбе о суђењу и судском поступку (чланови: 1. - 5.). Затим следе одредбе о имовинским односима (чланови: 6. - 126.), о браку и породици (чланови: 127. - 195.), и о кривичним делима против личности (чланови: 196. - 220.). На крају Законика су одредбе посвећене различитим пословима, коришћењу, оштећењу и крађи туђих средстава за рад (чланови: 221. - 282.). Кривичноправне одредбе заузимају највећи део Хамурабијевог законика. У суштини, то је један велики казнени законик који о осталим гранама права говори само онда када дође до њихове повреде.⁴² Основна одлика Хамурабијевог законика је казуистичност. То значи да се правне норме односе на поједине ситуације и конкретне случајеве који су описани у правној норми. У Хамурабијевом законнику постоје и одређене празнине, као што је на пример непознавање обичног убиства, што значи да се у одређеним ситуацијама примењивало обичајно право.

⁴⁰ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, ГИП Бона Фидес, Ниш, 2002. године, стр. 7.

⁴¹ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *ibid.*, стр. 7.

⁴² С. Шаркић, Историја државе и права, Правни факултет у Новом Саду, Нови сад, 2012. године, стр. 40.

Кривично право у државама старог истока развијало се спорије у односу на грађанско право. Кривично право задржало је реликте родовског уређења, па самим тим и остатке крвне освете. Основна одлика кривичног права из Хамурабијевог законика је суровост. Овај Законик предвиђа бруталне казне за учиниоце кривичних дела. Принцип талиона је водећи принцип Законика. Јасно је дефинисан члановима 196. и 200. Хамурабијевог законика према којима ако неко другоме уништи око, да се уништи његово око, односно ако неко избије зубе себи равном човеку, да се избију његови зуби. Принцип талиона заснован је на крвној освети.

Хамурабијевим закоником предвиђена су различита кривична дела. Она се могу груписати према објекту заштите на кривична дела против: личности, имовине, државе, морала, брака и породице. О кривичним делима против државе, у Хамурабијевом закоником нема много помена. Ова кривична дела су малобројна, али су учиниоци ових кривичних дела били сурово кажњавани. Најбројнију групу чине кривична дела против личности: убиство, телесне повреде, клевета, увреда и слично. Различите врсте крађа припадају групи кривичних дела против имовине. Поред крађе, групи кривичних дела против имовине припада и разбојништво. Кривична дела против брака и породице према одредбама Хамурабијевог законика су: инцест, прељуба жене, силовање, отмица детета. Кривична дела могу се груписати и према врсти казне која се изриче за конкретно кривично дело. Она су описана казуистички, односно као догађаји из свакодневног живота.

Хамурабијев законик није водио рачуна о субјективној одговорности. Тако је у члану 230. предвиђао: ако грађевинар направи кућу, па се кућа сруши и убије сопственика да се убије грађевинар, а ако настрада син сопственика да се убије син грађевинара. Овај пропис односи се на примену принципа око за око, зуб за зуб, а не на примену субјективне одговорности грађевинара. Једна од одлика кривичног права у Хамурабијевом закоником је заштита својине над робовима. Роб није сматран човеком и није био заштићен кривичноправним прописима. Један од примера таквог схватања је чињеница да убиство роба није сматрано убиством, већ оштећењем туђе ствари. Убиство роба био је деликт против имовине, јер је на тај начин наносена штета на својини над робом, а не на робом као човеком.

Казнени систем Хамурабијевог законика садржи следеће казне: смртну казну, телесне казне и имовинске казне. Одликују га строге, сурове, нехумане и окупне

казне. Казне су биле радикалне и нису имале поправни карактер. Често су извршаване јавно. Имале су класни карактер, односно класна припадност имала је велики утицај на одређивање врсте казне. Хамурабијев законик не познаје границу између приватног и јавноправног карактера казне и не познаје разлику између имовинскоправне и кривичноправне одговорности. За низ деликата, држава право на кажњавање препушта оштећеној страни, третирајући те деликте као приватне.⁴³ Смртна казна била је предвиђена за велики број кривичних дела. У првих тридесетак чланова готово да нема друге казне, сем смртне. У већини случајева за кривична дела за која је предвиђена, није се прописивао начин извршења смртне казне. Најчешће се смртна казна одређивала речима „да се убије“. Била је предвиђена за клевету пред судом, крађу божијих или дворских ствари, крађу туђег недораслог сина, разбојништво, ако крчмарица, кад се у њеној кући скупе завереници, не ухвати их и не преда двору и за друга кривична дела. Извршавала се набијањем на колац, спаљивањем, везивањем и бацањем у воду. Између тежине извршеног кривичног дела и казне која се према учиниоцу примењивала није било сразмерности.

Телесне казне су се према одредбама Хамурабијевог законика извршавале на различите начине. У овом делу нарочито се истиче принцип „око за око, зуб за зуб“. За наношење телесних повреда одговарало се на исти начин, применом начела реципроцитета. Телесне казне примењивале су се за: уништење ока, ломљење костију, избијање зуба, шамарање човека који је по положају већи од онога ко га шамара, шамарање слободног човека од стране слободног човека и слично.

И на крају, систему казни према одредбама Хамурабијевог законика припадају и имовинске казне. Заправо, ради се о новчаној казни која се изрицала за одређена кривична дела. Новчана казна исплаћивала се оштећеном тако да је имала приватноправни карактер. Новчана казна изрицала се за поништење пресуде од стране судије који је одлуку и донео (члан 5.), крађу животиња (члан 8.), разбојништво (члан 23.), узимање новца од трговца (члан 106.), превару трговца (члан 107.), смрт апсеника у кући апсиоца ако је умрли био роб (члан 116.), уништење ока мушкину (члан 198.), уништење ока или ломљење кости робу (члан 199.) шамарање слободног човека (члан 203.), шамарање мушкина (члан 204.), ударање жене слободног човека у случају да она изгуби плод (члан 209.), ударање

⁴³ С. Аврамовић, Правна историја старог века, Општа историја државе и права I део, op. cit., стр. 87.

жене мушкина која је услед удараца изгубила плод (члан 211.), смрт жене мушкина услед удараца (члан 212.) и друга кривична дела. На овај начин изражава се казуистичност Хамурабијевог законика.

За свако кривично дело за које је новчана казна одређена, предвиђен је и износ новчане казне коју је учинилац кривичног дела био у обавези да плати. Према томе није постојала могућност судског одмеравања новчане казне. Хамурабијев законик ни на једном месту не дефинише појам новчане казне. У Законнику нема општих одредби о условима изрицања новчане казне, као ни о начинима одређивања висине новчане казне. Новчана казна је понегде обична накнада штете, док се за нека кривична дела плаћа вишеструки износ штете причињене кривичним делом. То значи да су некад имовинске казне композиционог типа тј. имају за циљ приватну накнаду штете, а понекад су знатно веће од штете (пет, десет или чак тридесет пута) тако да добијају казнени – пенални третман.⁴⁴ На пример, ако разбојник изврши разбојништво, а не буде ухваћен, опљачкани треба пред Богом да тражи све што му је однесено. Тада ће му насеље и старешина насеља, на чијем је земљишту разбојништво извршено накнадити све што му је однесено (члан 23.). На овај начин изриче се новчана казна у облику накнаде штете за разбојништво и при том се примењивала објективна одговорност.

Иако је Хамурабијев законик један од најстаријих закона, познавао је различите системе прописивања новчане казне. Један од система који се примењивао приликом прописивања новчане казне је пропорционални систем. Висина новчане казне одређивала се у пропорцији са причињеном штетом. Из тог разлога висина новчане казне варира од двоструког до чак тридесетоструког износа штете причињене кривичним делом. Тако, ако судија руководи процесом и донесе пресуду и одлуку напише: ако доцније своју пресуду поништи и докаже се да је одлуку, коју је донео поништио, даће дванаестоструку казну (члан 5.) или ако помоћник од трговца узме новац и при том пориче да је узео новац од трговца, овај треба да пред Богом и сведоцима докаже, да је помоћник узео новац, и помоћник ће му троструко дати новац који је узео (члан 106.), односно ако неко украде говече, или овцу, или свињу, или барку, ако украдено припада Богу или двору, даће тридесетоструко (члан 8.). На овај начин кажњавали су се углавном учиниоци

⁴⁴ С. Аврамовић, Правна историја старог века, Општа историја државе и права, I део, *ibid.*, стр. 86.

различитих врста крађи. Највиши износ новчане казне према одредбама Хамурабијевог законика плаћао се за крађу божијих или дворских ствари.

Други начин одређивања висине новчане казне је одређивање у тачно одређеном (фиксном) износу. На овај начин новчана казна углавном се одређује за кривична дела против личности. На пример, ако је слободан човек ударио по образу слободног човека, да плати мину сребра (члан 203.), или ако уништи око једног мушкину или сломи кост једног мушкину, да плати једну мину сребра (члан 198.), или ако неко удари кћер слободног човека, тако да она изгуби плод, да плати десет секела новца за њен плод (члан 209.) и слично. Приликом одређивања новчане казне на овај начин јасно се уочава утицај класних разлика на висину новчане казне.

На овом месту најпре треба појаснити обележја друштва у Вавилонском царству. Постојало је неколико друштвених слојева. То су: аристократија, чиновништво, војници, слободни сељаци, занатлије, трговци и робови. Оно што је особено у вавилонском друштву јесте подела слободних људи на две категорије: привилегованије абилуме („ синови човека“, чиме се у називу наглашавао њихов слободан и пуноправан статус) и мушкене који су припадали нижим и најнижим слојевима слободних (названих изгледа по речи „шукену“ која значи дубоко се клањати, погнути главу пред особом вишег ранга).⁴⁵ Абилуми и мушкени према Хамурабијевом законнику нису уживали једнаку правну заштиту. Очигледна је несразмера приликом прописивања казни за абилума, односно слободног човека и мушкена.

Ова разлика односи се и на прописивање новчане казне. Према члановима 196. и 197. ако неко другоме уништи око, уништавало се његово око и ако неко другоме сломи кост, ломила се његова кост. За исто кривично дело ако уништи око једног мушкину или сломи кост једном мушкину, плаћала се једна мина сребра. Ово је пример прописивања различитих врста казни (телесне казне и новчане казне) за исто кривично дело. Такође, за исто кривично дело Хамурабијевим закоником предвиђена је различита висина новчане казне, на пример, за ударање по образу слободног човека и мушкена. Врста казне и висина новчане казне зависе од тога да ли је жртва кривичног дела слободан човек или мушкен. Мушкен се сматрао нижим

⁴⁵ Д. Николић, Фрагменти правне историје, *op. cit.*, стр. 62.

слојем, мање вредним, па се за извршење кривичног дела према мушкеноу плаћало мање, него уколико је жртва кривичног дела абилум.

Тако је одредбама кривичног права Хамурабијевог законика истакнута разлика између две категорије слободних људи у погледу прописивања казни. Поред ове разлике, уочава се и разлика у кажњавању слободног човека и роба. На пример, ако неко удари кћер слободног човека, тако да она изгуби плод, да плати десет секела новца за њен плод (члан 209.), а ако неко удари робињу слободног човека и она изгуби свој плод, да плати два секела сребра. За кривично дело према робињи плаћала се мања новчана казна, него за кривично дело учињено према слободној жени. Или, ако апсеник у кући апсиоца умре од батина или рђавог поступања, господар апсеника позваће његовог апсиоца на суд: ако је умрли био син слободног човека, биће убијен његов (апсиочев) син, ако је био роб, платиће једну трећину мине сребра, и изгубиће све што је позајмио (члан 116.). Из ових одредби уочава се да су робови били у најгорем положају. Њихов живот вредео је најмање, односно изједначавао се са оштећењем ствари.

Поред наведених начина прописивања новчане казне, Хамурабијев законик познаје и неке посебне начине одређивања имовинске казне. За наносење штете несавесним и неправилним грађењем куће или израдом брода, прописивана је новчана казна. То није класична новчана казна. Ради се о имовинској казни коју је извођач радова дужан да плати тј. уложи у поправку настале штете. Колика је висина тако одређене казне, зависи искључиво од штете која се треба санирати. На пример, ако грађевинар за другога направи кућу, и не направи је чврсто, кућа коју је подигао се сруши и ако је уништена покретна имовина, накнадиће све што је уништено и зато што кућу није чврсто подигао поправиће порушену кућу сопственом имовином (члан 232.). Или, ако неки човек у свађи удари другога и нанесе му повреду, тај човек се закуне „то нисам учинио намерно“ и да плати лекара (члан 206.). Кроз овакве одредбе Хамурабијев законик показује и своје друго лице, које рефлектује један високоразвијен правни систем и резон, који су у потпуној супротности са примитивним системом санкционисања.⁴⁶

Античко друштво развијало се и на подручју Грчке и Рима. Постанак атинске државе везује се за име легендарног хероја Тезеја који је ујединио грчка племена и

⁴⁶ С. Аврамовић, Правна историја старог века, Општа историја државе и права, I део, op. cit., стр.78.

поделио становништво на три разреда према занимању и поседу.⁴⁷ У грчким робовласничким државама основни извори права били су: обичаји, закони, судска пракса и акти управних власти. Атинско право се развијало много брже у односу на право неких других грчких држава. За разлику од ранијих држава које нису у потпуности разликовале кривично право од грађанског права, у атинском праву ова два појма се разликују. Атинско кривично право је задржало доста реликата из родовско – племенског друштва. Пример за то је схватање да је убиство ствар која интересује сроднике убијеног, а не државне органе. Сматрао се потпуно допуштеним споразум између убијеног и убице о накнади за убиство.⁴⁸

Атинско кривично право познаје различита кривична дела. Најзначајнија кривична дела су деликти против државе. То су: велеиздаја, обмана народа, увреда богова. Атинско кривично право познавало је и следећа кривична дела: убиство, увреду, клевету, крађу, неверство, расипање породичне имовине и друга дела. Кривично право у Атини, као и у другим грчким полисима, дуго је носило печат племенских схватања. Држава је највећим делом препуштала слободној оцени грађана да ли ће неку радњу третирати као кривично дело или не.⁴⁹

Учиниоцима кривичних дела у Атини су се изрицале следеће казне: смртна казна, прогонство, атимија (казна губитка грађанске части) и имовинске казне. Све до Драконових закона примењивала се и крвна освета. Драконовим законима крвна освета је укинута, а учвршћен је систем композиције. Најтежа казна свакако била је смртна казна. Она се изрицала углавном учиниоцима кривичних дела против државе. Обично се извршавала испијањем отрова или се осуђенику дозвољавало да се сам убије мачем. Прогонство је казна која се састојала у прогонству из полиса због извршеног кривичног дела, тако да су слободни људи често завршавали као робови. Атимија је подразумевала губитак привилегија да се учествује у раду народне скупштине и појављује пред другим органима.

У Атинском кривичном праву постојале су две имовинске казне: новчана казна и конфискација целокупне имовине. То су казне које су се најчешће изрицале учиниоцима кривичних дела. Конфискација је тежа имовинска казна од новчане казне. То је имовинска казна која се састојала у конфискацији целокупне имовине

⁴⁷ А. Вајс, Љ. Кандић, Општа историја државе и права, *op. cit.*, стр. 47.

⁴⁸ С. Шаркић, Општа историја државе и права, *op. cit.*, стр. 77.

⁴⁹ С. Аврамовић, Правна историја старог века, Општа историја државе и права, I део, *op. cit.*, стр. 139.

осуђеног лица. Изрицала се за намерно убиство и велеиздају. Блажа имовинска казна у односу на конфискацију била је новчана казна. Постојала су два начина изрицања новчане казне. То су: обавеза плаћања вишеструког износа нанете штете (пропорционални систем) и предвиђање тачно одређеног износа новчане казне за учињено кривично дело (систем фиксних износа). На пример, учинилац кривичног дела обичне крађе био је у обавези да врати украдену ствар и да на име казне исплати њен двоструки износ. Или, за извршено разбојништво учинилац је био у обавези да покраденом и држави плати новчану казну, чији је износ достигао вишеструку вредност украдене ствари. У Атинском праву новчана казна плаћала се и за силовање. Солон је за ово дело увео фиксну казну од сто драхми, а тек од 4. века п.н.е. порота је добила право да утврђује различиту висину новчане казне. Новац је исплаћиван и кириосу силоване жене и држави. Пошто се поступак покретао истом приватном тужбом која је коришћена за случај оштећења туђе ствари, силовање је скоро имало третман кривичног дела против имовине (јер је жена била својина мужа), а не дела против личности и полног морала.⁵⁰ Укратко, најочљивија разлика између атинског кривичног права и кривичног права у оријенталним деспотијама састојала се у систему кажњавања: цивилизована Атина није била склона непотребним бруталностима и сакаћењу.⁵¹

Римско право дало је велики допринос данашњем праву. На темељу римског права настало је такозвано цивилно право. То је право читаве континенталне Европе. Уобичајена је подела римске историје на четири периода: 1. доба „краљева“ или настанка државе (од 754. година пре Христа до 509. године пре Христа), 2. период републике (од 509. године пре Христа до 27. године пре Христа), 3. принципат (од 27. године пре Христа до 284. године нове ере) и 4. доминат (од 284. године нове ере до 476. године или до 565. године).⁵² Период републике обухвата период од готово пет векова.

Најзначајнији зборник права из овог периода је Закон XII таблица (*Lex duodecim tabularum*).⁵³ Донет је у Риму 451. – 450. године п.н.е. и објављен на форуму у дванаест таблица. Овај Закон садржао је одредбе о поступку и казнама, о

⁵⁰ Д. Николић, Фрагменти правне историје, *op. cit.*, стр. 108.

⁵¹ С. Аврамовић, Правна историја старог века, Општа историја државе и права, I део, *op. cit.*, стр. 141.

⁵² О. Станојевић, Римско право, Јавно предузеће Службени лист СЦГ, Београд, 2004. године, стр. 23.

⁵³ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *op. cit.*, стр. 75.

својини, као и одредбе облигационог, породичног, наследног и јавног права. Био је толико цењен да никада није укинут. Таблица VIII овог Закона посвећена је деликтима и казнама. Овај Закон прописивао је одговорност за два деликта: један је усмерен против личности, а други против имовине. Римско кривично право уводи новине које до тада нису постојале. То су: разликовање умишљаја и нехата, различито кажњавање малолетних и пунолетних учинилаца појединих кривичних дела, забрана да се неко убије без судске пресуде. О разликовању умишљаја и нехата приликом кажњавања сведочи одредба 9. VIII Таблице. Према овој одредби ако је неко запалио кућу или стог у близини куће, везан и батинан треба да се спали, уколико је то учинио умишљајно и при чистој свести; а ако је дело настало случајно, тј. из нехата, наређено је или да плати накнаду или ако није имућан, да се лакше ишиба. На постојање разлике у кажњавању пунолетних и малолетних учинилаца кривичних дела указује одредба 8. Према овој одредби ако пунолетно лице ноћу преоре или посече туђе плодове кажњавао се смртном казном, а ако то учини малолетник кажњавао се шибанем и плаћанем двоструког износа нанете штете.

На самом почетку VIII таблице указује се на чињеницу да је смртна казна одређена за мали број кривичних дела. Али је принцип талиона примењиван и у Риму у доба републике. Остацима крвне освете сматрало се право оштећеног да лиши живота браколумника затеченог на делу, право да се убије ноћни крадљивац, или роб који је извршио крађу. Према учиниоцу кривичног дела примењивале су се и следеће казне: смртна казна, новчана казна и телесне казне. Новчана казна била је предвиђена за неколико кривичних дела. То су: тешке телесне повреде, лаке телесне повреде, паљење куће или стога у близини куће, бесправно сечење туђег дрвећа, крађа, зеленашење.

За свако кривично дело које је предвиђено Законом XII таблица предвиђена је и врста казне, односно врста и висина казне ако се ради о прописивању новчане казне. Новчана казна плаћала се у одређеном износу или се састојала у плаћању вишеструког износа. Новчана казна у тачно одређеном износу плаћала се за: телесне повреде и бесправно сечење туђег дрвећа. Телесне повреде су деликти против личности (*iniuria*). *Iniuria* у ширем смислу обухвата три облика напада на телесни интегритет: инијурију у ужем смислу, прелом кости и сакаћење. Инијурија у ужем

смислу је насртај на тело који не оставља последице: ударац шаком или штапом, гурање, лишење слободе.⁵⁴ За ово дело плаћала се новчана кзна од двадесет пет аса.

Према одредби 3. VIII таблице ако неко руком или штапом сломи кост слободном човеку, да плати казну од три стотине аса, а ако сломи кост робу да плати сто педесет аса. Ова одредба указује на постојање разлике која је постојала приликом прописивања новчане казне у зависности од тога да ли је жртва извршеног кривичног дела слободан човек или роб. Новчана казна изрицала се и за различите врсте крађа. Малолетник се најблаже кажњавао уколико би био ухваћен у крађи. Он је у то случају имао само обавезу накнаде штете (одредба 13.). Троструким износом кажњавао се онај код кога је украдена ствар пронађена помоћу „чиније и конца“⁵⁵ и онај који је украдену ствар подметнуо. Према одредби 17. лопов се морао осудити на двоструки, а зеленаш на четвороструки износ нанете штете. Закон XII таблица важнију улогу има у доба домината. У римском праву постојала су и тзв. *delicta privata*, односно кривична дела за која је била прописана приватна новчана казна (новчана казна која се досуђивала у корист повређеног) и кривична дела за која је била одређена *actio popularis*: тужба коју је свако могао подићи и по којој је досуђивана само новчана казна која је обично изрицана у корист тужиоца.⁵⁶

2.3. СРЕДЊИ ВЕК

Византијско право развијало се на темељима римског права, при чему су се наслеђене организације власти прилагођавале новим друштвеним односима. Главни извори права били су закони, новеле, номоканони и повеље. На територији Византије донето је неколико значајних докумената: Земљораднички закон, Војни закон о кривичним делима и дисциплинским преступима војника, званих стратиоти, Поморски закон, Еклога, Прохирон, Епанагога и Шестокњијје. Велики утицај на

⁵⁴ О. Станојевић, Римско право, *op. cit.*, стр. 395.

⁵⁵ Ово је посебан начин претраживања. Го, опасан концем држећи посуду са водом у руци онај који сумња на другог по стану осумњиченог тражио је своју ствар.

⁵⁶ М. Бабић, И. Марковић, Кривично право, Општи део, Правни факултет Бања Лука, Универзитет у Бања Луци, Бања Лука, 2008. године, стр. 49.

византијско кривично право имао је Прохирон из 9. века. Византијско кривично право одликује неједнак статус робова и слободних људи у погледу кажњавања. Ово право познавало је кривична дела против: државе, цркве и религије, имовине, породице и полног морала и личности.

Систем казни у Византији чини пет казни: смртна казна, телесне казне, новчана казна, конфискација имовине и прогонство. У оквиру овог система казни, постојале су две имовинске казне: конфискација имовине и новчана казна. Новчана казна примењивана је углавном за доношење материјалне штете и лакше сексуалне деликте. Наплаћена новчана казна ишла је у корист оштећеног. Конфискација имовине је изрицана за кривична дела против државе, над имовином јеретика и удатих жена које живе са својим робовима.⁵⁷ Византијско кривично право садржало је битне особине феудализма и имало је велики утицај на српско средњовековно кривично право. Велики утицај на српско право имао је посебно Јустинијанов закон.

Закон цара Константина Јустинијана садржи одредбе више правних области. То су одредбе: грађанског, кривичног, брачног, наследног и облигационог права и правила судског поступка. Јустинијанов закон је компилација настала избором, а често и преиначењем норми из различитих правних извора, претежно византијских.⁵⁸ Овим Законом предвиђено је више кривичних дела: крађа, убиство, примање мита, крађа из цркве, увреда телесно оштећених. Према учиниоцима ових кривичних дела могле су се применити различите казне.

Јустинијанов закон предвиђао је две имовинске казне. То су: новчана казна и конфискација имовине. Новчана казна углавном се изрицала учиниоцима лакших кривичних дела. За изазивање свађе плаћала се новчана казна од сто перпера. Новчана казна плаћала се и за крађу воћа и жита. За ова кривична дела новчана казна одређивана је на два начина. Или се плаћао тачно одређени новчани износ или се плаћао вишеструки износ украдене ствари. Крађа црквених ствари била је тежи облик крађе. За крађу црквене нафоре плаћало се троструко уз изрицање телесне казне и казне прогонства. Разлика у кажњавању вршила се с обзиром на имовно стање учиниоца кривичног дела и број извршених крађи. На пример, они који у било којем граду краду, а ако буду убоги и утврди се да су само једном украли, да бијени

⁵⁷ С. Шаркић, Општа историја државе и права, *op. cit.*, стр. 124.

⁵⁸ Б. Марковић, Јустинијанов закон, Средњовековна византијско – српска правна компилација, Српска академија наука и уметности, Београд, 2007. године, стр. 41.

буду, а ако буду богати да врате двоструко. Ако ли двапут украду, да се протерају из тог места. Ако трипут буду виђени да су се усудили ово урадити, да им се руке одсеку (члан 70. Јустинијановог закона). Новчана казна изрицала се и за: крађу и сакривање предмета из запаљене куће, паљење, крађу предмета изван цркве.

Поред новчане казне, Јустинијановим законом предвиђена је и казна конфискације имовине. Изрицала се углавном за кривична дела против државе. За неодазивање на царев позив за одлазак у рат одузимала се целокупна имовина кнеза, бољарина или властелина који се није одазвао на позив. Казна конфискације била је прописана и ако кнез, бољарин, војвода или властелин издају цара. Казна конфискације имовине подразумевала је одузимање целокупног имања учиниоца кривичног дела. Након одузимања, имање је припадало цару.

Период средњег века почиње са падом Западног Римског царства 476. године, а завршава се Француском револуцијом 1789. године. Кривично право средњовековног периода одликује примена обичајног права, партикуларизам и примена канонског права. Казне су строге, нехумане, несразмерне са извршеним кривичним делом. Процес формирања и јачања држава текао је споро и неуједначено. У VI веку формира се снажна франачка држава. Франачка држава настала је у периоду раног феудализма, а франачко право представља интересантну мешавину неколико правних система. Сваки племенски огранак у Франачкој имао је свој закон. Сви ти закони представљали су кодификације обичајног права и садржали су прописе кривичног права.

Ови споменици су представљени са *lex barbarorum* од којих се као најстарији извор франачког права спомиње Салијски закон (*Lex salica*).⁵⁹ То је зборник обичајног права салијских франака и потиче из времена меровиншке династије. Настао је крајем V и почетком VI века за време владавине краља Клодовика. Овај Закон садржи одредбе кривичног, стварног, облигационог, брачног, породичног, наследног и процесног права. Кривично право Салијског закона одликује изражена казуистичност. Што се кривичних дела тиче, франачко право познаје кривична дела против личности (убиство, телесне повреде, увреда, клевета, отмица, силовање, ограничавање слободе кретања) и против имовине (крађа, паљевина, оштећење туђе ствари). Неупоредиво су малобројна дела против правосуђа (лажно оптужење,

⁵⁹ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *op. cit.*, стр.87.

лажно сведочење, одбијање грофа да учествује у извршењу пресуде) и кривична дела против морала.⁶⁰

За извршење ових кривичних дела предвиђене су следеће казне: вергелд, смртна казна, телесне казне и композиција. Вергелд и композиција су казне против имовине и плаћале су се у одређеном новчаном износу. Висина казне зависила је од чињенице да ли је учинилац признао извршење деликта или није. Ако је признао да је починио штету, био је у обавези само да надокнади штету. Уколико не би признао извршење деликта, плаћао је високу глобу. Висина казне одређивана је и према врсти деликта и друштвеној припадности повређеног лица. Општа карактеристика свих закона франачке државе је фиксирање откупнине за поједине деликте, тако да ти законици представљају сложену скалу откупнине. Како се порастом класне и имовинске неједнакости нагло повећавао и број кривичних дела (крађе, разбојништва, прављење лажног новца, убиства итд.), тако и капитулације (закони донесени од стране краљева) стално поштравају казне, а против онога који није у могућности да плати откупнину предвиђа се примена тешких телесних казни.⁶¹ Према томе, франачко право познавало је могућност замене ненаплаћене имовинске казне телесним казнама.

Вергелд је имовинска казна која се плаћала у новцу за убиство члана неке заједнице или за наношење тешких телесних повреда члану неке заједнице. То је, заправо, композиција, која се назива вергелд у случају када се изриче за убиство. Откуп за сва друга кривична дела звао се *Busse*.⁶² Висина вергелда зависила је од самог дела које је извршено, етничке припадности, сталежа, узраста и пола, како повређеног лица, тако и извршиоца кривичног дела. Такође, на висину вергелда утицала је и чињеница да ли је појединац извршио ово кривично дело или је у извршењу убиства учествовала банда. На пример за убиство грофа плаћало се 24.000 динара, односно 600 солида, а за убиство слободног Франка или барбара који живи по Салијском закону плаћало се 8.000 динара, односно 200 солида, 300 солида за убиство Римљанина који живи на краљевом двору, 100 солида за Римљанина који не

⁶⁰ Д. Николић, Фрагмента правне историје, *op. cit.*, стр. 177.

⁶¹ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, Савремена администрација, Београд, 1978. године, стр. 36.

⁶² С. Шаркић, Историја државе и права, *op.cit.*, стр. 74.

живи на краљевом двору и 62,5 солида за убиство Римљанина који је плаћао дажбине.

Висина вергелда једно је од питања о којем се доста дискутовало у литератури из разлога што је исплата прописаног вергелда најчешће значила и потпуно економско уништење на само најуже породице кривца, већ и ширег круга његових сродника.⁶³ Да је реч о огромним сумама са гледишта економске моћи просечног франачког домаћинства види се из чињенице да је за 200 солида тада могло да се купи 100 волова.⁶⁴ Чланом LXII Салијског закона прописан је начин плаћања крвнине. Ако је убијен отац, половину крвнине добијали су синови, а другу половину делили су најближи рођаци са очеве и са мајчине стране. А ако нема рођака ни са очеве ни са мајчине стране, тај део припадао је државној благајни. Ако је извршење спроводио гроф трећина накнаде припадала је држави.

Временом вергелд у потпуности замењује композиција. Према томе, композиција је казна која је најзаступљенија у Салијском закону. Плаћала се за различита кривична дела. Према члану 1. Салијског закона за неодазивање на позив суда изрицала се композиција. Она је износила 600 динара, односно 15 солида. Казна од 15 солида била је предвиђена и за оног ко другог позове на суд, па сам не дође. Такође, новчана казна се плаћала за велики број различитих крађа. Управо одредбе о крађама указују на казуистичност франачког права. У Салијском закону су детаљно наведене све животиње за чију крађу се кажњавало. Висина новчане казне зависила је од врсте животиње и других њених карактеристика. Није свеједно да ли је лопов украо једну или више свиња, да ли се радило о прасету сисанчету или двогодцу, једној или више кошница и слично. Поред крађе животиња Закон регулише и крађе других ствари у одредбама: о крађама и провалама робова, о крађама и провалама слободних људи, о пљачкашима, о крађама чамаца, о крађама у млину и о разним крађама. Приликом одређивања висине казне постојала је разлика између слободног човека и роба. Тако за крађу ствари која вреди два динара слободан човек кажњавао се са 15 солида, а роб је био дужан да накнади штету и камату и изрицала му се телесна казна. Новчана казна плаћала се и за: потплаћивање, изговарање погрда, спречавање путовања, клевету. Поротници који

⁶³ Д. Николић, Историја права, Стари и средњи век, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2011. године, стр. 176.

⁶⁴ Д. Николић, Фрагменти правне историје, *op. cit.*, стр. 179.

су се налазили пред судом који води парницу, уколико би одбили да изрекну пресуду, кажњавали су се са 120 динара тј. 3 солида. На висину прописане казне утицала је злонамерност, испољена злочиначка нарав и безобзирност кривца током и после извршења конкретног дела.⁶⁵ То значи да је Салијски закон познавао отежавајуће околности које утичу на одмеравање казне. Узимањем у обзир ових околности остваривао се принцип индивидуализације казне.

У периоду раног феудализма настала су два зборника права у Русији. То су: Кратка руска правда и Шира руска правда. Најстарији зборник права старе Русије је Кратка руска правда.⁶⁶ Овај зборник потиче из XI века. У њему су садржане и одредбе кривичног права. Најчешћи назив за кривично дело је обида што је израз који познаје и српско средњовековно кривично право.⁶⁷ Постојале су само две групе кривичних дела, и то: кривична дела против личности и кривична дела против имовине. Најважнија новина Кратке руске правде је потпуно укидање крвне освете. Крвна освета замењује се такозваним вирама, тј. новчаним казнама за убиство. На тај начин успостављен је систем откупа. Један део вире ишао је кнезу, а други оштећеном.

У Краткој руској правди апсолутно доминирају новчане казне. Новчана казна плаћала се у новцу или у натури. Висина казне одређивана је законом или обичајем и то према друштвеној припадности преступника или повређеног, односно оштећеног лица. Новчана казна је била предвиђена за велики број кривичних дела. За убиство се плаћала новчана казна, а висина казне зависила је од тога ко је био жртва тог кривичног дела. За повреду кнежевих дворана глоба је била највећа, а глоба за повреду сељака изједначавала се са глобом за робове. Вира за робове износила је само накнаду њихове цене. Вире су за то време биле изузетно високе казне. Уколико осуђено лице није било у могућности да плати виру постојао је институт дикаја вира. То су биле уплате чланова општине којима се у случају потребе подмиривао откуп за убиство извршено од стране члана конкретне општине или када кривац није пронађен.⁶⁸ Новчана казна плаћала се и за наносење телесних

⁶⁵ Д. Николић, Фрагменти правне историје, *ibid.*, стр. 177.

⁶⁶ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *op. cit.*, стр. 137.

⁶⁷ Д. Николић, Историја права, Стари и средњи век, *op. cit.*, стр. 242.

⁶⁸ Д. Николић, Историја права, Стари и средњи век, *ibid.*, стр. 248.

повреда. За крађу Кратка руска правда прописивала је различити износ новчане казне у зависности од вредности украдене ствари.

Крајем XI и почетком XII века на темељу Кратке руске правде донета је Шира руска правда.⁶⁹ Оригинална верзија није сачувана, а у научној употреби најчешће је тзв. Тројицки рукопис, садржан у правном зборнику Мерила праведног из друге половине XIV века.⁷⁰ Овај Закон предвиђа различита кривична дела и казне које се примењују према учиниоцу, односно према ономе ко одговара уместо учиниоца кривичног дела. На пример, новчану казну за убиство у разбојништву плаћала је општина уколико се учинилац дела није могао пронаћи. Међутим, овај древноруски споменик права не садржи опште одредбе о кривичним делима и казнама. Као и већина закона из овог периода и у Широј руској правди постојала је разлика у погледу прописивања висине казне у зависности од сталежа учиниоца кривичног дела, односно оштећеног. На пример, ако муж убије мужа (великодостојник) то треба да освећује брат за брата, или отац за сина или братучег или син од сестре. Ако не буде ко би га осветио то положити за мртву главу 80 гривни, ако буде кнежев муж или кнежев тивун (службеник на кнежевом двору), ако ли буде рисун – било гридин (војник), било трговац, било бојарски тивун, било мечник (војник наоружан мачем), било изгој (по тумачењу Мошина човек изнан из своје средине), било Словен – 40 гривни положити за њ.⁷¹ За убиство „кнежевог мужа“ плаћало се 80 гривни, а за убиство обичног човека дупло нижи износ новчане казне.

Новчану казну плаћао је и онај ко украде нечију животињу. Све животиње које су биле објект напада кривичног дела крађе биле су побројане у Широј руској правди и за сваку је предвиђен различит износ новчане казне. У Руској правди истакнута су права феудалаца на шумама и ловиштима и то путем кажњавања за повреду права својине на пчелама и шумама, крађу и лов даброва на туђем имању и слично. Новчана казна била је предвиђена и за наношење телесних повреда (ударац мачем, избијање зуба), паљење и друга кривична дела. Казна се плаћала на име кривице. На пример, ко удари неусуканим мачем или дршком, тада 12 гривни продаје за обиду, тј. кривицу. Из свега напред наведеног произилази да је у Широј

⁶⁹ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *op. cit.*, стр. 146.

⁷⁰ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *ibid.*, стр. 146.

⁷¹ А. Вајс, Љ. Кандић, Општа историја државе и права, *op. cit.*, стр. 95.

руској правди за свако кривично дело понаособ била предвиђена и казна. Казуистичност је битна карактеристика овог споменика с обзиром на то да се у Руској правди набрајају кривична дела и казне за свако дело без покушаја уопштавања.

Са развојем држава западне Европе (Немачка, Енглеска, Француска) у средњем веку развијало се и право. Политичка неједнакост која је постојала у Немачкој пресликала се и на немачко право. Основна одлика немачког права је партикуларизам. Извори права били су: обичајно право, уредбе владара и закони. Обичајно право дуго је било основни извор права. Најважнија кривична санкција у том периоду била је композиција. Композиција је имовинска казна која се састојала у плаћању одређеног новчаног износа уместо других облика кажњавања. Висина композиције зависила је од суда и оштећеног. У Немачкој је постојало више локалних закона, али је 1532. године донет Општенемачки законик Каролина који је попунио празнине које су постојале у локалним законима. То је класичан кривични кодекс феудалног периода који је обухватио одредбе материјалног и процесног права.

Општенемачки кривични законик био је најзначајнији кривични законик тог периода и донет је за време владавине Карла V, па отуда и назив Каролина. Овај Законик познавао је кривична дела против државе, религије, личности, својине. Нека од кривичних дела предвиђена Каролином су: богохуљење, кривоклетство, издаја, фалсификовање, убиство, детеубиство, силовање, крађа итд. Казне које су биле предвиђене Каролином одликује строгост, суровост и застрашивање као основни циљ кажњавања. Каролина је углавном за извршиоце кривичних дела предвиђала смртну казну и тешку телесну казну. Смртна казна извршавала се спаљивањем, убијањем точком, дављењем. Новчана казна је имовинска казна и изрицала се само учиниоцима лакших кривичних дела.

Ни у Енглеској у периоду феудализма нису постојали јединствени извори права. Најважнији извор кривичног права у Енглеској била је судска пракса. Судском праксом одређивала су се кривична дела и основи кривичне одговорности. Казне су судови одређивали за сваки случај понаособ. Основна одлика казни је строгост. Имовинске казне које је познавало енглеско право су: конфискација имовине и новчана казна. Конфискација имовине изрицала се извршиоцима тешких

злочина (убиство, разбојништво, силовање и слично). Ова казна се учиниоцима тешких злочина изрицала уз смртну казну. Новчана казна била је предвиђена за учиниоце лакших кривичних дела. Уколико осуђено лице не плати новчану казну боравило је у затвору до њене исплате. Према томе, овај боравак у затвору био је средство обезбеђења за плаћање новчане казне.

И на крају, у Француској основни извори права били су обичаји и краљевске уредбе. Казне су се делиле у четири групе: тешке (смртна казна, доживотни принудни рад на галијама), телесне (резање језика или усана, бичевање, затвор), безчастеће (јавни укор и глоба) и на оне које не повлаче лишење части (укор, глоба).⁷² Француско кривично право познавало је само једну имовинску казну. То је глоба. Глоба је безчастећа казна и казна која је повлачи лишење части. Она се изрицала учиниоцима средње тешких кривичних дела. Висина и врста казне зависили су од друштвеног положаја учиниоца кривичног дела и жртве.

3. ИМОВИНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ У ИСТОРИЈСКИМ СПОМЕНИЦИМА У СРБИЈИ

Након анализе имовинских кривичноправних мера у најзначајнијим историјским споменицима света потребно је сагледати настанак и развој имовинских кривичноправних мера на територији Србије. И у нашем праву приватна реакција је дуго била једини облик реакције на недозвољена понашања. Тек се у XII веку појављују прве хрисовуље које предвиђају једну казну која се плаћала у новцу. То је вражда, која се плаћала у новцу и износила је 500 перпера, а била је прописана дечанским и арханђеловским хрисовуљама. Она се плаћала пола цркви, а пола краљу.⁷³ На темељу ове казне настала је новчана казна. У овом делу анализираће се имовинске кривичноправне мере у најзначајнијим историјским споменицима Србије до доношења важећег Кривичног законика који је на снагу ступио 01.01.2006. године. Историјски посматран развој кривичног права у

⁷² М. Ђорђевић, Општа историја државе и права, *op. cit.*, стр. 219.

⁷³ Д. Николић, Одмеравање казне, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, стр. 68, преузето са: <http://vk.sud.rs/assets/files/bilteni/bilten%202004-3.pdf>, приступ: 05.08.2013. године.

Републици Србији кроз призму развоја кривичног права уопште може се поделити на више етапа (периода). То су:

1. период пре 1918. године.
2. период од 1918. године до 1945. године,
3. период од 1945. године до 2004. године и
4. период после 2004. године.⁷⁴

Период средњег века у Србији одликује доста развијено кривично право. Најзначајнији споменик права из тог периода је Душанов законик. У време Првог српског устанка донета су два законика. Прво, Закон проте Матеје Ненадовића, а потом и Карађорђево Криминално законик. Најпотпунији и најсистематизованији зборник права из периода до 1918. године је Казнитељни законик за Књажество Србију из 1860. године. У периоду од 1918. године до 1945. године донет је Кривични законик Краљевине Југославије 1929. године. Поред овог Законика, постојало је још неколико закона који су регулисали кривичноправну област. У току 1945. године донето је пет закона: 1. Закон о сузбијању недопуштене шпекулације и привредне саботаже, 2. Закон о заштити народних добара и њиховом управљању, 3. Закон о забрани изазивања националне, расне и верске мржње, 4. Закон о кривичним делима против народа и државе и 5. Закон о врстама казни.⁷⁵

Након тога донет је Општи део кривичног закона 1947. године, а потом и Кривични законик ФНРЈ 1951. године. Новелом из 1959. године дошло је до измена и допуна Кривичног законика из 1951. године. У трећој етапи развоја кривичног права на територији Републике Србије донет је Кривични закон СФРЈ 1976. године и Кривични закон Републике Србије 1977. године. Ови кривични закони претпели су многобројне измене и допуне до доношења Кривичног законика Републике Србије октобра 2005. године који је и данас на снази у Републици Србији.

⁷⁴ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 374.

⁷⁵ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *ibid.*, стр. 384.

3.1. СРЕДЊИ ВЕК

Душанов законик, који се у старим преписима назива Закон благовјернаго цара Душана, је најзначајнији писани извор права средњовековне Србије. Настао је у периоду процвата Немањихке државе. Владавина цара Душана била је обележена ширењем и успоном српске државе, али и значајном законодавном активношћу. Она започиње са превођењем византијских зборника, затим издавањем повеља и закључивањем уговора са страним државама. Круна законодавне активности цара Душана је доношење законика. Закоником је извршена кодификација правних норми и уједначене су све разлике које су до тада постојале. Душанов законик је дело тадашњег феудалног друштва.

Царство Стефана Душана било је састављено из српских и грчких земаља у којима су били на снази српски и грчки обичаји и закони, па се због тога наметала потреба за правним уједначењем.⁷⁶ До правног уједначења дошло је доношењем Душановог законика 21. маја 1349. године у Скопљу. Ова прва верзија Законика имала је 135 чланова. Затим је Душанов законик допуњен пет година касније (1354. године) на државном сабору у Серу са још 66 чланова. Према томе, Душанов законик као целина састоји се од 201 члана. Овим Закоником су на јединствен начин регулисана најзначанија питања у држави.

Душанов законик није сачуван у оригиналу, већ у више преписа. Сваки од тих преписа одликовао се својим редакцијским карактеристикама. Остало је непознато како је изгледао оригинал и где је био чуван. Постојало је чак 25 преписа Душановог законика. Према неким изворима двадесет пети препис уништен је у пожару, 6. априла 1941. године, приликом бомбардовања Београда. Преписи су класификовани на: преписе старије редакције и преписе млађе редакције. У преписе старије редакције спадају: струшки, атонски, хиландарски, студенички, бистички, барањски, призренски, ходошки и шишатовачки. А у преписе млађе редакције убрајају се: раванички, софијски, раковачки, борђошки, Текелијин, Стратимировићев, ковиљски, паштровски, патријаршијски, карловачки, грбаљски,

⁷⁶ М. Благојевић, Србија Немањиха и Хиландар, Београд, 1998. године, стр. 116.

вршачки, попиначки, Јагићев, Богишићев и руднички.⁷⁷ Сматра се да је оригинални текст Законика најбоље сачуван у струшком, призренском и атонском препису. Остали преписи, као хиландарски, ходошки, шишатовачки и други касније су прераде првих преписа и карактеришу се тиме што је њихов обим смањен.⁷⁸ Најстарији је струшки препис (XIV век), а у науци као најпотпунији, највише се користи призренски рукопис с краја XV или почетка XVI века.⁷⁹ Последње издање Душановог законика је издање Николе Радојчића из 1960. године. Ово издање најближе је оригиналу.

Душанов законик има карактер јавног права. Садржи одредбе кривичног, административног и грађанског права, као и правила судског поступка. Одредбе кривичног права су најзаступљеније у Законику, док су одредбе грађанског права најмање заступљене. С обзиром на то да су одредбе облигационог и брачног права биле регулисане обичајним правом и другим изворима права, сматрало се да није неопходно потврђивати те одредбе Душановим закоником. С обзиром на ширину области које је регулисао, могао се сматрати уставом средњовековне Србије. Најзначајније начело које је истакнуто Законику је начело законитости. Закон се увек морао поштовати и он је изнад цареве воље, а свакако и изнад воље било којег представника власти.⁸⁰ Судије су судиле по Законику, без икаквог страха од цара (члан 172.).

Пре доношења Душановог законика најзначајнији извор права били су обичаји. Основна одлика периода који је претходио доношењу Душановог законика је несистематичност правних норми. Одредбе које су се примењивале су биле садржане у различитим повељама, уговорима и актима. Преовладала је колективна одговорност. Примењивале су се строге казне, попут смртне казне, сурових и тешких телесних казни. Начин извршења казни је одликовао суровост и свирепост. Основна сврха казне била је застрашивање. Реакција на кршење правила друштвеног понашања била је приватна. То указује на примену крвне освете. Освета је била колективна реакција коју је могао да изврши сваки члан заједнице којој је повређени припадао. Карактерисала ју је несразмера између зла које је

⁷⁷ Н. Селаковић, Душанов законик и правни транспланти, Београд, 2007. године, стр. 20.

⁷⁸ С. Јантолек, О Душановом законику, Београд, 1948. године, стр. 19.

⁷⁹ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *op. cit.*, стр. 217.

⁸⁰ М. Благојевић, Србија Немањина и Хиландар, *op. cit.*, стр. 117.

нането и зла које се осветом наноси. Други облик реаговања на учињено зло била је композиција. Она временом све више замењује освету. Састојала се у томе што је породица извршиоца кривичног дела плаћала (сразмерну) уговорену накнаду породици оштећеног. То је била казна имовинског карактера која је временом прерасла у новчану казну.

Доношењем Душановог законика уводе се велике промене у област кривичног права, али и права уопште. Самим доношењем Законика извршена је систематизација различитих одредби, па је Законик постао основни извор права до краја владавине Немањића, али у неким деловима и након пада Србије под турску власт. Норме кривичног права су најзаступљеније у Законнику. Велики утицај на кривичноправне норме имало је византијско право. Одредбе кривичног права представљају синтезу старог српског средњовековног и византијског права. Доношењем Законика право кажњавања прелази у руке државе. Међутим, и поред тога што држава преузима право кажњавања и у Душановом законнику садржани су остаци освете. Освета се није извршавала на начин на који је то чињено у првобитној заједници. Међутим, у неким члановима Душановог законика говори се о „вражди“, односно новчаној казни за различита дела, која је проистекла из освете и композиције. Овакав облик кажњавања постојао је код Пољака, Чеха и Руса. Такође, члан 86. Душановог законика неки аутори повезују са осветом. Где се обрете убиство, он – зи који – но буде зарвал, да јесте крив, ако се и убије.⁸¹ На овај начин дефинисано је убиство за које се не кажњава, с обзиром на то да је убијени крив.

За разлику од старог српског права у коме је постојала колективна кривична одговорност за извршено кривично дело, Душановим закоником уводи се индивидуална кривична одговорност за велики број дела. Међутим, за поједина кривична дела и у Душановом законнику задржана је колективна одговорност. Када се говори о колективној одговорности, мисли се на одговорност породице (куће), села и околине.

Новина која је уведена у кривично право Душановим закоником је разлика између умишљаја и нехата. У Законнику ни на једном месту није дефинисан појам умишљаја и нехата, нити појам кривице. Међутим, у неким члановима назначавала се

⁸¹ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *op. cit.*, стр. 227.

разлика између дела које је учињено са умишљајем и дела које је учињено из нехата. Чланом 87. предвиђено је „ хотимично“ убиство. Кто нест дошал нахвалицом по силе, тере је учинил убиство, да плати 300 перпер; ако ли буде пришал нахвалицом, да му се обе руке отсеку.⁸² Овим чланом прописано је плаћање новчане казне за дело учињено из нехата.

Душановим закоником предвиђен је велики број кривичних дела. За кривично дело уводи се нови термин – сагрешеније, што подразумева прекршај извесне државне норме или моралне заповести која је имала значаја за државу.⁸³ Кривична дела нису систематизована у једном делу Законика, већ су распоређена кроз цео текст Законика. На самом почетку Душановог законика налазе се кривична дела против цркве. Још је овај Законик познавао кривично дело узимања мита од стране црквених свештеника (члан 24.). Такође, Законик познаје и следећа кривична дела : увреду, силовање, убиство, псовање, паљење, крађу, разбојништво.

Старо српско средњовековно кривично право познавало је различите облике кажњавања. Основна одлика казненог система из тог периода је суровост. Најчешће су се примењивале следеће казне: смртна казна, прогонство из заједнице, сакаћење, шибање, освета, композиција. Неке од ових казни предвиђене су и Душановим закоником.

Душанов законик прихвата мешовити систем казни. На систем казни у Законнику утицало је старо српско средњовековно кривично право, али и византијски извори права. Највећи утицај старог српског средњовековног права остварен је у области имовинских казни. Законик не дефинише појам казне, нити појам појединих врста казни. У Законнику је за свако кривично дело појединачно прописана врста и висина казне. На врсту и висину казне директно утиче припадност учиниоца или жртве одређеном друштвеном сталежу (разлика између властелина и себра) , али и моћ и богатство у оквиру истог сталежа (на пример, разлика између властелина и властеличића).

Душановим закоником предвиђене су следеће врсте казни: смртна казна, телесне казне (сакаћење, смуђење, батињање, жигосање), прогонство за полуверце и јеретике, губитак часних права и имовинске казне (вражда, новчана казна,

⁸² Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *ibid.*, стр. 227.

⁸³ Б. Марковић, О Душановом законнику, www.guskova.ru.

конфискација). Најтежа казна коју је Душанов законик предвиђао за учиниоца кривичног дела је смртна казна. Била је предвиђена за читав низ кривичних дела: ако себар силује властелинку (члан 53.), за убиство калуђера, епископа или попа (члан 95.), за убиство најближих крвних сродника (члан 96.), итд. И телесне казне имале су широку примену. Душанов законик преузео је све врсте телесних казни из византијског права, осим кастрације (сакаћење, смуђење, батинање). И на крају, прогонство је казна која је изрицана ако се нађе полуверац, који је узео хришћанку, а не жели да се крсти у хришћанство (члан 9.) и када се нађе јеретик који живи међу хришћанима (члан 10.). Имовинске казне су такође казна коју је познавао Душанов законик. То су казне које погађају имовину учиниоца кривичног дела или његове породице, с обзиром на то да Душанов законик познаје и индивидуалну и колективну кривичну одговорност. Постојала је очигледна несразмера приликом изрицања имовинских казни учиниоцима кривичних дела различите сталешке припадности.

Душанов законик познаје неколико врста имовинских казни. То су : вражда, глоба или новчана казна, конфискација, и „ седмоструко“. Вражда је установа која потиче из старог српског права. Настала је из освете и композиције које су постојале у време првобитне људске заједнице. Најпре је постојала освета, коју потом замењује композиција, као облик мирења који се остварује плаћањем уговорене накнаде породици повређеног. Примењивала се искључиво за убиство члана неке заједнице. Појам „вражда“ се не дефинише Душановим законом, али је јасно да још увек постоји, с обзиром на то да се помиње у појединим члановима. Много се расправљало о природи вражде, да ли је она била одштета и испаштање кривице, или пак један начин да кривац избегне освету од стране жртве или његових сродника.⁸⁴

Вражда се у Душановом закону помиње у члану 20. Према овом члану Законика село се кажњава враждем за вађење лешева из гробова. И људије које са влховством узимљу из гробова, тере их сажиху, село које то учини, да плати вражду; ако ли буде поп на то – зи дошал, да му се узме поповство.⁸⁵ Ово кривично дело припада групи кривичних дела против цркве. Међутим, вражда није казна која

⁸⁴ Е. Гарсон, Кривично право, извори, развој, садашње стање, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1926. године, стр. 17.

⁸⁵ Д. Николић, А. Ђорђевић, Законски текстови старог и средњег века, *op. cit.*, стр. 220.

се изрицала само за ово кривично дело. Вражда се спомиње и у члану 103. Душановог законика, који говори о суду ропском. Према овом члану и који су робови да се суде пред својим господарима, како им је воља за своје кривице, а за царевице да иду пред судије, за крв, за вражду, за лопове, за разбојнике, за пријем људи.⁸⁶ Члан 183. Законика предвиђа да станици цареви иду пред судије, што имају суд међу собом: за вражду, за разбојнике, за лопове, за пријем људи, за крв, за земљу.

Из наведених чланова закључује се да је вражда имовинска казна, с обзиром на то да члан 20. каже: „ да плати вражду“. У Законику нема помена колико вражда износи, и на који начин се плаћала. Једино се закључује да се за вражду одлучивало пред судовима, што значи да вражда више нема карактер приватно – правне установе. За разлику од ранијих обичајних правила, према којима се вражда плаћала породици повређеног, доношењем Душановог законика и појавом судства мења се и карактер ове установе. Вражду одређују судови, а део накнаде припада држави. Временом се вражда трансформише у новчану казну.

Новчана казна (глоба) је имовинска кривична санкција. Душанов законик не познаје појам – новчана казна. Уместо појма новчана казна, у Законику се спомиње термин глоба. Постоји неколико врста новчаних казни. Најпре, новчана казна која је у тесној вези са враждем. Некада се вражда примењивала за убиство члана неке заједнице. Према одредбама Душановог законика вражда се не примењује за кривично дело убиства, али се за ово дело изриче једна врста новчане казне. Отуда веза између новчане казне и вражде. За убиство, које није извршено хотимице, плаћало се триста перпера (члан 87.). Новчана казна, која износи тисућу перпера плаћала се за убиство себра од стране властелина (члан 94.). Такође, новчану казну од триста перпера плаћао је и себар који је убио властелина, али се према њему поред новчане казне примењивала и телесна казна – сакаћење, што опет указује на неједнак положај становништва пред законом.

Од ове имовинске казне, која је блиска вражди из старог српског права, треба разликовати новчану казну. Новчана казна је, такође, имовинска казна. Углавном је била предвиђена за лакша кривична дела. Душановим закоником није дефинисан појам ове казне. Она је прописивана за кривична дела појединачно, и за

⁸⁶ www.dusanov-zakonik.com

свако дело за које је предвиђена одређен је и њен износ. Углавном се плаћала у новцу, али за нека дела плаћала се и одређеним бројем стоке. Плаћао је учинилац кривичног дела, али и кућа, село или околина. И приликом одређивања новчане казне постојала је разлика између властелина, властеличића и себра. То указује на неправичност, која је постојала приликом одређивања износа новчане казне у Душановом законнику. На пример, према члану 50. ако властелин опсује и осрамоти властеличића, плаћао је сто перпера, а ако властеличић опсује властелина плаћао је сто перпера, али му се изрицала и телесна казна батињања штаповима. Овим чланом јасно се изражава разлика између властелина и властеличића. За исто кривично дело властелин се кажњавао само новчаном казном, док се властеличић поред новчане казне кажњавао и телесном казном, батињањем. Чланом 55. предвиђена је разлика у кажњавању између властелина и властеличића, са једне стране, и себра, са друге стране. За псовку се властелин или властеличић који опсује себра кажњавао са сто перпера, а себар који опсује властелина или властеличића морао је да плати сто перпера и да се осмуди. Властеличићу и себру се за псовку поред новчане казне изрицала и телесна казна, што није био случај са властелином. Такође, припадницима сва три различита сталежа одређивао се исти износ новчане казне од сто перпера за псовку.

То указује на чињеницу да се приликом одређивања новчане казне није водило рачуна о имовном стању учиниоца кривичног дела. Новчана казна је била предвиђена и за бабунску реч. Појам „бабунска реч“ дуго је био неразјашњен и постојале су различите несугласице. Заправо, ради се о јеретичкој речи. Према члану 85. ко рекне бабуску реч, ако буде властелин, да плати сто перпера, а ако буде себар, да плати дванаест перпера, и да се бије штаповима. Онај ко је извршио убиство, а није то учинио хотимице, кажњавао се новчаном казном од триста перпера (члан 87.). Новчана казна се плаћала у новцу и за: псовање епископа, калуђера или попа (сто перпера) , чупање себара (мехоскубина када износи шест перпера), суђење световњака у црквеним предметима (триста перпера). Плаћала се у перперима, а износ је био предвиђен за свако кривично дело посебно.

Поред ових кривичних дела за које се новчана казна плаћала у новцу, Душановим закоником предвиђена су и кривична дела за која се новчана казна плаћала одређеним бројем стоке. На пример, властелин је плаћао шест волова ако се

не одазове на позив суда (члан 56.), или за попашу (члан 76.), такође шест волова. Казна која се плаћала одређеним бројем стоке, углавном је износила шест волова, па се из тог разлога може рећи да је то једна посебна врста новчане казне. Овакав начин плаћања новчане казне реликт је старог обичајног права. Поред овако дефинисаних кривичних дела и казни, постоје и кривична дела за која се не предвиђа износ новчане казне, нити начин њеног плаћања. Душанов законик само предвиђа „ да плати“. На пример, члан 99. предвиђа да село плати, оно што би платио запаљивач куће, гумна или сламе уколико не преда запаљивача. Термин „ да плати“ углавном је садржан у оним члановима којима се одређује субјект који плаћа казну, без навођења износа. На овај начин дефинише се кажњавање за: паљење села чији је властелин умро (члан 58.), братску злобу (члан 71.), препознавање лица (члан 92.), за отимање или крађу са градске земље, која се налази у околини града (члан 126.), паљење гумна (члан 100.) и друга кривична дела.

Душанов законик предвиђа још једну врсту имовинских казни. У тексту Законика издвојена је од осталих имовинских казни, што указује на њену самосталност. За неколико кривичних дела Законик предвиђа имовинску казну „седмоструко“. Очигледно се ради о плаћању седмоструког износа нанете штете. Ова казна предвиђена је за чупање црквеног човека (члан 30.). Затим, ко проведе дружинског човека у туђу земљу, плаћао је седам (члан 93.). За подјемчивање се плаћало седмоструко (члан 102.), за пљачку коју учини разбојник, који прође кроз област крајишника, такође (члан 143.). Казна седмоструко предвиђена је и члановима 187., 193. и 200. Душановог законика.

Овај Законик познаје и казну конфискације имовине. Она се састоји у одузимању имовине осуђеног лица без накнаде у границама које су прописане законом.⁸⁷ Ни у једном члану Душановог законика не постоји дефиниција појма конфискације. Она се означава речима „ да се кућа распе“ или „ да се село распе“. Конфискација се изриче за кажњавање невере (члан 52.). Ономе ко се оглуши о закон царев, и иде на рад изван цркве, одузимало се све и кажњавао се. Према члану 57. властелину који на приселици учини неко зло одузимала се област. Уколико би властелин осрамотио судију, кажњавао се конфискацијом, а ако то учини село, морало је да се распе, и оплени (члан 111.). Имовина се конфисковала целом селу,

⁸⁷ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр.361.

уколико се у њему нађе разбојник (члан 145.) и ако се у селу нађе златар који тајно кује новац (члан 169.). Ова казна разликује се од осталих имовинских казни које је познавао Душанов законик. Састоји се у одузимању имовине, за разлику од осталих имовинских казни, које су се плаћале у новцу или одређеном броју стоке.

3. 2. XIX ВЕК

3.2.1. Закон проте Матеје Ненадовића

Упоредо са пропашћу српске државе престало је да важи и право Душановог законика. У периоду владавине Турака према учиниоцима кривичних дела примењивала се приватна реакција у виду освете или композиције. Тако је било све до Првог српског устанка, када се почело са доношењем законика. Први закон који је донет у том периоду био је Закон проте Матеје Ненадовића. Донет је 5. маја 1804. године и одобрен на Скупштини Ваљевске нахије. Саопштења проте Матеје допуштају могућност да се закључи да се он поред Крмчије служио и Јустинијановим законом и „Мојсијевом строгошћу над Јеврејима“, али је доказано (Радмила Петровић) да је прота користио само Крмчију, а из ње посебно Јустинијанове законе који чине 47. главу рукописне Крмчије и Мојсијеву строгост која представља 48. главу.⁸⁸ Иако се сматра да је Закон садржао 14 или 15 пунктова (чланова), данас је сачувано само 7 пунктова. Закон проте Матеје прописивао је кривична дела и казне. Основна одлика овог Закона је казуистичност. Нема одредаба општег дела, нити принципа на којима се базира кривично право овог времена. У Закону су кривична дела наведена као ситуације из свакодневног живота. Према томе, Закон проте Матеје садржи само одредбе посебног дела.

Закон проте Матеје Ненадовића предвиђа следећа кривична дела: убиство, отмицу девојке, крађу, бекство из војске, бекство са страже, лажно сведочење и „прихватање“ оружја приликом свађе или псовке. За учиниоце ових кривичних дела Закон је предвиђао следеће казне: смртна казна, телесне казне и новчана казна.

⁸⁸ Љ. Кркљуш, Правна историја српског народа, Прометеј, Нови Сад, 2002. године, стр. 194.

Интересантно је да овај Закон није познавао казну лишења слободе. Смртна казна примењивала се према учиниоцима кривичног дела убиства и бекства са страже. Она се извршавала на различите начине (стрељањем, стављањем на точак). Телесна казна коју је Закон познавао је батинање. Изрицала се за отмицу девојке, бекство из војске, као и за лажно сведочење. У Закону су телесне казне прописане само по врсти, а не и по мери.

Једина казна имовинског карактера коју је познавао Закон проте Матеје Ненадовића је новчана казна. Она се састојала у накнади проузроковане штете или у плаћању вишеструког износа нанете штете. Новчана казна била је прописана за кривично дело крађе. Према „пункту“ 3. Закона ко украде јагње, прасе, коња, тај да плати двоје и да се каштигује штаповима. Закон проте Матеје не предвиђа износ новчане казне који се плаћа за крађу, већ каже да плати двоје. Очигледно се мислило на плаћање двоструког износа вредности украдене стоке. За крађу се новчана казна изрицала кумулативно са телесном казном. Новчана казна изрицала се и за лажно сведочење. Према „пункту“ 6. Закона који се криво закуне и криво сведочи, тај ону сву штету, за коју је сведочио, да плати, штаповима да се каштигује и да му се никад више ништа не верује и да се свагда лажом проглашава. За лажно заклињање и сведочење примењивала се новчана казна уз телесну казну. Новчана казна за ово дело састојала се у плаћању штете.

3.2.2. Карађорђев Криминални законик

Други законик који потиче из периода Првог српског устанка је Карађорђев Криминални законик. Овај Законик познат је и као Правила војена и народна.⁸⁹ О настанку Карађорђевог Криминалног законика нема података. Сматра се да је настао тек након реформе из јануара 1811. године.⁹⁰ Пронађен је у Државној архиви 1903. године. Најпре је садржао само 38 чланова, с тим што првих 14 чланова није пронађено у првобитном тексту Законика, већ су у другим изворима накнадно

⁸⁹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 377.

⁹⁰ З. Мирковић, Карађорђев законик, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за публикације, Београд, 2008. године, стр. 105.

пронађени чланови 9. и 10., као и завршетак, односно чланови: 39., 40. и 41. Карађорђевог Криминалног закона садржи углавном одредбе кривичног права, али и уставног, управног, односно административног и брачног права.

Карађорђево Криминално законик сличан је са ранијим законима Србије у погледу кривичноправних одредби. То је револуционарни законик, кратког и ограниченог обима; без посебне систематике и веће правнотехничке савршености и у потпуности је одговарао духу и потребама устаничког периода.⁹¹ Он садржи одредбе кривичног права везане за тадашње прилике у Србији. Карађорђево законик прописивао је кривична дела против нових органа власти, кривична дела против брака и породице, војно – кривичне и војно – дисциплинске одредбе. Не постоји подела Законика на општи и посебни део. Одредбе које се односе на кривично право су највећи и главни део Карађорђевог Криминалног закона. Кривично право одликује суровост, свирепост и драконске казне које су се примењивале према учиниоцу кривичног дела.

У овом Законику наведена су поједина кривична дела као и казне које су се изрицале за њихове учиниоце. Прихваћен је принцип апсолутно одређених (фиксних) казни. Основни циљ кажњавања је застрашивање, и то не само учиниоца кривичног дела, већ и грађана како би се уздржали од вршења кривичних дела. За извршено кривично дело одговара његов учинилац што значи да је у овом Законику прихваћен принцип индивидуалне кривичне одговорности. Једино члан 21. предвиђа колективну одговорност свих момака који су одређени за стражу, ако се макар један од њих ухвати на спавању.

Казнени систем Карађорђевог Криминалног закона чине следеће казне: 1. смртна казна, 2. телесне казне, 3. казна затвора (апс), 4. накнада штете као врста имовинске казне и 5. лишавање власти. Према одредбама Законика постојала је обична смртна казна и смртна казна којој је претходило телесно мучење и телесно кажњавање као што је пребијање руку и ногу.⁹² Извршавала се вешањем, стрељањем или разапињањем на коло. Најчешће су се примењивале телесне казне. Оне су биле предвиђене за неколико кривичних дела: потезање пушке или ножа на некога, спавање на стражи, злостављање свештеника, старешине, чиновника, трговца или

⁹¹ Д. Јовашевић, Основне карактеристике кривичног законодавства Карађорђево Србије, Пешчаник, Ниш, број 4/2006, стр. 93.

⁹² Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 378.

кмета, крађу животиња. Углавном су се извршавале батинањем, односно шибањем и то: штаповима (мушкарци), камџијама (жене) и трском (недорасли). Казна затвора према члану 19. Карађорђевог Криминалног законика изрицала се оном ко би нехотице убио човека. Максимална дужина трајања ове казне је пола године. Казна лишења власти прописивала се за: узимање мита од стране војних старешина, задржавање дела кулука и сарадњу старешина или других судија са лоповима.

Карађорђево Криминално законик познаје само једну имовинску казну. То је накнада штете. Имовинска казна састојала се у накнади штете и имала је два облика: глоба и дуплир. Глобу је плаћало цело село. Дуплир је имовинска казна која је у себи садржала и накнаду штете и казну. Имовинска казна била је предвиђена за мали број кривичних дела. То указује на чињеницу да је акценат био на примени сурових казни у циљу застрашивања учиниоца кривичног дела, али и целокупног народа. Овај Законик углавном је предвиђао она кривична дела која је прописивао и Закон Проте Матеје Ненадовића. На пример, за нехатно убиство учинилац се кажњавао затвором од пола године и накнадом штете породици убијеног. У овом случају не ради се о класичној новчаној казни, већ само о накнади штете чију је висину одређивао суд. Чланом 22. Карађорђевог Криминалног законика имовинска казна предвиђена је за „издајничество“, односно за примање мита. Она је била предвиђена за старешину, капетана или каплара који би за мито пустили војника да иде кући. У том случају старешина, капетан или каплар био је у обавези да сваком свом војнику плати онолики новчани износ колики је узео од војника кога је пустио из војске. Поред новчане казне, такав старешина, капетан или каплар се и лишавало власти. У овом случају висина новчане казне директно је зависила од новчаног износа или друге вредности добијене за чињење.

Новчана казна изрицала се и војнику који без заповести надређеног убије сеоску животињу (члан 25.). Учиниоца овог војног кривичног дела кажњавао се новчаном казном у висини двоструког износа убијене животиње и телесном казном од 25 штапова. Такође, новчана казна плаћала се и за крађу вола или коња. Према члану 26. ко би украо вола или коња, да плати добро, пошто газда хоће, и да прими у два ујутро по 50 штапа, а ко украде овцу или јагње за једно двоје да да, и да прими 25 штапа. У овом случају висина новчане казне зависила је од воље власника животиње, или се плаћала у двоструком износу. Изрицала се кумулативно са

батинањем. Приликом дефинисања обичне крађе примењује се казуистични стил писања закона. Новчану казну плаћао је и онај ко би се усудио да за кулук остави себи одређени део. Тако је било предвиђено чланом 33., али није дефинисана висина новчане казне коју је осуђени био дужан да плати. Овом законском одредбом само се каже „платиће у касу осуђену цену“.

Карађорђевићевим Криминалним закоником за свако кривично дело предвиђена је врста казне која се могла изрећи учиниоцу кривичног дела. За већину казни поред одређивања врсте, Закоником је одређена и висина казне. Тако за она кривична дела за која се предвиђала телесна казна, Закоником је и одређиван број шиба. Међутим, то није био случај са имовинском казном. За свега неколико кривичних дела Законик предвиђа имовинску казну, али за нека кривична дела не дефинише износ новчане казне. Новчана казна која је заправо више представљала накнаду штете за извршено кривично дело била је једина имовинска кривичноправна мера која се могла изрећи учиниоцу кривичног дела. Она води порекло из османског периода, па је из тог разлога ова казна блажа од казни које уводи устаничка власт.⁹³

Интересантно је да је још Карађорђевићев законик познавао замену казни, на пример замену батинања новчаном казном или апсом, или обрнуто. По свему напред наведеном, изводе се следеће карактеристике кажњавања у Карађорђевићевом времену: казне су биле строге и сурове, сврха кажњавања била је одмазда и застрашивање, казне су извршаване јавно, доминирале су телесне казне, постојала је могућност комбиновања казни, као и могућност замене изречене казне.

3.2.3. Криминални (Казнитељни) законик за Књажество Србију

Криминални (Казнитељни) законик за Књажество Србију донет је 29. марта 1860. године по узору на пруски Кривични закон из 1851. године. То је први систематизовани српски кривични законик. Иако је он први систематизовани зборник, обилује противречним и нејасним одредбама, грешкама у редакцији и

⁹³ З. Мирковић, Карађорђевићев законик, *op. cit.*, стр. 196.

систематици, како у општем, тако и у посебном делу. Општи кривичноправни појмови нису довољно одређени и са гледишта савременог стања кривичноправне науке већином се не могу одржати.⁹⁴ Први део Законика посвећен је општим институтима кривичног права: врстама казни, покушају, саучесништву, извињавајућим околностима, олакшавајућим и отежавајућим околностима, стицају, поврату и застарелости. У уводним разматрањима наведено је да се Законик односи на злочине, преступе и иступе. Према томе, Законик прихвата троеобну поделу кривичних дела.

Други део Казнитељног законика посвећен је злочинима и преступима који су подељени по групама према објекту заштите, а трећи део посвећен је иступима. Подела на злочине, преступе и иступе извршена је према врсти кривичне санкције која је за конкретно дело предвиђена. Ова класификација извршена је на основу казне коју предвиђа закон, а не према оној коју досуђује суд. Уколико би се подела вршила према досуђеној казни, то би била подела делинквената на злочинце, преступнике и иступнике, и ту би онда основ поделе било обзирање на личност виновника.⁹⁵

Казнитељним законом дефинисани су појмови: злочин, преступ и иступ. Злочин је дело за које је у Законику предвиђена смртна казна, робија или заточење. Преступ је дело за које закон предвиђа казну затвора дужу од месец дана, лишење звања, новчану казну у износу већем од 30 талира или телесну казну више од тридесет удараца. И на крају, иступи су она дела за која је Законом предвиђена казна затвора до месец дана, новчана казна до тридесет талира или телесна казна до тридесет удараца. За дело које није у закону предвиђено пре него што је учињено не може се судити. Учиниоцу кривичног дела могла се изрећи само казна која је предвиђена Казнитељним законом. Она представља зло које судија досуђује кривцу за учињено кривично дело.⁹⁶ Казна се изрицала у складу са Законом и није се могла изрећи ни строжа, ни блажа казна, нити се једна казна могла заменити другом супротно Законику. На тај начин дефинисан је принцип законитости у Казнитељном закону.

⁹⁴ Т. Живановић, Основи кривичног права, Општи део, *op. cit.*, стр. 44.

⁹⁵ Ж. Топаловић, Кривично право по предавањима др. Божидара Марковића, Штампарија Меркур, Београд, 1909. године, стр. 308.

⁹⁶ Ж. Топаловић, Кривично право по предавањима др. Божидара Марковића, *ibid.*, стр. 553.

Након уводних правила следе правила о кажњавању за злочине и преступе. Овај Законик предвиђа разгранати систем казни који чине: 1. смртна казна, 2. робија, 3. заточење, 4. казна затвора, 5. лишење звања, 6. новчана казна, 7. телесна казна, 8. губитак грађанске части, 9. одузимање ствари, 10. забрана вршења одређене радње и 11. протеривање странца. Смртна казна извршавала се стрељањем. Постојале су чак три врсте казне лишења слободе: робија, заточење и затвор. Робија није могла бити дужа од двадесет година, нити краћа од две године. Заточење је казна која је блажа у односу на робију. Она није могла бити краћа од две године, ни дужа од двадесет година. Затвор је казна лишења слободе и није могао трајати краће од тридесет дана, нити дуже од пет година. Онај ко је био осуђен на казну лишења звања, није могао добити државну службу најмање годину дана, а највише пет година. Такође, губио је и сва звања и одличја која су у вези са службом. Телесна казна је подразумевала пролазак кроз честе редове и шипање. Губитак грађанске части подразумевао је губитак одређених права на најмање годину дана и највише пет година или заувек. Осуда на забрану вршења одређене радње подразумевала је губитак права на вршење одређене радње заувек или за одређено време. Протеривање странца је казна која је подразумевала забрану повратка у одређена места или крајеве док траје казна.

Казнитељни законик предвиђао је и имовинске кривичноправне мере. То су: новчана казна и одузимање ствари. Према одредбама овог Законика и једна и друга мера припадају систему казни. У овом делу Законика новчана казна предвиђена је само за учиниоце преступа. Она се изрицала самостално или уз неку другу казну под условом да Законик тако предвиђа. Закоником је предвиђен општи минимум новчане казне и он износи један талир (члан 27.). Наплаћена новчана казна одлазила је у државну касу. Законик је предвиђао и могућност замене новчане казне. Уколико осуђени трећином свог имања није могао да исплати новчану казну, новчана казна мењала се казном затвора, и то тако што се један до два талира новчане казне мењао једним даном затвора. Изузетно, уколико је новчана казна већа од триста талира, тада се три талира новчане казне мењало једним даном затвора.

Казнитељни законик је предвиђао и једну специфичну ситуацију која се односила на замену новчане казне. Према члану 29. уколико је учиниоцу кривичног дела уз новчану казну изречена и робија или заточење, тада се новчана казна мења

на следећи начин: прво се новчана казна мењала казном затвором, а потом се казна затвора мењала за робију или заточење, и то тако што се за дванаест месеци затвора одређује осам месеци робије или заточења. У одређеним случајевима суд може да изабере да ли ће учиниоцу кривичног дела изрећи новчану казну или телесну казну, односно новчану казну или казну затвора. Тада је суд имао право да изрекне новчану казну само за лакше преступе.

Казнитељни законик предвиђао је и примену олакшавајућих околности приликом одређивања врсте и висине казне. Према томе за извршени преступ за који је предвиђена новчана казна, уз примену олакшавајућих околности, новчана казна може се ублажити до износа од једног талира (члан 62.). Глава шеста Казнитељног законика посвећена је стицају. Под стицајем се подразумева извршење више злочина или престопа једном истом радњом (идеални стицај) и извршење злочина или престопа са више различитих радњи (реални стицај). Уколико су учиниоцу за све извршене преступе одређене новчане казне, саме или уз казну лишења слободе, онда се све новчане казне сабирају и учинилац кривичног дела осуђује се на укупну новчану казну поред казне лишења слободе (члан 69.). Према томе усвојен је облигаторан кумулациони систем.⁹⁷ У случају да је за један преступ Законик предвиђао новчану казну, а за други неку другу казну, тада се учиниоцу престопа изрицала и новчана казна и друга предвиђена казна.

Казнитељни законик познаје и институт застрелости. Према члану 79. застарелост извршења новчане казне за учињени преступ наступа за онолико времена за колико би застарео и сам преступ за који је учинилац осуђен. Рок застарелости почиње да тече од дана када је пресуда постала извршна. Застарелост извршења прекида се у две ситуације: 1. кад се осуђено лице, које је побегло, ухвати и 2. када осуђено лице изврши други преступ или злочин. Новчана казна извршавала се према прописима који су важили за извршење пресуда у грађанским парницама. Она се извршавала одмах, а извршавале су је полицијске власти. Новчана казна могла се наплатити и после смрти осуђеног уколико је пресуда постала правноснажна пре него што је осуђени умро. Казна се наплаћивала из имовине умрлог.

⁹⁷ Т. Живановић, Основи кривичног права, Општи део, *op. cit.*, стр. 347.

Други део Казнитељног законика садржи одредбе које се односе на појединачне злочине и преступе. Предвиђена су следећа кривична дела: злочини и преступи против отаџбине, владара и устава, против закона, власти и јавног поретка, злочини и преступи чиновника на званичној дужности, свештеника у вези са венчањима, и у вези вођења књига рођених, венчаних и умрлих, затим злочини и преступи због лажног новца, због лажних исправа, кривично дело убиства, убиство детета, недозвољени прекид трудноће, одбацивање деце и немоћних, телесне повреде, злочини и преступи против личне слободе и кривична дела против морала, лажно оптужење и повреда части, крађа и утаја, разбојништво, хајдуковање и насилно изнуђивање, превара, банкротство, кривоклетство, клетвопреступништво и лажно сведочење, злоупотреба поверења, користољубље, повреда туђе ствари и општеопасни злочини и преступи.

Новчана казна предвиђена је за мали број кривичних дела. Само за два дела против отаџбине, владара и устава Законик је предвиђао новчану казну. Србин који тужи Србина страном суду, ако зна да је надлежан домаћи суд, кажњавао се новчаном казном (члан 84.). Новчаном казном кажњавао се и онај ко беседом на јавном месту или писменим саставом подстрекава и подиже људе на непокорвање закону или непослушност наредбама власти. У наведеним случајевима новчана казна прописивана је алтернативно са казном затвора. За поједине преступе чиновника у званичној дужности новчана казна прописивана је и као једина казна и алтернативно са казном лишења звања. Тако је за одбијање судије да суди страни која то захтева прописана новчана казна као једина казна. Новчана казна алтернативно са казном лишења звања прописивала се за чиновника који присвоји на себе законодавну или судску власт, и чиновника који своју власт злоупотреби на неког незаконито принуди да нешто трпи, чини или не чини.

Чиновник који злоупотреби службени положај или прими мито кажњавао се новчаном казном. Новчаном казном кажњавао се и свештеник који вршењем своје дужности изнуди наплату која му не припада или већу таксу која му не припада (члан 144.). За стављање у промет лажног новца као правог, Законик је предвиђао новчану казну у износу од 50 до 500 талира (члан 146.). Новчана казна изрицала се оном ко другог телесно повреди, ако постоје околности за ублажавање казне. Лицу које из нехата или непажње другог телесно рани или му здравље повреди изрицала

се новчана казна до сто талира. И за следећа кривична дела Казнитељни законик предвиђао је новчану казну: изнуда (члан 248.), превара (члан 254.), злоупотреба поверења (члан 277.) и коцкање (члан 287.).

Поред новчане казне, Казнитељни законик познавао је и казну одузимања неких ствари за учиниоце злочина и преступа (члан 12.). То је имовинска кривична санкција која данас припада мерама безбедности. Међутим, у Казнитељном законнику одузимање неких ствари припада споредним казнама против имовине. Под одузимањем неких ствари подразумева се одузимање ствари које су произведене кривичним делом или се учинилац њима послужио или је намеравао да се послужи ради извршења кривичног дела. Ове ствари одузимају се од учиниоца кривичног дела или његових саучесника. Ови предмети се одузимају и ако је учинилац дела преминуо под условом да је пресуда постала правноснажна пре његове смрти. Ова казна није се могла изрећи учиниоцу кривичног дела као самостална казна, нити уз следеће казне: губитак грађанске части, забрану вршења одређене радње и протеривање кривца. Она се у складу са чланом 38. могла изрећи само уз неку другу казну која је предвиђена овим Закоником, и то само у случајевима за које Законик тако налаже.

У другом делу Казнитељног законика за поједина кривична дела предвиђено је изрицање казне одузимање ствари. Ствари које су се одузимале од учиниоца злочина и преступа су: лажни новац, лажне исправе, оружје којим је извршено убиство, предмети којима се вређа част, новац који је у вези са коцкањем и друге ствари. Одузете ствари су се уништавале или продавале. Средства која су остварена продајом одузетих ствари припадала су државној или општинској каси уколико је казну изрекао општински суд.

Поред одузимања ствари, Казнитељни законик предвиђао је још једну казну против имовине. То је забрана вршења одређене радње (члан 36.). Она припада имовинским казнама јер се њеним изрицањем забрањује вршење одређене радње чиме се онемогућава увећање имовине учиниоца кривичног дела. Изрицала се као споредна казна уз казну лишења слободе. Била је прописана за учиниоце злочина, преступа и иступа. Под забраном вршења одређене радње подразумевала се забрана вршења радње при чијем вршењу је извршено противправно дело. Вршење одређене радње за себе и у своје име могло се учиниоцима злочина и преступа забранити за

свагда или за одређено време. Уколико се учиниоцу злочина или преступа забрана вршења одређене радње изрицала за одређено време, тада казна није могла трајати дуже од пет година. Ако Законик није одређивао да ли се радња забрањивала за неодређено или одређено време, примењивала се забрана за одређено време.

Казнитељним закоником није био одређен минимум трајања ове казне. Код иступа горња граница изречене казне била је три месеца. Забрана вршења радње предвиђена је за надрилекарство (члан 152.) и састоји се у забрани лечења. Ова казна била је предвиђена и чланом 282. Односила се на свештена и духовна лица, лекаре, апотекаре, бабице, хирурге и друга лица који би открили тајну коју су сазнали у вези са њиховим звањима и занимањима. За ово дело Законик је предвиђао и новчану казну у износу од 50 до 300 талира, за повратнике казну затвора у трајању до годину дана и забрану самосталног упражњавања звања и занимања за неко време.

Трећи део Казнитељног законика посвећен је иступима. Систем казни за иступе чине: 1. казна затвора, 2. новчана казна, 3. телесна казна (бој), 4. одузимање неких ствари, 5. протеривање и 6. забрана вршења одређених радњи. У члану 313. одређен је општи минимум и општи максимум новчане казне. Новчана казна није могла износити мање од једног цванцика, нити више од триста лира. Наплаћена новчана казна припадала је општинској каси уколико су у првом степену судиле општинске власти, а уколико је у првом степену судила државна власт износ наплаћене новчане казне ишао је у државну касу.

Казнитељни законик предвиђао је и могућност претварања казни. Претварање казни је преобраћање једне врсте казне у другу због стварне или правне немогућности да се она у конкретном случају примени.⁹⁸ Тако је предвиђена могућност замене казне затвора и телесне казне новчаном казном. Казна затвора мењала се новчаном казном, и то тако што се један дан затвора мењао за износ од три цванцика до два талира. Телесна казна могла се заменити новчаном казном ако лице коме је телесна казна изречена не би било у стању да ту казну издржи. Замена изречене телесне казне вршена је на следећи начин. 1. ако је изречена телесна казна износила 10 до 15 удараца, мењала се за новчану казну у износу од два до десет талира и 2. ако је изречена телесна казна износила од 16 до 30 удараца, мењала се

⁹⁸ Т. Живановић, Основи кривичног права, Општи део, *ibid.*, стр. 343.

новчаном казном од 12 до 20 талира. Такође, постојала је и могућност замене новчане казне казном затвора. Према члану 316. ако осуђени коме је изречена новчана казна није у стању да је исплати, она се мењала за казну затвора тако што се за три до десет динара одређивао један дан затвора. А новчана казна мања од једног талира мењала се увек једним даном затвора.

Друга казна имовинског карактера за иступе је одузимање неких ствари. То је казна која се састојала у одузимању предмета који је служио за извршење иступа или је извршењем иступа настао (члан 319.). У зависности од врсте одузетих предмета, неки су се уништавали, а неки су припадали општинској или државној каси, зависно од тога да ли су у првом степену судиле општинске или државне власти.

Казнитељни законик предвиђао је следеће врсте иступа: иступи због непослушности према полицијским наредбама, иступи који се односе на сигурност живота и здравља људи, домаћих животиња, чистоћу, иступи који се односе на путеве и ћуприје, путнике и њихове пасоше, скитнице, апсенике и њихове чуваре, кућне старешине и њихову децу, газде и слуге, повреде личне сигурности и части, непоштовање забране игри, затим иступе против вере и обичаја, општине и друге иступе. Као и код кажњавања преступа, новчана казна предвиђена је и за кажњавање иступа. Казнитељни законик је за све иступе који су се тицали сигурности живота и здравља људи и домаћих животима и чистоте предвиђао новчану казну. Новчана казна изрицала се и за: батинање слуге или слушкиње, закидање плате слуги, ремећење јавног реда и мира, за некрштење деце, крађу и многе друге иступе.

Новчана казна прописана је или алтернативно са казном затвора и телесном казном или као једина казна за учињени иступ. Такође, у делу који се односио на поједине иступе, Законик је одређивао посебни минимум и посебни максимум новчане казне. У Законику је прихваћен систем прописивања новчане казне у фиксном износу. Међутим, за један иступ предвиђа се новчана казна у двоструком износу. Наиме, за избегавање плаћања одређене таксе на вашару Законик предвиђа плаћање дуплог износа те таксе (члан 388.). Такав начин прописивања новчане казне потиче из старих закона. Поред класичне новчане казне, Казнитељни законик познавао је и накнаду штете. То је кривичноправна мера имовинског карактера која

је прописивана за учиниоце одређених иступа. Била је предвиђена члановима: 347., 376. и 378.

Казна одузимања неких ствари предвиђена је у делу Законика који се односи на појединачне иступе. Тако је предвиђено за које се иступе ова казна изриче, који се предмети одузимају и каква је судбина ових предмета након одузимања. Неки од предмета који могу бити одузети су: отровне ствари и лекови, новац који је одређен за коцкање, бесрамна и скарадна писма или фигуре и многи други предмети. Након смрти осуђеног лица за иступ ниједна казна није се могла извршити.

3.3. XX ВЕК

3.3.1. Кривични законик Краљевине Југославије

После Првог Светског рата створена је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца која је обухватала шест правних подручја. У првом моменту није дошло ни до каквих промена у правним системима који су до тада важили на територији уједињених држава. Према томе, на овој територији су од 1918. године до 1929. године били на снази следећи кривични законици: 1. у Србији Криминални (Казнитељни) законик за Књажество Србију из 1860. године, 2. у Црној Гори Кривични законик за Краљевину Црну Гору од 23. фебруара 1906. године, 3. у Босни и Херцеговини Казнени (Кривични) закон о злочинствима и преступима од 26. јуна 1879. године, 4. у Хрватској и Славонији Казнени закон о злочинствима, преступима и прекршајима од 27. маја 1852. године, 5. у Словенији и Далмацији Казнени закон о злочинствима, преступима и прекршајима од 27. маја 1852. године и 6. у Војводини (Банату, Бачкој и Барањи) и Међумурју V законски чланак из 1878. године (Казнени закон о злочинствима и преступима).⁹⁹

Унификација кривичног права Краљевине Југославије извршена је 1929. године и тада су донети: Кривични законик, Законик о судском кривичном поступку и Закон о извршењу казни лишења слободе. Кривични законик Краљевине

⁹⁹ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, op.cit., стр. 24.

Југославије¹⁰⁰ донет је 27. јануара 1929. године. Као основ за његову израду узет је Пројекат казненог законика за Србију из 1910. године са изменама и допунама из 1911. године.¹⁰¹ Овај Законик је ступио на снагу 1. јануара 1930. године. Припадао је модерним буржоаским законима јер се заснивао на најновијим поставкама кривичног права. Ради усклађивања Кривичног законика са уставним променама, донет је и Закон о изменама и допунама Кривичног законика¹⁰² 9. октобра 1931. године. Начело законитости је водеће начело Кривичног законика. Нема кривичног дела, ни казне без закона. На тај начин је искључена ретроактивна примена закона са изузетком правила о блажем закону.

Кривични законик Краљевине Југославије прихватио је дводеобну поделу кривичних дела на: злочинства и преступе. Ова подела извршена је с обзиром на врсту казне која се прописује за ова дела. Према томе, злочинства су она кривична дела за која закон прописује смртну казну, робију или заточење, а преступи су она кривична дела за која закон прописује строги затвор, затвор или новчану казну (члан 15.). Кривични законик не даје дефиницију казне, већ само одређује врсте казни и начин извршења. Познаје две врсте кривичних санкција: казне и мере безбедности. То указује на прихватање дуалитета кривичних санкција. Казнени систем састојао се од осам врста казни: 1. смртна казна, 2. робија, 3. заточење, 4. строги затвор, 5. затвор, 6. новчана казна, 7. губитак часних права и 8. губитак службе. Првих пет казни изричу се као главне казне, а преостале две као споредне казне. Кривични законик усвојио је и начело индивидуализације казни, предвиђао могућност ослобођења од казне, ублажавања казне и изрицање условне осуде.

Једина имовинска казна коју је Кривични законик предвиђао за учиниоце кривичних дела је новчана казна. Новчана казна је казна која се изриче и као главна и као споредна казна. Као главна казна, новчана казна одређена је као једина казна код лакших преступа и код иступа по Закону о иступима код којих се циљ казне може постићи само новчаном казном. Као споредна казна, новчана казна предвиђена је уз казну робије и строгог затвора. Новчана казна се као споредна казна изриче и за кривична дела учињена из користољубља чак и онда када није предвиђена законом.

¹⁰⁰ Кривични закон Краљевине Југославије, Службене новине број 33-XVI од 9. фебруара 1929. године.

¹⁰¹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 383.

¹⁰² Закон о изменама и допунама Кривичног законика, Службене новине број 245/1930.

На пример, према члану 233. ко туђу исправу уништи, и то учини из користољубља, може се поред строгог затвора казнити и новчано до 25.000 динара и ако новчана казна није законом одређена за то дело.

Кривичним закоником предвиђен је општи минимум новчане казне и он износи 25 динара. Општи максимум новчане казне није предвиђен у општем делу Кривичног законика. За поједина кривична дела у посебном делу Кривичног законика одређен је посебни максимум. Посебни максимум одређивао се код следећих дела: лажно тврђење у погледу државних установа, закона, уредаба или наредаба власти, неиспуњење уговора, неовлашћен улазак у тврђаву или у место где је улазак за време рата забрањен, повреда прописа неутралитета, кварење печата или знакова, лажну пријаву кривичних дела уопште или лажно самооптужење за кривично дело, објављивање тајни сазнатих на тајном претресу, тешку умишљајну телесну повреду, лаку телесну повреду и многа друга кривична дела. Према томе, ако је новчана казна у посебном делу Кривичног законика за одређено кривично дело прописана без своје највише мере, суд је такву казну одређивао према свом нахођењу, држећи се правила постављеног у члану 70. које гласи: при одмеравању новчане казне поред осталих околности узимаће се у обзир нарочито имовно стање осуђеника и остале животне прилике које су од утицаја по његову моћ плаћања.

Као и друге казне, и новчана казна има за циљ у првом степену одмазду, а потом застрашивање и поправку. Циљ казне није да се учинилац упропасти, нарочито то не може бити циљ новчане казне, па се зато код новчане казне и узимају у обзир чињенице и прилике које су од утицаја на моћ плаћања учиниоца, јер ако се о томе не би водило рачуна и ако би учинилац био осуђен новчаном казном коју не би могао платити, или коју би са највећом жртвом своје имовине платио, онда би циљ казне био промашен, поред тога што би учинилац био упропашћен.¹⁰³

Пресудом се одређивао рок плаћања новчане казне који није могао бити краћи од 14 дана, нити дужи од три месеца. Рок се рачунао од дана правноснажности пресуде. Кривични законик Краљевине Југославије познавао је више начина извршења новчане казне. То су: 1. плаћање новчане казне у ратама, 2. замена новчане казне радом у корист Фонда, 3. принудна наплата и 4. замена

¹⁰³ Д. Лазић, Кривични законик од 27. јануара 1929. године са изменама и допунама од 9. октобра 1931. године, стр. 129.

новчане казне казном затвора, робијом или строгим затвором. Законик је дозвољавао могућност плаћања новчане казне у ратама осуђеном лицу од кога се према његовом имовном стању није могла очекивати наплата новчане казне у законском року и то у целини. У том случају одређивала се висина рате и време за које се новчана казна морала платити.

Затим, према члану 43. суд је могао сиромашном осуђенику допустити да новчану казну одради радећи неки посао у корист Фонда у који је иначе одлазио новчани износ плаћене казне, под условом да такав посао постоји. Одрађивање новчане казне суд је могао допустити само на молбу осуђеника или члана његове породице, ако би њеним извршењем био угрожен опстанак осуђеника или ако би осуђеник био спречен у својој дужности да издржава своју породицу (члан 43.). Ближе прописе о врсти рада и његовом обрачунавању у новчану казну дефинисао је министар уредбом. Ради се заправо о мери која је слична раду у јавном интересу.

Посебним одредбама Законика регулисана је наплата новчане казне од страних држављана. Према томе, ако је новчана казна изречена лицу које није имало стално место пребивалишта у Краљевини Југославији суд је од таквог лица могао тражити исплату новчане казне одмах или јемство. Јемство се давало у готовом новцу или у хартијама од вредности које је државна благајна примала за јемство. Оно се могло састојати у хипотеци на непокретним стварима осуђеника, или неког трећег, као и прикладним јемцима.

Кривични законик Краљевине Југославије познавао је и принудну наплату новчане казне. Новчана казна могла се наплатити принудно, уколико осуђени у остављеном року не исплати изречени износ новчане казне. И на крају, уколико се ни на тај начин новчана казна не би могла наплатити, вршила се замена новчане казне казном затвора. Замена новчане казне, односно начин замене новчане казне регулисан је уредбом министра. Главна новчана казна без обзира на њену висину могла се заменити само казном затвора, док се споредна новчана казна могла заменити робијом или строгим затвором. У случају замене главне новчане казне казном затвора сваких 60 динара новчане казне мења се једним даном затвора, а код замене споредне новчане казне за сваких 100 динара изриче се један дан робије или строгог затвора. Суд је у пресуди био дужан да поред новчане казне изрекне и казну затвора који би наступио у случају замене. Кривичним закоником допуштено је и

право осуђеног лица да захтева продужење рока за исплату новчане казне. У том случају рок за исплату није могао бити дужи од годину дана.

Новчана казна изрицала се и за кривична дела учињена из користољубља. Ако је кривично дело било извршено из користољубља, учиниоцу се поред робије или строгог затвора могла изрећи и новчана казна до 250.000 динара. У овом случају изрицање новчане казне било је факултативно. У случају неплаћања овако изречене новчане казне суд је био дужан да у пресуди назначи да ће се новчана казна заменити казном робије или строгог затвора уз назначење колико ће тако изречена казна робије или строгог затвора трајати. Наплаћена новчана казна ишла је у Фонд за подизање и поправљање казних завода, завода за васпитање и поправљање и Завода за извршење мера безбедности. Овај Фонд настао је са одређеним циљем. Наиме, знајући колико су велики трошкови потребни за спровођење у живот компликованог пенитенсијарног система који је предвиђен у новом Казненом законикау и у Закону о извршавању казни лишења слободе, а имајући у виду како је тешко код савремених финансијских прилика осигурати кредите за извршавање казни, редактори новог Законика тежили су да бар делимично уређењем нарочитог Фонда обезбеде задовољавање тих потреба.¹⁰⁴

Поред новчане казне као имовинске казне која је предвиђена чланом 42. Кривичног законика Краљевине Југославије према неким схватањима постоји још један облик новчане казне. То је специјална врста новчане казне која се односи на објављивање о трошку кривчевом судске пресуде.¹⁰⁵ Предвиђена је код кривичног дела лажне пријаве (члан 139.) – ко против свог уверења некој власти лажно пријави да је извесно лице учинило кривично дело или да је повредило своју службену дужност у намери да се против њега отпочне кривични или дисциплински поступак или ако пријавилац опозове своју лажну пријаву пре започетог поступка - суд ће на захтев оштећеног осудити лажног пријавиоца да се о његовом трошку објави судска пресуда. Такође, Законик је за кривично дело клевете (члан 305.) – клеветнику који пред судом изјавио да није истина оно што је износио и клевету опозове, суд је могао ублажити казну по слободној оцени и наредити да се пресуда

¹⁰⁴ М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, *op. cit.*, стр. 152.

¹⁰⁵ М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, *ibid.*, стр. 131.

објави о трошку клеветника. Објављивање пресуде је мера факултативног карактера с обзиром на то да је суд могао изрећи, али и није морао. Вероватно су ову меру поједини аутори сврставали у кривичноправне мере имовинског карактера јер се њеним изрицањем осуђени обавезивао да о свом трошку објави судску одлуку и тиме се задирало у његову имовину.

Друга група кривичних санкција које предвиђа Кривични законик су мере безбедности. Мере безбедности су према схватању њихових твораца (заступника модерног правца) социјално одбрамбене мере против нарочитих категорија опасних учинилаца (личне мере безбедности) и опасности својстава предмета који долазе у обзир за будућа кривична дела (стварне мере безбедности), за чију примену није одлучујућа: код учиниоца његова морална виност, него његово стање и опасност за друштво, а код предмета, не њихов однос према делу, него њихово опасно стање.¹⁰⁶ Овај Законик прихватио је дуалистички систем кривичних санкција, па је поред казне предвиђао и сложен систем мера безбедности. Уношење мера безбедности поред казни, јавља се као најзначајнија особеност новог Кривичног законика.¹⁰⁷ Циљ мера безбедности је у односу на учиниоца кривичног дела: превентиван, поправно – васпитни и хумани, а у односу на предмете само превентиван. Мере безбедности предвиђене Кривичним законом из 1929. године су: 1. задржавање по издржаној новој казни, 2. упућење у завод за рад, 3. упућење у завод за лечење или за чување, 4. упућење у завод за лечење пијаница, 5. забрана посеђивања крчме, 6. заштитни надзор, 7. протеривање, 8. забрана вршења позива или заната и 8. одузимање извесних предмета.

Једина мера безбедности имовинског карактера је одузимање извесних предмета. Ова мера безбедности предвиђена је чланом 59. То је стварна мера безбедности. Раније је ова мера као казна против имовине требала за осуђеника да представља имовинско зло, док је према овом Законику одузимање извесних предмета стварна мера безбедности управљена против одузетих ствари искључиво у циљу предохране против опасности нових дела која прете од њиховог својства и подобности.¹⁰⁸ Постојање мере безбедности одузимање извесних предмета правда се

¹⁰⁶ М. Аћимовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 128.

¹⁰⁷ М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, *op. cit.*, стр. 163.

¹⁰⁸ М. Аћимовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 135.

претпоставком да ће се учинилац кривичног дела теже одлучити да учини ново кривично дело, кад нема оруђа и средстава за извршење, него кад их има и зато му се те ствари одузимају.¹⁰⁹

Законске претпоставке за изрицање ове мере безбедности су: 1. постојање кривичног дела (злочина или престапа) и 2. својина учиниоца или његових саучесника на одређеним стварима. Предмети који могу бити одузети су: предмети који су настали кривичним делом, предмети који су били употребљени за извршење кривичног дела или предмети који су били намењени за извршење кривичног дела. Ови предмет могу се одузети од учиниоца или саучесника уколико су у њиховој својини. Одузимање извесних предмета суд изриче у пресуди поред казне за учињено дело. Према томе, ова мера безбедности изрицала се само уз неку од казни. Одузимање се вршило у корист Фонда за подизање и поправљање казних завода, Завода за васпитање и поправљање и Завода за извршење мера безбедности. Предмети који се односе на прављење лажног домаћег и страног новца и таксених или поштанских марки достављали су се по завршеном кривичном поступку властима или установама које их редовно издају. Ако су одузети предмети или средства подесни за криминални музеј исти су се њему предавали, а ако нису подесни суд је (у случајевима у којима налази да је то подесно) у пресуди назначавао да се исти униште или учине неупотребљивим. У свим осталим случајевима предмети одузети у корист Фонда продају се на најближој судској јавној продаји.¹¹⁰

Мера безбедности одузимање извесних предмета имала је факултативни карактер. У сваком конкретном случају судија је одлучивао да ли ће изрећи ову меру или не. Изузетак од овог правила је обавезно одузимање предмета које је предвиђено у посебном делу Законика за поједина кривична дела. Тако за сва кривична дела из главе XIX под називом: „Прављење лажних исправа и мера“ предвиђено је обавезно одузимање оруђа, материја као и свих предмета насталих кривичним делом без обзира у чијој су својини. Да остала лица не би била оштећена, дозвољено им је право на накнаду коју су могли тражити према прописима грађанског права. Одузимање предмета у овом случају врши се у интересу

¹⁰⁹ Д. Лазић, Кривични законик, *op. cit.*, стр. 112.

¹¹⁰ М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, *op. cit.*, стр. 178.

сигурности јавноправног саобраћаја, зато је обавезно и има дејство према сваком.¹¹¹ Обавезно одузимање предмета без обзира чије су ствари предвиђено је и за кривична дела из главе XXX под називом: „Прављење лажних новаца“, као и кривична дела: коцкање у виду заната (члан 362.), неовлашћено приређивање лутрије и срећака (члан 364.) и дела из главе XXVIII која се односи на повреду службене дужности.

У посебном делу Кривичног законика за неколико кривичних дела предвиђена је имовинска кривичноправна мера одузимање поклона и имовинске користи. Ова мера предвиђена је за неколико кривичних дела из главе XXVIII под називом: „Кривична дела против службене дужности“, као и кривична дела из главе XIII под називом: „Кривична дела против државне власти“. За ова кривична дела учиниоцу се поред казне обавезно изрицала кривичноправна мера одузимање новца и ствари које је државни службеник добио при извршењу одређених кривичних дела. Према члану 388. Кривичног законика одузимање новца или ствари вршило се само над стварима које су се налазиле код државног службеника или код било ког другог лица где их је он склонио, али не и на стварима које је државни службеник отуђио или потрошио или уколико те ствари служе некоме као средство обезбеђења.

Да се не би створила привилегија за лукаве кривце који (ако је власт дознала за њихово дело) ће се одмах побринути да добијени новац или добијену ствар прикрију, у том случају обавезно се вршила принудна наплата у корист Фонда која би одговарала потрошеном новцу или вредности ствари која је била пренета на друго лице. Наплата се извршавала из имовине кривца.¹¹² По правилу, новац или ствари које је државни службеник примио, одузимале су се у корист Фонда за подизање и поправљање казних завода, Завода за васпитање и поправљање и Завода за извршење мера безбедности. У тај Фонд улазиле су све новчане казне које изрекну редовни кривични судови, затим чисти приходи од рада казних завода и на крају буџетске уштеде у расходима казних завода, завода за васпитање и поправљање, завода за извршење мера безбедности и судских затвора. На основу свега наведеног закључује се да је одузимање поклона и имовинске користи

¹¹¹ Д. Лазић, Кривични законик, *op. cit.*, стр. 180.

¹¹² М. Чубински, Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије, *op. cit.*, стр. 635.

кривичноправна мера која се може сматрати претечом мере одузимања имовинске користе која постоји данас.

3.3.2. Уредба о војним судовима

После капитулације Краљевине Југославије престали су да важе сви закони који су до тада важили на њеној територији. Међутим, са почетком народноослободилачке борбе почело се са формирањем нових органа власти и стварањем новог правног поретка. Међу прописима који су донети у току народноослободилачке борбе најзначајнији су тзв. Фочански прописи и тзв. Крањски документи. У народноослободилачком периоду у Југославији систем кривичних санкција по први пут је успостављен Уредбом о војним судовима коју је донео Врховни штаб НОВ и ПОЈ 24. маја 1944. године.

Према томе, ова Уредба имала је важну улогу у даљем развоју кривичних санкција. Она је садржала и прописе кривичног права и то одредбе о кривичним делима, казнама и заштитне мере (чланови 12. -17.). Уредба о војним судовима дефинисала је тешка кривична дела, која су њихове извршиоце карактерисала као ратне злочинце (члан 13.) и народне непријатеље (члан 14.). Чланом 15. Уредбе дефинисана су војна кривична дела. Извршиоцима ових дела судили су војни судови. Војни судови били су надлежни за вођење поступка против војних лица и за кривична дела као што су: лишење живота, телесна повреда, силовање, пљачка, крађа, превара.

Уредба о војним судовима предвиђала је и разгранати систем казни за учиниоце кривичних дела. Овај систем чиниле су следеће казне и заштитне мере: 1. строги укор, 2. имовинске казне (новчана казна у нарави и у делу), 3. изгон из пребивалишта, 4. ништење чина, односно звања, 5. уклањање с положаја, 6. присилни рад у трајању од три месеца до две године, 7. тешки присилни рад и 8. смртна казна. Уз ове казне Уредба је предвиђала и споредне казне које су се изрицале уз главну казну. То су: 1. губитак војничке части, 2. губитак грађанске части и 3. конфискација имовине.

Систем казни чиниле су и две имовинске казне: новчана казна и конфискација имовине. Конфискација имовине као споредна казна изрицала се увек уз смртну казну. Приликом одмеравања казне учиниоцу кривичног дела суд је имао велику улогу. Суд је казне одмеравао у зависности од тежине кривичног дела, степена кривичне одговорности и опасности извршиоца кривичног дела имајући у виду његову прошлост и васпитање и узимајући у обзир све остале олакшавајуће и отежавајуће околности. С обзиром на то да Уредба није предвиђала за свако кривично дело понаособ и одговарајућу казну, суд је имао могућност да у сваком конкретном случају изрекне казну која одговара тежини кривичног дела, као и степену кривичне одговорности. То је било оправдано с обзиром на то да се у том периоду вршио велики број кривичних дела. То су била тешка кривична дела која су садржала иста обележја, али и велике разлике у погледу друштвене опасности и осталом обележјима.

3.3.3. Закон о врстама казни

Један од бројних закона који су донети у току 1945. године је и Закон о врстама казни.¹¹³ Овај закон донело је Представништво Антифашистичког већа народног ослобођења Југославије 5. јула 1945. године. Он је садржао само дванаест чланова.

Закон о врстама казни предвиђао је следеће казне које су учиниоцима кривичних дела изрицали грађански и војни судови: 1. новчана казна, 2. принудни рад без лишења слободе, 3. прогонство из места пребивалишта, 4. губитак политичких и појединих грађанских права, 5. губитак права на јавну службу, 6. забрана бављења одређеном делатношћу и занатом, 7. губитак или снижење чина или звања, 8. лишење слободе, 9. конфискација имовине, 10. лишење слободе с принудним радом, 11. губитак држављанства и 12. смртна казна (члан 1.).

¹¹³ Закон о врстама казни, Службени лист Демократске Федеративне Југославије број 48/1945.

Закон о врстама казни познаје две имовинске казне. Једна од њих је новчана казна. Овим Законом предвиђен је само општи минимум новчане казне. Према члану 4. Закона о врстама казни новчана казна није могла бити мања од 50 динара. Новчана казна која се није могла наплатити, мењала се другом казном. У том случају новчана казна могла се заменити само казном принудног рада без лишења слободе. Приликом замене један дан принудног рада без лишења слободе рачунао се као 50 динара новчане казне. Све казне које су предвиђене чланом 1. Закона о врстама казни могле су се изрицати као главне казне. Међутим постоје и казне које се изричу и као главне и као споредне. Такве казне су: конфискација имовине и новчана казна. Конфискација имовине се као споредна казна изрицала уз: казну принудног рада без лишења слободе, казну лишења слободе и казну лишења слободе са принудним радом. Конфискација имовине изрицала се као споредна казна само ако је главна казна изречена на временски период дужи од годину дана.

Закон о врстама казни убрзо је претрпео одређене измене. Закон о потврди и изменама Закона о врстама казни¹¹⁴ донет је 1946. године. Члан 1. овог Закона предвиђао је следеће казне: 1. смртну казну, 2. губитак држављанства, 3. лишење слободе с принудним радом, 4. лишење слободе, 5. принудни рад без лишења слободе, 6. губитак политичких и појединих грађанских права, 7. губитак државне или друге јавне службе, 8. губитак или снижење чина, 9. забрану бављења одређеном делатношћу или занатом, 10. конфискацију имовине, 11. новчану казну, 12. прогонство из места пребивалишта и 13. стављање у обавезу да се поправи штета.

Овај Закон познавао је следеће имовинске казне: конфискацију имовине, новчану казну и обавезу накнаде штете. Конфискација имовине је казна која се састоји у принудном одузимању без накнаде у корист државе целокупне имовине или одређеног дела имовине.

Према томе, Закон о потврди и изменама Закона о врстама казни познавао је две врсте конфискације имовине: потпуну и делимичну конфискацију. Казна конфискације целокупне имовине (потпуна конфискација) изрицала се увек уз казну губитка држављанства. Уколико је суд учиниоцу кривичног дела изрекао

¹¹⁴ Закон о потврди и изменама Закона о врстама казни, Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије број 66/1946.

конфискацију дела имовине (делимичну конфискацију) у пресуди је обавезно навођена имовина која се конфисковала. Предмет конфискације могли су бити и предмети којима је кривично дело извршено или су били намењени извршењу кривичног дела. У овом случају делимична конфискација обухватала је одузимање предмета као једну од мера безбедности. Конфискација имовине изрицала се и физичким и правним лицима за учињено кривично дело. Ова казна изрицала се као главна и као споредна казна. Као споредна казна изрицала се уз казну принудног рада без лишења слободе само ако је она дужа од годину дана, а уз казну лишења слободе с принудним радом ако је она дужа од 6 месеци.

Друга имовинска казна коју познаје Закон о потврди и изменама Закона о врстама казни је новчана казна (члан 15.). Закон је прописивао само општи минимум новчане казне и он је био истоветан са општим минимумом који је предвиђао и Закон о врстама казни. Износио је 50 динара. Закон је предвиђао принудну наплату новчане казне и замену новчане казне. Тек уколико се новчана казна није могла наплатити ни принудно, вршила се замена новчане казне казном принудног рада без лишења слободе замењујући један дан принудног рада за 50 динара новчане казне. Уз новчану казну као главну казну суд је могао изрећи само прогонство из места пребивалишта, забрану бављења одређеном делатношћу или занатом и стављање у обавезу да се поправи штета. Наплаћена новчана казна припадала је државној благајни.

Поред конфискације имовине и новчане казне, Закон је познавао још једну казну имовинског карактера. То је обавеза накнаде штете. Ова казна није постојала у систему казни које је предвиђао Закон о врстама казни из 1945. године. Према члану 17. Закона о потврди и изменама Закона о врстама казни обавеза накнаде штете пресудом се изриче осуђеном у случају када суд сматра целисходним да осуђени лично отклони последице извршеног дела или штету која је настала учињеним кривичним делом. Ова казна изрицала се и као главна и као споредна казна.

3.3.4. Општи кривични закон

Најзначајнији правни акт из области кривичног права у периоду од 1945. године до доношења Кривичног законика из 1951. године је Општи кривични закон.¹¹⁵ Донет је 1947. године. Потреба за доношењем новог закона јавила се са окончањем рата и потребом за изградњом новог правног система, с обзиром на то да дотадашњи закони (Закон о врстама казни, Закон о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже, Закон о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора, Закон о кривичним делима против народа и државе и Закон о заштити општенородне имовине и имовине под управом државе) нису могли остати на снази.

Општи кривични закон израђен је под доста јаким утицајем совјетског кривичног законодавства и тадашње совјетске доктрине. То се посебно одразило у прихватању материјалне концепције кривичног дела, у усвајању аналогије као средства за стварање нових бића кривичних дела (додуше ипак у ужем опсегу, него што је то било у совјетском законодавству), у предвиђању широке одговорности за покушај и припремне радње и у самом систему кривичних санкција.¹¹⁶ Овај Закон представља прву систематску целину општег дела кривичног права. Општим делом кривичног закона предвиђена су општа начела и институти кривичног права. Закон прихвата друштвену опасност као основни и конститутивни елемент сваког бића кривичног дела. Одговорност учиниоца заснива се само на виности, а за нехатни облик кривичног дела одговара се само када је тај вид одговорности предвиђен у закону.

Кривичним законом одређена је сврха кажњавања. Она се састоји у: уништавању друштвено – опасне делатности, одвраћању и спречавању учиниоца да не чини кривична дела, преваспитању и поправљању учиниоца и општем васпитном утицају на друге чланове друштва у циљу одвраћања од вршења кривичних дела.

¹¹⁵ Општи кривични закон, Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије број 106/1947.

¹¹⁶ Б. Златарић, Кривично право, I свезак, op. cit., стр. 56.

Кажњавање је облик државне принуде.¹¹⁷ Поред принуде, казна има и васпитно – поправни утицај. Васпитни утицај казне остварује се откривањем кривичних дела, изрицањем пресуде и извршењем казне и доприноси развоју свести код грађана о забрањености дела.¹¹⁸ У Општем делу Кривичног закона истакнут је и принцип законитости. Кривично дело може се одредити и казна за њега прописати само законом.

Глава IV посвећена је казнама, васпитно – поправним и здравствено – заштитним мерама. То су принудне мере које органи правосуђа примењују против учинилаца кривичних дела. Кривичне санкције примењују се према физичким лицима као учиниоцима кривичних дела. Међутим, Општи део Кривичног закона у члану 16. предвиђа и кривичну одговорност правних лица само за она кривична дела за која је у закону изричито одређена одговорност правних лица. Једна врста кривичних санкција су казне и оне се примењују према кривично одговорним учиниоцима кривичних дела. Казнени систем овог Закона је разгранат. Према кривично одговорним учиниоцима кривичних дела изрицале су се следеће казне: 1. смртна казна, 2. лишење слободе са принудним радом, 3. лишење слободе, 4. поправни рад, 5. губитак држављанства, 6. конфискација имовине, 7. губитак грађанских права, 8. губитак чина, 9. забрана бављења одређеним занимањем, 10. протеривање, 11. новчана казна и 12. поправљање штете.

Поред наведених казни, Општи кривични закон познаје и казну губитка грађанских права, која се односила на губитак свих или само појединих грађанских права. Оваквим системом казни може се на прави начин остварити принцип индивидуализације казни. Најтежа казна предвиђена Општим делом Кривичног закона је смртна казна, а најлакша казна поправљање штете. Новчана казна, конфискација имовине и поправљање штете су казне које су се изрицале и као главне и као споредне казне. Новчана казна и поправљање штете могле су се изрећи и као споредне казне, чак и када нису прописане законом, али само под условима одређеним законом. Одмеравање казне заснива се на принципу индивидуализације казне, тако да се казна одмерава према степену друштвене опасности кривичног

¹¹⁷ Коментар Општег дела Кривичног законика, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1948. године, стр. 14.

¹¹⁸ А. Стајић, Кривично право, Општи део, Свеска 1., Комисија за издавање уџбеника и скрипата Универзитета у Сарајеву, Сарајево 1950. године, стр. 110.

дела и учиниоца, а у границама казне коју закон прописује за поједино кривично дело.¹¹⁹ Застарелост извршења изречених имовинских казни наступала је ако је протекло две године од осуде на неку од имовинских казни. Општи део Кривичног закона није предвиђао меру безбедности одузимање предмета, као ни посебну кривичноправну меру одузимање имовинске користи.

Једна од имовинских казни коју познаје Општи Кривични закон је новчана казна. Новчана казна изрицала се као главна или као споредна казна. Новчана казна се као споредна казна изрицала и за кривична дела учињена из користољубља. Општи минимум новчане казне износио је 50 динара. Међутим, Закон није предвиђао општи максимум новчане казне. Приликом одмеравања новчане казне суд је у обзир узимао имовно стање учиниоца кривичног дела. У изречену новчану казну урачунавало се време које је осуђени провео у притвору, тако што се један дан притвора рачунао као 150 динара новчане казне. Рок плаћања новчане казне одређује се у пресуди. Он не може бити краћи од 14 дана, нити дужи од три месеца. Општим кривичним законом предвиђено је плаћање новчане казне у ратама, као и принудна наплата новчане казне. Плаћање у ратама суд је дозвољавао на молбу осуђеног уколико за то постоје оправдани разлози. Решењем суда одређивало се време у коме је осуђени морао да исплати одређене рате, као и износе отплата који нису морали бити једнаки. Овако одређена новчана казна морала се исплатити најкасније у року од једне године.

Ако у овом року осуђени не плати одређени износ новчане казне приступало се принудној наплати. Под условом да се новчана казна није могла наплатити ни принудним путем вршила се замена новчане казне казном поправног рада и то рачунајући 50 динара новчане казне као један дан поправног рада. Тако одређена казна поправног рада није могла трајати дуже од годину дана. Лицу које је неспособно за рад, новчана казна мењала се казном лишења слободе, рачунајући 150 динара новчане казне за један дан лишења слободе. Тако изречена казна лишења слободе није могла трајати дуже од шест месеци. Постављањем максималне дужине трајања казне поправног рада и казне лишења слободе је од значаја јер се на тај

¹¹⁹ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 80.

начин спречава да услед замене новчане казне нова казна не доведе до осетних разлика у кажњавању учиниоца истог кривичног дела.¹²⁰

Замена новчане казне казном поправног рада и казном лишења слободe вршила се не само у случају када новчана казна није плаћена у целости, већ и у случају када је наплаћен један део новчане казне, али не целокупан износ. Осуђеном лицу које исплати део новчане казне који је остао неисплаћен прекидало се изршавање казне поправног рада и лишења слободe. Суд је био у обавези да наведе којом ће се казном новчана казна заменити у случају неплаћања у одређеном року. Уколико суд у пресуди не наведе овај податак, доносио је посебно решење којим се одређивао казну којом се замењује новчана казна. Након смрти учиниоца кривичног дела новчана казна није се могла наплатити.

Чланом 36. Општег кривичног закона предвиђена је потпуна и делимична конфискација имовине физичких и правних лица. То нису две казне, већ два облика исте врсте казне. Уколико Законом није изричито одређено који облик конфискације имовине ће се изрећи за одређено кривично дело, суд је могао с обзиром на природу и друштвену опасност дела и учиниоца изрећи потпуну или делимичну конфискацију. При томе, суд је морао да води рачуна о имовном стању лица коме изриче казну конфискације имовине. То значи, да суд није могао изрицати конфискацију имовине учиниоцу кривичног дела који уопште нема имовину. Конфискација имовине и као главна и као споредна казна изрицала се само за кривична дела за која је прописана у закону.

Конфискација имовине изрицала се и правном лицу као учиниоцу кривичног дела. Кривична одговорност правних лица установљена је чланом 16. Општег кривичног закона. Правна лица кривично су одговорна само за она кривична дела за која је у закону изричито одређена њихова одговорност. На овај начин само је одређено постојање кривичне одговорности правних лица, док се посебним прописима утврђују посебни услови кривичне одговорности правних лица и кривичне санкције. Тако је члан 11. Закона о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже предвиђао казну конфискације за правно лице и то само за дело учињено по налогу или на подстрек одговорне управе

¹²⁰ Коментар Општег дела Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 168.

правног лица. За правна лица као учиниоце кривичних дела, поред конфискације имовине, Закон је прописивао и новчану казну и поправљање штете.

Казна поправљања штете је најблажа казна која се могла изрећи учиниоцима кривичних дела, а припадала је систему казни Општег кривичног закона. Ова казна мало је позната у кривичним законодавствима других држава. Према члану 56. Општег кривичног закона казна поправљања штете подразумевала је да осуђени лично, а мерама које суд одреди, отклони последице учињеног кривичног дела или штете причињене кривичним делом. Казна поправљања штете изрицала се и као главна и као споредна казна. Углавном се изрицала учиниоцима лакших кривичних дела. Суд је у пресуди одређивао рок у коме је осуђени био у обавези да поправи штету. Уколико у остављеном року осуђени не изврши казну, изрицала се или новчана казна или казна поправног рада. То је суд био у обавези да наведе у пресуди којом је изрицао казну поправљања штете. Ако је у пресуди као замена за казну поправљања штете наведена новчана казна, а она се не може наплатити, тада се замењивала поправним радом. Казна поправљања штете није се могла заменити казном лишења слободе. Према члану 81. Закона о извршењу кривичних санкција¹²¹ на извршење конфискације имовине примењују се одредбе Закона о конфискацији имовине и извршењу конфискације у коме ће бити речи у делу рада који је посвећен конфискацији, а на извршење новчане казне и поправљања штете примењују се правила извршног поступка.

3.3.5. Кривични законик ФНРЈ

Као резултат рада на систематизацији кривичноправних прописа и њиховог усаглашавања са друштвеним развитком у земљи донет је Кривични законик¹²² из 1951. године чиме почиње трећа етапа у развоју социјалистичког кривичног права.¹²³ Читаво раздобље од ослобођења до 1951. године било је посвећено

¹²¹ Закон о извршењу казни, Службени лист ФНРЈ број 92/1948.

¹²² Кривични законик, Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије број 13/1951.

¹²³ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 384.

припремању и стварању услова за целокупну кодификацију материјалног кривичног права. Кривични законик ФНРЈ заснива се на принципима који су створени у току народноослободилачког рата и у доба после ослобођења кроз нашу теорију и праксу. Он се заснива на принципима социјалистичког и буржоаског права. Основна одлика кривичног права у овом периоду била је социјалистичка законитост (кривична дела, кривичне санкције и кривична одговорност одређени су законом), социјалистички демократизам (кривично право на првом месту служи заштити грађана, њиховим уставом и законом зајемчених права и слобода од насиља, самовоље, привредне експлоатације и других друштвено опасних дела) и социјалистички хуманизам (на првом месту је човек као члан друштвене заједнице).¹²⁴ Овај Законик заштићује од насиља, самовоље, привредне експлоатације и других друштвено опасних дела личност грађана, њихова уставом и законима зајемчена права и слободе, политичке, националне, економске и социјалне основице Федеративне Народне Републике Југославије, њену независност и безбедност, њено социјалистичко друштвено уређење и уставом и законима утврђени државни поредак (члан 1. КЗ).

Кривични законик састоји се из општег и посебног дела. На самом почетку Законика дефинисана је сврха кажњавања учинилаца кривичних дела. Она се састоји у: 1. спречавању друштвено опасне делатности, 2. спречавању учиниоца да не чини кривична дела и његово поправљање, 3. васпитном утицају на друге да не чине кривична дела и 4. утицају на развијање друштвеног морала и друштвене дисциплине грађана. Према оваквој концепцији, основни циљ кажњавања је заштита друштва од криминалитета, потом посебна превенција кроз спречавање учиниоца да не чини кривична дела и на крају, општа превенција кроз васпитни утицај на друге. Глава четврта Кривичног законика ФНРЈ посвећена је казнама. Овај Законик предвиђа мањи број казни у односу на Општи Кривични закон из 1947. године. Систем казни чине: 1. смртна казна, 2. строги затвор, 3. затвор, 4. ограничење грађанских права, 5. забрана бављења одређеним занимањем, 6. конфискација имовине и 7. новчана казна (члан 24. КЗ). Међу овим казнама, две казне су имовинског карактера. То су: новчана казна и конфискација имовине. Новчана казна изриче се и као главна и као споредна казна, док је конфискација имовине искључиво споредна казна.

¹²⁴ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 28.

Новчана казна (члан 37.) је имовинска казна која се састоји у обавези осуђеног да у одређеном року уплати новчани износ одређен судском пресудом. Ова казна може се изрећи као главна и као споредна казна. Међутим, она не може истовремено бити изречена и као главна и као споредна казна. Новчана казна могла се изрећи као главна казна кад је у Кривичном законнику предвиђена алтернативно са казном затвора (на пример, за кривична дела: клевета, увреда, изошење личних и породичних прилика и слично), јер се код алтернативно одређених казни само једна казна може изрећи као главна казна. Новчана казна изриче се као споредна казна у случају када је кумулативно прописана уз казну затвора или уз казну строгог затвора (на пример, за кривична дела: надрилекарство, справљање и продаја штетних средстава за лечење, искоришћавање другог у сврху прибављања имовинске користи итд.).

Новчана казна изриче се учиниоцу кривичног дела само када је за одређено кривично дело прописана законом. Од овако дефинисаног принципа законитости постоји једно одступање. У случају када је кривично дело учињено из користољубља новчана казна може се изрећи као споредна казна и када за конкретно кривично дело није прописана законом. Користољубље је једна од околности која утиче на моралну тежину учиниоца кривичног дела, под којом се подразумева етички прекор који се учиниоцу кривичног дела чини од стране јавног мњења на основу субјективних околности психичке природе у коме се изражава његов субјективни став према учињеном кривичном делу.¹²⁵ Према члану 37. Кривичног законика новчана казна не може бити мања од 100 динара. Поред општег минимума новчане казне, предвиђен је и општи максимум. Он износи 50.000 динара. Изузетно, уколико је кривично дело учињено из користољубља износ новчане казне не може прећи 300.000 динара. То значи да Кривични законик предвиђа два општа максимума новчане казне.

Приликом одмеравања новчане казне суд у обзир узима имовно стање учиниоца кривичног дела (члан 39.). То значи да се новчана казна не одмерава само према тежини дела и осталим околностима, већ се мора одредити и у сразмери са

¹²⁵ Д. Атанацковић, Критеријуми одмеравања казне, Издавачко предузеће Просвета, Београд, 1975. године, стр. 93.

имовинским могућностима учиниоца кривичног дела.¹²⁶ Такође, при одмеравању новчане казне треба имати у виду и породичне прилике учиниоца кривичног дела. Могућности одмеравања казне су широко одређене у циљу постизања најбоље сврхе изрицања свих казни, па и новчане казне. Време које је осуђени провео у притвору урачунава се у изречену новчану казну. При урачунавању један дан проведен у притвору изједначава се са 200 динара новчане казне.

Новчана казна изриче се и за дела у стицају на следећи начин: 1. ако је за кривично дело у стицају суд утврдио новчану казну а за друго дело казну строгог затвора или затвора, тада суд изриче поред утврђене казне строгог затвора или затвора и утврђену новчану казну и 2. ако је за кривична дела у стицају суд утврдио новчане казне, изрећи ће једну новчану казну која не сме прећи збир утврђених казни, нити највећу законску меру (члан 46.). У оба случаја приликом одмеравања новчане казне примењује се систем кумулације казни.

Пресудом се одређује рок у коме је осуђени у обавези да плати досуђени износ новчане казне. Он не може бити краћи од 15 дана, нити дужи од три месеца. Рок се рачуна од дана правноснажности пресуде. Кривичним закоником предвиђена је и могућност плаћања новчане казне у ратама само у оправданим ситуацијама. У том случају суд одређује начин исплаћивања и рок плаћања новчане казне, при чему рок плаћања не може бити дужи од две године. У случају неизвршења новчане казне предвиђена је принудна наплата (члан 59.). Ако осуђени не исплати новчану казну у одређеном року средњи суд приступа принудној наплати новчане казне. До принудне наплате новчане казне долази у следећим случајевима: 1. ако се новчана казна не плати у року предвиђеном у пресуди, а осуђени није тражио одобрење да може платити у отплатама, или је тражио, али му је овај захтев одбијен, 2. ако осуђени не плати новчану казну и после одлагања које му је одобрено након правноснажности пресуде и 3. ако осуђени не плаћа или неуредно плаћа одобрену исплату у ратама. Принудна наплата новчане казне до 10.000 динара може се вршити само из покретне имовине, а принудна наплата новчане казне преко 10.000

¹²⁶ Н. Срзентић, А. Стајић, Кривично право, Општи и посебни део, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1968. године, стр. 221.

динара врши се прво из покретне имовине, али ако је то немогуће, она се може принудно наплатити и из непокретне имовине.¹²⁷

Уколико се новчана казна не може наплатити, може се заменити казном затвора рачунајући сваких започетих 200 динара новчане казне као један дан затвора, с тим што казна затвора не може трајати дуже од шест месеци. Ако осуђено лице исплати само део новчане казне, остатак ће се сразмерно заменити казном затвора. Уколико у међувремену осуђени исплати остатак новчане казне обуставља се извршење казне затвора. Ако је новчана казна изречена као споредна казна уз казну строгог затвора или затвора, па осуђени не плати одређени новчани износ у остављеном року и ако се новчана казна не може наплатити принудним путем, не би требало ову казну заменити казном затвора већ одложити наплату новчане казне док осуђени не издржи главну казну на коју је осуђен. У сваком случају не би требало изреченој главној казни строгог затвора или затвора додати затвор у смислу прописа о замени ненаплатљиве новчане казне.¹²⁸

Новчана казна не може бити извршена након смрти осуђеног лица. То произилази из схватања да је новчана казна лична и да погађа само учиниоца кривичног дела. Ово је значајна новина у односу на раније законе који су допуштали наплату новчане казне и након смрти осуђеног лица.

Конфискација имовине предвиђена је чланом 36. Кривичног законика. То је казна која се може изрећи учиниоцу кривичног дела само када је предвиђена Законом. Састоји се у одузимању имовине осуђеног лица без накнаде. Конфискација имовине може бити општа (потпуна), ако се одузима целокупна имовина осуђеног лица или делимична (специјална), ако се одузима само један део имовине. У теорији се сматра да је општа конфискација имовине неправедна, јер она погађа још теже од новчане казне породицу осуђеног и још теже вређа персонални принцип казне.¹²⁹

Према М. Радовановићу делимична конфискација имовине није постојала у овом Законику као казна, али је постојала у виду мере безбедности одузимања

¹²⁷ Ј. Таховић, Коментар Кривичног законика, Савремена администрација, Београд, 1956. године, стр. 220.

¹²⁸ Ј. Таховић, Коментар Кривичног законика, *ibid.*, стр. 220.

¹²⁹ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 318.

предмета и одузимања имовинске користи.¹³⁰ Други аутори сматрају да Кривични законик предвиђа ограничену општу конфискацију имовине.¹³¹ Конфискација имовине коју познаје наше кривично право не може бити потпуна, јер се од осуђеног лица не може одузети целокупна имовина. Посебни закон предвиђа која се имовина не може одузети од осуђеног лица због његовог издржавања и издржавања његове породице. Конфискација имовине може се изрећи само као споредна казна. Ова казна не може се изрећи за кривична дела учињена из користољубља ако није предвиђена законом за одређено кривично дело. Уколико је суд казну конфискације изрекао за извршена кривична дела у стицају, тада се не може изрећи новчана казна ни као главна ни као споредна казна.

Кривичним законодавством предвиђено је и извршење конфискације имовине (члан 59. КЗ и члан: 105.-110. Закона о извршењу казни, мера безбедности и васпитно – поправних мера¹³²). При извршењу конфискације имовине суд ће у границама закона тачно одредити који део имовине ће се конфисковати, а који део остаје за издржавање осуђеног и његове породице (члан 58.). Конфискација се односи само на имовину коју осуђени има у моменту правноснажности пресуде којом се конфискација имовине изриче. Према томе, будућа имовина не може бити предмет конфискације.

Приликом конфискације имовине морала су се поштовати одређена правила: земљораднику се није могла конфисковати следећа имовина: кућа за становање са двориштем и привредне зграде уз кућу (на окућници, у дворишту), као ни пољопривредно земљиште са стоком и инвентаром у обиму потребном за издржавање осуђеног и његове породице. Осуђеном који није земљорадник не може се одузети кућа за становање. Кад се конфискује кућа за становање или стан, станарско право лица која станују у тој кући или стану регулишу се по општим прописима. Ако је кућа или стан стечен средствима прибављеним вршењем или поводом вршења кривичног дела, одузима се станарско право осуђеном и његовој ужој породици, као и другим лицима која станују у конфискованој кући, односно

¹³⁰ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *ibid.*, стр. 319.

¹³¹ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, Правно – економски факултет, Ниш, 1967. године, стр. 377.

¹³² Закон о извршењу казни, мера безбедности и васпитно – поправних мера, Службени лист ФНРЈ број 47/1951.

стану, ако су знала да је кућа односно стан стечен средствима прибављеним вршењем или поводом вршења кривичног дела и морао им се обезбедити нужни смештај.¹³³

Конфискована имовина прелази у састав општенародне имовине и то даном правноснажности пресуде којом је изречена конфискација имовине. С обзиром да код конфискације имовине, имовина осуђеног прелази у састав општенародне имовине, као таква, са свим правима и оптерећењима на њој, она са гледишта грађанског права има карактер стварног права у корист субјеката општенародне имовине.¹³⁴ Трошкове извршења конфискације имовине сноси држава. Уколико казна конфискације имовине буде укинута, конфискована имовина враћа се осуђеном лицу, односно његовим наследницима. Казна конфискације имовине може бити укинута, на пример актом амнестије или помиловања. Рехабилитација, међутим не утиче на већ извршену конфискацију, због тога што она наступа као последица протеча извесног времена а не посебне одлуке као код амнестије и помиловања.¹³⁵

Конфискацију имовине извршава срески суд на чијем се подручју налази конфискована имовина. Конфискација имовине у посебном делу Кривичног законика предвиђена је за следећа кривична дела: кривична дела против државе и народа ако је суд изрекао казну тежу од пет година строгог затвора, за нека кривична дела против човечности и међународног права ако је изречена казна тежа од пет година строгог затвора, прављење и употребу лажних знакова за вредност ако је изречена казна строгог затвора од најмање пет година, за неизвршење обавезне испоруке пољопривредних производа ако је дело извршило лице које је већ било осуђено или је кривично дело извршено у договору са другим лицима и друга дела за која је казна конфискације предвиђена у посебном делу Кривичног законика. Конфискација имовине се углавном изрицала за најтежа кривична дела, нарочито дела против државног и друштвеног уређења. Основне одлике конфискације имовине су: конфискација имовине се може прописати само савезним законом, изриче се само као споредна казна и само за кривична дела за која је прописана законом, а њено изрицање је факултативно.

¹³³ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 367.

¹³⁴ Ј. Таховић, Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 152.

¹³⁵ Ј. Таховић, Коментар Кривичног законика, *ibid.*, стр. 219.

Кривични законик уместо здравствено – заштитних мера употребљава назив мере безбедности (глава пета КЗ). Систем мера безбедности чине само три мере безбедности: упућивање у завод ради чувања и лечења, одузимање предмета и протеривање из земље. Једина мера безбедности имовинског карактера је одузимање предмета. Сврха ове мере безбедности је спречавање вршења кривичних дела у будућности. То је мера безбедности која се састоји у одузимању предмета који су употребљени за извршење кривичног дела или су били намењени за извршење кривичног дела, предмета који су настали извршењем кривичног дела или који су добијени као награда за извршење кривичног дела.

На овом месту треба указати на појам предмета који су добијени као награда за извршење кривичног дела. То су предмети које је учинилац кривичног дела добио као цену за извршено кривично дело или као награду за извршено кривично дело. Сви наведени предмети могу се одузети само ако се налазе у својини учиниоца кривичног дела. Од овог правила постоје два изузетка. Наиме, наведени предмети могу бити одузети и ако се не налазе у својини учиниоца кривичног дела из следећих разлога: 1. ако то захтевају интереси опште безбедности или 2. разлози морала. Предмети чије одузимање захтевају интереси опште безбедности су предмети који се не налазе у слободном промету, али чија употреба може да доведе у опасност живот људи или сигурност имовине, као на пример, експлозивни, отрови и други предмети. Из разлога морала одузимају се предмети који негативно утичу на јавни морал, као што су на пример, порнографски списи, слике и слично.¹³⁶

Као пример за одузимање предмета из разлога опште сигурности може се навести одлука Врховног суда NRH Кž 2777/54 од 12. 04. 1955. У конкретној одлуци одузет је брод којим је оптужени крао подводне телефонске каблове из југословенских територијалних вода, а брод није био власништво оптуженог. Како је брод био специјално подешен за дизање каблова, радило се о средству које је било посебно уређено за криминалне сврхе и стога је било у интересу опште сигурности да се такво средство одузме без обзира на власништво, јер оно с обзиром на посебно монтиране инсталације представља опасност поновне употребе у исте сврхе. Пример за одузимање предмета из разлога морала је одлука Врховног суда NRH Кž 1023/54 од 16.6.1954. У овом случају одузет је новац који је добијен продајом стоке

¹³⁶ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 377.

заплењене оптуженом која није била његово власништво, а он је намеравао продати неовлашћено се бавећи трговином као занимањем. Према томе, одузимање новца у овом случају захтевају разлози морала јер је и особа која је власник стоке купила стоку у сврху препродаје, а добитак су требали поделити међу собом.¹³⁷ Одузимањем предмета не дира се у право трећих лица на накнаду штете од учиниоца кривичног дела.

Одузимање предмета је мера безбедности која се може применити и према малолетнику. Она је факултативног карактера. Међутим, у посебном делу Кривичног законика за поједина кривична дела предвиђено је обавезно одузимање предмета. Неки од предмета који могу бити одузети су: превозна средства којима се противзаконито улази на територију ФНРЈ, порнографски материјал, средства опасна по здравље која се продају као лекови, опојне дроге и средства за њихово прављење, шкодљиве намирнице, непокретност која је предмет недозвољеног промета, лажни новац и други предмети предвиђени Кривичним закоником.

Одузети предмети прелазе у састав општенародне имовине. У пресуди коју доноси суд одлучује се да ли ће се ови предмети продати по одредбама које важе за извршни поступак или ће се предати криминалистичком музеју или другој установи или ће се уништити. Новац који се добије продајом предмета постаје саставни део буџета. С обзиром да је одузимање предмета мера безбедности, оно се не може заменити плаћањем одговарајуће новчане надокнаде. Ово исто важи и у погледу плаћања одговарајуће вредности од стране трећих лица – власника предмета, с обзиром да се предмети власништво трећих лица одузимају само ако то захтевају интереси опште безбедности или разлози морала.¹³⁸ У неким случајевима одузимање предмета има карактер делимичне конфискације, на пример код кривичних дела: кршење прописа о ценама (члан 227. КЗ) и изазивање поремећаја у производњи или на тржишту (члан 233. КЗ).

Кривични законик из 1951. године претрпео је измене 1959. године доношењем Закона о изменама и допунама Кривичног законика.¹³⁹ Овим изменама и

¹³⁷ Б. Златарић, Кривични законик у практичној примјени, Новинско – издавачко предузеће Народне новине, Загреб, 1956. године, стр. 267.

¹³⁸ Ј. Таховић, Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 227.

¹³⁹ Закон о изменама и допунама Кривичног законика, Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије број 30/1959.

допунама не дира се у постојеће основне принципе и начела на којима је базирано кривично право. Изменама Кривичног законика из 1959. године извршене су одређене промене у казненом систему. За разлику од седам казни које су биле предвиђене Кривичним закоником из 1951. године, измењени Закон познаје пет казни. То су: 1. смртна казна, 2. строги затвор, 3. затвор, 4. новчана казна и 5. конфискација. За разлику од ранијих казни чији су основни циљеви били одмазда и застрашивање, креће се ка стављању акцента на поступак ресоцијализације. То је значило смањење броја казни, а повећање мера безбедности.

Казна конфискације имовине претрпела је измене у погледу дефинисања. Према члану 13. Новеле Кривичног законика конфискација имовине састоји се у одузимању имовине осуђеног лица без накнаде у границама прописаним законом. Овако дефинисана конфискација имовине указује на неку врсту ограничене опште конфискације.¹⁴⁰ Делимична конфискација имовине није била предвиђена овим Законом. Казна конфискације имовине могла се прописати само савезним законом. Изриче се само као споредна казна, а уколико је изречена казна конфискације, не може се изрећи новчана казна. На тај начин не дозвољава се кумулација имовинских казни.

И новчана казна претрпела је одређене измене. За кривична дела учињена из користољубља новчана казна као споредна казна могла се изрећи и кад није прописана законом (члан 26.). Такође, за кривична дела учињена из користољубља новчана казна као споредна казна могла се изрећи и у случају када је законом прописано да ће се учинилац кривичног дела казнити новчаном казном или казном затвора, а суд као главну казну изрекне казну затвора. Новелом Кривичног законика из 1959. године промењен је и општи минимум новчане казне. Он износи 1.000 динара. Такође, и општи максимум је претрпео измене. У складу са тим ако законом није другачије прописано, износ новчане казне не може бити већи од 100.000 динара, а за кривична дела учињена из користољубља не може бити већи од 1.000.000 динара. При урачунавању притвора у изречену новчану казну један дан притвора изједначава се са 500 динара новчане казне. У случају замене новчане казне казном затвора, сваких започетих 500 динара новчане казне замењује се једним даном затвора. Измене одредби које се односе на новчану казну углавном се

¹⁴⁰ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 318.

односе на износ новчане казне, с обзиром на то да је у међувремену дошло до промене вредности новца.

Новела Кривичног законика из 1959. године другачије дефинише одузимање предмета у односу на Законик из 1951. године. Предмети који могу бити одузети применом мере безбедности одузимање предмета су: предмети који су употребљени или су били намењени за извршење кривичног дела или који су настали извршењем кривичног дела ако се налазе у својини учиниоца кривичног дела. Тиме је искључења могућност одузимања предмета који су добијени као поклон за извршено кривично дело и то због увођења нове кривичноправне мере у кривично законодавство. Одузимање предмета може бити факултативно и обавезно.

Закон о изменама и допунама Кривичног законика из 1951. године уводи нову имовинску кривичноправну меру. То је одузимање имовинске користи. Оправдање за увођење ове мере било је да је без ње немогуће у сваком конкретном случају одузети сваку имовинску корист коју је учинилац стекао извршењем кривичног дела (када не постоји оштећени или он није познат), а није се увек могла ни применити мера безбедности одузимања предмета.¹⁴¹ Применом ове мере одузима се од учиниоца имовинска корист коју је извршењем кривичног дела постигао или се од радне или друге организације одузима имовинска корист постигнута кривичним делом одговорног лица.¹⁴²

Одузимање имовинске користи је мера која припада систему мера безбедности. Систем мера безбедности у измењеном Законику чине следеће мере: 1. упућивање у завод ради чувања и лечења, 2. обавезно лечење алкохоличара и наркомана, 3. забрана бављења одређеним занимањем, 4. одузимање возачке дозволе, 5. забрана јавног иступања, 6. одузимање предмета, 7. одузимање имовинске користи и 8. протеривање из земље. Под одузимањем имовинске користи подразумева се одузимање новца, предмета од вредности и сваке друге имовинске користи која је постигнута извршењем кривичног дела од учиниоца кривичног дела (члан 62а.). Уколико одузимање на овај начин није могуће, учинилац ће се обавезати да плати новчани износ који одговара постигнутој имовинској користи. Ако је кривичним делом одговорног лица имовинску корист постигла организација,

¹⁴¹ Н. Тањевић, Реформисање мере одузимања имовинске користи, Безбедност, Београд, број 3/2010. године, стр. 166.

¹⁴² Н. Срзентић, А. Стајић, Кривично право, Општи и посебни део, *op. cit.*, стр. 269.

онда суд одлуком којом учиниоца проглашава кривим или изриче судску опомену одговорном лицу као учиниоцу кривичног дела одређује одузимање имовинске користи од организације коју је она постигла.

Основна сврха ове кривичноправне мере је спречавање богаћења вршењем кривичног дела и обештећење оштећеног лица. Кривичним закоником предвиђен је начин обештећења оштећеног лица. Ако је оштећеном у кривичном поступку досуђен имовинскоправни захтев, суд ће изрећи одузимање имовинске користи само уколико та корист прелази досуђени имовинскоправни захтев оштећеног. Оштећени који је у кривичном поступку у погледу свог имовинскоправног захтева упућен на парницу, може тражити да се намири из износа одузете вредности или наплаћеног износа: 1. ако покрене парницу у року од шест месеци од правноснажности одлуке којом је упућен на парницу и 2. ако у року од три месеца од правноснажности одлуке којом је утврђен његов захтев затражи намирење из одузете вредности односно наплаћеног износа. Оштећени који није пријавио имовинскоправни захтев у кривичном поступку може тражити намирење из одузете вредности, односно наплаћеног износа: 1. ако покрене парницу ради утврђења свог захтева у року од шест месеци од сазнања за пресуду којом се одузима имовинска корист и 2. ако у року од три месеца од правноснажности одлуке којом је утврђен његов захтев затражи намирење из одузете вредности, односно наплаћеног износа. Уколико је кривичним делом службеног или одговорног лица постигнута имовинска корист за установу или привредну или друштвену организацију, ова корист биће одузета од те установе, односно организације.

Закоником из 1959. године уведене су и измене одредби које се односе на застарелост извршења имовинских кривичноправних мера. Застарелост је гашење државног права на кривичну санкцију услед протеча у закону одређеног времена.¹⁴³ Две су врсте застарелости: застарелост кривичног гоњења и застарелост извршења кривичне санкције. Код застарелости извршења кривичне санкције држава не може извршити кривичну санкцију услед протеча одређеног времена. Изречена казна не може бити извршена ако је од осуде на новчану казну протекло две године (члан 82.). Поред застарелости извршења новчане казне као главне казне, Закоником је предвиђена и застарелост извршења новчане казне као споредне казне. Застарелост

¹⁴³ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 404.

извршења изречене новчане казне као споредне казне наступа кад протекне две године од дана правноснажности пресуде којом је та казна изречена. Изречена казна конфискације имовине не може бити извршена ако протекне десет година од дана правноснажности пресуде којој је казна изречена. И на крају, застарелост извршења мере безбедности одузимања предмета и одузимања имовинске користи настаје кад протекне пет година од дана правноснажности пресуде којом су ове мере изречене.

3.3.6. Кривични закон СФРЈ

Основни кривични закон¹⁴⁴ (раније Кривични закон СР Југославије, односно Кривични закон СФРЈ) био је у примени од 1976. године до доношења новог Кривичног законика Србије 2005. године. Овај Закон ступио је на правну снагу 1. јула 1977. године. Више пута је мењан и допуњаван. Садржи одредбе општег и посебног дела. Предвиђа законитост у одређивању кривичних дела и прописивању кривичних санкција. У складу са чланом 281. Устава СФРЈ¹⁴⁵ из 1974. године у области материјалног кривичног права федерација је овлашћена да уређује опште услове и начела за изрицање санкција за кривична дела, систем санкција, услове за гашење кривичних санкција и за рехабилитацију, затим општа правила о примени васпитних мера и кажњавања малолетника, затим одређује кривична дела против основа социјалистичког самоуправног друштвеног уређења Југославије и сигурности земље, човечности и међународног права, против угледа СФРЈ, њених органа и представника, против угледа стране државе и организације, против њихових шефова, односно представника, против службене дужности службених лица у савезним органима, против оружаних снага, као и кривична дела којима се нарушава јединство југословенског тржишта или повређују савезни прописи.

¹⁴⁴ Основни кривични закон, Службени лист Социјалистичке Федеративне Републике Југославије број: 44/1976, 36/1977, 34/1984, 37/1984, 74/1987, 57/1989, 3/1990, 38/1990, 45/1990 и 54/1990, Службени лист Савезне Републике Југославије број: 35/1992, 16/1993, 31/1993, 37/1992, 24/1994 и 61/2001 и Службени гласник Републике Србије број 39/2003.

¹⁴⁵ Устав СФРЈ, Службени лист СФРЈ број 9/1974.

Чланом 5. КЗ СФРЈ предвиђен је систем кривичних санкција које се могу изрећи учиниоцу кривичног дела. То су: 1. казне, 2. условна осуда и судска опомена 3. мере безбедности и 4. васпитне мере. Овај систем кривичних санкција је плуралистички. Он одговара савременим научним концепцијама о борби против криминалитета. Кривични закон увео је новине у систем кривичних санкција које су до тада постојале. Извршена је унификација две казне лишења слободе у једну, уведене су мере упозорења, повећан је број мера безбедности. Кривичним законом дефинисана је општа сврха изрицања свих кривичних санкција. Она се састоји у сузбијању друштвено опасних делатности којима се повређују или угрожавају друштвене вредности заштићене кривичним законодавством. У оквиру опште сврхе кривичних санкција предвиђена је и сврха кажњавања. То је: спречавање учиниоца да чини кривична дела и његово преваспитање, васпитни утицај на друге да не чине кривична дела и јачање морала и утицај на развијање друштвене одговорности и дисциплине грађана. Законодавац полази од тога да је основни циљ кажњавања заштита друштва од криминалитета. Према томе Кривични закон не предвиђа одмазду као сврху кажњавања.

Казне чине основу целокупног система кривичних санкција. Како постоји систем кривичних санкција, тако постоји и систем казни. Под системом казни подразумевају се врсте казни, међусобни однос казни, начин одређивања казни у закону, као и правила о одмеравању казни од стране суда.¹⁴⁶ Систем казни у Кривичном закону СФРЈ чине: смртна казна, казна затвора, новчана казна и конфискација имовине. Казна је кривична санкција коју суд изриче кривично одговорном учиниоцу кривичног дела ради заштите основних права и слобода човека и грађанина, њиховог друштвено – економског положаја, социјалистичког самоуправног друштвеног уређења, независности и безбедности земље, братства и јединства и равноправности народа и народности и уставом утврђеног правног поретка, а састоји се у лишавању или ограничавању одређених слобода и права.¹⁴⁷ Кривични закон СФРЈ прихватио је систем релативно одређених казни као начин прописивања казни. То значи да он за свако кривично дело прописује казну у одређеним оквирима, одређујући њену доњу и горњу границу и остављајући суду да

¹⁴⁶ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 407.

¹⁴⁷ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 319.

у тим оквирима одмери казну. Суд може учиниоцу кривичног дела изрећи различите врсте и мере казни.

Новчана казна је казна имовинског карактера. То је најблажа казна у систему казни које предвиђа Кривични закон СФРЈ. Новчана казна се традиционално учиниоцу утврђује по систему фиксних износа, што значи да се учиниоцу за учињена кривична дела утврђује новчана казна у одређеном износу који овај треба да уплати у корист државне благајне у временском року који је одређен у судској пресуди.¹⁴⁸ Учиниоцу кривичног дела ова казна се може изрећи и као главна и као споредна казна. То је једина казна прописана Кривичним законом СФРЈ која се изриче на овај начин. Постојање поделе на главне и споредне казне важно је за наступање застарелости, из разлога што се применом института застарелости главне казне, сматра да је застарела и споредна казна која је изречена учиниоцу кривичног дела.¹⁴⁹

Ако је новчана казна прописана као једина казна за кривично дело, тада се изриче као главна казна. Ако је новчана казна алтернативно прописана са казном затвора, онда се по правилу може изрећи као главна казна или као споредна казна. На пример, код кривичног дела производња и растурање опојних дрога (члан 252.) новчана казна прописана је алтернативно са казном затвора. Ако је новчана казна прописана кумулативно са неком главном казном, тада се може изрећи као споредна казна. У том случају суд изриче и казну затвора и новчану казну. Такав је случај код кривичног дела надрилекарства (члан 114. КЗ СР Србије) или пореске утаје (члан 154. КЗ СР Србије). За кривично дело извршено из користољубља новчана казна могла се изрећи као споредна казна и када није прописана законом за конкретно кривично дело. Разлог за овај изузетак је немогућност предвиђања кривичних дела која се могу извршити из користољубља. Новчана казна као споредна казна може се изрећи и онда када није предвиђена законом за одређено кривично дело и у случају када је новчана казна прописана алтернативно са казном затвора, па суд као главну казну изрекне казну затвора. Новчану казну суд може изрећи као додатну казну и уз условну осуду, али новчану казну не може изрећи учиниоцу кривичног дела коме је

¹⁴⁸ М. Перовић, Кривично право СФРЈ, општи дио, НИО „Универзитетска ријеч“-Универзитет „Вељко Влаховић“ у Титограду, Никшић, 1985. године, стр. 302.

¹⁴⁹ Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије, Службени гласник, Београд, 2002. године, стр. 104.

изречена конфискација имовине. Према томе кумулација имовинских казни није допуштена јер није ни потребна ни оправдана.

Новчана казна је дељива казна, што значи да се може изрицати у већој или мањој мери. Кривични закон прописивао је општи минимум и општи максимум новчане казне. Новчана казна није могла бити мања од 500 динара, нити већа од 50.000 динара, а за кривична дела учињена из користољубља није могла бити већа од 200.000 динара. То су износи који се примењују када се изриче новчана казна без обзира да ли је изречена као главна или као споредна казна. Каснијим изменама и допунама Кривичног закона мењан је општи минимум и општи максимум новчане казне. Према томе, након измена и допуна Кривичног закона новчана казна није могла бити мања од 1.000 динара, нити већа од 200.000 динара, а за кривична дела учињена из користољубља већа од 800.000 динара.¹⁵⁰ Кривичним законом је предвиђен један општи минимум новчане казне, а два општа максимума зависно од тога да ли се она изриче за кривична дела учињена из користољубља или за друга кривична дела. Међутим, савезни и републички кривични закони нису прописивали посебни минимум и посебни максимум новчане казне.

Према томе, суд је у оквиру општег минимума и општег максимума изрицао новчану казну. При одмеравању новчане казне суд је у обавези да у обзир узме све отежавајуће и олакшавајуће околности које могу да утичу да казна буде већа или мања. Околности које су од значаја при одмеравању казне подељене су у три групе: 1. околности везане за личност учиниоца (степен кривичне одговорности, побуде из којих је кривично дело извршено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике и његово држање након извршеног кривичног дела), 2. околности везане за извршено кривично дело (јачина угрожавања или повреде заштићеног добра и околности под којима је кривично дело учињено) и 3. околности везане за имовно стање учиниоца кривичног дела (висина његовог личног дохотка и његови други приходи, имовина учиниоца и његове породичне прилике). Управо водећи рачуна о околностима које се односе на имовно стање учиниоца кривичног дела отклањају се недостаци новчане казне који се често наводе као негативна страна изрицања новчане казне.

Чланом 42. КЗ СФРЈ прописани су услови за ублажавање казне. Ублажавање казне подразумева изрицање казне испод законом прописаног минимума. Према

¹⁵⁰ Службени лист Савезне Републике Југославије број 61/2001.

члану 43. КЗ СФРЈ ако је за кривично дело прописана казна затвора без назначења најмање мере, уместо затвора може се изрећи новчана казна, а ако је за кривично дело прописана новчана казна са назначењем најмање мере, казна се може ублажити до хиљаду динара. Према томе применом института ублажавања казне новчана казна може се изрећи као блажа казна у односу на врсту казне и висину новчане казне. Новчана казна изрицала се и учиниоцима кривичних дела у стицају. И то, ако је за кривична дела у стицају суд утврдио само новчане казне повисиће највишу утврђену казну, али она не сме прећи збир утврђених казни ни 200.000 динара, односно 800.000 динара кад су једно или више кривичних дела извршени из користољубља, и ако је за нека кривична дела у стицају суд утврдио казне затвора, а за друга дела новчане казне, изрећи ће једну казну затвора и једну новчану казну. За кривична дела у стицају суд изриче новчану казну као споредну казну ако је утврђена макар и за једно једно кривично дело у стицају.

У вези са изрицањем новчане казне потребно је указати и на урачунавање притвора или раније казне у новчану казну. Према члану 50. КЗ СФРЈ време проведено у притвору и свако лишење слободе у вези са кривичним делом урачунавају се у изречену новчану казну. Такође, и новчана казна коју је осуђени платио за прекршај или привредни преступ урачунава се у изречену новчану казну за кривично дело чија обележја обухватају и обележја прекршаја, односно привредног преступа. Приликом урачунавања један дан притвора изједначаје се са двеста динара новчане казне.

Суд је новчану казну изрицао у фиксном износу, с обзиром да је метод одређивања новчане казне у одређеном износу једини метод који је познавао КЗ СФРЈ. У пресуди којом је суд изрекао новчану казну обавезно је одређивао и рок плаћања новчане казне. Он није могао бити краћи од 15 дана, ни дужи од три месеца. Рок се рачунао од правноснажности пресуде којом је новчана казна изречена. Закон је дозвољавао плаћање новчане казне у ратама, уколико су за то постојали оправдани разлози. У том случају у пресуди се обавезно наводио број отплата, висина њиховог износа и време у коме се новчана казна морала платити. Уколико осуђени у остављеном року није уплатио одређени износ новчане казне приступало се принудној наплати новчане казне. Одлуку о принудној наплати доносио је суд који је новчану казну и изрекао. Принудна наплата вршила се из

покретне имовине осуђеног, његових драгоцености и хартија од вредности, односно имовине која није изузета од извршења по одредбама извршног поступка. Уколико та имовина није била довољна, наплата новчане казне врши се и из непокретне имовине. Трошкове принудне наплате новчане казне сноси осуђени. Уколико се истовремено врши принудна наплата новчане казне и наплата трошкова кривичног поступка, првенствено се наплаћују трошкови кривичног поступка.

Поред принудне наплате новчане казне, постоји још један начин извршења ове казне који се примењивао у случају када није могуће спровести принудну наплату. Принудну наплату новчане казне није могуће спровести ако осуђено лице не располаже никаквом покретном или непокретном имовином или се за ту имовину не зна. Ради обезбеђења извршења новчане казне, закон је предвиђао и замену новчане казне казном затвора (суплеторни затвор). Замена новчане казне казном затвора могућа је и код потпуног и код делимичног неплаћања новчане казне. Уколико се новчана казна није могла наплатити ни добровољно, а ни принудним путем, тада се изречена новчана казна замењивала казном затвора и то тако што се са једним даном затвора замењивало 200 динара новчане казне. Тако изречена казна затвора није могла трајати дуже од шест месеци, осим у случају изречених високих новчаних казни када се остатак неисплаћене новчане казне претварао у релативно кратак затвор у најдужем трајању од три месеца.

Према неким схватањима неопходно је да се у оваквим случајевима спроведе поступак пред судом у коме ће се утврдити разлози због којих није могуће наплатити новчану казну, па тек после тога донети евентуалну одлуку о замени новчане казне казном затвора.¹⁵¹ Међутим, увођење оваквог поступка само би повећало трошкове, те каснија наплата новчане казне не би имала смисла. Замена ненаплативе новчане казне казном затвора могућа је и код делимичне исплате новчане казне. У том случају казном затвора мењао се део новчане казне који није наплаћен. Уколико осуђени након доношења одлуке о замени дела новчане казне казном затвора уплати део новчане казне, остатак се мења казном затвора, а ако уплати цео неплаћени износ новчане казне извршење казне затвора се обуставља. Могућност замене новчане казне казном затвора често је критикована, јер се сматрало да се на тај начин битно задире у одлуку суда који је казну изрекао.

¹⁵¹ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, Службени лист СРЈ, Београд, 2002. године, стр. 498.

Међутим, између суплеторног затвора и казне затвора постоје очигледне разлике: 1. суплеторни затвор није везан за законски минимум казне затвора који је одређен Кривичним законом, 2. овај затвор не производи правне последице осуде (које би се састојале у губитку или забрани стицања одређених права за одређено време) јер правне последице осуде не наступају када је учиниоцу кривичног дела изречена новчана казна, 3. извршење суплеторног затвора може се обуставити у сваком моменту ако осуђени исплати преостали новчани износ и 4. на суплеторни затвор не примењују се одредбе о условном отпусту.¹⁵²

Изречена новчана казна гаси се смрћу осуђеног лица тако да се обавеза њеног плаћања не може преносити на његове сроднике или наследнике. Ово решење оправдано је из разлога правичности и персоналног карактера новчане казне који би се у потпуности изгубили ако би се новчана казна могла наплатити и након смрти осуђеног лица.

Све до доношења Кривичног законика Републике Србије 2005. године одредбе о новчаној казни које су биле садржане у Кривичном закону СФРЈ претрпеле су многобројне измене. Те измене углавном су се односиле на минимални и максимални износ новчане казне. Законом о изменама и допунама КЗ СРЈ¹⁵³ из 1994. године није извршено само претварање износа у нове динаре, већ је повећан и општи минимум и општи максимум новчане казне. Каснијим изменама из 2001. године, распон који је 1994. године направљен између општег минимума и општег максимума је смањен. Без обзира на аргументе који су полазили од ниског стандарда наших грађана такво усклађивање није било у складу са савременим криминално – политичким трендом у Европи у којој је новчана казна постала озбиљна кривична санкција која се често примењује.¹⁵⁴

Према члану 40. Кривичног закона СФРЈ конфискација имовине представља одузимање имовине осуђеном лицу у границама предвиђеним законом. Кривични закон не познаје делимичну конфискацију, већ само потпуну конфискацију имовине уз одређена ограничења. Ова казна могла се изрећи само за кривична дела за која је

¹⁵² Д. Јовашевић, Новчана казна у југословенском кривичном праву, Правни зборник – часопис за правну теорију и праксу, Подгорица, број 1-2/2001. године, стр. 233.

¹⁵³ Закон о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ, Службени лист СРЈ број 24/1994.

¹⁵⁴ З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СРЈ, Службени лист Србије и Црне Горе, Београд, 2003. године, стр. 77.

изричито прописана и кад је учиниоцу изречена казна затвора у трајању од најмање три године. Према томе два су услова за изрицање конфискације имовине: 1. конфискација имовине изриче се само за кривична дела за која је прописана (број ових дела није мали) и 2. ако је учиниоцу кривичног дела изречена казна затвора у трајању од најмање три године. Да би суд уз главну казну учиниоцу кривичног дела изрекао и конфискацију имовине потребно је испуњавање оба услова. Конфискација имовине могла се изрећи само као споредна казна уз казну затвора или смртну казну.

Конфискација имовине за разлику од новчане казне није се могла изрећи учиниоцу кривичног дела из користољубља ако за одређено кривично дело није била предвиђена законом. Кад се анализирају кривична дела за која је она прописана види се да је у великом броју случајева реч о таквим делима чијим се извршењем по правилу не стиче противправна имовинска корист, односно која се не врше из лукративних циљева.¹⁵⁵ Приликом изрицања конфискације имовине није се постављао услов да је конфискована имовина стечена извршењем кривичног дела. Према томе, између конфисковане имовине и извршеног кривичног дела не мора постојати узрочни однос. Изрицање конфискације није обавезно. То је казна која је факултативног карактера. Суд у сваком конкретном случају цени да ли ће учиниоцу кривичног дела изрећи конфискацију имовине или не. Приликом изрицања конфискације имовине осуђеном лицу се оставља један део имовине за његову егзистенцију и егзистенцију његове породице.

Извршењу конфискације приступа се након што је пресуда којом је ова казна изречена постала правноснажна. Извршење ове казне покреће по службеној дужности суд који је казну изрекао. За поступак конфискације надлежан је општински суд по месту где се налази непокретна ствар, односно по месту пребивалишта осуђеног ако је предмет конфискације покретна ствар. Конфискована имовина постајала је друштвена својина даном правноснажности пресуде и предавала се општини на чијем се подручју налазила. При конфискацији се не задире у законско или укњижено право уживања или укњижено право становања које на конфискованој имовини има неко лице. Приликом спровођења конфискације

¹⁵⁵ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Савремена администрација, Београд, 1986. године, стр. 367.

земљораднику се није могла одузети кућа у којој станује са члановима уже породице, затим двориште и привредне зграде уз кућу, као ни пољопривредно земљиште са стоком и инвентаром у обиму потребном за издржавање чланова осуђеног лица и његове породице. Ако је предмет конфискације кућа за становање лицима која у њој станују не одузима се станарско право. Међутим, уколико су кућа или стан стечени средствима која су прибављена извршењем кривичног дела, онда се осуђеном и његовој ужој породици одузима станарско право, али им се обезбеђује нужни смештај. Конфискована имовина могла је да послужи и за накнаду штете проузроковане кривичним делом, ако се ова није могла наплатити из имовине која није обухваћена конфискацијом.¹⁵⁶ Ако поводом ванредног правног лека нови поступак буде правноснажно обустављен или осуђени буде правноснажном пресудом ослобођен од оптужбе или оптужба буде одбијена конфискована имовина враћала се осуђеном лицу или његовим наследницима. На исти начин поступало се и у случају потпуне амнестије, односно помиловања.¹⁵⁷

Казна конфискације имовине престала је да постоји након измена и допуна КЗ СФРЈ од 6. јула 1990. године¹⁵⁸. Међутим, Законом о изменама и допунама Кривичног закона СРЈ од 11. априла 2003. године извршене су значајне измене. Тада је назив Кривичног закона промењен у Основни кривични закон. Тим изменама је на кратко у кривично законодавство поново уведена и казна конфискације имовине. Конфискација имовине могла се изрећи учиниоцу кривичног дела са елементом организованог криминала коме је изречена казна затвора у трајању од најмање четири године и састојала се у одузимању имовине осуђеном лицу без накнаде у границама прописаним законом. Оваквим дефинисањем конфискације имовине, она се ограничава само на кривична дела са елементима организованог криминала.

Кривични закон СФРЈ предвиђао је следеће мере безбедности: 1. обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, 2. обавезно психијатријско лечење на слободи, 3. обавезно лечење алкохоличара и наркомана, 4. забрана вршења позива, делатности или дужности, 5. забрана јавног иступања, 6. забрана управљања моторним возилом, 7. одузимање предмета и 8. протеривање странца из

¹⁵⁶ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 367.

¹⁵⁷ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1986. године, стр. 317.

¹⁵⁸ Закон о изменама и допунама Кривичног закона СФРЈ, Службени лист СФРЈ број 38/1990.

земље. Од осам мера безбедности које су се могле изрећи учиниоцу кривичног дела, само је одузимање предмета имовинска кривичноправна мера. Самим тим што одузимање предмета припада систему мера безбедности истакнут је њен превентивни карактер. Одузимање предмета је специфична, реална и превентивна мера безбедности. Сматра се да је одузимање предмета мера безбедности посебне природе.¹⁵⁹ Основни циљ ове мере је да се одузимањем предмета који се налазе у одређеној вези са учињеним кривичним делом отклоне услови који могу довести до поновног извршења кривичног дела.

Члан 69. КЗ СФРЈ, односно ОКЗ дефинише предмете који могу бити одузети применом ове мере. То су предмети који су били намењени за извршење кривичног дела, предмети који су употребљени за извршење кривичног дела (*instrumenta sceleris*) и предмети настали извршењем кривичног дела (*producta sceleris*). Предмети употребљени за извршење кривичног дела су предмети којима се учинилац послужио при извршењу кривичног дела, односно предмети којима је предузета радња извршења кривичног дела и проузрокована последица. Предмети намењени за извршење кривичног дела су предмети са којима је учинилац намеравао да изврши кривично дело. И на крају, предмети настали извршеним кривичним делом су предмети који настају као резултат кривичног дела. Од предмета који су употребљени за извршење кривичног дела, који су били намењени за извршење кривичног дела или су настали извршеним кривичним делом треба разликовати предмете који су објект радње кривичног дела, предмете на којима је кривично дело извршено, предмете на које се односи радња извршења конкретног кривичног дела, као и предмете који су добијени извршењем кривичног дела или као награда за извршено кривично дело.¹⁶⁰

По правилу, предмети који се могу одузети треба да се налазе у својини учиниоца кривичног дела у време извршења кривичног дела. Овај услов односи се само на предмете који су употребљени за извршење кривичног дела или су за то намењени, јер у односу на предмете настале извршењем кривичног дела учинилац не може стећи својину.¹⁶¹ При томе треба водити рачуна да ти предмети могу бити и у својини саучесника (подстрекача, помагача, организатора злочиначког удружења)

¹⁵⁹ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 477.

¹⁶⁰ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, *ibid.*, стр. 485.

¹⁶¹ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, *op. cit.*, стр. 460.

у учињеном кривичном делу, па се тада могу одузети применом мере безбедности одузимање предмета.¹⁶² Кривични закон предвиђа и могућност одузимања оних предмета који нису у својини учиниоца кривичног дела ако то захтевају интереси опште безбедности или разлози морала. Интереси опште безбедности оправдавају одузимање предмета којима се угрожава општа сигурност људи или су у питању предмети који углавном служе у криминалне сврхе, а разлози морала односе се на очување и правилан развој морала, односно на предмете који су са становишта морала штетни, негативни и садржајно такви да могу штетно да утичу на друштвени морал.

Учиниоцу кривичног дела мера безбедности одузимања предмета изриче се уз изречену казну, условну осуду или судску опомену, а ако је реч о неурачунљивом лицу, мера се може изрећи и уз обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, односно уз обавезно психијатријско лечење на слободи (члан 62.). Суд може меру безбедности одузимања предмета изрећи и кад је учинилац оглашен кривим, али је ослобођен од казне, а млађем пунолетном учиниоцу кривичног дела и кад му је изречена васпитна мера (члан 82.). Одузимање предмета могуће је и када се кривични поступак не заврши пресудом којом се оптужени оглашава кривим ако то захтевају разлози опште безбедности или разлози морала. Посебно решење о одузимању предмета у том случају доноси орган пред којим се водио поступак у тренутку кад је поступак завршен, односно обустављен. У судској одлуци којом се изриче одузимање предмета морају се јасно назначити предмети који се одузимају и лице од кога се одузимају. Изрицање мере безбедности одузимања предмета је факулативно. Када су испуњени законом прописани услови суд може изрећи меру одузимања предмета ако сматра да је то неопходно ради остваривања циљева политике сузбијања криминалитета. Кривични закон у појединим случајевима предвиђа и обавезно одузимање предмета. И кад закон у посебном делу предвиђа обавезно одузимање предмета неопходно је испуњавање услова за изрицање одузимања предмета који су предвиђени у општем делу.

Као посебна кривичноправна мера Кривичним законом СФРЈ, односно ОКЗ предвиђена је мера одузимања имовинске користи. Она је предвиђена изворним

¹⁶² Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *ibid.*, стр. 460.

текстом КЗ СФРЈ из 1976. године из разлога правичности и заштите од експлоатације. Било би неправично да учиниоцу кривичног дела након његовог извршења, па и извршене казне остане имовинска корист коју је стекао незаконитим путем. Одузимање имовинске користи је кривичноправна мера која има велики правни и практични значај. С обзиром на то да учинилац кривичног дела остварује имовинску корист на штету државе и друштва, из разлога правде и правичности неопходно је одузимање користи коју је учинилац стекао незаконитим путем. Применом казни, новчане казне или конфискације имовине, не може се у потпуности остварити сврха кажњавања. Ово питање не може се решити применом новчане казне јер закон одређује максималну границу новчане казне чак и за кривична дела учињена из користољубља. Сврха одузимања имовинске користи не може се остварити ни конфискацијом имовине с обзиром на то да се она може изрећи само за кривична дела за која је предвиђена казна затвора тежа од три године.

Увођењем ове мере у Кривични закон, делује се на све евентуалне, потенцијалне извршиоце кривичних дела стављањем до знања да неће моћи задржати противправну корист коју су остварили извршењем кривичног дела, а самим одузимањем имовинске користи од извршиоца или лица у чију корист је извршено кривично дело, ствара се уверење код осуђеног да није корисно да поново врши слична дела.¹⁶³ Према томе, одузимање имовинске користи је генерално и специјално превентивног карактера. Основни циљ одузимања имовинске користи је спречавање богаћења незаконитим радњама, а истовремено и обештећење лица које је оштећено учињеним кривичним делом. Међутим, овај циљ одузимање имовинске користи има само онда када је оштећено лице познато и кад је захтевало одштету, односно враћање својих ствари које је учинилац присвојио, односно стекао извршењем кривичног дела. У таквој ситуацији одузимање имовинске користи показује се као мера која треба да успостави *restitutio in integrum*, у односу на имовину лица оштећеног извршењем кривичног дела.¹⁶⁴

Ова кривичноправна мера састојала се у одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом на основу одлуке суда. Према члану 85. начин

¹⁶³ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *ibid.*, стр. 545.

¹⁶⁴ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 572.

одузимања имовинске користи стечене кривичним делом зависи од околности да ли се одузимање врши од самог учиниоца кривичног дела или од другог лица на кога је та имовинска корист пренета путем различитих начина. Од учиниоца кривичног дела одузимао се новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист прибављена кривичним делом. Имовинску корист не представљају само новац и одређени предмети, него и услуге, коришћење одређених предмета без давања адекватне противвредности, имовинска погодовања, уштеде и слично, дакле све оно што има имовинску вредност, што има финансијске ефекте, али не и нематеријална погодовања личне природе, осим ако то нема за резултат и непосредне финансијске предности односно уштеде.¹⁶⁵ Најпре се одузимао новац и предмети који су прибављени кривичним делом, а ако то није могуће, одузима се новчани износ у вредности стечене имовинске користи.

Према одредбама Кривичног закона имовинска корист могла се одузети и од лица која нису учиниоци кривичних дела. Имовинска корист могла се одузети и од лица на која је корист пренесена без накнаде или уз накнаду која не одговара њеној стварној вредности, ако су она знала или могла знати да је имовинска корист прибављена кривичним делом. Кад је имовинска корист пренесена на блиске сроднике осуђеног, може се одузети и од њих ако не докажу да су као накнаду дали пуно вредност. Ако блиски сродници на које је имовинска корист пренесена докажу да су за наведену имовинску корист дали накнаду у пуној вредности, од њих се имовинска корист не може одузети. С обзиром на то терет доказивања је на блиским сродницима. На овај начин онемогућено је изигравање законских одредби.

Изменама Закона из 1993. године предвиђено је и одузимање имовинске користи од предузећа или друге организације. Забрана стицања имовине и имовинске користи кривичним делом није се односила само на физичка, већ и на правна лица. Правно лице имовинску корист стиче углавном кривичним делима одговорних лица у правном лицу. Ако је кривичним делом учиниоца прибављена имовинска корист за предузеће или другу организацију, та се корист одузимала од предузећа или организације. Наиме, од предузећа, установе или друге организације одузима се противправно прибављена имовинска корист која је стечена извршењем кривичног дела под следећим условима: 1. да је одређено лице које врши одговорну

¹⁶⁵ З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СРЈ, *op. cit.*, стр. 138.

или службену дужност у правном лицу (предузећу, установи или другој организацији) извршило кривично дело и 2. да је кривичним делом од стране службеног лица или одговорног лица прибављена противправна имовинска корист за правно лице.¹⁶⁶

У оквиру одузимања имовинске користи Кривични закон регулише и питање заштите оштећеног. У том случају разликују се две ситуације: 1. ситуација када оштећени није пријавио имовинскоправни захтев и 2. ситуација када је оштећени пријавио имовинскоправни захтев. Пошто одузимање имовинске користи не сме ићи на штету права оштећеног, имовинска корист одузима се само у случају ако оштећени није познат или није пријавио имовинскоправни захтев у кривичном поступку. У том случају оштећени може да захтева намирење из одузете имовине ако је ради утврђивања свог захтева покренуо парницу у року од три месеца од дана сазнања за пресуду којом се одузима имовинска корист. Ово његово право траје најдуже две године од правноснажности одлуке о одузимању имовинске користи. Такође, оштећени мора у року од три месеца од дана правноснажности одлуке којом је утврђен његов захтев, затражити намирење из одузете вредности.

У случају када је оштећени пријавио имовинскоправни захтев у кривичном поступку, суд му може досудити пун захтев, односно накнаду штете коју је претрпео извршењем кривичног дела. Ако је оштећеном у кривичном поступку досуђен имовинскоправни захтев, суд ће одузимање имовинске користи изрећи само уколико она прелази досуђени имовинскоправни захтев (члан 86.). Оштећени који у кривичном поступку пријави имовинскоправни захтев може се упутити на парницу. У таквом случају, оштећени може тражити да се намири из износа одузете вредности уколико покрене парницу у року од шест месеци од дана правноснажности одлуке којом је упућен на парницу и ако у року од три месеца од дана правноснажности одлуке којом је утврђен његов захтев затражи намирење из одузете вредности. После истека наведених рокова оштећени губи право на покретање поступка, односно на намирење штете.

Одузимање имовинске користи и имовинскоправни захтев оштећеног су два института која се међусобно допуњују. Оба института имају исти циљ, а то је спречавање богаћења извршеним кривичним делом. Имовинску корист постигнуту

¹⁶⁶ Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије, ор. cit., стр. 205.

учињеним кривичним делом утврђује суд у кривичном поступку по службеној дужности. Одузимање имовинске користи суд може изрећи у пресуди којом се оптужени оглашава кривим, у решењу о судској опомени или у решењу о примени васпитне мере. У изреци пресуде или решења суд је у обавези да наведе који се предмет, односно новчани износ одузима, осим у случају одузимања имовинске користи од организације, односно заједнице ако би утврђивање висине имовинске користи било скопчано са несразмерним тешкоћама или са знатним одуговлачењем кривичног поступка. Суд је у обавези да утврди стварни износ имовинске користи остварене кривичним делом и у судској одлуци мора навести тачну висину те имовинске користи. При томе, суд не сме одустати од изрицања одузимања имовинске користи ако не може да утврди тачан износ те користи. У том случају висину имовинске користи суд одређује по слободној процени уколико би њено одређивање било повезано са одуговлачењем поступка или несразмерним тешкоћама.

3.3.7. Кривични закон Републике Србије

Након доношења Устава СФРЈ од 21.2.1974. године дошло је до напуштања принципа о постојању јединственог кривичног закона, па је донето девет кривичних закона: савезни, шест републичких и два покрајинска.¹⁶⁷ Основни кривични закон, односно Кривични закон СРЈ, раније Кривични закон СФРЈ из 1976. године обезбеђивао је јединствену примену помоћу принципа садржаних у Општем делу Закона. Кривични закон Републике Србије¹⁶⁸, односно Кривични закон СР Србије донет је 1977. године. Општи део овог Закона садржи одредбе посвећене примени кривичног законодавства Републике Србије, примени условне осуде са заштитним надзором и примени кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних

¹⁶⁷ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 385.

¹⁶⁸ Кривични закон СР Србије, Службени гласник СР Србије број: 26/1977, 28/1977, 43/1977, 20/1979, 24/1984, 39/1986, 51/1987, 6/1989, 42/1989 и 21/1990 и Службени гласник Републике Србије број: 16/1990, 26/1991, 75/1991, 9/1992, 49/1992, 51/1992, 23/1993, 67/1993, 47/1994, 17/1995, 44/1998, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003 и 67/2003.

дела. Посебни део закона садржи одредбе посвећене појединим кривичним делима. То су: кривична дела против живота и тела, против полне слободе и права човека, против самоуправљања, радних односа, части и угледа, брака и породице, већи део кривичних дела против привреде, кривична дела против друштвене и приватне имовине, против опште сигурности људи и имовине, против здравља људи, правосуђа, јавног реда и правног саобраћаја и против службене дужности.

Кривични закон из 1977. године претрпео је многобројне измене. Тим изменама поштрена је казнена политика, појачана кривичноправна заштита малолетника, избрисана су нека кривична дела, повећани су номинални износи новчане казне, те извршене измене и допуне описа појединих кривичних дела.¹⁶⁹ У општем делу Кривичног закона не постоје одредбе које се односе на имовинске кривичноправне мере. Дефинисањем кривичних дела у посебном делу Закона, за свако кривично дело понаособ предвиђена је и казна. За поједина кривична дела новчана казна предвиђена је алтернативно са казном затвора. Новчана казна изрицала се и учиниоцу кривичног дела учињеног из користољубља. Кривични закон Републике Србије за поједина кривична дела новчану казну предвиђа кумулативно са казном затвора. Интересантно је да се ни за једно кривично дело у Кривичном закону новчана казна не предвиђа као главна казна.

Поред новчане казне и мера безбедности одузимање предмета била је предвиђена у посебном делу Закона. За поједина кривична дела предвиђено је обавезно одузимање законом предвиђених предмета. Предмети који се према одредбама Кривичног закона морају одузети су: штетљиве намирнице и производи, лажни знакови за вредност и хартије од вредности, роба и предмети недозвољене трговине, роба и средства за прерађивање, предмети коцке и новац затечен при коцки и слично.

Кривични закон СР Србије предвиђао је могућност примене конфискације имовине за квалификоване облике појединих кривичних дела против привреде, имовине и против службене дужности. Одредбе о конфискацији имовине брисане су изменама и допунама из 1990. године¹⁷⁰.

¹⁶⁹ Кривични закон Републике Србије, Центар за менаџмент, Београд, 2002. године, стр. 15.

¹⁷⁰ Закон о изменама и допунама Кривичног закона СР Србије, Службени гласник Републике Србије број 16/1990.

Кривичним законом Републике Србије у посебном делу за поједина кривична дела предвиђена је посебна имовинска мера одузимање користи стечене кривичним делом.

ГЛАВА ДРУГА

ИМОВИНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Улога имовинских кривичноправних мера у сузбијању и спречавању криминалитета је од изузетне важности. Имовинске кривичноправне мере нису само кривичне санкције, већ овој групи припадају и кривичноправне мере *siu generis*. Готово сва савремена кривична законодавства познају ове кривичноправне мере. У даљем излагању предмет анализе биће имовинске кривичноправне мере у кривичном законодавству бивших држава чланица СФРЈ, али и у низу других законодавства. Најпре ће бити речи о имовинским кривичноправним мерама у државама које су биле чланице Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. До распада СФРЈ на територији целе државе примењивао се Кривични закон СФРЈ из 1976. године. Поред овог Закона, на територији СФРЈ примењивало се и шест републичких и два покрајинска закона. Након распада СФР Југославије, новонастале државе: Србија, Црна Гора, Словенија, Македонија, Хрватска и Босна и Херцеговина са својим ентитетима донеле су своје кривичне законе (законице) на основама ранијег (социјалистичког) кривичног законодавства, али и следећи и демократске европске тековине и модерне стандарде, посебно у заштити људских права.¹⁷¹ У раду ће се анализирати само решења из Кривичних закона бивших чланица СФРЈ.

Поред њих, указаће се и на одредбе које се односе на кривичноправне мере, а предвиђене су кривичним законима појединих европских држава (Албанија, Белорусија, Бугарска, Естонија, Летонија, Литванија, Русија, Украјина, Грчка, Немачка, Италија, Финска, Француска, Швајцарска и Шпанија).

¹⁷¹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 386.

2. ДРЖАВЕ БИВШЕ СФР ЈУГОСЛАВИЈЕ

2.1. Црна Гора

Након распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, новонастала држава Црна Гора донела је свој Кривични законик¹⁷² децембра 2003. године. Начело законитости у одређивању кривичних дела и прописивању кривичних санкција истакнуто је на самом почетку Законика. Према члану 2. КЗ ЦГ казна или друга кривична санкција могу се изрећи само за дело које је, пре него што је учињено, било законом одређено као кривично дело и за које је била законом прописана казна. Општа сврха прописивања и изрицања свих кривичних санкција је сузбијање дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством.

Систем кривичних санкција у Кривичном законнику Црне Горе чине: 1. казне, 2. мере упозорење, 3. мере безбедности и 4. васпитне мере. У оквиру опште сврхе изрицања кривичних санкција предвиђена је и сврха кажњавања. Према члану 32. КЗ ЦГ сврха кажњавања је: спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела, утицање на друге да не чине кривична дела, изражавање друштвене осуде за кривично дело и обавезе поштовања закона и јачање морала и утицај на развијање друштвене одговорности. Систем казни чине: 1. затвор од 40 година, 2. казна затвора, 3. новчана казна и 4. рад у јавном интересу.

Једина имовинска казна коју познаје Кривични законик Црне Горе је новчана казна. То је казна коју учиниоцу кривичног дела суд изриче у складу са законом. Новчана казна изриче се и као главна и као споредна казна. Као главна казна, изриче се ако је у Законнику одређена алтернативно са казном затвора, или је предвиђана као једина казна за одређено кривично дело. Чланом 39. КЗ ЦГ одређен је максимални износ новчане казне као главне казне који се може изрећи учиниоцу кривичног дела у зависности од прописане казне затвора. За кривична дела учињена из користољубља новчана казна као споредна казна може се изрећи и када није

¹⁷² Кривични законик Црне Горе, Службени лист Републике Црне Горе број: 70/2003, 13/2004, 47/2006 и Службени лист Црне Горе број: 40/2008 и 25/2010.

прописана законом или када је законом прописано да ће се учинилац казнити казном затвора или новчаном казном, а суд као главну казну изрекне казну затвора.

Учинилац кривичног дела може једном радњом или са више радњи учинити више кривичних дела за која му се истовремено суди. У том случају суд за свако кривично дело утврђује казну, а потом изриче јединствену казну по следећим правилима: ако су за учињена кривична дела одређене новчане казне, тада изриче јединствену новчану казну у висини збира утврђених казни, с тим да она не сме прећи 12.000 еура, односно 100.000 еура када су једно или више кривичних дела учињени из користољубља, а ако је утврдио само новчане казне у дневним износима она не сме прећи износ од 360.000 еура. Новчану казну као споредну казну, суд ће изрећи ако је утврђена макар и за једно кривично дело у стицају, а ако је утврдио више новчаних казни, изрече јединствену новчану казну.

Два су система изрицања новчане казне: метод фиксних износа и новчана казна у дневним износима. Кривичним закоником Црне Горе примат је дат методу фиксних износа. Чланом 39. КЗ ЦГ предвиђен је општи минимум и општи максимум новчане казне. Новчана казна не може бити мања од 200 евра, нити већа од 20.000 евра. Од општег максимума новчане казне постоји изузетак који се односи на кривична дела учињена из користољубља. За кривична дела учињена из користољубља новчана казна не може бити већа од 100.000 евра. Други систем одређивања новчане казне је систем дани – новчана казна. Примењује се у случајевима када је могуће утврдити приходе и расходе учиниоца кривичног дела. С обзиром на то да је чланом 40. КЗ ЦГ предвиђено да у напред наведеном случају суд може изрећи новчану казну у дневним износима, значи да је овај начин одређивања новчане казне супсидијарног карактера. Уколико суд изриче новчану казну у дневним износима најпре одређује број дневних износа, при чему број дневних износа не може бити мањи од 10, ни већи од 360 дана. При утврђивању броја дневних износа суд узима у обзир све олакшавајуће и отежавајуће околности имајући у виду сврху кажњавања. Након што одреди број дневних износа, суд одређује висину једног дневног износа. Висина дневног износа новчане казне одређује се дељењем разлике прихода и нужних расхода учиниоца кривичног дела у протеклој календарској години са бројем дана у години, с тим што један дан новчане казне не може бити мањи од 5 евра, нити већи од 1.000 евра. До коначног износа

новчане казне суд долази множењем броја дана које је одредио са висином једног дневног износа. Приликом одређивања једног дневног износа суд може од банака или других финансијских установа, државних органа и правних лица тражити неопходне податке. У том случају наведене организације не могу се позивати на заштиту пословне и друге тајне. Уколико се не могу прибавити веродостојни подаци о приходима и расходима учиниоца кривичног дела или уколико он не остварује никакав приход, али је власник имовине или носилац имовинских права, суд ће на основу расположивих података по слободној процени утврдити висину дневног износа новчане казне.

Без обзира који од ових начина одређивања новчане казне је примењен, суд у пресуди одређује рок плаћања новчане казне. Он не може бити краћи од 15 дана, нити дужи од 3 месеца. Изузетно, суд у оправданим случајевима може допустити плаћање новчане казне у ратама, с тим што рок отплате не може бити дужи од годину дана. У случају неплаћања новчане казне суд може заменити новчану казну. Прво, ако осуђени не плати новчану казну у одређеном року суд за сваких започетих 25 евра новчане казне одређује један дан затвора. У том случају изречена казна суплеторног затвора не може бити дужа од шест месеци, осим у случају када је изречена новчана казна у износу већем од 9.000 евра, казна затвора не може трајати дуже од једне године. Неплаћена новчана казна може се заменити и казном рада у јавном интересу уз сагласност осуђеног лица и то само у случају када изречена новчана казна не прелази износ од 2.000 евра. Тада се за сваких започетих 25 евра новчане казне одређује осам сати рада у јавном интересу, с тим да рад у јавном интересу не може бити дужи од 360 сати. Ако осуђени плати део новчане казне, престали део може се заменити казном затвора.

Након смрти осуђеног новчана казна се не може наплатити. Време које је осуђени провео у притвору, као и свако друго лишење слободe урачунава се у изречену новчану казну тако што се један дан притвора изједначава са 25 евра новчане казне. У посебном делу Кривичног законика за поједина кривична дела новчана казна предвиђена је алтернативно са казном затвора. Постоје и кривична дела за која је једина предвиђена казна новчана казна. Новчана казна као једина казна предвиђена је само за кривична дела против части и угледа.

Поред новчане казне, групи имовинских кривичноправних мера припада и мера безбедности одузимања предмета. То је једина мера безбедности стварног карактера. Ова мера безбедности може се изрећи учиниоцу кривичног дела ако му је изречена казна, условна осуда, судска опомена или је учинилац кривичног дела ослобођен од казне. Одузимање предмета може се изрећи и уз мере безбедности: обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи и обавезно психијатријско лечење на слободи. Чланом 75. КЗ ЦГ предвиђени су предмети који могу бити одузети од учиниоца кривичног дела. То су предмети који су употребљени или су били намењени за извршење кривичног дела или су настали извршењем кривичног дела. Ови предмети могу се одузети ако се налазе у својини учиниоца кривичног дела. Од овог правила постоји изузетак предвиђен чланом 75. став 2. КЗ ЦГ. Од учиниоца кривичног дела предмети који су намењени или употребљени за извршење кривичног дела или су настали кривичним делом могу бити одузети и ако се не налазе у његовој својини у следећим случајевима: 1. ако то захтевају разлози безбедности људи или имовине, 2. разлози морала или 3. када и даље постоји опасност да ће бити употребљени за извршење кривичног дела.

Одузимањем ових предмета не дира се у право трећих лица на накнаду штете од учиниоца. Законом се могу одредити обавезно одузимање предмета, услови за њихово одузимање, као и обавезно уништење одузетих предмета. Посебним делом Кривичног законика мера безбедности одузимања предмета предвиђена је за поједина кривична дела. За нека кривична дела у посебном делу Законика предвиђено је обавезно одузимање и уништење одузетих предмета, док се за нека кривична дела предвиђа само обавезно одузимање предмета.

Посебна имовинска кривичноправна мера коју познаје Кривични законик Црне Горе је одузимање имовинске користи. Примена ове мере темељи се на принципу да нико не може задржати имовинску корист прибављену противправним делом које је у закону одређено као кривично дело (члан 112. КЗ ЦГ). Кривичним закоником одређени су услови и начини одузимања имовинске користи. Од учиниоца кривичног дела могу се одузети новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист који су прибављени кривичним делом. Уколико одузимање наведених предмета није могуће учинилац кривичног дела ће се обавезати да плати новчани износ који одговара прибављеној имовинској користи.

Поред овог општег одузимања имовинске користи, Кривични законик предвиђа и проширено одузимање. То значи да се од учиниоца кривичног дела може одузети и она имовинска корист за коју постоји основана сумња да је стечена криминалном делатношћу, осим ако учинилац кривичног дела не учини вероватним да је њено порекло законито. У овом случају одузимање имовинске користи може се применити ако је учинилац правноснажно осуђен за неко од кривичних дела учињених у оквиру криминалне организације. Одузимање имовинске користи може се изрећи и учиниоцу неког од следећих кривичних дела: против човечности и других добара заштићених међународним правом учињених из користољубља, прања новца, неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога, против платног промета и привредног пословања и против службене дужности учињених из користољубља за које је прописана казна затвора од осам година или тежа казна. Имовинска корист одузеће се ако је стечена пре или после извршења наведених кривичних дела до правноснажности пресуде, када суд утврди временски контекст у којем је стечена имовинска корист и друге околности конкретног случаја оправдавају одузимање имовинске користи.

Имовинска корист одузима се и од лица на која је пренесена без накнаде или од лица које је знало да је имовинска корист прибављена кривичним делом или је то могло или било дужно да зна. У овом случају постојање заблуде о имовинској користи која је прибављена кривичним делом не спречава одузимање имовинске користи од лица на кога је пренесена. Имовинска корист која је кривичним делом прибављена за другога такође се одузима. За поједина кривична дела у посебном делу Кривичног законика прописује се одузимање предмета и примљене имовинске користи. И то за следећа кривична дела: противправно примање поклона, противправно давање поклона, примање мита, давање мита.

2.2. Босна и Херцеговина

У развоју кривичног права Босне и Херцеговине постоје три фазе. Прва фаза обухвата период од 1992. године до 1995. године. Босна и Херцеговина након распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије стиче независност 1992. године. У овом периоду на простору Босне и Херцеговине примењивало се кривично законодавство бивше СФРЈ, односно Кривични закон СФРЈ из 1977. године и Кривични закон Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине¹⁷³ из 1977. године.

Друга фаза развоја кривичног законодавства Босне и Херцеговине обухвата период од 1995. године до 2003. године. Крајем 1995. године у Босни и Херцеговини завршен је рат и потписан Дејтонски споразум. Дејтонским споразумом установљени су следећи ентитети: Република Српска, Федерација Босне и Херцеговине и Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине. Сваки од ових ентитета има своје законодавство. Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине¹⁷⁴ ступио је на снагу новембра 1998. године. Затим, је 22. јуна 2000. године донет Кривични законик Републике Српске¹⁷⁵, а потом свој Кривични закон доноси и Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине. Ступањем на снагу Кривичног закона Републике Српске 1. октобра 2000. године, Република Српска је добила своје прво властито кривично законодавство.

Трећа етапа у развоју кривичног законодавства Босне и Херцеговине почиње 2003. године. Наиме, 1. марта 2003. године ступио је на снагу нови Кривични закон Босне и Херцеговине¹⁷⁶ (у даљем тексту КЗ БиХ). Након тога, донети су и следећи кривични закони: Кривични закон Републике Српске¹⁷⁷ (у даљем тексту КЗ РС), Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине¹⁷⁸ (у даљем тексту КЗ БД

¹⁷³ Службени лист Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине број 16/1977.

¹⁷⁴ Службене новине Федерације Босне и Херцеговине број 43/1998.

¹⁷⁵ Службени гласник Републике Српске број 22/2000.

¹⁷⁶ Службени гласник Босне и Херцеговине број 3/2003, са изменама и допунама објављеним у Службеном гласнику Босне и Херцеговине број: 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2005, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007 и 8/2010.

¹⁷⁷ Службени гласник Републике Српске број: 49/2003, 108/2004, 37/2006, 70/2006 и 73/2010.

¹⁷⁸ Службени гласник Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине број: 10/2003, 6/2005, 14/2007, 19/2007, 21/2007, 2/2008, 17/2009 и 21/2010.

БиХ) и Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине¹⁷⁹ (у даљем тексту КЗ ФБиХ). На овај начин установљена је нова концепција тзв. паралелно – подељене законодавне надлежности у области кривичног права.¹⁸⁰

Кривично законодавство БиХ познаје различите врсте кривичних санкција. По броју казни које предвиђа, казнени систем Босне и Херцеговине спада у једноставне системе. Казнени систем обухвата само две казне: казну затвора и новчану казну (члан 40. КЗ БиХ, члан 41. КЗ БД БиХ, члан 41. КЗ ФБиХ и члан 29. КЗ РС). Новчана казна је најлакша казна и најстарија незатворска казна у кривичном законодавству БиХ. С обзиром на самосталност у изрицању казне се деле на: главне и споредне. Новчана казна изриче се и као главна и као споредна казна. Начин изрицања новчане казне зависи од њеног прописивања у закону, али и од побуда из којих је кривично дело извршено.

Као главна казна, новчана казна изриче се када је прописана као једина казна за одређено кривично дело. Такође, као главна казна може се изрећи и када је за одређено кривично дело новчана казна предвиђена алтернативно са казном затвора, и када се применом одредаба о ублажавању казне, уместо казне затвора изриче новчана казна.¹⁸¹ Као споредна казна, новчана казна може се изрећи када је за одређено кривично дело прописана кумулативно са казном затвора. И за кривична дела учињена из користољубља, новчана казна као споредна казна, може се изрећи и када није прописана законом, или кад је законом прописано да ће се учинилац одређеног кривичног дела казнити казном затвора или новчаном казном, а суд као главну казну изрекне казну затвора (члан 41. КЗ БиХ, члан 41. КЗ БД БиХ, члан 41. КЗ ФБиХ и члан 31. КЗ РС).

Време које је учинилац кривичног дела провео у притвору урачунава се у изречену новчану казну. Новчана казна коју је осуђени платио за прекршај урачунава се у казну изречену за кривично дело чија обележја обухватају и обележја прекршаја (члан 57. КЗ БД БиХ, члан 57. ФБиХ и члан 44. КЗ РС). На новчану казну примењује се и институт застарелости, као основ који доводи до гашења кривичне санкције услед протекла законом предвиђеног времена. Према члану 16. КЗ

¹⁷⁹ Службене новине Федерације Босне и Херцеговине број: 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005 и 42/2010.

¹⁸⁰ М. Бабић, И. Марковић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 61.

¹⁸¹ М. Бабић, И. Марковић, Кривично право, Општи део, *ibid.*, стр. 382.

БиХ, члану 17. КЗ БД БиХ, члану 17. КЗ ФБиХ и члану 113. КЗ РС новчана казна не може се уопште извршити ако од дана правноснажности пресуде којом је изречена протекне три године. Застарелост извршења новчане казне као споредне казне наступа кад протекне две године од дана правноснажности пресуде којом је новчана казна изречена. Осуда на новчану казну брише се из казнене евиденције након протеча рока од три године од дана извршене, застареле или опроштене казне, ако за то време осуђени не учини ново кривично дело.

У кривичном законодавству Босне и Херцеговине прихваћена су два система одмеравања новчане казне. То су : 1. систем фиксних износа и 2. систем дани – новчана казна тј. „дневна новчана казна“.

Систем који има примат приликом одређивања износа новчане казне је систем дани – новчана казна. Према члану 46. КЗ БиХ, члану 47. КЗ БД БиХ, члану 35. КЗ РС и члану 47. КЗ ФБиХ новчана казна изриче се у дневним износима, а ако то није могуће може се изрећи у одређеном износу. Према томе, систем фиксних износа примењује се само ако није могуће применити систем дани – новчана казна. Систем дани – новчана казна предвиђен је члановима: 46. КЗ БиХ, 47. КЗ БД БиХ, 35. КЗ РС и 47. КЗ ФБиХ. Поступак одмеравања новчаног износа обухвата две фазе: одређивање броја дневних износа и одређивање висине једног дневног износа. Број дневних износа суд одређује на основу општих правила за одмеравање казне. При томе, број дневних износа креће се од пет до тристашездесет дневних износа, а за кривична дела учињена из користољубља највише хиљаду пет стотина дневних износа. Након тога, суд одређује висину једног дневног износа тако што узима у обзир висину дневног дохотка учиниоца кривичног дела према износу његове тромесечне нето плате и његове друге дохотке, као и породичне обавезе.

Приликом одређивања висине износа суд узима у обзир податке који у тренутку изрицања казне нису старији од шест месеци. Податке који суду нису познати у обавези је да достави оптужени у року који одреди суд, а најкасније до завршетка главног претреса у кривичном поступку. До коначног износа новчане казне суд долази множењем утврђеног броја дневних износа са одређеном висином једног дневног износа. Кривичним законодавством у Босни и Херцеговини је предвиђено ограничење које се мора поштовати приликом одређивања висине једног дневног износа. Најнижи дневни износ новчане казне износи једну

шездесетину, а највиши једну трећину последње службено објављене просечне месечне нето плате запослених у Босни и Херцеговини (објављује Агенција за статистику БиХ), Брчко Дистрикту (објављује Биро за статистику БД БиХ), Републици Српској (објављује Завод за статистику Републике Српске) и у Федерацији (објављује Федерални завод за статистику).

Новчана казна у одређеном износу је класичан начин изрицања новчане казне. Према њему учиниоцу кривичног дела изриче се тачно одређени новчани износ. Овај метод примењује се у два случаја: 1. ако није могуће новчану казну изрећи у дневном износу и 2. ако до завршетка главног претреса у кривичном поступку суду нису познате околности битне за одређивање висине једног дневног износа. У овим случајевима учиниоцу кривичног дела изриче се фиксни износ новчане казне. Према члану 46. КЗ БиХ, члану 47. КЗ БД БиХ, и члану 47. КЗ ФБид ако се новчана казна изриче у одређеном износу, најнижи износ не може бити мањи од 150 КМ, а највиши износ не може бити већи од 50.000 КМ. Према члану 35. КЗ РС најнижи износ новчане казне не може бити мањи од 50 КМ, а највиши не може бити већи од 50.000 КМ. Наведени кривични закони предвиђају један изузетак од општег максимума новчане казне. Он се примењује приликом одређивања износа новчане казне за кривична дела учињена из користољубља.

Уколико је кривично дело учињено из користољубља, највиши износ новчане казне не може бити већи од 1.000.000 КМ, осим у случајевима предвиђеним законом. Приликом изрицања новчане казне у дневним износима или у одређеном износу за кривична дела учињена из користољубља суд може изрећи новчану казну која је већа од износа предвиђеног законом, уколико вредност противправне имовинске користи коју је учинилац прибавио учињеним кривичним делом прелази износ од 1.000.000 КМ. У том случају суд може изрећи новчану казну у износу који не може бити већи од двоструког износа вредности противправне имовинске користи коју је учинилац прибавио кривичним делом за које му се новчана казна изриче. То значи да код изрицања новчане казне, закони поред једног општег минимума, познају чак три општа максимума, од којих су два максимума везана за кривична дела учињена из користољубља.¹⁸²

¹⁸² Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Опћи део, *op. cit.*, стр. 301.

Приликом изрицања новчане казне суд у пресуди одређује рок плаћања новчане казне. Он не може бити краћи од петнаест дана, нити дужи од шест месеци. У оправданим случајевима суд може допустити плаћање у ратама, с тим што рок плаћања не може бити дужи од две године.

Чланом 47. КЗ БиХ, чланом 48. КЗ БД БиХ, чланом 36. КЗ РС и чланом 48. ФБиХ предвиђена је замена новчане казне. У овим одредбама заправо се регулише извршење новчане казне. Новчана казна не може се наплатити принудно. Уместо принудне наплате новчане казне која је постојала раније, сада кривични закони предвиђају замену новчане казне казном затвора. Уколико осуђени не плати новчани износ одређен судском пресудом у року који је пресудом одређен, суд без одлагања доноси одлуку о замени новчане казне казном затвора. Ова казна затвора назива се суплеторни или супсидијарни затвор. Новчана казна замењује се казном затвора тако што се за сваки започети дневни износ новчане казне, односно ако је новчана казна изречена у одређеном износу, за сваких започетих педесет КМ новчане казне одређује један дан затвора, при чему тако одређен затвор не може трајати дуже од годину дана (члан 47. КЗ БиХ, члан 48. КЗ БД БиХ и члан 48. ФБиХ). На исти начин поступак замене новчане казне казном затвора одређен је и чланом 36. КЗ РС, осим што тако одређена казна затвора не може трајати дуже од шест месеци. Ако осуђени плати само део новчане казне, остатак ће се сразмерно претворити у казну затвора, а ако осуђени исплати остатак новчане казне, извршење затвора ће се обуставити. После смрти осуђеног новчана казна се не може извршити.

Кривично законодавство Босне и Херцеговине познаје и меру безбедности одузимања предмета. Она је предвиђена члановима: 78. КЗ ФБиХ, 74. КЗ БиХ, 62. КЗ РС и 78. КЗ БД БиХ. У Кривичним законима Федерације БиХ и Брчко Дистрикта БиХ мере безбедности носе назив мере сигурности. Сврха мера безбедности, односно мера сигурности одређена је кривичним законима. Састоји се у отклањању стања или услова који могу утицати да учинилац убудуће врши кривична дела. У систему мера безбедности једина мера искључиво стварног карактера је одузимање предмета. Термин искључиво указује на чињеницу да се одузимањем предмета погађа само имовинско право извршиоца кривичног дела. У теорији постоји схватање према коме постоје и мере безбедности које погађају имовину учиниоца кривичног дела, али се састоје и у лишавању или ограничавању његових личних

права и слобода. Таква је на пример мера безбедности забрана вршења позива, делатности или дужности. Ова мера је личног карактера јер се њоме ограничава неко од личних права, али и стварна јер онемогућава стицање одређене имовинске добити коју би учинилац кривичног дела стекао да му није забрањено вршење позива, делатности или дужности.

На овом месту биће речи само о одузимању предмета као искључиво стварној мери безбедности. Одузимање предмета је мера безбедности која се може изрећи увек када постоје услови за њено изрицање без обзира на то која је кривична санкција изречена учиниоцу кривичног дела. Према члану 78. КЗ ФБиХ, члану 74. КЗ БиХ, и члану 78. КЗ БД БиХ од учиниоца кривичног дела могу бити одузети предмети који су употребљени или су били намењени за извршење кривичног дела или су настали извршеним кривичним делом када постоји опасност да ће бити поново употребљени за извршење кривичног дела или када је ради заштите опште сигурности или из разлога морала одузимање предмета преко потребно. Под овим условима могу бити одузети само предмети који се налазе у својини учиниоца кривичног дела. Наведени предмети могу бити одузети и ако се не налазе у својини учиниоца кривичног дела под условом да то захтевају интереси опште сигурности и разлози морала, али се тиме не дира у право трећих лица на накнаду штете. То су предмети који су по својој природи опасни или угрожавају општу безбедност као што су оружје, отрови, средства за фалсификовање и слично.

Према члану 62. КЗ РС под одузимањем предмета подразумева се одузимање предмета који су употребљени или су били намењени за извршење кривичног дела или су настали извршењем кривичног дела уколико се налазе у својини учиниоца кривичног дела. Ови предмети могу бити одузети и ако се не налазе у својини учиниоца кривичног дела ако то захтевају интереси опште безбедности или разлози морала. Одузимање предмета је факултативно, али се кривичним законима у БиХ може прописати обавезно одузимање предмета. Обавезно одузимање предмета може се прописати код појединих кривичних дела, али се увек односи на предмете којима је кривично дело извршено, који су настали извршењем или којима је намеравано извршење кривичног дела. Према природи одузетих предмета суд ће одлучити шта ће бити урађено са одузетим предметима. Он може да одлучи следеће: 1. да одузете предмете прода по одредбама извршног поступка, 2. да одузете предмете уништи, и

3. да одузете предмете уступи одређеном државном органу или организацији.¹⁸³ Средства остварена продајом предмета припадају државном буџету. Мера безбедности одузимање предмета може се изрећи и малолетном учиниоцу кривичног дела (чл. 106. КЗ ФБиХ, 102. КЗ БиХ, 106. КЗ БД БиХ и 93. КЗ РС).

У глави XII КЗ ФБиХ, КЗ БД БиХ и КЗ БиХ под називом „ Лишење имовинске користи прибављене кривичним делом и правне последице осуде“ и глави VII КЗ РС под називом „ Одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом“ предвиђена је посебна кривичноправна мера одузимање имовинске користи. То је посебна кривичноправна мера *sui generis* која има двојако одређени циљ: 1. да спречи стицање имовинске користи вршењем кривичних дела и 2. да обештети лице које је оштећено извршеним кривичним делом.¹⁸⁴ У основи одузимања имовинске користи је начело према коме нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом. Имовинска корист која је стечена кривичним делом одузима се судском одлуком којом је утврђено да је кривично дело учињено под условима прописаним законом. Дакле, основ за одузимање је правноснажна судска одлука. Одузимање имовинске користи суд може изрећи у пресуди којом се оптужени оглашава кривим и решењу о судској опомени, или решењу о примени васпитне мере, као и у поступку у случају неурачунљивости.

Одузимање имовинске користи је обавезно. Под имовинском користи подразумева се сваки имовински ефекат који представља противправну корист. Према члану 114. КЗ ФБиХ и члану 110. КЗ БиХ суд може одузети имовинску корист и у одвојеном поступку уколико постоји оправдани разлог да се верује да је корист прибављена кривичним делом, а власник или корисник није у могућности да пружи доказе да је корист прибављена законито. Чланом 114а. КЗ БД БиХ предвиђено је проширено одузимање имовинске користи стечене кривичним делом. Ради се о случајевима када се кривични поступак води за кривична дела тероризма, кривична дела против привреде, пословања и сигурности платног промета, кривична дела из области пореза, кривична дела против правосуђа и кривична дела подмићивања и кривична дела против службене и друге одговорне дужности. За ова

¹⁸³ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Извршно кривично – казнено право, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 2005. године, стр. 192.

¹⁸⁴ Д. Јовашевић, Одговорност правних лица у кривичном праву БиХ, Страни правни живот, Београд, број 1-2/2006. године, стр. 299.

кривична дела одузима се имовинска корист за коју тужилац пружи довољно доказа да се оправдано верује да је она прибављена извршењем наведених кривичних дела, а учинилац није пружио довољно доказа да је корист прибављена законито.

Кривичним законима у БиХ предвиђен је и начин одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом. Од учиниоца кривичног дела одузима се новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист која је прибављена кривичним делом. Уколико одузимање није могуће, учинилац се обавезује да плати новчани износ који је сразмеран прибављеној имовинској користи. Имовинска корист одузима се и од трећих лица. За одузимање имовинске користи од трећих лица неопходно је испуњење два услова: 1. да је прибављена имовинска корист пренесена на треће лице без накнаде или уз накнаду која не одговара стварној вредности те имовинске користи и 2. да су та лица знала или могла знати да је имовинска корист прибављена кривичним делом. Ова два услова предвиђена су кумулативно и уколико су испуњени суд је у обавези да изрекне меру одузимања имовинске користи.

Према члану 115. КЗ ФБиХ, члану 115. КЗ БД БиХ и члану 111. КЗ БиХ када је имовинска корист прибављена кривичним делом сједињена са имовином која је стечена на законит начин, таква имовина може бити предмет одузимања, али у мери која не премашује процењену вредност имовинске користи која је прибављена кривичним делом. Приход или други плодови имовинске користи прибављене кривичним делом или имовина у коју је имовинска корист претворена или имовина с којом је имовинска корист стечена кривичним делом сједињена могу бити предмет одузимања на исти начин и у истој мери као и имовинска корист прибављена кривичним делом. Сва средства која су остварена одузимањем имовинске користи, а која се састоје у новцу представљају приход буџета. Покретна и непокретна имовина која је одузета од физичког или правног лица продаје се и тако стечена вредност припада државном буџету. Такође, одузета имовина може се дати на коришћење државним органима, организацијама и слично.

Законодавац регулише и однос кривичноправне мере одузимања имовинске користи и заштите оштећеног. Одузимање имовинске користи је кривичноправна мера супсидијарног карактера с обзиром на то да уколико је оштећеном у кривичном поступку досуђен имовинскоправни захтев, суд меру одузимања

имовинске користи изриче само уколико она прелази досуђени имовинскоправни захтев или ако оштећеном није досуђен имовинскоправни захтев. Такође, одузимање имовинске користи ће се изрећи и уколико оштећени није поставио имовинскоправни захтев или је учинио нешто недопуштено, па нема право на имовинскоправни захтев. Према томе, законима се предвиђају три ситуације.

Прво, уколико суд у складу са одредбама кривичног поступка досуди имовинскоправни захтев, одузимање имовинске користи изриче се само уколико она прелази досуђени имовинскоправни захтев. Друга ситуација постоји у случају када суд оштећеног са имовинскоправним захтевом упуту на парницу, а у кривичном поступку изрекне меру одузимања имовинске користи. Тада суд може оштећеном досудити имовинскоправни захтев делимично, а за остатак га упутити на парницу или га може упутити да у целости захтев остварује у парничном поступку. У том случају оштећени може тражити да се намири из износа одузете вредности под условом да је парницу покренуо у року од шест месеци од дана правноснажности одлуке којом је упућен на парницу и ако у року од три месеца од дана правноснажности одлуке којом је утврђен његов захтев затражи намирење из одузете вредности. И на крају, трећа ситуација постоји када оштећени у кривичном поступку није поставио имовинскоправни захтев. Тада оштећени може захтевати намирење из одузете вредности ако је ради утврђивања свог захтева покренуо парницу у року од три месеца од дана сазнања за пресуду којом се одузима имовинска корист, а најкасније у року од две године од правноснажности одлуке о одузимању имовинске користи и ако у року од три месеца од дана правноснажности одлуке којом је утврђен његов захтев затражи намирење из одузете вредности.

2.3. Хрватска

Након распада бивше СФРЈ на територији Републике Хрватске примењивао се Основни кривични закон Републике Хрватске из 1991. године и Кривични закон

Републике Хрватске.¹⁸⁵ Ови закони примењивали су се до доношења Казненог закона Републике Хрватске¹⁸⁶ из 1998. године. Овим Законом термин кривично, замењен је термином казнено право и на тај начин термини кривичног права усклађени су са уставноправним одредбама. Устав Републике Хрватске познаје термине: казнено дјело, казнена осуда, казнени поступак, казнена одговорност. Казнени закон Републике Хрватске из 1998. године важио је на територији Републике Хрватске до 2011. године када је донет нови Казнени закон Републике Хрватске.¹⁸⁷ Према члану 2. Казненог закона нико не може бити кажњен за дело које пре него је учињено није било одређено законом или међународним правом као кривично дело, нити му се може изрећи казна или друга казненоправна санкција која није била одређен законом.

У глави IV Казненог закона предвиђене су казне за учиниоце кривичних дела. Сврха кажњавања састоји се у изражавању друштвене осуде због учињеног кривичног дела, јачању поверења грађана у правни поредак утемељен на владавини права, утицају на учиниоца и све друге да не чине кривична дела кроз јачање свести о последицама чињења кривичних дела и о праведности кажњавања и омогућавање поновног укључивања у друштво. Систем казни чине: новчана казна, казна затвора и казна дуготрајног затвора.

Новчана казна једина је имовинска казна у систему казни у хрватском Казненом закону. То је казна која се може изрећи као главна и као споредна казна. Као главну казну, суд изриче новчану казну када је за одређено кривично дело законом прописана казна затвора до три године. Новчана казна може се изрећи као споредна казна и онда када није предвиђена законом. Наиме, за кривична дела учињена из користољубља новчана казна као споредна казна може се изрећи и када није прописана законом или када је законом прописано да ће се учинилац кривичног дела казнити казном затвора или новчаном казном, а суд као главну казну изрекне казну затвора.

¹⁸⁵ Основни кривични закон Републике Хрватске, Народне новине Републике Хрватске број: 31/1993, 39/1993, 108/1995, 16/1996 и 28/1996 и Кривични закон Републике Хрватске, Народне новине Републике Хрватске број: 32/1993, 38/1993, 16/1996 и 28/1996.

¹⁸⁶ Казнени закон Републике Хрватске, Народне новине Републике Хрватске број: 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008 и 57/2011.

¹⁸⁷ Казнени закон Републике Хрватске, Народне новине Републике Хрватске, број: 125/2011 и 144/2012.

Према члану 42. Казненог закона Републике Хрватске прихваћен је систем дани – новчана казна. Одређен је општи минимум и општи максимум броја дневних износа. Новчана казна не може бити мања од 30, нити већа од 360 дневних износа. Поред овог општег максимума, постоји још један општи максимум новчане казне који се односи на кривична дела учињена из користољубља. У том случају број дневних износа новчане казне не може бити већи од 500. Приликом одређивања броја дневних износа суд у обзир узима све околности које утичу да казна буде по врсти и мери лакша или тежа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, побуде из којих је кривично дело учињено, степен повреде дужности учиниоца, начин чињења и скривљене учинке кривичног дела, ранији живот учиниоца, његове личне прилике и његово понашање након извршеног кривичног дела, као и однос према жртви.

Након одређивања броја дневних износа, суд одређује висину једног дневног износа. Висина дневног износа утврђује се на основу прихода и имовине учиниоца кривичног дела, као и просечних трошкова нужних за издржавање учиниоца и његове породице. Приликом одређивања једног дневног износа закон предвиђа минимални и максимални износ. Висина једног дневног износа не може бити мања од 20 куна, нити већа од 10.000 куна. Приходи и имовина учиниоца кривичног дела, као и остали подаци потребни за утврђивање висине једног дневног износа могу се утврдити на основу слободне процене ако би њихово утврђивање било повезано са несразмерним тешкоћама или ако се предлаже изрицање новчане казне у поступку за издавање казненог налога. Множењем броја изречених дневних износа са висином једног дневног износа добија се коначни износ новчане казне. У изречену новчану казну урачунава се време проведено у притвору и истражном затвору, као и свако одузимање слободе у вези са кривичним делом. Приликом урачунавања један дан притвора или истражног затвора или другог лишења слободе у вези са кривичним делом изједначава се са једним дневним износом новчане казне.

Суд је дужан да у пресуди наведе број дневних износа, висину једног дневног износа и висину новчане казне. У пресуди се такође одређује и рок у коме је учинилац кривичног дела у обавези да плати изречени износ новчане казне. Тај рок не може бити краћи од тридесет дана, нити дужи од шест месеци. Казненим законом допуштено је и плаћање новчане казне у ратама. У том случају новчана казна мора

се исплатити у року од годину дана. Уколико учинилац кривичног дела рате не уплаћује уредно суд може одредити укидање плаћања новчане казне у ратама. Према члану 42. став 7. Казненог закона уколико осуђено лице не може у целости или делимично исплатити новчану казну у року који је одређен за исплату због знатног погоршања имовинских прилика након доношења пресуде до којих није дошло његовом кривицом, суд може на његов захтев продужити рок плаћања до двадесет четири месеца или одредити плаћање новчане казне у ратама у том року.

Чланом 43. Казненог закона предвиђена је замена изречене новчане казне. У случају када новчана казна није исплаћена у целости или делимично, а не постоје услови из члана 42. став 7. новчана казна се наплаћује принудно путем овлашћене институције у складу са законом. Принудна наплата новчане казне у претходном Казненом закону није постојала. Нови Казнени закон поново уводи принудну наплату новчане казне. Међутим, уколико се новчана казна ни принудним путем не може наплатити у року од три месеца, закон допушта замену новчане казне. Новчана казна може се заменити радом за опште добро или казном затвора (суплаторни затвор). Постојање суплаторног затвора, као и замена новчане казне казном рада за опште добро правда се слободним избором учиниоца кривичног дела.¹⁸⁸

Наиме, приликом одмеравања новчане казне суд поред осталих околности цени и имовно стање учиниоца кривичног дела. У складу са тим одређује висину новчане казне. Према томе, не може се рећи да након што се учиниоцу кривичног дела новчана казна изрекла он нема могућности да је плати, већ је његова лична одлука да то не учини. У том случају у складу са законом врши се замена новчане казне и том приликом нема кршења законских одредби. Уколико се новчана казна не може наплатити ни принудним путем у року од три месеца суд најпре уз пристанак осуђеног доноси одлуку о замени новчане казне радом за опште добро. Замена новчане казне радом за опште добро врши се тако што се један дневни износ новчане казне мења са два сата добровољног рада. Максимални број радних сати је 720 сати. Ако лице коме је изречена новчана казна не пристане на рад за опште добро или га не изврши новчана казна, односно казна рада за опште добро замењује се казном затвора. Замена новчане казне казном затвора успоставља однос

¹⁸⁸ Ж. Хорватић, П. Новоселец, Казнено право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 402.

осуђеника према државној власти који се темељи на његовој слободној процени: да ли ће платити новчану казну, како ће доћи законитим путем до тог новца или ће однос према кривичном делу успоставити издржавањем казне затвора.¹⁸⁹

Према томе, оставља се могућност избора учиниоцу кривичног дела, с обзиром на то да држава пружа могућност новчаног кажњавања, али и изрицања казне затвора. Новчана казна замењује се казном затвора тако што се један дневни износ новчане казне мења са једним даном затвора. Казна затвора изриче се на пуне дане. Тако изречена казна затвора не може трајати дуже од дванаест месеци, али може трајати краће од три месеца. Ако лице коме је изречена новчана казна након правноснажности одлуке о замени, плати новчану казну, извршење казне затвора или рада за опште добро ће се обуставити. У случају делимичне исплате извршава се само преостали део казне затвора или рада за опште добро. Суд ће новчану казну заменити казном затвора и у случају када је новчана казна изречена лицу које нема стално пребивалиште или боравиште на територији Републике Хрватске, а то лице не плати новчану казну у року који је пресудом одређен.

Друга имовинска кривичноправна мера која је предвиђена у глави VI под називом: „Одузимање имовинске користи, одузимање предмета и јавно објављивање пресуде“ је одузимање предмета. Одузимање предмета је мера која је према одредбама Казненог закона из 1998. године била у систему мера сигурности (члан 80. Казненог закона). На тај начин била је одређена и правна природа ове кривичноправне мере. Према одредбама новог Казненог закона из 2011. године одузимање предмета је мера која не припада систему мера сигурности. Према члану 65. Казненог закона мере сигурности су: обавезно психијатријско лечење, обавезно лечење од зависности, обавезан психосоцијални третман, забрана обављања одређене дужности или делатности, забрана управљања моторним возилом, забрана приближавања, удаљење из заједничког кућанства, забрана приступа интернету и заштитни надзор по пуном извршењу казне затвора.

Одузимање предмета је посебна кривичноправна мера издвојена у посебној глави Казненог закона из 2011. године. Према члану 79. Казненог закона предмети и средства који су били намењени или употребљени за извршење кривичног дела или су настали извршењем кривичног дела биће одузети ако постоји опасност да ће се

¹⁸⁹ Ж. Хорватић, П. Новоселец, Казнено право, Опћи дио, *ibid.*, стр. 401.

поново употребити за извршење кривичног дела. Наведене предмете суд може одузети и када је њихово одузимање непходно ради заштите опште сигурности, јавног поретка или из моралних разлога. Предмети и средства могу бити одузети и од учиниоца противправне радње који није крив. Одузимање предмета не утиче на право трећих лица на накнаду штете. Власник одузетог предмета или средства који није учинилац кривичног дела има право на поврат предмета и средства или накнаду њихове тржишне вредности из државног прорачуна. Власник нема право на накнаду штете или поврат предмета и средства уколико је најмање крајњом непажњом допринео да предмети и средства буду намењени или употребљени за извршење кривичног дела или да дело настане његовим чињењем или ако је прибавио предмет или средство знајући за околности које омогућују његово извршење.

Одузети предмети и средства постају власништво Републике Хрватске. Према члану 79. став 4. законом се може прописати и обавезно одузимање предмета или средства (снимци и посебне направе, снимци и посебне направе у вези са порнографијом, средства намењена за надрилекарство, производи и средства за производњу штетних производа за лечење, средства за производњу опојних дрога, опојне дроге, лажни новац, предмети намењени за противзаконит лов и риболов, улов и други предмети и средства у складу са одредбама Казненог закона). Суд може наложити и уништење предмета и средства који су били намењени или употребљени за извршење кривичног дела или су настали извршењем кривичног дела (порнографски материјал, рачунарски подаци и други предмети и средства).

У глави VI Казненог закона поред одузимања предмета, предвиђена је још једна имовинска кривичноправна мера. То је одузимање имовинске користи. Под имовинском користи подразумева се непосредна имовинска корист од кривичног дела која се састоји од сваког увећања или спречавања умањења имовине до којег је дошло извршеним кривичним делом, имовина у коју је промењена или претворена непосредна имовинска корист од кривичног дела, као и свака друга корист која је добијена од непосредне имовинске користи од кривичног дела или имовина у коју је промењена или претворена непосредна имовинска корист од кривичног дела без обзира да ли се налази на подручју Републике Хрватске или изван ње. Сврха одузимања имовинске користи садржана је у начелу одузимања имовинске користи

према коме нико не може задржати имовинску корист остварену противправном радњом (члан 5. Казненог закона).

У члану 77. Казненог закона предвиђени су услови и начин одузимања имовинске користи. Имовинска корист одузима се судском одлуком којом је утврђено да је имовинска корист остварена противправном радњом. Имовинска корист одузима се и од особе на коју је пренета ако није стечена у доброј вери. Уколико је оштећеном досуђен имовинскоправни захтев који по природи и садржају одговара прибављеној имовинској користи, биће одузет део имовинске користи који прелази досуђени имовинскоправни захтев. Имовинска корист одузима се и ако је оштећени упућен на парницу ради остваривања имовинскоправног захтева. Уколико се утврди да није могуће одузети ствари или права које су прибављене као имовинска корист у целости или делимично, суд ће учиниоцу кривичног дела наложити исплату одговарајуће противвредности у новчаном износу. У овом случају закон допушта плаћање у ратама. Одузета имовинска корист не умањује се за износ средстава уложених у криминалну делатност. Од правила да се имовинска корист одузима од учиниоца кривичног дела постоји и један изузетак. Уколико је имовинска корист незнатна, суд може одлучити да се имовинска корист не одузима. Ови услови и начини одузимања имовинске користи примењују се и на одузимање имовинске користи од кривичног дела за која је надлежан Уред за сузбијање корупције и организованог криминалитета.

Према члану 78. Казненог закона ако учинилац кривичног дела из надлежности Уреда за сузбијање корупције и организованог криминалитета има или је имао имовину која је несразмерна његовим законитим приходима, претпоставља се да та имовина представља имовинску корист од кривичног дела, осим ако учинилац кривичног дела учини вероватним да је порекло имовине законито. Уколико је имовинска корист од кривичног дела сједињена са имовином стеченом на законит начин, тада је укупна имовина предмет одузимања, али до вредности имовинске користи. На исти начин и у истој мери одузима се и корист која је добијена од имовине у коју је законита имовина сједињена са имовинском коришћу од кривичног дела.

Наведена имовина одузима се и од члана породице без обзира по ком правном основу се код њега налази и независно од тога да ли члан породице од кога

се имовина одузима живи у заједничком домаћинству са учиниоцем кривичног дела. Имовинска корист одузима се и од друге особе без обзира по ком правном основу је стечена ако та особа не учини вероватним да је корист стекла у доброј вери и по разумној цени. Имовинска корист одузима се и од наследника ако лице против кога је покренут кривични поступак умре. У Хрватској је 2010. године донет Закон о поступку одузимања имовинске користи остварене казним дјелом и прекршајем¹⁹⁰ Једна од полазних основа овог Закона је решење према коме одлука о одузимању имовине припада искључиво суду чиме се настоји да се осигура испитивање основаности мере и доношење одлуке о примени мере искључиво од стране суда.¹⁹¹

2.4. Македонија

Након распада бивше СФРЈ и Република Македонија почела је да гради самостално законодавство. Кривични законик Републике Македоније¹⁹² донет је 29. јула 1996. године, а ступио на снагу 1. новембра 1996. године. Овај Законик и данас је на снази. Као и кривични закони осталих држава бивше СФРЈ, и Кривични законик Републике Македоније у члану 1. предвиђа принцип законитости. На самом почетку Законика предвиђено је да никоме не може бити изречена казна, нити друга кривична санкција за дело које пре него што је извршено није било законом одређено као кривично дело и за које законом није била прописана казна. Кривичне санкције предвиђене македонским Кривичним закоником су: казне, условна осуда, судска опомена, мере безбедности и васпитне мере. Основна сврха кажњавања је спречавање учиниоца да чини кривична дела и његово преваспитање и утицај на друге да не врше кривична дела.

Једина казна имовинског карактера предвиђена чланом 38. Кривичног законика је новчана казна. Новчана казна може се изрећи као главна и као споредна

¹⁹⁰ Закон о поступку одузимања имовинске користи остварене казним дјелом и прекршајем, Народне новине Републике Хрватске, број 145/2010.

¹⁹¹ М. Турковић, Одудимање имовинске користи остварене кривичним дјелом и прекршајем, преузето са: <http://www.iusinfo.hr/dailycontent/Topical.aspx?id=8752>, приступ: 08.08.2013.

¹⁹² Кривичен законик Републике Македоније, Службени весник на Република Македонија број: 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008 и 114/2009.

казна. Првобитни текст Кривичног законика Македоније из 1996. године предвиђао је одређивање новчане казне у фиксном износу. Закоником је био одређен општи минимум и општи максимум новчане казне, као и општи максимум новчане казне за кривична дела учињена из користољубља и начин извршења новчане казне, односно замена новчане казне казном затвора. Каснијим изменама Кривичног законика прихваћен је други метод одређивања новчане казне. То је систем дани – новчана казна тј. одређивање новчане казне у дневним износима.

Под одређивањем новчане казне у дневним износима, подразумева се најпре одређивање броја дневних износа, затим висина једног дневног износа и на крају одређивање коначног износа новчане казне множењем. Број дневних износа не може бити мањи од 5, нити већи од 360 дневних износа. Приликом одређивања броја дневних износа суд одмерава казну у границама предвиђеним за одређено кривично дело имајући у виду кривичну одговорност учиниоца кривичног дела, тежину кривичног дела и циљеве казне. Такође, суд узима у обзир све олакшавајуће и отежавајуће околности, а нарочито: степен кривичне одговорности, побуде за извршено кривично дело, степен угрожености или оштећења заштићеног добра, околности под којима је кривично дело извршено, допринос жртве у извршењу кривичног дела, претходни живот учиниоца, његове личне прилике и његово понашање након извршеног кривичног дела, као и друге околности које се тичу личности учиниоца кривичног дела.

Након што одреди број дневних износа, суд одређује висину једног дневног износа. Висина једног дневног износа одређује се имајући у виду материјалне и личне околности учиниоца кривичног дела. Суд узима у обзир нето приходе учиниоца, али и обавезе које учинилац кривичног дела има. За потребе утврђивања висине једног дневног износа, суд може тражити извештаје од банака, финансијских и других институција, државних органа и правних лица. У том случају наведени органи и организације су у обавези да суду доставе тражене извештаје без могућности позивања на пословне тајне. Чланом 38. Кривичног законика одређен је минимални и максимални износ висине једног дневног износа. Висина једног дневног износа не може бити мања од једног евра у денарској противвредности, нити већа од 5.000 евра у денарској противвредности. У судској одлуци обавезно је навођење броја одређених дневних износа и висине једног дневног износа, као и

коначан износ новчане казне који се добија множењем броја одређених дневних износа са висином једног дневног износа.

У случају када се учиниоцу кривичног дела новчана казна изриче као споредна казна уз казну затвора, не примењује се систем дани новчана казна. У том случају одређује се новчана казна у фиксном износу. Кривичним закоником одређен је општи минимум и општи максимум новчане казне. Новчана казна, ако се примењује као споредна казна, не може бити мања од 20 евра у денарској противвредности, нити већа од 5.000 евра у денарској противвредности.

Чланом 38. Кривичног законика предвиђено је извршење новчане казне. Учиниоца је дужан да уплати судском пресудом одређени износ новчане казне у року који не може бити краћи од петнаест дана, нити дужи од три месеца. Суд може у оправданим случајевима дозволити плаћање новчане казне у ратама, с тим што рок плаћања не може бити дужи од две године. Уколико је новчана казна изречена страном држављанину, односно лицу које није држављанин Републике Македоније, не постоји могућност одлагања плаћања новчане казне. Уколико осуђени не уплати пресудом одређени износ новчане казне, Закоником су предвиђене две ситуације. Најпре, ако осуђено лице не плати одређени износ новчане казне у одређеном року, суд може рокове плаћања одредити другачије. Тако одређени рок плаћања новчане казне не може бити дужи од три месеца. А уколико суд утврди да оптужени не жели да плати новчану казну, тада налаже принудну наплату новчане казне.

И на крају, ако осуђени новчану казну не плати ни у накнадном одређеном року, нити је могућа принудна наплата новчане казне, врши се замена новчане казне казном затвора. Казна затвора одређена на тај начин не може трајати дуже од шест месеци. Када окривљени плати само део новчане казне, остатак новчане казне се замењује казном затвора. А ако окривљени плати и остатак новчане казне укида се казна затвора. Након смрти окривљеног новчана казна не може се извршити. За поједина кривична дела новчана казна предвиђена је у посебном делу Кривичног законика Македоније. За највећи број дела за која је новчана казна прописана законом, прописана је алтернативно са казном затвора. Само за кривична дела из групе кривичних дела против части и угледа новчана казна (клевета, увреда, изношење личних и породичних прилика) предвиђена је као једина казна.

Поред новчане казне, Кривични законик Македоније предвиђа и друге кривичне санкције имовинског карактера. То су: одузимање имовине и имовинске користи и одузимање предмета. Под одузимањем имовине и имовинске користи подразумева се одузимање имовине и имовинске користи стечене кривичним делом. Према члану 97. Кривичног законика нико не може задржати посредну или непосредну имовинску корист стечену вршењем кривичног дела. Имовинска корист одузима се судском пресудом којом је утврђено извршење кривичног дела. Према томе, одлуку о одузимању имовинске користи доноси суд у законом прописаном поступку. Поред одузимања директне користи стечене кривичним делом, под одузимањем имовинске користи подразумева се и одузимање индиректне имовинске користи стечене кривичним делом. Индиректну имовинску корист стечену кривичним делом чине: имовина у коју је добит стечена криминалом трансформисана, имовина стечена на легалан начин ако је у њу укључена имовина стечена извршеним кривичним делом до вредности имовине стечене кривичним делом, као и приходи и друге користи које потичу од извршења кривичног дела из имовине у коју су претворени или са којом су сједињени.

Од извршиоца кривичног дела одузима се сав новац, покретна и непокретна имовина, као и било која друга имовина која је стечена кривичним делом. Уколико одузимање ових предмета није могуће, тада се од извршиоца кривичног дела одузима новчана противвредност стечене имовине. Напред наведени предмети одузимају се и од чланова породице уколико су стечена средства кривичним делом пребачена на њих, ако је очигледно да нису обезбедили накнаду у вредности стечених ствари или ако не докажу да су платили износ који одговара вредности имовине која је на њих пребачена. Директно и индиректно стечена корист кривичним делом одузима се и од трећих лица ако су је они прибавили извршењем кривичног дела. Неки предмети у складу са Закоником могу бити одузети од трећих лица и ако су трећа лица платила одговарајућу новчану накнаду за њих. То су предмети који су проглашени за културно добро и природне реткости и предмети за које је оштећени лично везан. Имовинска корист након одузимања враћа се оштећеном, а ако оштећени не постоји, постаје власништво Републике Македоније.

Чланом 98. Кривичног законика предвиђена је и тзв. проширена конфискација. Наиме, ради се о одузимању имовине стечене извршењем: кривичних

дела у вези са тероризмом за која је предвиђена казна затвора од пет година или тежа казна и кривичног дела прање новца за које је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна. Такође, имовина се одузима и од учиниоца кривичних дела који су део злочиначког удружења ако је суд дошао до уверења да имовина премашује законске приходе учиниоца кривичног дела и потиче од извршеног кривичног дела. Наведена имовинска корист одузима се и од трећих лица ако је прибављена за њих, као и од чланова породице на које је пренета ако они не учине вероватним да су платили износ који одговара вредности пренете имовине.

Одузимање предмета је кривичноправна мера имовинског карактера предвиђена чланом 100. Кривичног закона Македоније. Ова мера не припада мерама безбедности с обзиром на то да систем мера безбедности чине: обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, обавезно психијатријско лечење на слободи и обавезно лечење алкохоличара и наркомана (члан 61. Кривичног законика). Одузимање предмета обухвата одузимање предмета који су били намењени за извршење кривичног дела или су употребљени за извршење кривичног дела. Ови предмети одузимају се без обзира да ли припадају учиниоцу кривичног дела или трећем лицу ако је то неопходно ради опште сигурности, здравља људи или моралних разлога. Предмети који су били намењени за извршење кривичног дела или је њима кривично дело извршено одузимају се како се њима не би извршило друго кривично дело. Предмети који су власништво трећег лица одузимају се само ако је треће лице знало, могло да зна или је било дужно да зна да су предмети који се одузимају коришћени или су били намењени за извршење кривичног дела.

Применом ове мере не нарушава се право трећих лица на накнаду штете од учиниоца кривичног дела. У складу са потврђеним међународним уговорима одузети предмети могу бити враћени и у неку другу земљу. За поједина кривична дела у посебном делу Кривичног законика предвиђено је обавезно одузимање предмета (пиратерија аудио – визуелних производа, пиратерија фонограма, посредовање у вршењу проституције, приказивање порнографског материјала малолетника, производња и издавање у промет штетних намирница и других производа, производња и стављање у промет штетних медицинских производа, производња и стављање у промет опојних дрога, омогућавање уживања опојних

дрога, пустошење шума, фалсификовање новца и друга дела у складу са одредбама посебног дела Кривичног законика).

2.5. Словенија

Важећи Казенски законик Републике Словеније¹⁹³ донет је маја 2008. године, а ступио на снагу 1. новембра 2008. године. Доношењем овог Законика престао је да важи Кривични законик Републике Словеније¹⁹⁴ из 1994. године. Казенски законик из 2008. године односи се само на пунолетна лица, с обзиром на то да се према малолетницима примењује одредбе старог Казенског законика.

Према члану 3. Казенског законика систем кривичних санкција чине: казне, мере упозорења и мере безбедности. Учиниоцима кривичних дела могу бити изречене следеће казне: казна затвора, новчана казна и забрана управљања моторним возилом. При изрицању казни, водеће начело је начело законитости казне. Учиниоцу кривичног дела може се изрећи једино казна која је предвиђена Законом. Блажа или тежа казна од прописане, учиниоцу кривичног дела може се изрећи само у законом предвиђеним случајевима.

Новчана казна је једина имовинска казна у систему казни Казенског законика Словеније. Учиниоцу кривичног дела новчана казна може се изрећи као главна или као споредна казна. Новчана казна се као споредна казна изриче учиниоцу кривичног дела из користољубља, чак и када ова казна није предвиђена законом. Члан 47. Казенског законика садржи одредбе о новчаној казни. Метод одређивања новчане казне који је прихваћен у Казенском закону је систем дани – новчана казна. Износ новчане казне која се изриче учиниоцу кривичног дела добија се множењем броја дневних износа са висином једног дневног износа. Број дневних износа не може бити мањи од 30, нити већи од 360 дневних износа. Од овог општег максимума постоји одступање у случају када се новчана казна изриче за кривична

¹⁹³ Казенски законик Републике Словеније, Урадни лист Републике Словеније број 55/2008.

¹⁹⁴ Казенски законик Републике Словеније, Урадни лист Републике Словеније број: 63/1994, 70/1994, 23/1999, 40/2004 и 95/2004.

дела учињена из користољубља. У том случају број дневних износа не може бити већи од 1.500 дневних износа.

Приликом одређивања броја дневних износа суд примењује општа правила за одмеравање казне. Број дневних износа одређује се на основу тежине извршеног кривичног дела и кривице учиниоца кривичног дела. Такође, суд је у обавези да у обзир узме све отежавајуће и олакшавајуће околности, као што су: степен кривичне одговорности учиниоца кривичног дела, побуде из којих је кривично дело извршено, степен угрожености или кршења заштићених вредности, околности под којима је кривично дело извршено, претходно понашање учиниоца кривичног дела, његово понашање након извршеног кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца кривичног дела. Након утврђивања броја дневних износа суд одређује висину једног дневног износа. Приликом утврђивања висине једног дневног износа суд у обзир узима висину дневног прихода учиниоца кривичног дела на основу података које добија од пореских служби и водећи рачуна о породичним обавезама учиниоца кривичног дела. Ако суд не добије податке о висини прихода учиниоца кривичног дела, тада се за висину једног дневног износа узима тридесетина задње објављене просечне месечне нето зараде запослених у Републици Словенији.

Начин извршења новчане казне предвиђен је чланом 87. Казенског законика Словеније. Учиниоца кривичног дела је у обавези да одређени износ новчане казне уплати у року који је одређен судском пресудом. Према одредбама Казенског законика тај рок не може бити краћи од петнаест дана, ни дужи од три месеца. У оправданим ситуацијама суд може допустити плаћање новчане казне у ратама, с тим што рок плаћања не може бити дужи од две године. Ако учиниоца кривичног дела не плати новчани износ који је одређен судском пресудом у року који је за то одређен, новчана казна наплатиће се принудним путем. Ако се новчана казна не може наплатити ни принудним путем, изречена новчана казна замењује се казном затвора. Новчана казна замењује се казном затвора тако што се за свака започета два дневна износа новчане казне одређује један дан казне затвора. Тако изречена казна затвора не може трајати дуже од шест месеци. Ако осуђени плати само део новчане казне, остатак новчане казне замењује се казном затвора. Уколико након тога осуђени исплати целокупни износ новчане казне, прекида се са извршењем казне

затвора. Новчана казна не може се извршити након смрти учиниоца кривичног дела. Такође, новчана казна не може се извршити ни уколико је прошло три године од правноснажности одлуке којом је изречена новчана казна.

Систем кривичних санкција у Казенском закону Словеније чине и мере безбедности. Према члану 69. Казенског законика мере безбедности су: забрана вршења позива, делатности или дужности, одузимање возачке дозволе и одузимање предмета. Учиниоцу кривичног дела суд може изрећи једну или више мера безбедности. Одузимање предмета је мера безбедности имовинског карактера. Ова мера безбедности учиниоцу кривичног дела може се изрећи уз изречену казну, условну осуду, судску опомену, као и случају када је учинилац кривичног дела ослобођен од казне. Од учиниоца кривичног дела на основу одлуке суда могу се одузети предмети који су били намењени за извршење кривичног дела, предмети који су настали извршењем кривичног дела и предмети којима је кривично дело извршено. Наведени предмети могу бити одузети и ако се не налазе у својини учиниоца кривичног дела, ако то захтевају разлози опште безбедности или морални разлози. Одузимањем предмета трећа лице не губе право на накнаду штете од учиниоца кривичног дела. У посебном делу Казенског законика за поједина кривична дела предвиђено је и обавезно одузимање предмета.

Казенски законик Словеније у глави седам под називом: „Одузимање имовинске користи стечене кривичним делом“ предвиђа још једну кривичноправну меру имовинског карактера. То је посебна кривичноправна мера која не припада систему кривичних санкција. Према члану 47. Казенског законика основ постојања ове мере је принцип да нико не може задржати имовинску корист коју је стекао извршењем кривичног дела. Имовинска корист одузима се само на основу одлуке суда. Учиниоцу кривичног дела, али и лицима на која је имовинска корист пренета одузима се имовинска корист прибављена кривичним делом. Ако се од учиниоца кривичног дела не може одузети имовина, нити имовинска корист стечена кривичним делом, тада се одузима новчана сума у вредности имовинске користи која је прибављена кривичним делом. У овом случају одређени новчани износ може се плаћати у ратама, али се целокупни износ мора исплатити најкасније у року од две године. Имовинска корист која је стечена кривичним делом одузима се и од трећих лица на која је пренета без накнаде или уз накнаду која не одговара стварној

вредности пренете имовине, под условом да су знали или су морали да знају да је имовинска корист стечена на незаконит начин. Имовинска корист одузима се и од чланова породице учиниоца кривичног дела ако нису платили стварну вредност пренете имовине.

Имовинска корист која је стечена кривичним делом одузима се и од правног лица. На одузимање имовинске користи од правног лица примењују се одредбе из члана 75. Казенског законика које се односе на одузимање имовинске користи од учиниоца кривичног дела као физичког лица или особа на која је имовинска корист пренета, а да при том није плаћен стварни износ пренетих вредности.

3. ИСТОЧНО – ЕВРОПСКЕ ДРЖАВЕ

3.1. Албанија

Кривични законик Албаније¹⁹⁵ донет је 1995. године. У глави петој прописује главне и споредне казне. Главне казне су: 1. доживотни затвор, 2. казна затвора и 3. новчана казна (члан 29.). Учиниоцу кривичног дела новчана казна и казна затвора изричу се кумулативно када је то одређено законом. Према члану 34. новчана казна је имовинска казна која се састоји у обавези учиниоца кривичног дела да плати одређени новчани износ у корист државе. Новчана казна одређује се у складу са законом, односно у оквиру законских распона. За одређивање новчане казне примењује се метод фиксних износа новчане казне. Новчана казна учиниоцу кривичног дела изриче се у распону од 100.000 до 10.000.000 лека. За учињени прекршај, новчана казна изриче се у распону од 50.000 до 5.000.000 лека. Ова казна изриче се и када је за одређено дело прописана само казна затвора, ако је кривично дело учињено из користољубља. У том случају, новчана казна изриче се у границама од 100.000 до 3.000.000 лека. Према томе, у Кривичном законнику Албаније прописан

¹⁹⁵ Criminal Code of The Republic of Albania, amended by Law No 8733, date 24.01.2001., преузето са: <http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/eur/arch/alb/PenalCode.pdf>, приступ: 23.08.2013.

је општи минимум и општи максимум новчане казне. Међутим, постоји још један општи максимум новчане казне и односи се на дела учињена из користољубља.

Рок плаћања новчане казне одређује суд. Суд може дозволити плаћање новчане казне у ратама узимајући у обзир економски статус учиниоца кривичног дела. Тада одређује висину рате и рок плаћања новчане казне. Новчана казна може се заменити казном затвора, с тим што тако изречена казна затвора не може трајати дуже од три године. Уколико осуђено лице, након замене казном затвора, исплати изречени износ новчане казне суд ће опозвати казну суплеторног затвора.

Друга имовинска кривичноправна мера коју познаје албански Кривични законик је одузимање средстава који су у вези са извршеним кривичним делом (члан 36.). Одузимање средстава изриче суд, а у корист државе. Предмет одузимања су: 1. предмети који су употребљени за извршење кривичног дела, 2. средстава стечена вршењем кривичног дела, укључујући све врсте средстава, као и правна документа или друге потврде које су у директној или индиректној вези са учињеним кривичним делом, 3. средства која су обећана или дата као награда за учињено кривично дело, 4. било која друга имовина чија вредност јесте део имовине стечене кривичним делом и 5. предмети чија је производња, коришћење, одржавање и отуђење повезано за извршењем кривичног дела. Предмет одузимања су и остали приходи или профит стечен кривичним делом. Кривични законик Албаније познавао је и конфискацију имовине, али је ова казна укинута.

3. 2. Белорусија

У члану 47. Кривичног законика Белорусије¹⁹⁶ казна се дефинише као принудна мера коју суд изриче учиниоцу кривичног дела, а састоји се у одузимању или ограничењу одређених права. Систем казни чине једанаест казни. Казне имовинског карактера су: 1. новчана казна и 2. конфискација имовине.

¹⁹⁶ Criminal Code of The Republic of Belarus, преузето са: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=230038, приступ: 24.08.2013.

Новчана казна је имовинска казна коју изриче суд у границама које су прописане законом (члан 50.). Висина казне одређује се у зависности од карактера и степена опасности учињеног кривичног дела и имовног стања учиниоца дела. Одређује се и у зависности од основне стопе која је утврђена на дан изрицања пресуде и не може бити мања од 30, ни већа од хиљаду основних стопа. Неплаћена новчана казна може се заменити радом у јавном интересу. Новчана казна предвиђена је и за малолетне учиниоце кривичних дела који имају своју имовину. При том она не може бити већа од двадесет основних стопа на дан изрицања пресуде, односно не већа од сто ових стопа ако је кривично дело учињено из користољубља. Уколико се новчана казна не може извршити из одређених разлога, она се може заменити радом у јавном интересу или принудним мерама васпитног карактера.

Конфискација имовине је одузимање целокупне имовине или дела имовине осуђеног лица без накнаде у корист државе (члан 61.). Према томе Законик познаје потпуну и делимичну конфискацију. Ова казна изриче се само учиниоцима тешких и нарочито тешких кривичних дела, која су учињења с циљем стицања добити. Уколико се од учиниоца кривичног дела одузима само део имовине, у пресуди се обавезно наводи имовина која је предмет одузимања. Од учиниоца се не може одузети имовина која је неопходна за његов живот и живот његов породице. Листу предмета који не могу бити одузети одређује посебни закон. Конфискација имовина не може се изрицати уз новчану казну и казну тешког рада. Према томе, Законик не допушта кумулацију имовинских казни.

Кривични законик предвиђа још један облик конфискације. То је тзв. специјална конфискација. Она се изриче учиниоцу кривичног дела када су испуњени законски услови без обзира на врсту кривичног дела и врсту казне предвиђене за то дела. У том случају предмет одузимања је имовина стечена вршењем кривичног дела, приход који је остварен коришћењем те имовине, као и предмети који су директно повезани са извршеним кривичним делом, осим ако не служе за намирење оштећеног.

3. 3. Бугарска

У систему казни који прописује Бугарски Кривични законик¹⁹⁷ постоје две казне имовинског карактера. То су: 1. новчана казна и 2. конфискација. Конфискација имовине је имовинска казна која се састоји у обавезном одузимању имовине осуђеног лица без накнаде у корист државе, затим одузимању средстава која припадају учиниоцу кривичног дела, као и одређеног дела имовине осуђеног лица (члан 44.). Ова казна не изриче се ако учинилац кривичног дела не поседује имовину која би се могла одузети. Кривичним закоником одређени су предмети који не могу бити предмет конфискације. То су: предмети који су неопходни осуђеном и његовој породици за личну употребу, предмети неопходни за обављање одређеног занимања, као и средства за издржавање породице за период од годину дана. Имовина која је предмет конфискације користи се за накнаду штете оштећеном и за исплату дуговања осуђеног лица.

Друга имовинска казна је новчана казна (члан 47.). Приликом одмеравања новчане казне осуђеном лицу суд у обзир узима степен друштвене опасности, мотиве вршења кривичног дела, као и друге отежавајуће и олакшавајуће околности. Такође суд у обзир узима и имовно стање учиниоца дела, његове приходе и породичне обавезе. Новчана казна одређује се у фиксном износу, при чему се у Законику наводи само општи минимум новчане казне. Он износи 100 лева. Изречена новчана казна наплаћује се из имовине осуђеног лица. Кривичним закоником допуштена је наплата новчане казне и након смрти осуђеног ако је пресуда постала правноснажна пре његове смрти.

И на крају, бугарски Законик предвиђа и одузимање предмета као кривичноправну меру (члан 53.). Одузимање предмета је мера која се састоји у одузимању одређених предмета у корист државе од учиниоца кривичног дела, без обзира на постојање, односно непостојање кривице на страни учиниоца. Предмет одузимања су: 1. предмети који су били намењени или су искоришћени за извршење кривичног дела и 2. предмети који припадају учиниоцу кривичног дела, а у

¹⁹⁷ Criminal Code of The Republic of Bulgaria, Publicatio State Gazette No. 26/02.04.1968, in force as of 01.05.1968., last amendment SG No. 32/27.04.2010., in force as of 25.05.2010., преузето са: <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8881/preview>, приступ: 17.08.2013.

посебном делу Законика је предвиђено њихово обавезно одузимање. Од учиниоца кривичног дела у корист државе одузимају се и: 1. предмети или средства којима је дело извршено, а поседовање тих предмета је забрањено и 2. предмети стечени кривичним делом. Ако се ови предмети не могу одузети од учиниоца дела, одузима се новчани износ у вредности тих предмета.

3. 4. Естонија

У Кривичном законнику Естоније¹⁹⁸, трећа глава посвећена је казнама. Једина главна казна имовинског карактера која се изриче учиниоцима кривичних дела је новчана казна (члан 44.). Ова казна изриче се и као споредна казна уз казну затвора. Изриче се у распону од 30 до 500 дневних износа. Висина дневног износа одређује се у пропорцији са просечним дневним приходом осуђеног лица. При овом одређивању постоји једно ограничење и односи се на просечни дневни приход. Наиме, висина дневног износа не може бити мања од просечног дневног прихода, а он износи 50 крона. Просечан дневни приход одређује се на основу прихода осуђеног лица у години пре отпочињања кривичног поступка или ако ти подаци нису доступни узимају се подаци из претходне године.

Закоником је допуштено плаћање изречене новчане казне у ратама и то узимајући у обзир породичну ситуацију и професионалне обавезе. Уколико суд одреди плаћање казне у ратама, мора одредити и рок плаћања тако изречене новчане казне, с тим што он не може бити дужи од годину дана. Неплаћена новчана казна може се заменити казном затвора (члан 70.). Три дневне рате новчане казне замењују се даном затвора. Тако изречена казна затвора не може трајати мање од десет дана.

Новчана казна може се изрећи и малолетном учиниоцу кривичног дела уколико он има независне приходе. Изречена новчана казна не може бити мања од 30, нити већа од 250 дневних износа. Новчана казна изриче се и правном лицу, као

¹⁹⁸ Criminal Code of the Republic of Estonia, преузето са:
<http://legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/preview>, приступ: 08.09.2013.

учиниоцу кривичног дела. У том случају општи минимум новчане казне је 50.000, а општи максимум 250.000.000 крона.

Глава седма Кривичног законика Естоније посвећена је: „Другим санкцијама“. Једна од њих је одузимање предмета (члан 83.). То је имовинска санкција која се састоји у одузимању предмета који су коришћени за извршење кривичног дела ако се налазе у својини учиниоца дела у време доношења судске одлуке. Од учиниоца кривичног дела одузимају се и предмети који су коришћени за припремање кривичног дела ако припадају учиниоцу дела у време доношења судске одлуке и када њихово одузимање није обавезно. Изузетно суд може наведене предмете одузети и од трећих лица у следећим случајевима: 1. ако је ненамерно помагао у коришћењу предмета за извршење или припремање кривичног дела, 2. ако је предмете добио као поклон од учиниоца кривичног дела или по цени која је знатно нижа од стварне вредности одређеног предмета, 3. ако је знао да су му предмети пренети како би се избегло њихово одузимање и 4. ако не постоји дозвола за поседовање одређених предмета, а извршено је неко противправо дело.

Од учиниоца кривичног дела одузима се и имовина коју је стекао његовим извршењем која му припада у моменту доношења судске одлуке (члан 83-1.). Ова имовина одузима се и од трећих лица у случају када је: 1. стечена као поклон од учиниоца дела или по знатно нижој цени од њене стварне вредности и 2. ако је треће лице знало да се ради о имовини стеченој кривичним делом. Изузетно, суд може одлучити да ову имовину не одузме уколико би њено одузимање довело до неразумног оптерећења учиниоца кривичног дела.

И на крају, Кривични законик у члану 83-2. прописује проширено одузимање имовине стечене кривичним делом. Одузимање имовине у овом случају обухвата одузимање целокупне или дела имовине која је стечена кривичним делом. Ова мера изриче се учиниоцима кривичних дела који су осуђени на казну затвора у трајању дужем од три године или казном доживотног затвора. Поред овог услова за одузимање имовине неопходно је испуњавање и следећих услова: 1. да се имовина налази у својини учиниоца дела у време доношења одлуке и 2. да природа кривичног дела, приходи учиниоца, разлика између финансијске ситуације и животног стандарда лица или друге чињенице указују на то да је имовина стечена вршењем кривичног дела.

Имовина која је стечена законитим путем не може се одузети. Изузетно, имовина се може одузети и од трећих лица под истим условима као и код одузимања имовине из члана 82. При том имовина трећег лица коју је стекао пре више од пет година не може се одузети. У случају када је имовина стечена кривичним делом пренета или потрошена, па је из тог разлога одузимање немогуће, суд налаже осуђеном да уплати новчани износ у висини имовине стечене кривичним делом. Одузети предмети и одузета имовина постају власништво државе, с тим што трећа лица имају право на накнаду штете.

3. 5. Летонија

У важећем Кривичном законнику Летоније¹⁹⁹ глава четврта посвећена је казна. Према члану 35. овог Законика казна је обавезна мера коју изриче суд у име државе учиниоцу кривичног дела. Основни циљ казне је кажњавање учиниоца дела и утицај на учиниоца и друга лица да убудуће не врше кривична дела. У систему казни постоје две имовинске казне: новчана казна и конфискација имовине. Ове казне изричу се и као главне и као споредне казне.

Новчана казна је имовинска казна коју суд или јавни тужилац изричу учиниоцу кривичног дела у границама које су прописане законом (члан 41.). Приликом одмеравања новчане казне као главне казне примењује се систем пропорционалног одмеравања новчане казне. Она се одређује у сразмери са тежином кривичног дела и економском ситуацијом учиниоца кривичног дела. Ако се новчана казна изриче као главна казна, она не може бити мања од три, нити виша од двеста минималних месечних плата у Републици Летонији. Новчана казна коју изриче јавни тужилац не може бити већа од половине максималног износа новчане казне који је одређен у посебном делу Законика. Новчана казна као споредна казна не може бити мања од три, ни већа од сто минималних месечних зарада у Летонији. Рок плаћања новчане казне је тридесет дана. Суд или јавни тужилац могу дозволити

¹⁹⁹ Criminal Code of the Republic of Latvia, преузето са: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, приступ: 10.09.2013.

плаћање новчане казне у ратама или продужити рок њеног плаћања. Рок се не може продужити на период дужи од годину дана од дана правноснажности одлуке.

У случају неплаћања новчане казне она се може заменити краткорочним затвором и то само уколико се ради о износу који није већи од тридесет минималних месечних плата у држави. У том случају једна минимална месечна зарада рачуна се као четири дана краткорочног затвора који не може трајати дуже од три месеца. Уколико је неплаћена новчана казна изречена у износу већем од тридесет минималних месечних зарада може се заменити само лишењем слободe и то тако што се један износ минималне месечне зараде замењује са четири дана лишења слободe. Тако изречена казна не може трајати дуже од годину дана. Новчана казна је имовинска казна која се примењује и према малолетним учиниоцима кривичних дела (члан 65.). Изриче се само оним малолетницима који имају своје приходе и то у износу који не може бити мањи од једне ни већи од педесет минималних месечних зарада у држави.

Друга имовинска казна је конфискација имовине (члан 42.). Састоји се у обавезном одузимању имовине осуђеног лица без накнаде. Поред потпуног одузимања имовине, Законик познаје и делимично одузимање. При делимичном одузимању, суд мора тачно навести која се имовина одузима. Конфискација се изриче само за дела за која је предвиђена у посебном делу Законика. На лице које окрутно поступа са животињама примењује се делимична конфискација и односи се на животиње.

3. 6. Литванија

Кривични законик Литваније²⁰⁰ у члану 41. одређује појам казни и сврху кажњавања. Казна је принудна мера коју суд одређује у складу са законом учиниоцу кривичног дела и прекршаја. Сврха кажњавања је: спречавање вршења кривичних дела, кажњавање учиниоца кривичног дела, спречавање учиниоца да врши нова

²⁰⁰ The Criminal Code of The Republic of Lithuania, преузето са: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=366707, приступ: 11.09.2013.

кривична дела, утицај на друге да не врше кривична дела и обезбеђивање спровођења принципа правичности.

У систему казни једина казна имовинског карактера је новчана казна (члан 47.). На одређивање новчане казне примењује се систем просечних личних доходака. Новчана казна изриче се у пропорцији са минималним животним стандардом у Литванији. Општи минимум новчане казне је износ једног минималног животног стандарда. У општем делу Кривичног законика прописан је и општи максимум новчане казне у зависности од тежине дела које је учињено. Тако се за прекршај новчана казна изриче у износу до 50 минималним животних стандарда (МЖС), за лакше кривично дело до 100 МЖС, за мање тешко дело до 200 МЖС, за тешко кривично дело до 300 МЖС и за кривично дело учињено из нехата до 75 МЖС. Правном лицу као учиниоцу кривичног дела новчана казна изриче се у износу до 50.000 МЖС. Уколико осуђено лице нема средстава да плати изречену новчану казну, она се може заменити радом у јавном интересу. Међутим, ако осуђено лице очигледно избегава да плати новчану казну она се замењује казном затвора.

Друга санкција имовинског карактера је одузимање имовине (члан 72.). Под одузимањем имовине подразумева се одузимање предмета без накнаде од учиниоца кривичног дела или његових саучесника. Предмети који се одузимају су: новац и други предмети које учинилац добија у циљу вршења кривичног дела, новац и други предмети који се користе у извршењу кривичног дела и новац и предмети који се добијају као поклон ради учињеног дела. Наведени предмети одузимају се и од лица на која су пренети у следећим случајевима: 1. ако су предмети пренети на њих у циљу извршења кривичног дела и 2. ако су трећа лица знала или морала знати да су предмети и имовина стечени вршењем кривичног дела. Ако се одузимање предмета из одређених разлога не може извршити, тада се од учиниоца кривичног дела одузима новчани износ у висини вредности тих предмета.

3. 7. Руска Федерација

На територији Руске Федерације примењује се Кривични законик²⁰¹ који је донет 13. јуна 1996. године. Последње измене и допуне овог Законика извршене су 1. марта 2012. године. Основни задатак Законика је: заштита права и слобода човека и грађанина, имовине, јавног реда и јавне безбедности, уставног система Руске Федерације, одржавање мира и безбедности, као и спречавање злочина. Начело легалитета је основно начело Кривичног законика (члан 3.). Кривична дела и кривичне санкције могу бити одређене само Закономом. Приликом примене Кривичног законика сви грађани су једнаки без обзира на пол, расу, националност, језик, порекло, имовинско стање, место становања, став према религији и слично.

Према члану 14. Кривичног законика кривично дело је друштвено опасно дело, извршено са осећањем и под претњом казне. Према учиниоцима кривичних дела, у складу са одредбама Законика, изричу се казне. Казна је мера државне принуде коју изриче суд учиниоцу кривичног дела. Она се састоји у лишавању или ограничавању права и слобода учиниоцу кривичног дела, а примењује се са циљем успостављања социјалне правде, ради поправљања осуђеног, као и превенције извршења нових кривичних дела. Казну изриче само суд и то у границама утврђеним законом.

Према члану 44. Кривичног законика Руске федерације систем казни чине: 1. новчана казна, 2. лишење права на вршење одређене дужности или обављања одређене делатности, 3. лишење посебног војног или почасног звања, чина или државних награда, 4. обавезни рад, 5. поправни рад, 6. ограничење у војној служби, 7. ограничење слободе, 8. принудни рад, 9. хапшење, 10. задржавање у дисциплинској војној јединици, 11. лишење слободе за одређено време, 12. доживотни затвор и 13. смртна казна. Кривични законик познавао је и казну конфискације имовине, али је ова казна укинута. Конфискација имовине састојала се од обавезног одузимања без накнаде целокупне имовине или њеног одређеног дела. Конфискована имовина прелазила је у државну својину. Ова казна изрицала се само

²⁰¹ Criminal Code of The Russian Federation, преузето са: <http://www.russian-criminal-code.com>, приступ: 13.06.2013.

ако је прописана у закону за конкретно дело и то само за тешка и нарочито тешка кривична дела.

Новчана казна предвиђена је чланом 46. Кривичног законика Руске Федерације. Ова казна изриче се и као главна и као споредна казна. Новчана казна као споредна казна изриче се у складу са одредбама посебног дела Кривичног законика. Новчана казна је имовинска казна која се изриче у границама прописаним законом. Приликом одмеравања новчане казне примењује се систем просечних личних доходака. Према овом систему, новчана казна прописује се и изриче у зависности од просечног личног дохотка у држави, федералној јединици или административно територијалној јединици, односно у зависности од просечног личног дохотка учиниоца кривичног дела. Кривичним закоником одређен је минимални и максимални износ новчане казне.

Новчана казна изриче се у распону од 5.000 рубаља до 1.000.000 рубаља или се процењује у зависности од просечног износа зараде или другог прихода осуђеног лица за период од две недеље до пет година или се процењује у зависности од стечене користи или примљеног мита. Новчана казна у износу од 500.000 рубаља или у зависности од висине зараде или било ког другог прихода осуђеног лица за период од три године, може се изрећи учиниоцу тешких или нарочито тешких кривичних дела која су предвиђена у посебном делу Кривичног законика, осим када се износ новчане казне темељи на вредности која је виша од примљеног мита. Када се новчана казна утврђује на основу вредности остварене користи тада се може одредити у износу који до сто пута прелази вредност остварене користи, али не може бити нижи од 250.000 рубаља, нити виши од 5.000.000 рубаља.

Висину новчане казне суд одређује на основу тежине кривичног дела, имовног статуса учиниоца кривичног дела и његове породице, као и плате и других прихода учиниоца кривичног дела. Узимајући у обзир наведене околности суд може дозволити плаћање новчане казне у ратама. Тако одређена новчана казна мора се исплатити најкасније у року од пет година. Уколико осуђено лице злонамерно избегава плаћање новчане казне, она ће се заменити другом казном, осим казном лишења слободе. Ова одредба не односи се на следећа кривична дела: тероризам, примање мита, давање мита и посредовање у подмићивању.

У посебном делу Кривичног законика новчана казна прописана је за кривична дела против имовине, кривична дела у сфери економских активности, поједина кривична дела против живота и здравља људи. За дела за која је у посебном делу прописана новчана казна, одређује се износ новчане казне или се одређује да се казна изриче у просеку од зараде за одређени временски период.

У глави 5. Кривичног законика Руске Федерације предвиђене су кривичне санкције које се изричу према малолетним учиниоцима кривичних дела. Малолетник је лице које је навршило четрнаест година, а није навршило осамнаест година живота у време извршења кривичног дела. Чланом 88. Кривичног законика предвиђене су кривичне санкције за малолетне учиниоце кривичних дела. То су: 1. новчана казна, 2. лишење права на бављење одређене делатности, 3. обавезни рад, 4. поправни рад, 5. изолација и 6. лишавање слободе на одређени рок.

Новчана казна је једина казна имовинског карактера која се може изрицати малолетном учиниоцу кривичног дела (члан 88.). Кривични законик Руске Федерације је један од ретких законика који у систем кривичних санкција за малолетнике убрајају и новчану казну. Малолетном учиниоцу кривичног дела новчана казна може се изрећи ако оно располаже својом имовином или зарадом из које се новчана казна може наплатити. Новчана казна може бити наплаћена и од родитеља малолетника или од његових законских заступника на основу његовог овлашћења и на основу одлуке суда. Малолетнику се новчана казна изриче у границама од 1.000 рубаља до 50.000 рубаља или у зависности од просечне зараде или других прихода малолетника који је учинио кривично дело за период од две недеље до шест месеци.

У глави шест Кривичног законика Руске Федерације, у коме су предвиђене друге мере, предвиђена је и конфискација имовине (члан 104.1.). Под конфискацијом се подразумева принудно одузимање имовине без накнаде на основу изречене пресуде. Међутим, иако ова мера носи назив конфискација, заправо, се ради о одузимању имовине стечене кривичним делом. Предмет одузимања могу бити: новац, драгоцености и друга имовина, затим новац, драгоцености и друга имовина која је добијена као резултат извршења најмање једног кривичног дела која су побројана у члану 104. став 1., као и приходи од те имовине који су у потпуности или делимично трансформисани.

Од учиниоца кривичног дела одузима се и новац, драгоцености и друга имовинска корист која је намењена за финансирање тероризма, организоване групе, нелегалне оружане формације или злочиначке организације. И на крају, одузимају се и инструмента, опрема као и друга средства којима је кривично дело извршено, а припадају учиниоцу кривичног дела. Имовина се одузима и од трећег лица на која је пренета, ако је то лице знало или морало да зна да је имовина стечена извршењем кривичног дела. Кривични законик предвиђа и одузимање одређеног новчаног износа уместо имовине. Ако се имовина не може одузети јер је продата или на други начин отуђена, тада суд доноси решење о одузимању новчаног износа који одговара вредности те имовине.

3. 8. Украјина

Основни циљеви Кривичног законика Украјине²⁰² предвиђени у члану 1. су: правна заштита права и слобода човека и грађанина, имовине, јавног реда и јавне безбедности, животне средине, као и уставног поретка Украјине, обезбеђење мира и безбедности човечанства, као и спречавање вршења кривичних дела. Кривичним законом дефинисан је појам кривичног дела, кривичне одговорности и казне. Казна је принудна мера која се изриче учиниоцу кривичног дела од стране суда, а састоји се у одузимању или ограничавању одређених права. Систем казни који је предвиђен у члану 50. обухвата и две казне имовинског карактера: 1. новчану казну и 2. одузимање имовине.

Новчана казна изриче се и као главна и као споредна казна, а одузимање имовине само као споредна казна. Новчана казна је имовинска казна која се састоји у обавези осуђеног да уплати досуђени новчани износ у корист државе (члан 53.). Изриче је суд у границама прописаним законом. Као споредна казна изриче се када је прописана у посебном делу Законика. Приликом утврђивања висине новчане казне суд у обзир узима тежину извршеног кривичног дела и имовно стање

²⁰² Criminal Code of The Republic of Ukraine, преузето са: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=180918, приступ: 01.09.2013.

учиниоца дела. Изриче се у границама од четири до хиљаду минималних неопорезивих личних доходака. Према томе, у Украјини се новчана казна одређује применом система просечних личних доходака према коме се новчана казна изриче у зависности од минималног неопорезивог личног дохотка.

Неплаћена новчана казна може се заменити радом у јавном интересу тако што се за сваки износ неопорезивог минималног личног дохотка одређује десет сати добровољног рада. Новчана казна може се заменити и казном поправног рада с тим што се један месец поправног рада рачуна као четири износа минималног неопорезивог личног дохотка. Тако изречена казна поправног рада не може трајати дуже од две године.

Према члану 98. Кривичног законика Украјине новчана казна изриче се и малолетним учиниоцима кривичних дела који имају независне приходе, личне финансије или имовину из којих се она може наплатити. Висину новчане казне одређује суд у складу са тежином кривичног дела и имовним стањем малолетника. Тако одређена новчана казна не може бити већа од 500 неопорезивих минималних прихода које утврђује закон Украјине.

Одузимање имовине је казна која се састоји у присилном одузимању целокупне имовине осуђеног лица или њеног дела без накнаде у корист државе (члан 59.). На основу ове законске дефиниције закључује се да Кривични законик Украјине предвиђа и потпуну и делимичну конфискацију. Уколико суд изрекне делимичну конфискацију у пресуди обавезно наводи део имовине који се одузима. Одузимање имовине, односно конфискација изриче се само учиниоцима тешких и нарочито тешких кривичних дела и само када је то предвиђено у посебном делу Кривичног законика. Имовина која не може бити предмет одузимања одређује се законом.

4. ЦЕНТРАЛНО – ЕВРОПСКЕ ДРЖАВЕ

4. 1. Грчка

У четвртом делу грчког Кривичног законика²⁰³ под називом: „Казне, мере безбедности и накнада штете“ предвиђено је неколико главних казни. Једина главна казна имовинског карактера је новчана казна. Она се може изрећи заједно са казном затвора, чак и када је одређена алтернативно са казном затвора само ако се на тај начин може остварити сврха кажњавања. Новчана казна одређује се у фиксном износу. У члану 57. прописани су општи минимум и општи максимум новчане казне. Према томе, новчана казна не може бити мања од 50.000 драхми, ни већа од 5.000.000 драхми, односно не може бити мања од 10.000 драхми, нити већа од 200.000 драхми. Приликом одређивања висине новчане казне, поред осталих околности, суд у обзир узима и економску ситуацију учиниоца кривичног дела, као и обавезе које има према члановима породице које издржава. Након смрти осуђеног лица новчана казна не може се наплатити.

Систему мера безбедности припада мера одузимања предмета (члан 76.). То је мера имовинског карактера. Састоји се у одузимању предмета којим је кривично дело извршено или се њима намеравало извршење кривичног дела или су настали кривичним делом, ако се налазе у својини учиниоца кривичног дела или неког од саучесника. Из разлога опште безбедности наведени предмети могу се одузети од власника и онда када није осуђен за дело које је учинио. Предмети се одузимају и од наследника учиниоца кривичног дела ако је одлука постала правноснажна за време његовог живота. Законик допушта и уништење одузетих предмета, с тим што суд одлучује који ће предмети након одузимања бити уништени.

²⁰³ Greek Penal Code, преузето са: <http://www.c00.org/p/greek-penal-code.html>, приступ: 04.09.2013.

4.2. Немачка

Важећи немачки Кривични законик²⁰⁴ донет је још 1871. године, али је до данас претрпео многоброје измене и допуне. У општем делу Кривичног законика налазе се прописи посвећени појму кривичног дела, основима и условима кривице и систему кривичних санкција. Чланом 1. Кривичног законика истакнуто је начело законитости. Нико не може бити кажњен за кривично дело које у време извршења није било предвиђено Законом. Кривични законик Немачке разликује злочине и преступе. Злочини су противправна дела за која је прописана казна затвора преко једне године, а преступи су противправна дела за која је законом прописана казна затвора до једне године или новчана казна.

Једна од казни коју познаје немачки Кривични законик је новчана казна (члан 40.). Законик прописује одређивање новчане казне у дневном износу. При том прописује општи минимум и општи максимум броја дневних јединица. Број дневних јединица новчане казне не може бити мањи од пет, нити већи од триста шездесет дневних износа, осим ако се законом не одреди другачије. Приликом одређивања висине једног дневног износа новчане казне суд узима у обзир личне и финансијске прилике учиниоца кривичног дела и то на основу висине дневног нето прихода учиниоца кривичног дела или просечне зараде коју учинилац може да оствари у току дана. Приликом утврђивања висине једног дневног износа суд у обзир узима и остале приходе учиниоца кривичног дела, његову имовину и друге факторе који могу бити одлучујући у конкретном случају. Висина једног дневног износа не може бити мања од једног евра, нити већа од 30.000 евра. Број одређених дневних износа и висина једног дневног износа морају бити садржани у судској одлуци којом је учиниоцу кривичног дела изречена новчана казна. Учиниоцу кривичног дела новчана казна може се изрећи и када није прописана законом или када је прописана алтернативно са казном затвора ако је кривично дело учињено из користољубља. И у том случају, приликом изрицања новчане казне, суд у обзир

²⁰⁴ Strafgesetzbuch für die Bundesrepublik Deutschland, од 15.05.1871. године, у верзији од 13.11.1998. године (BGBl I S. 3322) са последњим изменама и допунама од 21.01.2013. године (BGBl I S. 95), преузето са: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/stgb/gesamt.pdf>, приступ: 22.03.2013. године.

узима личне и финансијске прилике учиниоца кривичног дела. Тада се новчана казна изриче као споредна казна уз казну затвора.

Кривични законик допушта плаћање новчане казне у ратама (члан 42.). Уколико учинилац кривичног дела коме је изречена новчана казна због личних и финансијских разлога није у могућности да одмах плати досуђени новчани износ, суд може допустити плаћање новчане казне у ратама. Ако лице коме је допуштено плаћање новчане казне у ратама у временском року који је за то предвиђен не уплати рату, суд може обуставити плаћање новчане казне у ратама. Новчана казна може се заменити и казном затвора тако што се један дневни износ новчане казне замењује једним даном затвора. Тако изречена казна затвора не може трајати мање од једног дана. Уз казну доживотног затвора или затвора на одређено време, али у трајању дужем од две године суд може наредити исплату одређеног новчаног износа који не може бити већи од вредности имовине учиниоца дела. Приликом процене вредности имовине суд не узима у обзир предмете који су одузети од учиниоца дела.

У седмом делу Кривичног законика предвиђена је конфискација имовине (члан 73.). Конфискација имовине, заправо, представља одузимање имовинске користи стечене кривичним делом. Имовина се одузима и од учиниоца кривичног дела и од других лица на која је пренета стечена имовинска корист. Од ових лица одузима се противправно стечена имовинска корист, али и имовина која је добијена продајом, заменом или другим начином отуђења незаконито стечене имовине. Чланом 73а. предвиђено је одузимање одређене новчане вредности. Наиме, уколико одређени објекат или предмет није могуће конфисковати тада се од учиниоца одузима новчани износ у вредности тог предмета. Законик познаје и ограничење конфискације које се односи на немогућност одузимања имовине која би довела до претераних тешкоћа за осуђено лице.

Под проширеном конфискацијом (члан 73д.) подразумева се одузимање предмета од учиниоца кривичног дела или других лица која су учествовала у извршењу кривичног дела ако су ти предмети стечени извршењем кривичног дела или су били намењени за извршење кривичног дела. Одузимање предмета спроводи се кад одлука постане правноснажна с тим што одузимање не утиче на права трећих лица. Предмет одузимања су предмети који су у време доношења одлуке били у својини учиниоца кривичног дела и ако је учинилац поступао са умишљајем. Од

учиниоца дела одузимају се и предмети који због своје природе или околности представљају опасност или предмети за које постоји сумња да ће се поново употребити за извршење кривичног дела. У овом случају предмети се одузимају и када нема кривице учиниоца дела.

Кривични законик прописује и случајеве проширеног одузимања предмета (члан 74а.). Одређени предмети могу се одузети и од лица које је власник или има право на њима ако је у време доношења одлуке: 1. поступајући барем са грубом непажњом допринело припремању или извршењу кривичног дела или 2. је предмете стекао незаконито, али је познавао околности које доводе до одузимања предмета. Уколико је учинилац дела располагао објектом који је предмет одузимања или је на било који други начин ометао извршење ове мере суд може да нареди плаћање новчаног износа који не може бити већи од вредности одређеног предмета.

4.3. Италија

Кривични законик Италије²⁰⁵ донет је још 1930. године. Према одредбама овог Законика начело законитости дефинисано је на самом почетку. Нико не може бити кажњен за дело које у моменту извршења није дефинисано законом као кривично дело. Кривични законик Италије прихвата дводеобну поделу кривичних дела на злочине и преступе. Подела на злочине и преступе извршена је с обзиром на врсту, односно висину прописане казне. С обзиром на ову поделу чланом 17. Кривичног законика предвиђене су казне посебно за учиниоце злочина, а посебно за учиниоце преступа. Учиниоцима злочина могу бити изречене следеће врсте казни: казна доживотног затвора, казна затвора и новчана казна, а учиниоцима преступа могу се изрећи: казна затвора и новчана казна.

Новчана казна је имовинска казна којом се за учиниоца кривичног дела утврђује обавеза да у корист државе у року који је за то предвиђен уплати пресудом одређени новчани износ. Ова казна се може изрећи учиниоцима злочина и

²⁰⁵ Codice penal, Testo coordinato ed aggiornato del Codice Penal, Gazzetta ufficiale 26 ottobre 1930, Approvato con Regio Decreto 19 ottobre 1930. преузето са <http://www.altalex.com/index.php?idnot=36653>, приступ: 23.03.2013.године.

учиниоцима престапа. Приликом одређивања новчане казне примењују се два метода: метод фиксних износа и метод пропорционалног одређивања новчане казне.

Метод одређивања новчане казне у фиксном износу је класичан начин одређивања новчане казне. Ако се новчана казна одређује у фиксном износу, учиниоцу злочина примењују се одредбе члана 24. Кривичног законика којим је предвиђен општи минимум и општи максимум новчане казне. Новчана казна не може бити мања од 50 евра, нити већа од 50.000 евра. За злочине учињене из користољубља, новчана казна може се изрећи и ако није предвиђена Кривичним закоником. Тако изречена новчана казна не може бити мања од 50 евра, нити већа од 25.000 евра. Износи новчане казне дефинисани на овај начин уведени су изменама и допунама Кривичног законика Италије од 15. јула 2009. године. Поред овако дефинисане новчане казне за учиниоце злочина, Закоником је предвиђена и новчана казна за учиниоце престапа. При том се примењује систем одмеравања новчане казне у фиксном износу. Учиниоцу престапа изречена новчана казна не може бити мања од 20 евра, нити већа од 10.000 евра. У посебном делу Кривичног законика за поједина кривична дела предвиђен је посебни минимум и посебни максимум новчане казне. Други метод одређивања новчане казне је пропорционално одмеравање новчане казне. Овај метод спомиње се у члану 27. италијанског Кривичног законика.

Кривичним закоником допуштено је и плаћање новчане казне у ратама. Узимајући у обзир економске прилике учиниоца, суд може одредити плаћање новчане казне у ратама, с тим што број рата не може бити мањи од три, ни већи од тридесет. Минимални износ рате је петнаест евра. У осталим случајевима пресудом одређени износ новчане казне осуђени је дужан да уплати у целости. Чланом 135. Кривичног законика предвиђена је замена новчане казне казном затвора. Замена казни врши се тако што се за сваких двеста педесет евра новчане казне одређује један дан затвора. До измена Кривичног законика од 15. јула 2009. године тридесет осам евра новчане казне мењало се једним даном затвора.

Кривични законик Италије поред кривичних санкција познаје и грађанске санкције. Чланом 185. предвиђена је накнада штете. Накнада штете је имовинска санкција која се састоји у повраћају новца у складу са грађанским законима. Лица која имају право на накнаду штете одређена су грађанским законима.

Чланом 240. Кривичног законика предвиђено је одузимање предмета. То је мера безбедности имовинског карактера. Под одузимањем предмета подразумева се одузимање предмета којима је кривично дело извршено, предмета који су били намењени за извршење кривичног дела и предмета који су настали извршењем кривичног дела. Да би се наведени предмети могли одузети, неопходно је да постоји веза између тих предмета и извршеног кривичног дела. То значи да од учиниоца кривичног дела не могу бити одузети предмети који нису ни у каквој вези са кривичним делом. Законик познаје факултативно и обавезно одузимање предмета. Главни циљ ове мере је спречавање учиниоца да уз помоћ тих средстава поново изврши кривично дело.²⁰⁶

4.4. Финска

Фински Кривични законик²⁰⁷ у делу 2. у члану 1. предвиђа новчану казну у дневним износима. Суд најпре одређује број дана новчане казне, а након тога висину дневног износа. Множењем броја дана са висином дневног износа добија се коначни износ новчане казне. Кривичним закоником одређен је минимум и максимум броја дана. Минимални број дана је један, а максимални 120 дана. Поред општег, Законик може одредити и посебни максимум броја дана, али само уколико за то постоје оправдани разлози. Висина дневног износа мора бити сразмерна солвентности осуђеног лица. Сматра се да је разуман износ висине једног дана новчане казне шездесети део месечног прихода осуђеног лица, са одбитком мањих пореза и накнада дефинисаних уредбом, као и фиксних одбитака за основну потрошњу.

Ако месечни приход осуђеног лица не може да се одреди на основу података пореске евиденције или ако су се подаци променили у односу на последње опорезивање, месечни приход се одређује на основу других информација. Месечни приход се одређује на основу података које суд прикупља у току поступка.

²⁰⁶ А. Amaolo, L'istituto giuridico della confisca nel diritto penale, преузето са: <http://www.overlex.com/leggiarticolo.asp?id=2433>, приступ: 14.08. 2013.

²⁰⁷ The Criminal Code of Finland, преузето са: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>, приступ: 09.09.2013.

Међутим, висина новчане казне одређује се на основу информација о имовном стању осуђеног лица у тренутку изрицања казне ако се у току поступка солвентност лица суштински променила. Ближе одредбе о израчунавању просечне месечне зараде, заокруживању висине новчане казне и износу одбитка за основну потрошњу уређују се уредбом.

Неплаћена новчана казна може се заменити казном затвора. Замена се врши тако што се три неплаћена дневна износа новчане казне замењују једним даном затвора. Тако изречена казна затвора не може трајати мање од четири дана, нити дуже од 60 дана. У одређеним случајевима суд може одустати од замене новчане казне казном затвора и то: ако се ради о лакшем кривичном делу, ако је дело извршило лице млађе од 18 година или ако би се замена казном затвора сматрала непотребном с обзиром на личне прилике осуђеног лица, предузете мере социјалне заштите или друге околности.

Кривични законик познаје још једну казну имовинског карактера. То је тзв. казнена такса (део 2. члан 8.). Ова казна изриче се у фиксном износу и мања је од новчане казне. Једина је казна за одређена дела. Изриче се за она дела за која је као најтежа казна прописана новчана казна или казна затвора у трајању од највише шест месеци. Прописана је и за лакше прекршаје у саобраћају. Ова казна не може се заменити казном затвора. Максимални износ ове казне је 200 евра.

У глави десетој Кривичног законика прописано је одузимање прихода стечених кривичним делом (члан 1.). Тај приход одузима се од учиниоца кривичног дела, саучесника и других лица у чије име и за чији рачуна је кривично дело учињено. Ако се не може одредити тачан износ прихода, тада се он процењује на основу природе кривичног дела, степена кривичне одговорности и других околности.

Законик познаје и проширено одузимање имовине стечене кривичним делом. У члану 3. главе 10 прописано је да се потпуно или делимично одузимање имовине спроводи у следећим ситуацијама: 1. ако је за извршено кривично дело прописана казна затвора у трајању од најмање четири године или за кажњив покушај и 2. ако је учинилац кривичног дела или лице у чију је корист дело учињено стекао финансијску корист и има разлога да се верује да имовина у потпуности или делимично потиче од криминалне активности. Од учиниоца кривичног дела

одузимају се и предмети или имовина која је настала или произведена вршењем кривичног дела. Предмети, односно имовина одузимају се када су: предмети или имовина опасни по здравље, да би се спречило поновно вршење кривичних дела, као и да би се обезбедила заштита природе и животне средине. Наведени предмети или имовина одузимају се и од лица на која је пренета након извршења кривичног дела ако се зна да је то лице знало или морало да зна да је имовина повезана са неким кривичним делом, односно ако је ту имовину добило на поклон. Одузимање имовине није дозвољено ако је: приход од кривичног дела безначајан, као и ако би одузимање било несразмерно природи кривичног дела, финансијском стању осуђеног лица и другим околностима.

4. 5. Француска

Француски Кривични законик²⁰⁸ у глави трећој под називом: „Казне“ предвиђа новчану казну. Новчана казна је споредна казна која се изриче уз казну затвора. Новчана казна изриче се у дневним износима. Састоји се у плаћању одређеног новчаног износа на рачун трезора (члан 131.-5.). Висина новчане казне добија се одређивањем броја дана и висине дневног износа и њиховим множењем. Број дана одређује се на основу околности кривичног дела, а висина једног дневног износа на основу средстава и трошкова учиниоца кривичног дела. Број дана не може бити већи од 360, а висина једног дневног износа не може бити већа од 1.000 евра.

Новчана казна предвиђена је и у делу Законика који се односи на прекршајне казне. Прекршај је кажњиво дело за које закон не прописује казну већу од 3.000 евра. За прекршаје новчана казна прописује се у фиксном износу и то: 1. максимум 38 евра за прекршаје из 1. класе, 2. максимум 150 евра за прекршаје из друге класе, 3. максимум 450 евра за прекршаје из треће класе, 4. максимум 750 евра за прекршаје из четврте класе и 5. максимум 1.500 евра за прекршаје из пете класе, који може да се повећа до износа од 3.000 евра за сваки следећи прекршај, осим ако

²⁰⁸ Code pénal, Version consolidée au 7 août 2013, преузето са: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>, приступ: 30.08. 2103.

закон не предвиђа да наредни прекршај представља кривично дело. Уз ову казну може се изрећи и мера одузимања предмета ако је учинилац прекршаја физичко лице.

Према члану 131-б. за кривична дела за која је прописана казна затвора суд може уместо казне затвора да изрекне једну или више мера којима се ограничавају одређена права и слободе. Једна од тих мера је одузимање предмета. То је имовинска кривичноправна мера, јер се њеним изрицањем одузимају одређена имовинска права учиниоцу дела. Под одузимањем предмета подразумева се одузимање предмета који је употребљен или намењен за извршење кривичног дела или је настао као резултат извршеног дела.

И на крају, у члану 131-21. предвиђена је казна одузимања имовине. Одузимање обухвата заплону покретне и непокретне имовине која је у директној вези са учињеним кривичним делом. Она обухвата одузимање свих ствари које су стечене вршењем кривичног дела са изузетком имовине из које ће се обештетити жртва. Ако је имовина стечена кривичним делом помешана са имовином која је стечена законитим путем, одузима се имовина до вредности имовине која је стечена кривичним делом. Уколико се од учиниоца дела из одређених разлога не може одузети имовинска корист стечена кривичним делом, одузима се новчани износ у вредности те имовине.

4. 6. Швајцарска

Швајцарски Кривични законик²⁰⁹ у глави трећој под називом: „Казне и мере“ предвиђа следеће казне: 1. новчану казну, 2. рад у јавном интересу и 3. казну затвора (затвор у одређеном трајању, у доживотном трајању и краткотрајни затвор).

Новчана казна (члан 34.) је једина казна имовинског карактера. Одређује се у дневним износима, тако што се најпре одреди број дана, а потом и висина једног дневног износа. Законик предвиђа само максимални број дневних износа, али и не

²⁰⁹ Schweizerisches Strafgesetzbuch, vom 21. Dezember 1937 (Stand am 1. Juli 2013.), преузето са: <http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.html>, приступ: 31. 08. 2013.

минимум броја дневних износа. Ако Закоником није другачије одређено, број дневних износа не може бити већи од 360. Број дневних износа утврђује се на основу кривице учиниоца кривичног дела. Висина једног дневног износа не може бити већа од 3.000 франака. Приликом утврђивања висине једног дневног износа суд у обзир узима личне и финансијске прилике учиниоца кривичног дела у време доношења пресуде, а нарочито његове приходе и капитал, трошкове живота и обавезе око издржавања породице. Податке који су неопходни за одређивање висине једног дневног износа суду достављају органи конфедерације, кантона и општина. У пресуди се обавезно наводи број дневних износа и висина дневног износа.

Рок плаћања новчане казне је од месец дана до дванаест месеци. Законик допушта плаћање новчане казне у ратама и допушта могућност продужетка рока плаћања казне у оправданим случајевима. Уколико постоји основана сумња да ће учинилац кривичног дела избећи плаћање казне, може се захтевати непосредна уплата или обезбеђење. Ако осуђено лице не уплати досуђени износ новчане казне у одређеном року, извршни орган ће наложити принудну наплату новчане казне.

Неплаћена новчана казна може се заменити казном затвора (члан 36.). Ако учинилац не плати новчану казну, нити се она може наплатити принудним путем неплаћена новчана казна замењује се казном затвора. При томе, висина једног дневног износа одговара једном дану затвора. Ако је новчану казну изрекао орган управе, о замени казном затвора одлучује суд. Законик допушта могућност одлагања замене неплаћене новчане казне казном затвора и то ако учинилац кривичног дела није у могућности да плати новчану казну јер су се околности на основу којих се одређује висина једног дневног износа погоршале, али не кривицом учиниоца дела. У том случају учинилац кривичног дела може затражити да се одложи замена казном затвора и : 1. продужи рок плаћања новчане казне до 24 месеца, 2. умањи висина једног дневног износа новчане казне или 3. изрекне рад у јавном интересу. Ако учинилац не плати новчану казну у продуженом року или не плати умањени износ казне или не извршава казну рада у јавном интересу, новчана казна замењује се затвором и извршава.

У делу Законика који носи назив: „Друге мере“, у члану 69. предвиђена је мера одузимање предмета. Под одузимањем предмета подразумева се одузимање предмета који су били намењени или су употребљени за извршење кривичног дела

или су настали извршењем кривичног дела ако представљају опасност за јавну безбедност, морал или јавни ред. Суд може наложити обавезно уништење одређених предмета.

Чланом 70. прописано је одузимање имовине. Одузимање имовине је имовинска кривичноправна мера која се састоји у одузимању имовине стечене кривичним делом или имовине која је намењена за подстрекавање на извршење дела или награду за учиниоца дела. Законик не допушта одузимање имовине од трећег лица на кога је имовинска корист пренета, ако оно није знало да се ради о незаконито стеченој имовини, а имовинска корист је пренета уз накнаду која одговара стварној вредности пренете имовине. Уколико није могуће утврдити износ средстава које треба одузети или би то утврђивање довело до несразмерних трошкова, допуштено је да суд процени обим имовине коју треба одузети. Рок за одузимање имовине је седам година.

Ако је међутим рок застарелости кривичног гоњења дужи од наведеног рока, тада се примењује рок за застарелост гоњења. О одузимању имовине мора се дати званично обавештење. Захтев за накнаду штете оштећена трећа лица истичу у року од 5 година од дана званичног обавештења о одузимању имовине. Кривичним закоником предвиђено је одузимање имовине и од криминалне организације (члан 72.). Од криминалне организације суд може одузети целокупну имовину којом она располаже. Претпоставља се да је и имовина лица које учествује у криминалној организацији или је подржава, део имовине криминалне организације све док се не докаже супротно.

4. 7. Шпанија

Новчана казна предвиђена је у члану 50. шпанског Кривичног законика²¹⁰. Новчана казна је имовинска казна која се састоји у обавези осуђеног лица да уплати одређени новчани износ. Новчана казна одређује се у дневном износу, осим ако закон не предвиђа другачије. Број дана одређује се у распону од десет дана до две

²¹⁰ The Spanish Criminal Code, преузето са: http://www.sanchezcervera-abogados.com/en/files/2012/06/Criminal_Code_C%C3%B3digo_Penal.pdf, приступ: 20.08.2013.

године. Максимални износ броја дана новчане казне за правна лица је пет година. Када се број дана одређује у месецима или годинама, тада се узима да месец има 30 дана, а година 360 дана. Након што одреди број дана, суд одређује висину једног дневног износа. Она се одређује у распону од најмање два до 400 евра, а уколико се новчана казна изриче правном лицу одређује се у распону од 30 до 5.000 евра. Приликом одређивања висине дневног износа суд у обзир узима финансијско стање осуђеног, приходе, породичне обавезе и друге околности које се односе на учиниоца кривичног дела.

У одређеним случајевима суд може дозволити плаћање новчане казне у року који не може бити дужи од две године од дана правноснажности пресуде, у паушалном износу или у ратама. У том случају неплаћање две рате доводи до доспећа целокупног износа. Према члану 50. ако дође до промена у финансијском статусу осуђеног лица након доношења пресуде, суд може изменити износ рата, као и рок плаћања.

Други начин прописивања новчане казне је пропорционални метод (члан 52.). У случајевима предвиђеним законом новчана казна изриче се у пропорцији са штетом, вредности учињеног кривичног дела или добити која је стечена кривичним делом. Приликом одмеравања казне у обзир се узимају отежавајуће и олакшавајуће околности, као и имовно стање учиниоца дела. Ако се након изрицања пресуде имовно стање учиниоца промени на горе, тада суд може да смањи износ изречене казне у границама које су предвиђене законом.

ГЛАВА ТРЕЋА

ИМОВИНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ У ПРАВУ СРБИЈЕ

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Имовинске кривичноправне мере су група кривичних мера које се примењују према учиниоцима кривичних дела. То су мере које погађају имовину учиниоца кривичног дела. Оне су принудне мере јер се изричу против воље учиниоца дела. Већина имовинских кривичноправних мера припада систему кривичних санкција. Кривичне санкције су законом предвиђене мере друштвене реакције које изриче суд у законом спроведеном кривичном поступку према учиниоцу кривичног дела у циљу сузбијања и спречавања вршења кривичних дела.²¹¹ Кривичне санкције могу се изрећи само учиниоцу кривичног дела које је у моменту извршења било предвиђено законом. Фундаментално начело које важи у кривичном праву је начело *nullum crimen, nulla poena sine lege*, односно нико не може бити кажњен за дело које пре него што је учињено није било прописано законом као кривично дело и за које законом није било прописано да ће се казнити онај ко га изврши.

У овом делу рада биће речи о следећим кривичноправним мерама имовинског карактера: новчаној казни, конфискацији имовине, одузимању предмета, одузимању имовинске користи и одузимању имовине проистекле из кривичног дела. Указаће се на појам, системе и карактеристике имовинских кривичноправних мера, услове изрицања и услове извршења ових мера. У највећем делу биће речи о овим мерама у важећем Кривичном законнику Републике Србије²¹²

²¹¹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2012. године, стр. 223.

²¹² Кривични законик Републике Србије, Службени гласник Републике Србије број: 85/2005, 88/2005, 115/2005, 72/2009, 111/2009 и 121/2012.

и Закону о одузимању имовине проистекле из кривичног дела. Како важеће законодавство не познаје конфискацију имовине указаће се на појам и карактеристике ове мере у ранијим законима, као и у појединим међународним документима.

На овом месту треба указати и на неке несугласице о предностима и недостацима имовинских кривичноправних мера, а пре свега имовинских казни. Противници имовинских казни износили су различите чињенице. Имовинским казнама замера се да нису личне природе. Сматра се да нису личне природе јер поред учиниоца кривичног дела погађају и чланове његове породице. Имовинске казне су неправичне. То значи да неједнако погађају сиромашне и имућне учиниоце кривичних дела. Оне теже погађају сиромашне учиниоце кривичних дела од имућнијих. Новчана казна није равномерна казна ако се не изриче сразмерно имовини кривца.²¹³ Сматра се и да се плаћање новчане казне може лако избећи. На пример, преносом имовине на друга лица, задуживањем, прекидом радног односа и слично.

Новчана казна није економична јер трошкови њеног извршења често прелазе вредност која се добија извршењем ове казне. Такође, противници имовинских казни сматрају да се изрицањем имовинских казни не утиче на преваспитање учинилаца кривичних дела, зато што имовинске казне не утичу на узроке криминалитета. Новчаном казном не постижу се циљеви генералне превенције, јер не делује застрашујуће. У њој се види санкција изразито ретрибутивног карактера, која пре свега значи материјалну одмазду за извршено кривично дело, лишину сваког моралног утицаја на учиниоца. Из тог разлога садржај новчане казне не уклапа се у савремене циљеве политике сузбијања криминалитета.²¹⁴ Осуђени ову казну осећа као богаћење државе на његов рачун и зато она не може поправно да делује на њега, већ напротив изазива осећање неправде и револта према друштву.²¹⁵

На другој страни су присталице имовинских казни. Они износе чињенице које иду у прилог изрицању новчаних казни, а против других казни. Присталице имовинских казни наводе да и остале казне нису личне природе. Према њиховом схватању, изрицање других казни погађа породицу учиниоца кривичног дела још

²¹³ Т. Живановић, Основи кривичног права, Општи део, *op. cit.*, стр. 312.

²¹⁴ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, *op. cit.*, стр. 360.

²¹⁵ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 361.

теже од имовинских казни. Против схватања да новчана казна није правична истиче се да новчана казна може бити правична уколико се одмерава према имовном стању учиниоца кривичног дела. Одређивање минималног и максималног износа новчане казне омогућава правилну индивидуализацију новчане казне. Присталице имовинских казни сматрају да се плаћање новчане казне не може избегавати јер се новчана казна услед неплаћања може заменити казном затвора или неком другом казном. Такође, сматрају да је новчана казна казна која се често изриче уместо краткотрајних казни затвора и на тај начин избегава се штетност краткотрајног затварања. Новчана казна не оставља печат осуђиваности на човека, нити на било који начин стигматизира кривца не чинећи од њега грађанина другог реда.²¹⁶ И остале казне, као ни новчана казна, не погађају узроке криминалитета, већ само учиниоца кривичног дела.

Присталице имовинских казни истичу да се ове казне често примењују, новчана казна за лакша кривична дела, а конфискација имовине за тешка кривична дела. Новчана казна је нарочито погодна за учиниоце кривичних дела из користољубља, као и за рецидивисте. Према неким схватањима, рецидивисти се брзо и лако привикавају условима живота у затвору, али се теже привикавају на изречену новчану казну. Она је дељива казна, па се може прилагодити условима индивидуализације казни. И на крају, извршење новчане казне није превелики терет за државу. Што се тиче мера безбедности које погађају имовину учиниоца кривичног дела или имовину неког трећег лица, сматра се да су ове мере оправдане уколико се крећу у одређеним границама. Само уколико одузимање имовине служи спречавању даљег вршења кривичних дела, то одузимање има карактер мере безбедности. У супротном ради се о конфискацији имовине.²¹⁷

²¹⁶ М. Перовић, Кривично право СФРЈ, Опши дио, НИО „Универзитетска ријеч“, Универзитет „Вељко Влаховић“ у Титограду, Никшић, 1985. године, стр. 301.

²¹⁷ Н. Срзентић, А., Стајић, Кривично право, Општи и посебни део, *op. cit.*, стр. 262.

2. НОВЧАНА КАЗНА

2. 1. Појам и карактеристике новчане казне

Новчана казна је најстарија имовинска кривичноправна мера. Настала је на прелазу из родовског у робовласнички период. Појавила се веома рано и то у вези са системом композиције према коме је извршилац забрањеног, противправног дела плаћао одређену суму новца оштећеном или његовој породици као накнаду за учињено дело чиме се практично избегавала примена крвне освете.²¹⁸ И тада као и данас, новчана казна имала је фискални карактер.

Постоји више дефиниција новчане казне. Новчана казна је имовинска казна којом се учиниоцу кривичног дела утврђује обавеза да у одређеном року уплати пресудом одређени новчани износ у корист државе.²¹⁹ То је казна која се састоји у плаћању одређеног новчаног износа у корист државе и погодна је за лакша кривична дела, али се може примењивати и на подручју тзв. средњег криминалитета.²²⁰ Новчана казна је имовинска кривична санкција која се састоји у наметању осуђеном јавноправне обавезе плаћања одређеног новчаног износа држави ради учињеног кривичног дела.²²¹ Дакле, новчана казна је имовинска кривична санкција, коју учиниоцу кривичног дела изриче суд у законом предвиђеном поступку, а састоји се у обавези осуђеног да уплати пресудом одређени новчани износ у корист државе.

И други аутори на сличан начин одређују појам новчане казне. Новчана казна дефинише се и као кривична санкција имовинског карактера, која се састоји у обавези осуђеног лица да у одређеном року уплати у корист државе досуђени новчани износ, под претњом да ће се у случају неиспуњења наплата принудно извршити, односно преиначити у казну затвора.²²² Б. Чејовић²²³ под новчаном

²¹⁸ Д. Јовашевић, Примена новчане казне, Гласник адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 11/2009. године, стр. 465.

²¹⁹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 276.

²²⁰ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, Правна књига, Београд, 2009. године, стр. 271.

²²¹ М. Бабић, И. Марковић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 394.

²²² С. Константиновић, Вилић, М. Костић, Пенологија, Свен, Ниш, 2006. године, стр. 242.

²²³ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 447.

казном подразумева обавезу плаћања одређеног износа новца од стране учиниоца дела због извршеног кривичног дела. Н. Мрвић – Петровић новчану казну одређује као имовинску казну која се састоји у принудном плаћању одређеног новчаног износа у корист државе. Према Ф. Бачићу новчана казна је кривичноправна санкција, а не имовинскоправни захтев државе према осуђеном лицу, која се састоји у принудном плаћању одређене новчане своте у корист државе.²²⁴ Према М. Аћимовићу новчана казна састоји се у одузимању једног дела осуђеникове имовине у новцу.²²⁵ Према Љ. Лазаревићу новчана казна је стара, имовинска кривична санкција којом се за извршиоца кривичног дела утврђује обавеза да у корист државе и у одређеном временском периоду уплати одговарајући новчани износ, под претњом да у случају неиспуњења те обавезе ова казна може бити замењена са казном затвора.²²⁶

Према Ј. Шиловићу новчана казна међу имовинским казнама заузима место које казна затвора заузима међу казнама лишења слободе.²²⁷ Према М. Радовановићу, новчана казна је казна која се састоји у обавези плаћања одређене суме новца у корист државне благајне од стране учиниоца кривичног дела и изражава се у смањењу његове имовине.²²⁸ Ј. Црногорчевић новчану казну дефинише као фискалну кривичну меру која се састоји у обавези осуђеног да плати одређену суму новца.²²⁹ Новчана казна дефинише се и као новчано потраживање које одређује суд у сразмери са имовним стањем осуђеника.²³⁰ Све ове дефиниције на сличан начин дефинишу новчану казну и истичу њен имовински карактер одређујући је као принудну меру којом се учиниоцу кривичног дела налаже уплата одређеног новчаног износа у корист државе због учињеног кривичног дела.

Новчана казна је имовинска казна јер се њеним изрицањем задире у имовину осуђеног лица. Њеним изрицањем заснива се, у ствари, тражбено право по коме државна благајна као поверилац има тражбено право на имовину осуђеног у висини

²²⁴ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 424.

²²⁵ М. Аћимовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 119.

²²⁶ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, Савремена администрација, Београд, 2006. године, стр. 174.

²²⁷ Ј. Шиловић, Казнено право, *op. cit.*, стр. 247.

²²⁸ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 317.

²²⁹ Ј. Црногорчевић, Основи казненоправног система ФНРЈ, Савремена администрација, Београд, 1958. године, стр. 59.

²³⁰ Т. Јеремић (превод), Совјетско кривично право, Општи део, Издање одбора за уџбенике стручног удружења студената права, Београд, 1946. године, стр. 77.

одређене казне.²³¹ Према томе, изрицањем новчане казне између учиниоца кривичног дела – осуђеног лица и државе (буџета) ствара се облигациони однос у коме се држава појављује као поверилац, а учинилац кривичног дела као дужник.²³² Новчана казна је принудна мера која се изриче учиниоцу кривичног дела против његове воље. У складу са принципом законитости казне према коме се не може изрећи казна или друга кривична санкција за дело које пре него што је учињено законом није било одређено као кривично дело, нити се може изрећи казна или друга кривична санкција која законом није била прописана пре него што је кривично дело учињено, новчана казна може се прописати само законом. Новчану казну изриче суд у законом спроведеном кривичном поступку.

Сматра се да је новчана казна ефикасно решење у борби против криминалитета, нарочито кад су у питању кривична дела учињена из користољубља. Такође, она се користи у борби против тзв. багателног криминалитета. У неким деловима САД-а (на пример, Калифорнији, Тексасу, Вашингтону, Њујорку) новчана казна примењује се против учинилаца ситних кривичних дела, познатих као кривични несташлуци.²³³ Обим примене новчане казне различит је у појединим земљама; у скандинавским земљама то је најчешће изрицана кривична санкција, док се у нашој земљи новчана казна просечно изрицала у око 35 – 38% случајева пунолетним учиниоцима кривичних дела, али је веома често условно одлагано извршење ове казне.²³⁴ У периоду од 1965. – 1970. године на територији Југославије новчана казна обухватала је више од 1/3 изречених осуда.²³⁵ Новчана казна најпре је била намењена само за прекршаје и лакша кривична дела, али је постала најчешће изрицана казна учиниоцима кривичних дела.²³⁶

У нашем кривичном законодавству новчана казна може се изрицати пунолетним учиниоцима кривичних дела. То су лица која су у моменту извршења кривичног дела навршила осамнаест година. Према овим учиниоцима кривичних дела примењују се следеће казне: казна затвора, новчана казна, казна рада у јавном

²³¹ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, 1966. године, *op. cit.*, стр. 317.

²³² Б. Петровић, Д. Јовашевић, Извршно кривично – казнено право, *op. cit.*, стр. 35.

²³³ [http://princeton.edu/achaney/tmve/wiki100k/docs/Fine_\(penalty\).html](http://princeton.edu/achaney/tmve/wiki100k/docs/Fine_(penalty).html), приступ: 21.07.2013.

²³⁴ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, *op. cit.*, стр. 360.

²³⁵ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, Научна књига, Београд, 1986. године, стр. 73.

²³⁶ P. Tak, *Sentencing and Punishment in the Netherlands*, u: M. Tonry, R. Frase, *Sentencing and Sanctions in Western countries*, Oxford University Press, 2001. године, стр. 161.

интересу и одузимање возачке дозволе. Ове казне не могу се изрицати малолетнику који је учинио противправно дело које је у закону одређено као кривично дело. Према малолетним лицима примењују се одредбе Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у даљем тексту: ЗОМУКД)²³⁷ који је ступио на снагу 1. јануара 2006. године. Према члану 3. ЗОМУКД малолетник је лице које у време извршења кривичног дела навршило четрнаест година, а није навршило осамнаест година. Према овим лицима могу се изрицати: васпитне мере, казна малолетничког затвора и мере безбедности, осим забране вршења позива, делатности или дужности. Поред и уместо кривичних санкција према малолетнику се могу изрицати и васпитни налози.

За разлику од домаћег кривичног законодавства, у неким кривичним законодавствима дозвољена је примена новчане казне према малолетницима. На пример, у Македонији је јула 2007. године донет Закон за малолетничку правду²³⁸. Према члану 28. овог Закона према малолетнику се могу изрећи следеће кривичне санкције: 1. васпитне мере, 2. казне, 3. мере безбедности и 4. конфискација имовине и имовинске користи. Новчана казна може се изрећи старијем малолетнику који је извршио кривично дело из користољубља за које је предвиђена казна затвора од најмање три године. Новчана казна изриче се у дневном износу. Број дневних износа не може бити мањи од једног, нити већи од сто двадесет износа. Такође, постоји могућност замене новчане казне казном рада у општем интересу, упућивањем у дисциплински центар за малолетнике и мерама појачаног надзора.

Новчана казна може се изрећи малолетнику и према одредбама Казенског законика Словеније. У Словенији је на снази Казенски законик из 2008. године, али је овај Законик задржао у односу на малолетнике одредбе Казенског законика Словеније из 2004. године. Према одредбама ових законика новчана казна може се изрећи старијем малолетнику ако је учинио кривично дело за које је прописана казна затвора до пет година или новчана казна. У том случају се изриче новчана казна у дневним износима од два до сто осамдесет дневних износа, односно у

²³⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Службени гласник Републике Србије број 85/2005.

²³⁸ Закон за малолетничку правду, Службени весник на Република Македонија број 87/2007.

распону од сто хиљада до милион и петсто хиљада толара.²³⁹ Ови кривични законици припадају малом броју законодавстава која прихватају новчану казну као малолетничку казну.

Новчана казна као имовинска казна изриче се и физичким и правним лицима као учиниоцима кривичних дела. Дуго се постављало питање да ли правна лица могу бити учиниоци кривичних дела и да ли им се могу изрећи кривичне санкције. Још је у римском праву настало начело да правно лице не може извршити кривично дело (*societas delinquere non potest*). Међутим, временом се уводи одговорност правних лица за кривична дела. Са развијањем буржоаске привреде, са привредним предузећима и другим привредним субјектима долази до честог кршења прописа у области привредног и финансијског пословања што је наметнуло потребу увођења кривичне одговорности за правна лица.²⁴⁰ О прописивању одговорности правних лица за кривична дела постоје различита схватања. Противници овог облика одговорности истичу да правна лица нису способна да изврше кривично дело, јер је кривично дело дело које може учинити само човек. Насупрот овом схватању су присталице одговорности правних лица за кривична дела. Они сматрају да није довољно од правног лица одузети само имовинску корист коју је стекло извршеним кривичним делом, него га треба и казнити таквом казном којом се остварује генерална превенција.

Према томе, одговорност правних лица за кривична дела прихваћена је и у нашем кривичном законодавству. За разлику од физичког лица као учиниоца кривичног дела на кога се примењују одредбе Кривичног законика Републике Србије, на правна лица као учиниоца кривичних дела примењују се одредбе Закона о одговорности правних лица за кривична дела²⁴¹ (у даљем тексту: ЗОПЛКД). На овом месту указаће се на неке од основних карактеристика одговорности правних лица за кривична дела, као и примене новчане казне према овим лицима. ЗОПЛКД уређује услове одговорности правних лица за кривична дела, систем кривичних санкција и правила поступка у којем се одлучује о одговорности правних лица,

²³⁹ Д. Јовашевић, Положај малолетника у кривичном праву, Правни факултет у Нишу, Центар за публикације, Ниш, 2010. године, стр. 104.

²⁴⁰ Д. Јовашевић, Б. Петровић, Кривична одговорност правних лица у савременом кривичном праву, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, број 49/2007. године, стр. 188.

²⁴¹ Закон о одговорности правних лица за кривична дела, Службени гласник Републике Србије број 97/2008.

изрицању кривичних санкција, доношењу одлуке о рехабилитацији, престанку мере безбедности или правне последице осуде и извршењу судских одлука.

Правна лица која могу одговарати за учињено кривично дело у складу са одредбама Закона о одговорности правних лица су: 1. домаће и страно правно лице које учини кривично дело на територији Републике Србије, 2. страно правно лице које учини кривично дело у иностранству на штету Републике Србије, нашег држављанина или домаћег правног лица и 3. домаће правно лице које у иностранству изврши кривично дело. Од кривичне одговорности изузета су следећа правна лица: 1. Република Србија, 2. аутономна покрајина, 3. јединице локалне самоуправе, 4. државни органи, 5. органи аутономне покрајине, 6. органи јединице локалне самоуправе и 7. друга правна лица којима је законом поверено вршење јавних овлашћења под условом да је кривично дело учињено у вршењу јавних овлашћења (члан 3. ЗОПЛКД).

Правном лицу за учињено кривично дело могу се изрећи следеће кривичне санкције: 1. казне, 2. условна осуда и 3. мере безбедности. Систем казни за правна лица чине: 1. новчана казна и 2. престанак правног лица. Правном лицу новчана казна може се изрећи само као главна казна. Приликом изрицања новчане казне примењује се систем одмеравања новчане казне у фиксном износу. Чланом 14. ЗОПЛКД предвиђен је општи минимум и општи максимум новчане казне. Новчана казна не може бити мања од 100.000 динара, нити већа од 500.000.000 динара. Новчана казна изриче се у следећим износима:

1. од 100.000 до 1.000.000 динара за кривична дела за која је прописана казна затвора до једне године или новчана казна,

2. од 1.000.000 до 2.000.000 динара за кривична дела за која је прописана казна затвора до три године,

3. од 2.000.000 до 5.000.000 динара за кривична дела за која је прописана казна затвора до пет година,

4. од 5.000.000 до 10.000.000 динара за кривична дела за која је прописана казна затвора до осам година,

5. од 10.000.000 до 20.000.000 за кривична дела за која је прописана казна затвора до десет година и

6. најмање 20.000.000 динара за кривична дела за која је прописана казна затвора преко десет година.

Суд правном лицу за учињено кривично дело одмерава новчану казну у границама које су законом прописане за то дело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде већа или мања (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито:

1. степен одговорности правног лица за учињено кривично дело,
2. величину правног лица, положај и број одговорних лица у правном лицу која су учинила кривично дело,
3. мере које је правно лице преузело у циљу спречавања и откривања кривичног дела и
4. мере које је након учињеног кривичног дела правно лице предузело према одговорном лицу.

Новчана казна се правном лицу изриче и за дела учињена у стицају. Ако је правно лице одговорно за више кривичних дела у стицају, суд ће изрећи јединствену новчану казну у висини збира утврђених казни, с тим да она не може прећи износ од 500.000.000 динара. А ако су за сва кривична дела у стицају прописане казне затвора до три године, јединствена казна не може прећи износ од 10.000.000 динара (ограничена кумулација). Закон о одговорности правних лица предвиђа и могућност ублажавања новчане казне. Када постоје услови за ублажавање новчане казне, суд ће ублажити казну у следећим границама:

1. ако је за кривично дело као најмања мера казне прописано 1.000.000 динара, новчана казна се може ублажити до 100.000 динара,
2. ако је за кривично дело као најмања мера казне прописано 2.000.000 динара, новчана казна се може ублажити до 1.000.000 динара,
3. ако је за кривично дело као најмања мера казне прописано 5.000.000 динара, новчана казна се може ублажити до 2.500.000 динара,
4. ако је за кривично дело као најмања мера казне прописано 10.000.000 динара, новчана казна се може ублажити до 5.000.000 динара и
5. ако је за кривично дело као најмања мера казне прописано 20.000.000 динара, новчана казна се може ублажити до 10.000.000 динара.

У случају када је суд овлашћен да правно лице у потпуности ослободи од казне: 1. када правно лице открије и пријави кривично дело пре него што је сазнало за покретање кривичног поступка и 2. када правно лице добровољно и без одлагања отклони настале штетне последице или изврши повраћај противправно стечене имовинске користи, тада му може и неограничено ублажити казну (дакле без наведених ограничења).²⁴²

2. 2. Новчана казна као главна и као споредна казна

Новчана казна предвиђена је у великом броју кривичних законодавстава. То је готово незаобилазна кривична санкција која се изриче учиниоцима кривичних дела. С обзиром на то да сва законодавства предвиђају више казни у систему казни, постоји неколико подела казни према различитим критеријумима. Један од критеријума на основу кога је извршена подела казни је самосталност у изрицању казне. С обзиром на самосталност у изрицању, казне се деле на: главне казне и споредне казне. Главне казне изричу се самостално, док се споредне казне изричу уз главну казну и не могу се изрећи самостално. Главне казне су казне које су таквог карактера да се само њиховом применом у целисти може остварити сврха кажњавања, а споредне казне су казне којима се не може у потпуности постићи сврха кажњавања и које се могу изрицати само уз главну казну да би се појачало или допунило њено дејство.²⁴³ Споредне казне су допунске казне и оне треба да појачају сврху изрицања главне казне. Неке казне могу се изрицати само као главне казне, а неке само као споредне казне. Постоје и казне које се изричу и као главне и као споредне казне. У ранијим кривичним законима који су важили на територији Републике Србије (раније Југославије) новчана казна била је једина казна која се изрицала и као главна и као споредна казна. Према члану 44. Кривичног законика и као главне и као споредне казне изричу се: новчана казна, рад у јавном интересу и

²⁴² Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 407.

²⁴³ М. Бабић, И. Марковић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 381.

одузимање возачке дозволе. Ако је за једно кривично дело прописано више казни, само се једна казна може изрећи као главна казна.

Самосталност у изрицању новчане казне зависи од начина прописивања новчане казне. Новчана казна као главна казна изриче се када је предвиђена као једина казна за кривично дело (на пример код кривичног дела увреде). Такође, новчана казна као главна казна се може изрећи када је у Кривичном законнику одређена алтернативно са казном затвора. И, на крају новчана казна се може изрећи као главна казна када суд применом одредаба о ублажавању казне (члан 57.) уместо прописане казне затвора изрекне новчану казну. Као споредна казна, новчана казна се може изрећи у следећим случајевима:

1. када је за кривично дело предвиђена кумулативно уз казну затвора за одређено кривично дело, на пример за поједина кривична дела из групе кривичних дела против полне слободе,

2. када није предвиђена Закоником, али је кривично дело извршено из користољубља и

3. када је новчана казна предвиђена алтернативно са казном затвора с тим што суд у конкретном случају изриче обе прописане казне.

Према члану 48. Кривичног законика новчана казна као споредна казна може се изрећи за кривична дела учињена из користољубља у два случаја: 1. када није прописана законом и 2. када је законом прописано да ће се учинилац кривичног дела казнити казном затвора или новчаном казном, а суд као главну казну изрекне казну затвора. Разлог за овај изузетак од правила да се новчана казна изриче само за кривична дела за која је законом предвиђена, треба видети у томе што је немогуће унапред предвидети која се кривична дела могу извршити из користољубља, а начелан став закона је да за таква дела треба предвидети могућност изрицања новчане казне.²⁴⁴ Новчана казна као имовинска казна је врло прикладно средство против кривичних дела учињених из користољубља, јер погађа учиниоца управо у ономе, за чим је противправно ишао и тако се указује као адекватна реакција на његову похлепу за материјалним користима која га је бацила у криминал.²⁴⁵

²⁴⁴ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 363.

²⁴⁵ Б. Златарић, Кривични законик у практичној примјени, *op. cit.*, стр. 127.

Према томе, користољубље је битна компонента која има важну улогу приликом избора казне за учињено кривично дело. За кривична дела учињена из користољубља новчана казна увек се изриче као споредна казна. Међутим, новчана казна као споредна казна може се изрећи и за кривично дело за које користољубивост није садржана у законском обележју дела ако је мотив извршења дела прибављање противправне имовинске користи (пресуда Врховног суда Србије Кж 832/86 од 17. фебруара 1986. године).²⁴⁶ Према томе, ирелевантно је да ли је користољубље као мотив извршења кривичног дела (у неким случајевима намера да се прибави имовинска корист) битно обележје бића кривичног дела, тако да то може бити било које кривично дело (ако то није искључено због природе кривичног дела, као на пример, код кривичног дела лишење живота из самилости).²⁴⁷ У нашем Кривичном закону новчана казна се у навећем броју случајева прописује алтернативно са казном затвора. Једини случај одређивања новчане казне као једине казне је за кривично дело увреде. Новчана казна кумулативно са казном затвора прописана је за мали број кривичних дела.

2. 3. Системи новчане казне

Модерна кривична законодавства познају више модела тј. система утврђивања новчане казне. Два су основна система утврђивања новчане казне. То су: метод фиксних износа и метод дани - новчана казна. Поред ова два система кривична законодавства неких земаља познају и следеће методе утврђивања новчане казне: систем просечних личних доходака, систем пропорционалног одмеравања новчане казне и мешовити систем. Наше кривично законодавство познаје метод фиксних износа и метод дани – новчана казна.

Класичан начин изрицања новчане казне је систем одређивања новчане казне у фиксном износу – енг. *penal sum in the determined amount*. То је систем одређивања новчане казне који је познат и примењиван одавно, још у Хамурабијевом закону,

²⁴⁶ Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије, *op. cit.*, стр. 113.

²⁴⁷ З. Стојановић, Коментар Кривичног законика, Службени гласник, Београд, 2007. године, стр. 189.

у римском праву и средњовековном кривичном праву. Према овом систему, учиниоцу кривичног дела се изриче тачно одређени (фиксни) износ новчане казне. У законодавствима која су прихватила овај систем постоје веће или мање разлике, али им је заједничко да се лице осуђено на ову казну обавезује да уплати тачно одређени износ новца на име учињеног кривичног дела. Законодавац најпре прописује општи минимум и општи максимум новчане казне у општем делу Кривичног законика. У посебном делу Законика прописује се посебни минимум и посебни максимум казне. Према томе, суд у оквиру ових минимума и максимума одређује износ новчане казне учиниоцу кривичног дела у тачно одређеном износу.

Дакле, фиксирање износа новчане казне не значи да се за свако кривично дело одређује од стране законодавца тачан износ новчане казне, већ се ради о фиксирању минималног и максималног износа, што онда даје креативну могућност суду код коначног утврђивања новчане казне.²⁴⁸ На утврђивање износа новчане казне велики утицај има имовно стање учиниоца кривичног дела. Поред имовног стања учиниоца кривичног дела, суд у обзир узима и околности извршења кривичног дела, као и околности везане за учиниоца кривичног дела. С обзиром да се ради о старом систему утврђивања новчане казне постоје позитивне и негативне стране овог система.

Предност овог система огледа се у његовој једноставности, прецизности и правичности јер су новчани износи казне коју учинилац кривичног дела треба да плати одређени у фиксном износу, па није потребно њихово касније обрачунавање, одређивање, нивелисање, углавном везано за одређене вредносне (инфлаторне) елементе.²⁴⁹ Систем фиксних износа новчане казне једноставнији је од система дани – новчана казна. Погодан је за примену у пракси јер је једноставнији од других система. Поред предности које овај систем има, очигледни су и његови недостаци. Главни недостаци огледају се у начину обрачунавања новчане казне у условима повећане или изразито велике инфлације када изречени фиксни износи новчане казне постају реално нижи, па чак и симболични.²⁵⁰

²⁴⁸ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 42.

²⁴⁹ Д. Јовашевић, Примена новчане казне у кривичном праву Републике Србије, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, број 55/2010. године, стр. 60.

²⁵⁰ Д. Јовашевић, Примена новчане казне у кривичном праву Републике Србије, *ibid.*, стр. 60.

У нашем кривичном праву систем фиксних износа дуго је био једини систем који се примењивао на утврђивање новчане казне. Овај систем био је прихваћен у Казнитељном законнику за Књажество Србију из 1860. године, Кривичном законнику Краљевине Југославије из 1929. године, Општем Кривичном закону из 1947. године, Кривичном законнику ФНРЈ из 1951. године и у Кривичном закону СФРЈ из 1976. године. У важећем Кривичном законнику систем одређивања новчане казне у фиксном износу је супсидијарног карактера у односу на систем одређивања новчане казне у дневном износу јер се може применити само уколико није могућа примена система дани – новчана казна.

Други је систем одређивања новчане казне у дневним износима – енг. *penal sum in daily amounts*. Јавио се као замена за одређивање новчане казне у фиксном износу. Он је настао као израз потребе да новчана казна буде правична и да подједнако погађа учиниоце истог кривичног дела, али и да буде индивидуализирана према њиховом имовном стању. Творац овог новог система, одређеног као систем дан – глоба је шведски професор кривичног права Johan C. W. Thugren у делу „Принципи за реформу кривичног права“, које је објављено 1910. године.²⁵¹ Овај систем први пут се појавио у предлогу Пројекта реформе шведског кривичног законика из 1916. године, а реализован је у Кривичном законнику Финске 1921. године.²⁵² Систем новчане казне у дневном износу касније је прихваћен у низу земаља: Шведској од 1931. године, Данској од 1939. године, Немачкој од 1974. године, Аустрији од 1975. године, Мађарској, Пољској, Португалу и Француској од 1984. године.²⁵³ Основна идеја на којој се заснива овај систем је да се у примени новчане казне остваре два подједнако важна кривичноправна захтева, што није могуће у класичном систему новчане казне – једнакост учинилаца кривичних дела пред законом и њихово неједнако новчано кажњавање с обзиром на различита имовна стања.²⁵⁴

²⁵¹ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 39.

²⁵² Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр.212.

²⁵³ Д. Васиљевић, Примена новчане казне у дневним износима у неким законодавствима, Социјална мисао, Београд, број 1/2009. године, стр. 100.

²⁵⁴ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право Југославије, Општи део, Савремена администрација, Београд, 1994. године, стр. 303.

Изрицање новчане казне према овом систему обухвата две фазе. У првој фази учиниоцу кривичног дела суд одређује број дневних износа. Приликом одређивања броја дневних износа суд у обзир узима степен кривице учиниоца кривичног дела и природу и тежину извршеног кривичног дела. Након што суд утврди број дневних износа, следи одређивање висине једног дневног износа. На висину једног дневног износа највећи утицај има имовно стање учиниоца кривичног дела. Коначни износ новчане казне добија се множењем одређеног броја дневних износа са висином једног дневног износа. Увођење система дани новчана казна изазавало је и позитивне и негативне реакције. Овај систем претпоставља потпуно упознавање имовног стања учиниоца кривичног дела. Под упознавањем имовног стања подразумева се упознавање висине личног дохотка учиниоца кривичног дела, његових других прихода, имовине и породичних обавеза.

Ако имовно стање није адекватно утврђено или ако дође до битнијих промена у овом стању у току извршења казне није неопходно да се мења одлука о новчаној казни у целини, већ само у делу који се односи на утврђивање новчаног износа једног дана – новчане казне.²⁵⁵ Управо овај начин одмеравања новчане казне има предност у односу на одређивање новчане казне у фиксном износу с обзиром на то да је правичнији и праведнији. Висина новчане казне се изриче у зависности од имовног стања учиниоца кривичног дела и на тај начин избегава се ситуација да је новчана казна одмерена у фиксном износу превисока за учиниоца кривичног дела који је лошијег имовног стања. На тај начин остварује се жељена сврха изречене новчане казне. Системом дани – новчана казна остварује се и потпунија индивидуализација казне у односу на учиниоца кривичног дела. Такође, овај облик новчане казне може се бранити неким криминално – политичким циљевима, али је његова примена доста компликована, па се из тог разлога велики број земаља задржао на класичном систему изрицања новчане казне. На сложеност овог система утиче потреба за упознавањем свих прихода учиниоца кривичног дела.

Поред наведених система који су прихваћени у највећем броју законодавстава, постоје још три система одређивања новчане казне. Они су у примени у малом броју кривичних законика. Један од њих је систем просечних личних доходака. Овај систем прихваћен је у Кривичном закону Руске

²⁵⁵ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 277.

Федерације. Примењујући овај систем, новчана казна одређује се у зависности од просечног дохотка у држави, федералној јединици или административној територијалној јединици, односно у зависности од личног дохотка учиниоца кривичног дела. Према томе, два су начина одмеравања новчане казне применом система просечних личних доходака. У првом случају новчана казна се одређује (прописује и одмерава) према просечном личном дохотку конкретног учиниоца кривичног дела. У другом случају новчана казна се одређује према просечном личном дохотку у држави, федералној јединици или административној територијалној јединици. И у једном и у другом случају ради се о просечном личном дохотку у одређеном временском периоду. Применом овог система постижу се исти циљеви као и код система дани – новчана казна, и то како у погледу правичности изречене казне и њене усаглашености са платежним могућностима осуђеног лица, тако и са постизањем циља да новчана казна подједнако погађа све којима се изриче.²⁵⁶ Одређивање новчане према просечном дохотку учиниоца кривичног дела сличније је методу дани – новчана казна од одмеравања новчане казне на основу просечног личног дохотка у држави, федералној јединици или некој мањој административно – територијалној јединици. То је и праведнији начин одмеравања новчане казне у односу на просечан доходак у држави.

Према систему пропорционалног одмеравања новчане казне (Италија, Шпанија, Финска, Шведска) новчана казна изриче се у одређеној пропорцији (сразмери) према вредности учињеног кривичног дела (на пример: висина прибављене имовинске користи или висина причињене штете или вредности одузете, уништене или оштећене ствари).²⁵⁷ Према овом систему, законом се прописује минимална и максимална пропорција новчане казне са одређеним вредностима у вези са извршеним кривичним делом. Најчешће се новчана казна одређује у односу на висину штете која је настала извршењем кривичног дела.

Овакав систем одређивања новчане казне прихваћен је у следећим законима: према Кривичном закону Мексика нехатне повреде нанете у аутомобилском саобраћају кажњавају се новчаном казном сразмерно тежини проузроковане повреде, према Кривичном закону Еквадора уништење стабла подложно је новчаној

²⁵⁶ Ђ. Ђорђевић, Одмеравање новчане казне, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/1998. године, стр. 110.

²⁵⁷ Д. Јовашевић, Примена новчане казне у кривичном праву Републике Србије, *op. cit.*, стр. 61.

казни од четрдесет до шездесет сукреа по једном уништеном стаблу. Шпански Кривични закон новчану казну одређује пропорционално у домену привредног кривичног права. Тако за кривична дела у области трговине, код новчане казне прописане за лажни завршни рачун узима се у обзир прибављена добит и новчана казна може достићи троструки износ добити.²⁵⁸ Овај систем одмеравања новчане казне познавали су и стари извори права, попут Хамурабијевог законика који је прописивао одмеравање новчане казне у односу на висину причињене штете. Пропорционални метод одмеравања новчане казне познаје и наш важећи Закон о прекршајима. Овом систему замера се што не узима у обзир имовно стање учиниоца кривичног дела, али је са друге стране његова позитивна страна што висину казне одређује сразмерно са учињеном штетом или неком другом пропорцијом.

И на крају, нека кривична законодавства познају и мешовити систем одређивања новчане казне. То је систем под којим се подразумева комбинација два или више система одмеравања новчане казне. Настао је да би се отклониле слабости претходних система у њиховим чистим варијантама. У многим земљама прихваћено је истовремено два или више система новчане казне како би се обезбедила примена новчане казне и остварио циљ прописивања, изрицања и извршења ове казне. Овај систем прихваћен је у Кривичном законнику Руске Федерације, Кривичном законнику Италије, Кривичном закону Финске итд. С обзиром на то да се и у нашем кривичном законодавству примењују систем одмеравања новчане казне у фиксном износу и у дневним износима, закључује се да је у примени мешовити систем одмеравања новчане казне. Овај систем може имати великих предности јер допушта примену два система у зависности од конкретног случаја.

2. 4. Примена новчане казне у Републици Србији

Према члану 48. Кривичног законика Републике Србије новчана казна може се изрећи или у дневним износима или у фиксном износу. Већ у овом члану се

²⁵⁸ Ж. Прадел, Компаративно кривично право, санкције, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009. године, стр. 33.

истиче предност коју има систем дани – новчана казна у односу на систем одређивања новчане казне у фиксном износу.

Новчана казна у дневним износима (члан 49. КЗ РС) одмерава се тако што се прво утврђује број дневних износа, а затим висина једног дневног износа. До коначног износа новчане казне суд долази множењем утврђеног броја дневних износа са утврђеном вредношћу једног дневног износа. Приликом одмеравања броја дневних износа примењују се општа правила за одмеравање казне. Према томе, суд ће учиниоцу кривичног дела одмерити казну у границама које су законом прописане за то дело, имајући у виду сврху кажњавања и узимајући у обзир све околности које утичу да казна буде мања или већа (олакшавајуће и отежавајуће околности), а нарочито: степен кривице, побуде из којих је дело учињено, јачину угрожавања или повреде заштићеног добра, околности под којима је дело учињено, ранији живот учиниоца, његове личне прилике, његово држање после учињеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, као и друге околности које се односе на личност учиниоца кривичног дела (члан 54. КЗ РС).

У општем делу Кривичног законика прописан је општи минимум (десет) и општи максимум (триста шездесет) дневних износа новчане казне. Након што суд узимајући у обзир све наведене околности одреди број дневних износа, следи одређивање висине једног дневног износа. Висина једног дневног износа новчане казне утврђује се тако што се разлика између прихода и нужних расхода учиниоца кривичног дела у протеклој календарској години подели са бројем дана у години. Један дневни износ не може бити мањи од 500 динара, нити већи од 50.000 динара. У циљу утврђивања висине једног дневног износа новчане казне суд може да захтева податке од банака или других финансијских установа, државних органа и правних лица који су дужни да доставе тражене податке. При томе, наведени органи и друга правна лица не могу се позивати на заштиту пословне или друге тајне. У случају када се не могу прибавити веродостојни подаци о приходима и расходима учиниоца кривичног дела или уколико он не остварује никакав приход, али је власник имовине или носилац имовинских права, суд ће на основу расположивих података по слободној процени утврдити висину једног дневног износа новчане казне.

Кривични законик поставио је правила тј. ограничења за утврђивање броја дневних износа новчане казне у следећим распонима:

1. до шездесет дневних износа за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три месеца,

2. од тридесет до стодвадесет дневних износа за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до шест месеци,

3. од шездесет до сто осамдесет дневних износа за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до једне године,

4. од сто двадесет до двеста четрдесет дневних износа за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до две године,

5. најмање сто осамдесет дневних износа за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три године и

6. у оквиру прописаног броја дневних износа за кривична дела за која је као једина казна прописана новчана казна.

На овај начин извршена је конкретизација и условно речено одређени су „посебни минимум и посебни максимум“ новчане казне који зависе од тежине извршеног кривичног дела.

Други начин одређивања новчане казне прихваћен у кривичном законодавству Републике Србије је систем одређивања новчане казне у фиксном износу (члан 50. КЗ РС). Овај систем примењује се у два случаја: 1. ако није могуће утврдити висину дневног износа новчане казне ни на основу слободне процене суда и 2. ако би прибављање података о приходима и нужним расходима учиниоца знатно продужио трајање кривичног поступка (члан 50. КЗ РС). Кривичним закоником одређен је општи минимум и општи максимум новчане казне. Новчана казна у одређеном износу не може бити мања од 10.000 динара, нити већа од 1.000.000 динара. Од овог општег максимума постоји један изузетак и односи се на кривична дела учињена из користољубља. У случају када је кривично дело извршено из користољубља општи максимум новчане казне износи 10.000.000 динара. Према томе, Кривичним закоником одређен је један општи минимум новчане казне и два општа максимума.

При редовном одмеравању новчане казне суд цени све отежавајуће и олакшавајуће околности како би у оквиру Закоником одређених граница одредио

новчану казну којом се оставрује сврха њеног изрицања. Једна од околности која има велики утицај на одређивање висине новчане казне је користољубље. Према томе, на овом месту потребно је ближе одредити појам користољубља. Користољубље је врста мотива тј. побуда. То је унутрашњи разлог којим се учинилац руководи приликом извршења кривичног дела. Мотиви су унутрашњи, физиолошки или психолошки фактори који подстичу, усмеравају и интегришу разноврсне човекове активности.²⁵⁹ Са кривично – правног аспекта, побуда се дефинише као представа о последици или нечему другом релевантном, која је допринела извршиоцевој одлуци на предузимање радње извршења.²⁶⁰ Побуде тј. мотиви се по својој природи деле на: позитивне и негативне. Негативни мотив који има утицај на одређивање висине новчане казне је користољубље.

Користољубље означава намеру, побуду, пожуду учиниоца да дође до непотребне и прекомерне имовинске користи за себе или дуго физичко или правно лице. То је пожуда, односно похлепа учиниоца за прекомерним и непотребним стицањем и увећањем имовине или друге материјалне користи.²⁶¹ Користољубље је субјективна квалификаторна околност.²⁶² Сматра се да не би требало да користољубље буде околност код одмеравања казне код оних кривичних дела где оно јасно произилази из самог појма кривичног дела, на пример код недозвољене шпекулације, пљачке и слично. У осталим случајевима користољубље улази у побуде извршења кривичног дела које утичу на одмеравање казне.²⁶³

При одмеравању новчане казне у одређеном износу суд посебно у обзир узима имовно стање учиниоца кривичног дела. Наиме, суд треба да процени укупну имовинску снагу учиниоца кривичног дела – његову имовину, имовинске приходе, али и имовинске расходе (обавезе).²⁶⁴ Кривичним закоником одређене су границе износа новчане казне у фиксом износу. Чланом 50. КЗ РС предвиђена су ограничења у погледу изрицања новчане казне као главне казне:

²⁵⁹ З. Ђирић, Б. Димитријевић, Основи судске психијатрије и судске психологије, Студентски културни центар, Ниш, 2009. године, стр. 55.

²⁶⁰ М. Перовић, Кривично право СФРЈ, Опши дио, *op. cit.*, стр. 195.

²⁶¹ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Номос, Београд, 2006. године, стр. 25.

²⁶² Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 382.

²⁶³ Ј. Таховић, Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 162.

²⁶⁴ Д. Јовашевић, Примена новчане казне у кривичном праву Републике Србије, *op. cit.*, стр. 54.

1. до 100.000 динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три месеца,
2. од 20.000 динара до 200.000 динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до шест месеци,
3. од 30.000 динара до 300.000 динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до једне године,
4. од 50.000 динара до 500.000 динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до две године,
5. најмање 100.000 динара за кривична дела за која се може изрећи казна затвора до три године и
6. у оквиру прописаног износа за кривична дела за која је као једина казна прописана новчана казна.

Након објашњења два система утврђивања новчане казне које познаје наш Кривични законик треба указати и на њихову неусклађеност. Та неусклађеност у највећој мери односи се на општи минимум и општи максимум који су прописани код оних система. Код одређивања новчане казне у фиксном износу, новчана казна не може бити мања од 10.000 динара, нити већа од 1.000.000 динара. Међутим, примењујући правила за одређивање новчане казне у дневном износу, долази се до општег минимума који не може бити мањи од 5.000 динара и општег максимума од чак 18.000.000 динара. Очигледна је неусклађеност минималног износа новчане казне, а нарочито општег максимума. У теорији постоје мишљења да износе новчане казне треба променити, нарочито кад се ради о систему дани – новчана казна. Према мишљењу М. Пањевића минимум једног дневног износа треба да износи 50 динара, а максимум 1.000.000 динара.²⁶⁵ Ово схватање он правда чињеницом да је у Републици Србији велики број људи са изузетно лошом материјалном ситуацијом, а на другој страни одређени број људи поседују енормно богатство.

Према члану 11. КЗ РС притвор, свако друго лишење слободе у вези са кривичним делом, лишење слободе у току поступка изручења, као и казна коју је учинилац издржао по пресуди иностраног или међународног суда урачунаће се у казну коју изрекне домаћи суд за исто кривично дело, а ако казне нису исте врсте,

²⁶⁵ М. Пањевић, Новчана казна у Кривичном законнику Републике Србије, Бранич, Београд, број 3-4/2005. године, стр. 57.

урачунавање ће се извршити по слободној оцени суда. Време проведено у притвору као и свако друго лишење слободе у вези са кривичним делом урачунавају се у изречену новчану казну (члан 60. КЗ РС). Ако је кривични поступак вођен за више кривичних дела у стицају, а притвор није одређен за свако од њих, време проведено у притвору урачунава се у изречену новчану казну за кривично дело за које је окривљени осуђен. Приликом урачунавања, један дан притвора изједначава се са 1.000 динара новчане казне. Новчана казна коју је осуђени платио за прекршај или привредни преступ урачунава се у казну изречену за кривично дело чија обележја обухватају и обележја прекршаја, односно привредног преступа. Уколико се учинилац огласи кривим и изрекне му се новчана казна за извршено кривично дело, а у ту казну му се не урачуна новчана казна за учињени прекршај чија су обележја обухваћена радњом извршења за коју је оглашен кривим и кажњен, то не представља битну повреду одредаба кривичног поступка јер се може донети посебно решење о урачунавању казне (пресуда Врховног суда Србије Кзз. 53/96 од 19. децембра 1996. године).²⁶⁶

Према одредбама Кривичног законика новчана казна може се ублажити (члан 56. КЗ РС). Ублажавање казне је начин одмеравања казне путем овлашћења суда да може учиниоцу кривичног дела изрећи казну испод границе законом прописане казне или блажу врсту казне. Ублажавање казне могуће је у следећим случајевима: 1. кад закон предвиђа да се казна може ублажити при постојању околности које имају карактер општих основа за ублажавање казне: прекорачење нужне одбране, прекорачење крајње нужде, отклоњива сила и претња, битно смањена урачунљивост, покушај кривичног дела и помагање, 2. када закон предвиђа да се при постојању одређених околности учинилац кривичног дела може ослободити од казне, па је суд овлашћен да таквом учиниоцу ублажи казну: неподобан покушај и добровољни одустанак и 3. када постоје нарочито олакшавајуће околности при извршењу кривичног дела, па суд оцени да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања.

За ублажавање казне у последњем случају потребна су два услова: 1. да је услед дејства две или више нарочито олакшавајућих околности извршено дело

²⁶⁶ В.Ђурђић, Д. Јовашевић, Практикум за кривично право, Општи део, БеоСинг, Београд, 2008. године, стр. 262.

добило нарочито лак вид и 2. када суд дође до уверења да се у конкретном случају сврха кажњавања може остварити и применом блаже казне према учиниоцу кривичног дела.²⁶⁷ Кад постоје услови за ублажавање новчане казне, ако је за кривично дело прописана новчана казна са назначењем најмање мере, казна се може ублажити до десет дневних износа, односно 10.000 динара (ублажавање казне по мери, односно висини). Применом одредаба за ублажавање казне, новчана казна може се изрећи уместо казне затвора, ако је за кривично дело прописана казна затвора без назначења најмање мере (ублажавање казне по врсти).

На посебан начин регулисано је питање одмеравања новчане казне за кривична дела учињена у стицају. Стицај постоји кад једно лице са једном или више радњи оствари више кривичних дела за која му није пресуђено, па му се суди у једном поступку, доноси једна пресуда и изриче једна главна казна.²⁶⁸ Постоје две врсте стицаја: идеални и реални стицај. Идеални стицај постоји када учинилац са једном радњом оствари више кривичних дела, а реални стицај постоји када учинилац са више радњи проузрокује више кривичних дела, под условом да ни за једно од извршених дела учиниоцу није изречена правноснажна пресуда.²⁶⁹ У погледу кажњавања између идеалног и реалног стицаја не прави се разлика. Ипак, идеални стицај, по правилу, треба блаже оцењивати, него реални стицај јер код њега нема оног понављања радње кривичног дела, па често ни свако дело које је обухваћено идеалним стицајем нема свој самостални материјални супстрат. То је чињеница коју треба имати у виду приликом одмеравања казне, али она није довољна за прављење једне квалитативне разлике на коју би сам закон указао.²⁷⁰

Члан 60. КЗ РС садржи одредбе које се односе на стицај кривичних дела и одмеравање казне. Приликом одмеравања казне за кривична дела у стицају примењују се три система. То су: систем апсорпције, систем асперације и систем кумулације. Према систему апсорпције, прво се одмерава казна за свако дело у стицају, па се онда изриче као јединствена најтежа утврђена казна која апсорбује све остале лакше казне. Према систему асперације, најпре се одмерава казна за свако

²⁶⁷ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 237.

²⁶⁸ Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Номос, Београд, 2002. године, *op. cit.*, стр. 147.

²⁶⁹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 148.

²⁷⁰ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 292.

дело у стицају, па се затим најтежа казна повисује, али тако да не достигне збир појединачно одређених казни, нити да пређе општи законски максимум те казне. И на крају, према систему кумулације, прво се одмерава казна за свако дело учињено у стицају појединачно, па се затим све те казне саберу и тако се добија јединствена казна која се изриче учиниоцу кривичног дела. Систем кумулације примењује се приликом одмеравања новчане казне за дела у стицају.

Према члану 60. став 4. КЗ РС ако је суд за кривична дела у стицају утврдио само новчане казне, изрећи ће једну новчану казну у висини збира утврђених новчаних казни, с тим да она не сме прећи 18.000.000 динара, а ако је утврдио само новчане казне у одређеним износима, она не сме прећи 1.000.000, односно 10.000.000 динара кад су једно или више кривичних дела извршени из користољубља. Ако је суд за нека кривична дела у стицају утврдио казне затвора, а за дуга кривична дела новчане казне, изрећи ће једну казну затвора и једну новчану казну. Као споредну казну суд ће новчану казну изрећи ако је утврђена макар за једно кривично дело у стицају, а ако је утврдио више новчаних казни, изрећи ће једну новчану казну применом система кумулације. Ако је пак суд утврдио за неко кривично дело новчану казну као главну казну, а за друга дела новчану казну као споредну казну, тада изриче једну јединствену новчану казну применом система кумулације.

Правне последице осуде представљају ограничавајуће или забрањујуће мере репресивног карактера које осуђеном лицу отежавају ресоцијализацију, али које могу имати и превентивни карактер.²⁷¹ Изречена новчана казна не утиче на наступање правних последица осуде (члан 94. КЗ РС).

Рехабилитација је посебна кривичноправна мера. Састоји се у брисању осуде и престајању свих њених правних последица, а осуђени се сматра неосуђиваним. Постоје две врсте рехабилитације. То су: законска рехабилитација и судска рехабилитација. Законска рехабилитација се даје само лицима која пре осуде на коју се односи рехабилитација нису била осуђивана или која су се по закону сматрала неосуђиваним, док се судска рехабилитација може дати само лицу које је осуђено на казну затвора преко три године, али не преко пет година, ако у року од десет година од дана кад је та казна издржана, застарела или опроштена не учини ново кривично

²⁷¹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 272.

дело. Законска рехабилитација односи се и на учиниоце кривичних дела којима је изречена новчана казна. Према члану 98. КЗ РС законска рехабилитација настаје ако лице које је осуђено на новчану казну у року од три године од дана кад је та казна извршена, застарела или опроштена не учини ново кривично дело. Међутим, законска рехабилитација не наступа ако још увек траје споредна казна или мера безбедности. На основу саме дефиниције судске рехабилитације закључује се да се она не може дати лицу које је осуђено на новчану казну.

У циљу заштите осуђених лица и спречавања евентуалних злоупотреба, Кривични законик предвиђа вођење казнене евиденције, њену садржину, као и могућност сазнавања података из евиденције од стране одређених лица.²⁷² Према члану 102. КЗ РС казнена евиденција садржи следеће податке: личне податке о учиниоцу кривичног дела, о кривичном делу за које је осуђен, податке о казни, условној осуди, судској опомени, ослобођењу од казне и опроштеној казни, као и податке о правним последицама осуде. Казнена евиденција садржи и податке о изреченој новчаној казни. Подаци из казнене евиденције могу се дати само: суду, јавном тужиоцу и полицији у вези са кривичним поступком који се води против лица које је раније било осуђивано, органу за извршење кривичних санкција и органу који учествује у поступку давања амнестије, помиловања, рехабилитације или одлучивања о престанку правних последица осуде, као и органима старатељства кад је то потребно за вршење послова из њихове надлежности. Подаци из казнене евиденције могу се дати и другим органима у складу са одредбама закона.

2. 5. Новчана казна као основ изрицања условне осуде и судске опомене

Условна осуда и судска опомена су мере упозорења настале крајем 19. века. То су законом предвиђене мере друштвеног реаговања које суд у законом спроведеном кривичном поступку изриче пунолетном учиниоцу скривљеног

²⁷² Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 348.

кривичног дела, а које се у циљу заштите друштва од криминалитета састоје у упозорењу учиниоца да му у случају поновног извршења кривичног дела слободе и права, која иначе ужива као и сваки грађанин, могу бити одузете или ограничене за одређено време.²⁷³

Према Кривичном законуку условна осуда је самостална кривична санкција која се састоји у томе што суд утврђује казну учиниоцу за извршено кривично дело и истовремено одређује да се она неће извршити, ако осуђени за време које суд одреди, а које не може бити краће од једне, ни дуже од пет година, не учини ново кривично дело.²⁷⁴ Условном осудом се учинилац кривичног дела мотивише и анимира на понашање у складу са законским прописима и изречену казну неће морати да издржи ако у остављеном року поново не буде у конфликту са постојећим правним прописима.²⁷⁵ За изрицање условне осуде потребно је испуњавање два услова: формалног и материјалног.

Формални услов је изречена казна затвора у трајању од најмање две године. Из оваквог законског одређења произилази да изрицање условне осуде долази у обзир и када је учиниоцу утврђена новчана казна и казна одузимања возачке дозволе (будући да се казна рада у јавном интересу не може изрећи као споредна казна уз казну затвора).²⁷⁶ Ако је учиниоцу кривичног дела утврђена и казна затвора и новчана казна, тада се условна осуда изриче само за изречену казну затвора. Материјални услов за изрицање условне осуде је уверење, односно оцена суда да ће се на осуђеног и без извршења утврђене казне утицати довољно да више не врши кривична дела.

Поред услова за изрицање условне осуде, наш Кривични законик предвиђа и три основа за опозивање условне осуде. То су: извршење новог кривичног дела, раније учињено кривично дело и неиспуњење одређених обавеза. Извршење новог кривичног дела може бити основ обавезног или факултативног опозивања условне осуде. Према члану 67. КЗ РС ако осуђени у време проверавања учини једно или више кривичних дела за која је изречена казна затвора мања од две године или

²⁷³ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 244.

²⁷⁴ А. Игњатовић, Кривично право, Општи део, Привредна академија, Нови Сад, 2007. године, стр. 169.

²⁷⁵ М. Перовић, Кривично право СФРЈ, Општи дио, *op. cit.*, стр. 328.

²⁷⁶ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 247.

новчана казна, суд ће, пошто оцени све околности које се односе на учињена кривична дела и учиниоца, а посебно сродност учињених кривичних дела, њихов значај и побуде из којих је кривично дело учињено, одлучити да ли ће опозвати условну осуду. Према томе, новоизвршено кривично дело за које је законом предвиђена новчана казна је услов за факултативно опозивање условне осуде.

Судска опомена је најблажа кривична санкција која се може изрећи пунолетном учиниоцу нарочито лаког (багателног) скривљено учињеног кривичног дела. То је прекор учиниоцу кривичног дела који упућује суд у име дрштва због извршеног дела и упозорење да убудуће не врши кривична дела, јер ће за такву делатност бити кажњен.²⁷⁷ Чланом 77. КЗ РС предвиђени су услови за изрицање судске опомене. Судска опомена може се изрећи за кривична дела за која је прописана казна затвора до једне године или новчана казна, а учињена су под таквим олакшавајућим околностима који их чине нарочито лаким. Према томе, прописана новчана казна за учињено кривично дело под нарочито олакшавајућим околностима је основ за изрицање судске опомене. Међутим, законодавац не обавезује суд да у овом случају изрекне судску опомену. При одлучивању да ли ће изрећи судску опомену суд ће, водећи рачуна о сврси судске опомене, посебно узети у обзир личност учиниоца, његов ранији живот, његово понашање после извршеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, степен кривице и друге околности под којима је кривично дело извршено.

2. 6. Гашење новчане казне

Гашење кривичних санкција је јавноправни институт утврђен у општем интересу о чијем постојању суд мора да води рачуна по службеној дужности без обзира да ли се учинилац дела на кога се односе позвао на њихово постојање или

²⁷⁷ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *ibid.*, стр. 253.

није.²⁷⁸ Четири су основа гашења кривичних санкција. То су: смрт учиниоца кривичног дела, застарелост, амнестија и помиловање.

Смрт је основ који доводи до гашења извршења новчане казне. Након смрти учиниоца кривичног дела новчана казна не може се извршити (члан 51. КЗ РС). На тај начин остварује се персонални карактер новчане казне. Овакво законско решење изузетно је важно јер онемогућава кажњавање породице учиниоца кривичног дела за дело које је он учинио. Такву могућност допуштали су неки ранији кривични законици који су важили на територији наше државе.

Други основ који доводи до гашења новчане казне је застарелост. Застарелост је основ који доводи до гашења кривичне санкције услед протеча законом одређеног времена.²⁷⁹ Према времену од када почиње да тече рок застарелости, разликују се: застарелост кривичног гоњења и застарелост извршења казне. На овом месту биће речи само о застарелости кривичног гоњења, с обзиром да се о застарелости извршења говори у делу о извршењу новчане казне. Застарелост кривичног гоњења састоји се у томе што се после истека одређеног времена од извршења кривичног дела не може предузети кривично гоњење његовог учиниоца, односно не може се изрећи казна учиниоцу за то дело.²⁸⁰ У складу са чланом 103. КЗ РС кривично гоњење не може се предузети ако протекне две године од извршења кривичног дела за које се може изрећи казна затвора до једне године или новчана казна. Рок застарелости почиње да тече од дана када је кривично дело извршено.

Амнестија (члан 109. КЗ РС) је један од основа гашења кривичне санкције. Амнестија је акт законодавног органа којим се у форми закона поименично неодређеном кругу лица обухваћених актом амнестије даје ослобођење од кривичног гоњења (аболиција), потпуно или делимично ослобођење од извршења казне, замена изречене казне блажом казном, рехабилитација или укидање правне последице осуде или одређене мере безбедности.²⁸¹ Амнестија под извесним условима ретроактивно брише кривично дело и приказује се као заборав који је законодавац хтео јер будући да има власт да ствара кривична дела има исту

²⁷⁸ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *ibid.*, стр. 281.

²⁷⁹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 351.

²⁸⁰ Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 296.

²⁸¹ А. Игњатовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 206.

могућност и да их брише.²⁸² Амнестија је основ гашења свих казни, па и новчане казне.

И на крају, помиловање (члан 110. КЗ РС) је акт који доноси Председник Републике којим се поименично одређеном лицу даје ослобођење од кривичног гоњења, потпуно или делимично ослобођење од извршења казне, замењује изречена казна блажом казном или условном осудом, даје рехабилитација, одређује краће трајање одређене правне последице осуде или се укидају све или поједине правне последице осуде или се укидају или одређује краће трајање мера безбедности: забране вршења позива, делатности или дужности, забране управљања моторним возилом и протеривање странца из земље.²⁸³ То је мера милости суверено одобрена од шефа државе, која доводи до потпуног или делимичног опроштаја казне или замене изречене казне другом, блажом казном.²⁸⁴ Помиловање се односи на све казне, па и на новчану казну. Давањем амнестије и помиловања не дира се у права трећих лица која се заснивају на осуди.

2. 7. Предвиђеност новчане казне у посебном делу Кривичног законика

Посебни део кривичног права је систем законских правних прописа којима се одређују појединачна кривична дела и казне које се примењују према њиховим извршиоцима под условима предвиђеним у прописима општег дела.²⁸⁵ У посебном делу, кривична дела систематизована су у групе на основу групног заштитног објекта. У оквиру сваке групе изложене су опште карактеристике које обједињују сва та дела у једну целину (објект заштите, природа и карактер дела, радња извршења, начин и средство њеног предузимања, врста последице, својство учиниоца, својство пасивног субјекта, облик виности, карактеристике просторног

²⁸² Ж. Прадел, Компаративно кривично право, санкције, *op.cit.*, стр. 105.

²⁸³ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 360.

²⁸⁴ Ж. Прадел, Компаративно кривично право, санкције, *op.cit.*, стр. 104.

²⁸⁵ Љ. Јовановић, В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Службени гласник, Београд, 2004. године, стр. 17.

важења кривичног закона у односу на дела из те главе, начин покретања кривичног поступка), врста казне, као и обележја основних и квалификаторних, односно привилегованих облика појединих кривичних дела.²⁸⁶ У овом делу рада указаће се на кривична дела за која законодавац прописује новчану казну уз навођење начина прописивања новчане казне.

Прва група кривичних дела у посебном делу Кривичног законика су кривична дела против живота и тела. За највећи број кривичних дела из ове групе предвиђена је казна затвора. Новчана казна предвиђена ја алтернативно са казном затвора за следећа кривична дела: учествовање у тучи, угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи и непружање помоћи. Новчана казна кумулативно са казном затвора прописана је за угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи ако се учинилац кривичног дела маши ватреног оружја.

Новчана казна алтернативно са казном затвора прописана је и за следећа кривична дела из главе четрнаесте под називом: „Кривична дела против слобода и права човека и грађанина“: повреда права употребе језика и писма, повреда слободе изражавања националне или етничке припадности, повреда слободе исповедања вере и вршења верских обреда, повреда слободе кретања и настањивања, напуштавање неповредивости стана, неовлашћено откривање тајне, повреда тајности писма и других пошиљки, неовлашћено прислушкивање и снимање, неовлашћено фотографисање, неовлашћено објављивање и приказивање туђег списка, портрета и снимка, неовлашћено прикупљање личних података, повреда права на подношење правног средства, повреда слободе говора и јавног иступања, спречавање штампања и растурања штампаних ствари и емитовање програма, спречавање објављивања одговора и исправке, спречавање јавног скупа и спречавање политичког, синдикалног и другог удруживања и деловања.

Алтернативно са казном затвора, новчана казна предвиђена је и за сва кривична дела из групе кривичних дела против изборних права, осим за кривично дело фалсификовање резултата гласања. Такође, новчана казна предвиђена је и за сва кривична дела против права по основу рада, осим за кривична дела: злоупотреба права на штрајк и непредузимање мера заштите на раду. За сва наведена кривична дела законодавац предвиђа новчану казну без навођења посебног минимума и

²⁸⁶ Љ. Јовановић, В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, *ibid.*, стр. 22.

посебног максимума новчане казне. Глава седамнаест посвећена је кривичним делима против части и угледа. За увреду законодавац предвиђа само новчану казну и одређује посебни минимум и посебни максимум новчане казне. За остала кривична дела из ове групе, новчана казна предвиђена је алтернативно са казном затвора. Новчана казна предвиђена је и за поједина кривична дела против полне слободе алтернативно или кумулативно са казном затвора. За кривична дела против брака и породице: двобрачност, одузимање малолетног лица и недавање издржавања законодавац прописује новчану казну. Такође, новчану казну предвиђа и за кривична дела против интелектуалне својине и поједина кривична дела против имовине (крађу, одузимање туђе ствари, утају, превару, превару у осигурању, неосновано добијање и коришћење кредита и друге погодности, ситну крађу, утају и превару, уништење и оштећење туђе ствари, неовлашћено коришћење туђег возила, злоупотребу поверења, зеленаштво, противправно заузимање земљишта, противправно усељење, грађење без грађевинске дозволе, прикључење објеката који је изграђен без грађевинске дозволе, оштећење туђих права и прикривање).

Законодавац новчану казну прописује и за поједина кривична дела против привреде (чл. 223. – 225. КЗ РС). Новчана казна прописана је и за неовлашћено држање опојних дрога, непоступање по здравственим прописима за време епидемије, неуказивање лекарске помоћи, надрилекарство и надриапотекарство, несавесно поступање при справљању и издавању лекова, производњу и стављање у промет штодљивих производа, несавесно вршење прегледа животних намирница и загађивање воде за пиће и животних намирница. Новчана казна предвиђена је алтернативно или кумулативно и за сва дела из групе кривичних дела против животне средине, осим кривичних дела за која је предвиђена само казна затвора, а то су: противправна изградња и стављање у погон објеката и постројења која загађују животну средину и недозвољена изградња нуклеарних постројења.

Такође, новчана казна прописана је и за сва кривична дела против опште сигурности људи и имовине, осим за: изазивање опасности необезбеђењем мера заштите на раду, злоупотребу телекомуникационих знакова, неовлашћено прибављање и угрожавање безбедности нуклеарним материјама, као и тешка дела против опште сигурности. За угрожавање јавног саобраћаја и угрожавање саобраћаја опасном радњом и опасним средством, новчана казна је алтернативно прописана са

казном затвора за дела учињена из нехата. Новчана казна предвиђена је и за готово сва кривична дела против безбедности рачунарских података (оштећење рачунарских података и програма, прављење и уношење рачунарских вируса, рачунарска превара, неовлашћени приступ заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података, спречавање и ограничавање приступа јавној рачунарској мрежи и неовлашћено коришћење рачунара или рачунарске мреже). Ни за једно кривично дело против уставног уређења и безбедности Републике Србије новчана казна није предвиђена с обзиром на то да се ради о делима којима се напада државно и друштвено уређење.

Што се тиче кривичних дела против државних органа, новчана казна предвиђена је само за: неучествовање у отклањању опште опасности, скидање и повреду службеног печата и знака, лажно представљање и самовлашће. За ова кривична дела новчана казна прописана је алтернативно са казном затвора. Такође, алтернативно са казном затвора, новчана казна прописана је и за следећа кривична дела: непријављивање припремања кривичног дела, помоћ учиниоцу након извршеног кривичног дела, лажно пријављивање, повреда тајности података, противзаконито омогућавање вршења одређених позива, функција, дужности, послова и делатности и надриписарство. За поједина кривична дела из групе: „Кривичних дела против правосуђа“ (спречавање и ометање доказивања, недозвољено јавно коментарисање судских поступака, ометање правде и неизвршење судске одлуке) законодавац новчану казну прописује кумулативно са казном затвора. Глава тридесет прва обухвата: „Кривична дела против јавног реда и мира“. За следећа кривична дела из ове групе, новчана казна прописана је кумулативно са казном затвора: изазивање панике, насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу, недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја, неовлашћено извођење археолошких радова, а за следећа кривична дела алтернативно са казном затвора: договор за извршење кривичног дела, злоупотреба знака за помоћ и знака за опасност, неовлашћено организовање игара на срећу, неовлашћено бављење одређеном делатношћу и повреда гроба.

За кривична дела против правног саобраћаја законодавац не предвиђа новчану казну. Од кривичних дела против службене дужности, новчана казна

предвиђена је за: несавестан рад у служби, противзакониту наплату и исплату, ненаменско коришћење буџетских средстава и превару у служби. Тридесет четврта глава Кривичног законика носи назив: „Кривична дела против човечности и других добара заштићених правом“. Само за кршење санкција уведених од стране међународних организација новчана казна предвиђена је уз казну затвора. И на крају, Кривичним закоником Републике Србије новчана казна предвиђена је за следећа кривична дела против војске: избегавање војне обавезе, избегавање пописа и прегледа, неизвршавање материјалне обавезе, самовољно одсуствовање и бекство из Војске Србије, повреда обезбеђења државне границе ако је дело учињено из нехата и непредузимање мера за обезбеђење војне јединице под условом да је ово дело учињено из нехата. И за несавесну израду и преузимање наоружања и друге војне опреме, непрописно старање о војном оружју новчана казне је предвиђена под условом да су ова кривична дела учињена из нехата.

2. 8. Извршење новчане казне

У циљу заштите друштва од криминалитета кривичним законодавством предвиђена је лепеза кривичних санкција. Сврха кажњавања учинилаца кривичних дела обухвата више аспеката: прописивање, изрицање и извршење кривичних санкција. Новчана казна изриче се учиниоцу кривичног дела у законом спроведеном кривичном поступку, али своју примену доживљава тек у поступку извршења. Да би изречена новчана казна остварила своју сврху, неопходно је да буде извршена од стране надлежних органа. Извршење свих кривичних санкција, па и извршење новчане казне регулисано је одредбама извршног кривичног права. Извршно кривично право је грана позитивног правног система и као део кривичног права представља систем правних прописа (законског и подзаконског карактера) који

одређује поступак, начин и услове извршења изречених кривичних санкција од стране кривичног суда.²⁸⁷

Извршење новчане казне регулисано је одредбама Кривичног законика Републике Србије и Законом о извршењу кривичних санкција²⁸⁸ који је ступио на снагу 1. јануара 2006. године. Закон о извршењу кривичних санкција нормира извршење свих кривичних санкција које су изречене пунолетним учиниоцима кривичних дела, права и обавезе лица према којима се извршавају кривичне санкције, организацију Управе за извршење кривичних санкција, надзор над њеним радом, извршење санкција изречених за привредне преступе и прекршаје, одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом и привредним преступом и примену мере притвора (члан 1. ЗИКС).

Извршење кривичних санкција засновано је на одређеним принципима. То су принципи: законитости, хуманости, легитимитета и забране дискриминације. Принцип законитости значи поштовање закона и других аката у поступку извршења кривичних санкција. Према принципу хуманости (члан 6. ЗИКС) кривична санкција извршава се на начин којим се јамчи поштовање достојанства лица према коме се она извршава. Принцип легитимитета (члан 8. ЗИКС) значи да лице према коме се извршава кривична санкција има право на заштиту основних права прописаних Уставом, потврђеним међународним уговорима, општеприхваћеним правилима међународног права и Законом о извршењу кривичних санкција. При томе, лице може бити ограничено у основним правима само у мери неопходној за извршење кривичних санкција. И на крају, према принципу забране дискриминације (члан 7. ЗИКС) лице према коме се извршава кривична санкција не сме бити стављено у неравноправан положај због расе, боје коже, пола, језика, вере, политичких и других уверења, националног или социјалног порекла, имовног стања, образовања, друштвеног положаја или другог личног својства. Да би се у складу са овим принципима приступило извршењу новчане казне, неопходан услов је правноснажна одлука којом је новчана казна изречена и непостојање законских сметњи за извршење новчане казне.

²⁸⁷ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Извршно кривично – казнено право, *op. cit.*, стр. 13.

²⁸⁸ Закон о извршењу кривичних санкција, Службени гласник Републике Србије број: 85/2005 и 72/2009.

На извршење новчане казне примењује се члан 51. КЗ РС и чланови: 175.–180. ЗИКС-а. Суд у пресуди одређује рок плаћања новчане казне. Он не може бити краћи од петнаест дана, нити дужи од три месеца. Само у оправданим случајевима суд може дозволити да осуђени плати новчану казну у ратама. У том случају рок плаћања не може бити дужи од једне године. Извршењу новчане казне приступа се када је пресуда, односно решење о њеном изрицању постало правноснажно и извршно. Решење којим се одређује извршење новчане казне доноси по службеној дужности суд који је изрекао првостепену пресуду.²⁸⁹

Законима који регулишу извршење новчане казне предвиђене су и одредбе које се односе на случајеве неплаћања новчане казне. Савремено кривично законодавство познаје три основна средства кривичноправне принуде која се примењују због немогућности наплате новчане казне. То су: затвор ради исплате дуга који се односи на новчану казну у уобичајеном облику, затвор у својству казне који се односи на систем дани – новчана казна и рад у општем интересу.²⁹⁰ У нашем кривичном праву разликују се две ситуације. Једна се односи на неплаћање целог износа новчане казне, а друга на неплаћање само дела новчане казне. Ако осуђени не плати новчану казну у одређеном року, суд ће новчану казну заменити казном затвора. Замена новчане казне казном затвора врши се тако што ће се за сваких започетих 1.000 динара новчане казне одредити један дан затвора. Тако изречена казна затвора не може трајати дуже од шест месеци. У случају када је изречена новчана казна у износу већем од 700.000 динара, казна затвора не може бити дужа од једне године (члан 51. КЗ РС и 177. ЗИКС).

Поред замене целог износа ненаплаћене новчане казне, закони регулишу и ситуацију када осуђени не плати само део новчане казне. Према члану 51. КЗ РС и 178. ЗИКС-а, ако осуђени плати само део новчане казне, суд ће остатак казне сразмерно заменити казном затвора. Уколико осуђени исплати остатак новчане казне, извршење казне затвора ће се обуставити. У теорији постоје негативна мишљења о могућности замене ненаплаћене новчане казне казном затвора. Сматра се да таква замена казни није најсрећније решење. Она погађа сиромашне делинквенте. С друге стране, она има за последицу краткотрајне казне затвора, а

²⁸⁹ С. Константиновић, Вилић, М. Костић, Извршење казни и других кривичних санкција у Републици Србији, Свен, Ниш, 2006. године, стр. 59.

²⁹⁰ Ж. Прадел, Компаративно кривично право, санкције, op.cit., стр. 102.

иначе се настоји избегавању краткотрајне казне затвора. Затим, то противуречи начелу индивидуализације у кажњавању, специјалној превенцији, јер с тог гледишта није свеједно да ли се казна састоји у лишењу слободе или новчаној казни. Из свих наведених разлога прибегава се могућности дугорочног плаћања новчане казне, заменом за рад у слободно време и слично.²⁹¹

Такође, постојао је предлог да одлуци о претварању новчане казне у казну затвора претходи један поступак пред судом у коме би се утврдили разлози ненаплативости новчане казне и тек на основу процене тих разлога донела одлука о томе да ли новчану казну треба претворити у казну затвора.²⁹² Међутим, овакав предлог није оправдан јер би довео до компликовања и одуговлађења поступка. У теорији постоји и схватање да овакав начин замене новчане казне није у складу са озакоњеним системом новчане казне у дневним износима по коме би новчана казна требала да се претвара у затвор према броју дневних износа новчане казне.²⁹³

Поред замене новчане казне казном затвора, законима је предвиђена и замена новчане казне казном рада у јавном интересу (супститутивни рад). То је једно од нових решења које је увео нови Кривични законик. Ово решење је у складу са чланом 4ф. Резолуције број 15. Седмог конгреса Уједињених нација за спречавање криминалитета и поступање са преступницима, којим се државама препоручује да избегавају затвор због ненаплативости новчане казне и да у таквим случајевима прибегавају незатворским сакцијама.²⁹⁴ Казна рада у јавном интересу је врста казне коју иначе као парапеналну меру познаје и инострано законодавство. Као парапенална мера уведена је у Великој Британији 1972. године под називом *community service* као начин да се осуђеном лицу пружи прилика како би дао користан допринос друштвеном животу и тако испунио морални дуг према друштву.²⁹⁵

Рад у јавном интересу је сваки друштвено користан рад који не вређа људско достојанство и не врши се у циљу стицања добити. Неплаћена новчана казна у складу са одредбама Кривичног законика може се заменити казном рада у јавном

²⁹¹ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 425.

²⁹² Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право Југославије, Општи део, *op. cit.*, стр. 305.

²⁹³ М. Пањевић, Новчана казна у Кривичном законнику Републике Србије, *op. cit.*, стр. 57.

²⁹⁴ М. Пањевић, Новчана казна у Кривичном законнику Републике Србије, *ibid.*, стр. 58.

²⁹⁵ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 280.

интересу. У том случају неплаћена новчана казна замењује се казном рада у јавном интересу тако што се за сваких започетих 1.000 динара новчане казне одређује осам часова рада у јавном интересу. Казна рада у јавном интересу изречена на овај начин не може трајати дуже од триста шездесет часова. Овакав начин замене новчане казне може бити делотворнији од замене казном затвора. Тиме се избегава изрицање затворске казне, осуђено лице не упућује се у заводску установу, а са друге стране, уместо неплаћене новчане казне изриче се једна алтернативна казна.

Кривичним закоником предвиђена је и могућност застарелости извршења кривичних санкција, па и новчане казне. Застарелост извршења кривичних санкција значи да је против учиниоца кривичног дела окончан кривични поступак пред надлежним судом и да му је изречена казна и друга кривична санкција, али да се она после протеча законом одређеног времена не може извршити.²⁹⁶ За наступање ове застарелости неопходно је да је суд изрекао казну. Према члану 105. КЗ РС изречена новчана казна не може се извршити када протекну две године од осуде на новчану казну. Ако је новчана казна изречена као споредна казна, застарелост извршења новчане казне наступа кад протекну две године од правноснажности пресуде којом је та казна изречена (члан 106. КЗ РС). Застарелост извршења новчане казне почиње да тече од дана када је пресуда којом је новчана казна изречена постала правноснажна. Застарелост извршења наступа у сваком случају ако протекне двоструко време које се по закону тражи за застарелост извршења новчане казне (апсолутна застарелост).

3. КОНФИСКАЦИЈА ИМОВИНЕ

3.1. Појам и карактеристике конфискације имовине

Друга имовинска кривичноправна мера која је предмет анализе у овом раду је конфискација имовине. Ова казна настала је из старе казне композиције. Из

²⁹⁶ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 284.

композиције се на прелазу родовског у робовласнички период најпре издвојила новчана казна, а потом и конфискација имовине. За разлику од новчане казне која се састојала у плаћању одређеног новчаног износа због извршеног кривичног дела, конфискација имовине се састојала у потпуном одузимању имовинских вредности од учиниоца кривичног дела. Захватајући целокупну имовину водила је потпуном осиромашењу осуђеног и његове породице. Конфискација имовине примењивала се до 19. века, а од Француске револуције губи фискални карактер, те се и њена примена сужава.²⁹⁷

Данас је конфискација имовине као кривична санкција предвиђена у малом броју кривичних законодавстава. До 1990. године и наше кривично законодавство познавало је конфискацију имовине, која је припадала систему кривичних санкција. Конфискација имовине била је прописана Кривичним законом. Међутим, постојао је и посебан закон који је предвиђао конфискацију имовине. То је Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације²⁹⁸ из 1946. године. Овај Закон регулисао је појам, врсте и услове изрицања конфискације имовине, као и поступак извршења конфискације имовине. Тек 1990. године конфискација имовине је укинута, да би Изменама и допунама Основног кривичног закона²⁹⁹ из априла 2003. године на кратко конфискација имовине поново била враћена у систем казни у Републици Србији. У периоду од априла 2003. године до јануара 2006. године конфискација имовине постојала је у нашем кривичном законодавству као посебна казна. Доношењем новог Кривичног законика Републике Србије који је ступио на снагу 1. јануара 2006. године конфискација имовине је коначно укинута.

Конфискација имовине је имовинска казна која се састоји у одузимању имовине осуђеног лица без накнаде у границама које су прописане законом.³⁰⁰ То је посебна, специфична врста казне коју је наше раније кривично материјално право предвиђало у структури кривичних санкција намењених искључиво за учиниоце

²⁹⁷ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 246.

²⁹⁸ Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације, Службени лист ФНРЈ број: 61/1946, 74/1946 и 105/1946.

²⁹⁹ Службени гласник Републике Србије број 39/2003.

³⁰⁰ Д. Јовашевић, Систем имовинских кривичних санкција у кривичном праву Србије и Црне Горе, Гласник адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 12/2005. године, стр. 620.

кривичних дела са елементом организованог криминала.³⁰¹ Конфискација имовине је казна којом се одузима легално стечена имовина учиниоца кривичног дела и она у великој мери погађа и друга лица (породицу учиниоца, пре свега).³⁰² Конфискација имовине дефинише се и као одузимање без накнаде у корист државе целокупне имовине (потпуна конфискација) или тачно одређеног дела имовине (делимична конфискација) физичког или правног лица (члан 36. Општег кривичног закона из 1947. године). Или, се дефинише само као одузимање имовине осуђеног лица без накнаде (члан 36. Кривичног законика ФНРЈ из 1951. године).

Према А. Игњатовићу конфискација имовине је насилно одузимање имовинских вредности и права од учиниоца кривичних дела или оних за које се оценило да треба применити ову казну.³⁰³ Казна конфискације имовине дефинише се и као потпуно или делимично одузимање без накнаде у корист државе целокупне или тачно одређеног дела имовине физичког или правног лица.³⁰⁴ Конфискација имовине је кривична санкција која подразумева одузимање целокупне имовине или само једног њеног дела или неког добра осуђеног за државу на основу одлуке суда.³⁰⁵ Она представља одузимање целокупне имовине или једног дела имовине осуђеног лица без накнаде, при чему на одузетој имовини држава стиче својину.³⁰⁶ На овом месту наведено је неколико дефиниција конфискације имовине. Све оне готово на исти начин дефинишу ову кривичноправну меру. Из дефиниција конфискације имовине произилазе и њене основне карактеристике.

Конфискација имовине је имовинска кривична санкција. То је казна која погађа имовину учиниоца кривичног дела и то имовину коју учинилац поседује у време извршења кривичног дела. Овом казном не може се обухватити будућа имовина, као ни имовина чланова породице осуђеног. Конфискација се учиниоцу кривичног дела не изриче због имовинске користи које је стекао извршеним кривичним делом, па је као казну треба разликовати од кривичноправне мере одузимања имовинске користи. Конфискацијом имовине се заснива стварно право и

³⁰¹ Д. Јовашевић, Организовани криминал, Годишњак факултета правних наука, Бања Лука, број 2/2012. године, стр. 91.

³⁰² З. Стојановић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 264.

³⁰³ А. Игњатовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 150.

³⁰⁴ Коментар Општег дела Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 131.

³⁰⁵ Ж. Прадел, Компаративно кривично право, санкције, *op. cit.*, стр. 25.

³⁰⁶ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 316.

то право својине на имовини осуђеног лица у корист друштва, односно државе.³⁰⁷ Према томе, конфискована имовина прелази у друштвену својину. То је принудна мера, с обзиром да се изриче против воље учиниоца кривичног дела. Ова казна мора бити предвиђена у закону да би се могла изрећи учиниоцу кривичног дела (начело законитости). Изриче је суд у законом прописаном кривичном поступку. Њено изрицање није било обавезно, већ је суд у сваком конкретном случају одлучивао о примени конфискације имовине ценећи све субјективне и објективне околности везане за учиниоца и учињено кривично дело.

Конфискација имовине изрицала се само као споредна казна. Према томе, конфискација имовине изрицала се само уз главну казну, и то само уз казну затвора. Изрицање конфискације имовине уз новчану казну законом није дозвољено, јер кумулација имовинских казни не би имала смисла. Према члану 39а. Основног кривичног закона конфискација имовине могла се изрећи кад је учиниоцу кривичног дела са елементом организованог криминала изречена казна затвора у трајању од најмање четири године. И на крају, на једном месту као основне карактеристике казне конфисције имовине могу се навести:

1. односи се на имовину осуђеног лица коју оно поседује у време доношења правноснажне судске одлуке,
2. овом се казном не може обухватити будућа имовина осуђеног лица,
3. она не може да обухвати имовину чланова породице осуђеног лица,
4. њеном применом се осуђеном лицу никада ефективно не одузима целокупна имовина, већ му се оставља један њен део у висини нужних трошкова који су потребни за издржавање осуђеног лица и чланова његове породице,
5. конфискована покретна и непокретна имовина прелази у државну својину,
6. конфискацијом имовине не дира се у право трећих лица (законско или укњижено право уживања, залоге, хипотеке или право становања) на одузетој имовини,
7. конфискована имовина се може користити и за накнаду штете која је причињена извршеним кривичним делом,
8. примена ове казне није везана за имовинску корист која је прибављена кривичним делом,

³⁰⁷ М. Радовановић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 318.

9. конфискована имовина може да се врати осуђеном лицу ако се одлука о конфискации имовине укине накнадним поступком по ванредним правним лековима или актом амнестије или помиловања и

10. у случају покретања поступка за кривично дело за које је по закону могуће изрећи казну конфискации имовине, суд је овлашћен да предузме одговарајуће мере обезбеђења те имовине ако је то оправдано и целисходно на основу околности конкретног случаја како би се спречило да оптужени до окончања поступка располаже овом имовином у целини или делимично и покуша да избегне примену ове казне.³⁰⁸

Постоје две врсте конфискации имовине. То су: 1. потпуна (општа) и 2. делимична (специјална) конфискација. Ова подела извршена је према обиму имовине који може бити предмет конфискации. Потпуна конфискација обухвата одузимање без накнаде целокупне имовине осуђеног лица која по позитивним прописима одређене земље уопште може бити предмет конфискации, док се делимичном конфискацијом осуђеном одузима само део имовине која уопште може бити предмет конфискации.³⁰⁹ Делимичном конфискацијом могла су се одузети или одређена добра (зграда, стан, део земље и слично) или одређени део вредности имовине која се може конфисковати (на пример, имовина до одређене новчане вредности).

Уколико је осуђеном лицу изречена делимична конфискација суд је у обавези да у пресуди тачно означи имовину која се конфискује, а не само да назначи величину дела који се конфискује, на пример половину, трећину или да само означи вредност без означавања предмета. Такође, Општи кривични закон из 1947. године предвиђао је да уколико није тачно назначено да ли се учиниоцу кривичног дела изриче потпуна или делимична конфискација, тада врста конфискации зависи од природе и друштвене опасности кривичног дела и карактеристика учиниоца кривичног дела. Конфискована имовина може се вратити осуђеном лицу ако се одлука о конфискации укине у накнадном поступку по ванредним правним лековима. Ако то није могуће, утврђује се стварна вредност одузете имовине у новцу и тако се врши повраћај њене вредности.

³⁰⁸ Д. Јовашевић, Примена новчане казне, *op. cit.*, стр. 463.

³⁰⁹ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, 1986., године, *op. cit.*, стр. 367.

У теорији постоји и подела конфискације на: потпуну, делимичну и специјалну конфискацију.³¹⁰ Према овом схватању, потпуна конфискација обухвата одузимање целокупне имовине са изузетном предмета неопходног покућанства, као и алата кућне индустрије, заната и пољопривредног газдинства који представљају средстава за опстанак, неопходна за осуђеног и његову породицу. Делимична конфискација се састоји у одузимању оног дела имовине оптуженог који је у пресуди означен. И на крају, специјална конфискација се састоји у одузимању одређених предмета добијених услед извршеног кривичног дела или који су били оруђе за извршење кривичног дела. Наиме, према овој подели која је постојала у руској теорији специјална конфискација, заправо, се односи на одузимање предмета.

Поред традиционалних облика конфискације имовине постоје и савремени облици. То су: еквивалентна конфискација, конфискација добара неизвесног криминалног порекла и варијанте које могу бити раздвојене од кривичног поступка. Еквивалентна конфискација је врста конфискације имовине која се примењује у случају када није могућа конфискација предмета или имовине. Тада се конфискација састоји у конфисковању једнаке вредности, односно конфискацији новчане суме која одговара вредности ствари које је требало конфисковати. Овакав начин конфискације новчаних средства познавало је и наше кривично законодавство. Други облик конфискације је конфискација добара неизвесног криминалног порекла. Овај облик конфискације односи се углавном на кривична дела организованог криминала. Састоји се обавези оптуженог лица да докаже порекло одређених добара и начин стицања тих добара.

И на крају, варијанте које могу бити раздвојене од кривичног поступка су: 1. америчка грађанскоправна конфискација и 2. превентивна конфискација. Америчка грађанскоправна конфискација је творевина англосаксонског права. Односи си се на конфисковање предмета који су повезани са кривичним делом. Превентивна конфискација је настала у италијанском праву. Тужилац надлежан за борбу против мафије или његов територијално надлежан колега, може захтевати од суда да се конфискују добра којима осумњичено лице може располагати када вредност тих добара није пропорционална са пријављеним приходима или када се на основу

³¹⁰ Т. Јеремић (превод), Совјетско кривично право, Општи део, ор. cit., стр. 76.-77.

довољних индиција може доказати да је имовина резултат нелегалне активности.³¹¹ И на крају, у литератури постоји још један облик конфискације. То је конфискација специјалних имовинских предмета³¹². У овај вид конфискације убраја се одузимање понуђеног дара или његове вредности и његово улагање у изградњу и одржавање заводских установа.

Оправданост изрицања конфискације имовине често се доводила у сумњу. Сматрало се да се сврха изрицања ове казне могла постићи и неком другом кривичноправном мером. Ако се пође од тога да је смисао конфискације одузимање имовине стечене кривичним делом, та се сврха могла постићи појединим мерама безбедности или мером одузимања имовинске користи. Међутим, овакво схватање није оправдано с обзиром на то да конфискација имовине никада није имала карактер мере безбедности. Затим, конфискација имовине није лична казна. Њеним изрицањем се погађа и породица учиниоца кривичног дела на исти начин као и он, а то није сврха кажњавања. Конфискација имовине је нехумана казна. Ако је реч о имовинској казни, чији је основни циљ материјална ретрибуција за извршено кривично дело, онда се не види логичност паралелног постојања и новчане казне и конфискације имовине.³¹³ Конфискацији имовине замерало се и да је политичка мера, а не кривична санкција. Ова кривична санкција често је злоупотребљавана у тоталитарним режимима. У нашем праву често се примењивала након Другог светског рата. Сматрало се нехуманим и неправичним одузимање имовине која није стечена извршењем кривичног дела. Сви ови разлози утицали су на елиминисање конфискације имовине из система казни у нашем кривичном праву, нарочито од момента када је у кривично законодавство уведена мера одузимања имовинске користи стечене кривичним делом. Конфискација имовине је кривичноправна мера која данас постоји у малом броју законодавстава и у појединим међународним актима.

³¹¹ Ж. Прадел, Компаративно кривично право, санкције, *op. cit.*, стр. 29.

³¹² Ј. Шиловић, Казнено право, *op. cit.*, стр. 255.

³¹³ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, 1978. године, *op. cit.*, стр. 366.

3. 2. Услови за изрицање конфискације имовине

Кривични закони који су важили на територији Републике Србије и који су познавали конфискацију имовине као кривичну санкцију предвиђали су и услове за њено изрицање. Закон о врстама казни из 1945. године предвиђао је да се конфискација имовине може изрицати као споредна казна уз следеће казне: казну принудног рада без лишења слободе, лишење слободе и лишење слободе са принудним радом под условом да је главна казна дужа од једне године. Према томе, услови за изрицање конфискације као споредне казне били су: врста изречене казне учиниоцу кривичног дела и дужина трајања изречене казне.

Закон о конфискацији имовине и извршењу конфискације из 1946. године предвиђао је да се конфискација имовине може изрећи физичким или правним лицима. Приликом одлучивања о томе да ли ће се конфискација изрећи велики утицај имало је имовно стање лица према коме се одлука доноси. Ако суд утврди да лице нема имовину, тада се конфискација не може изрећи. Закон је предвиђао и имовину која се обавезно изузима од конфискације. То су: лични предмети и предмети кућанства који су неопходни за живот осуђеног и његове уже породице, као што је одело, рубље, обућа, посуђе, намештај; оруђа сваке врсте која су осуђеноме неопходна за обављање личног занатског рада или другог самосталног или полусамосталног занимања ако осуђеник није судском одлуком лишен права да обавља такав рад и занимање; окућје, минимум земљишног поседа и живог и мртвог инвентара са зградама за становање и привреду неопходних осуђеном и његовој ужој породици за одржавање ситног сељачког газдинства без употребе туђе радне снаге; храна и огрев за личну употребу осуђеног и његове уже породице за четири месеца и новчана средства за осуђеног и члана његове уже породице која не могу прећи тромесечну просечну надницу радника у одређеном месту. Конфискована имовина прелазила је у државну својину.

Према члану 40. Кривичног закона СФРЈ конфискација имовине могла се изрећи само за кривична дела за која је изричито прописана и кад је учиниоцу изречена казна затвора од најмање три године. Према томе, услов за изрицање конфискације је предвиђена казна и висина казне за учињено кривично дело. Измене

и допуне овог закона које су уследиле касније довеле су и до промена услова за изрицање конфискације.

Након што је 2003. године конфискација имовине на кратко враћена у систем кривичних санкција, за њено изрицање било је неопходно испуњење следећих кумулативно одређених услова: 1. учињено кривично дело са елементима организованог криминала и 2. изречена казна затвора у трајању од најмање четири године. Према оваквом законском решењу конфискација имовине могла се изрицати за велики број кривичних дела, с обзиром на то да је појам организованог криминалитета веома широк појам. На овом месту треба указати на појам и карактеристике организованог криминалитета као једне врсте криминалитета. То је најопаснији облик испољавања криминалитета.

Као организовани криминал, у смислу Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала³¹⁴, сматра се вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе, односно друге организоване групе или њених припадника за која је предвиђена казна затвора од четири године или тежа казна (члан 2.). У најширем смислу организовани криминалитет значи заједничко вршење кривичних дела од стране више лица која су се за то договорили.³¹⁵ Појам организованог криминалитета дефинисан је и у новом Законику о кривичном поступку³¹⁶ који је донет септембра 2011. године. Овај Законик примењује се од 15. јануара 2013. године, изузев у поступцима за кривична дела организованог криминала или ратних злочина који се воде пред посебним одељењем надлежног суда за која је примена ЗКП-а почела 15. јануара 2012. године. Према члану 2. ЗКП-а, организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника. Организована криминална група је група од три или више лица која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи. За постојање кривичног дела са

³¹⁴ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, Службени гласник Републике Србије број: 42/2002, 27/2003 и 39/2003.

³¹⁵ С. Константиновић, Вилић, М. Костић, Криминологија, Правни факултет у Нишу, Центар за публикације, Ниш, 2003. године, стр. 173.

³¹⁶ Законик о кривичном поступку, Службени гласник Републике Србије број 72/2011.

елементом организованог криминала, поред наведених услова, потребно је испуњење бар три од следећих услова:

- да је сваки члан криминалне организације имао унапред одређен задатак или улогу,
- да је делатност криминалне организације планирана на дуже време или неограничено,
- да се делатност организације заснива на примени одређених правила интерне контроле и дисциплине чланова,
- да се делатност организације планира и врши у међународним размерама,
- да се у вршењу делатности примењује насиље или застрашивање или да постоји спремност за њихову примену,
- да се у вршењу делатности користе привредне или пословне структуре,
- да се користи праће новца или незаконито стечене добити или
- да постоји утицај организације или њеног дела на политичку власт, медије, извршну или судску власт или на друге друштвене или економске чиниоце.³¹⁷

Други услов неопходан за изрицање конфискације имовине је изречена казна. Према овако дефинисаном услову није неопходно само прописивање казне за кривично дело са елементима организованог криминалитета, већ казна мора бити изречена. То мора бити само казна затвора у трајању од најмање четири године.

Интересантно је да закон након поновног увођења конфискације у систем казни 2003. године не говори о застарелости извршења ове казне. Ранијим законским решењем из 1976. године предвиђало се да застарелост извршења конфискације настаје када протекне десет година од дана правноснажности пресуде којом је та казна изречена.

³¹⁷ Д. Јовашевић, Примена казне конфискације имовине у сузбијању организованог криминалитета, Ревизија за безбедност, Београд, број 4/2007. године, стр. 28.

3. 3. Предвиђеност конфискације имовине за кривична дела

Конфискација имовине као казна била је предвиђена у посебним деловима Кривичних закона. На овом месту биће анализирани следећи закони: Кривични законик ФНРЈ из 1951. године, Кривични закон СФРЈ из 1976. године и Кривични закон Републике Србије из 1977. године.

У посебном делу Кривичног законика ФНРЈ за поједина кривична дела прописана је казна конфискација имовине. Посебни део садржи петнаест глава у оквиру којих су садржана кривична дела. Конфискација имовине није предвиђена за свако кривично дело појединачно. Тако је у последњем члану главе десете под називом: „Кривична дела против народа и државе“ предвиђено да се конфискација имовине изриче учиниоцима кривичних дела из ове групе под условом да им је изречена казна строгог затвора тежа од пет година. Конфискација имовине била је прописана и за следећа кривична дела: геноцид, ратни злочин против цивилног становништва, ратни злочин против рањеника и болесника, ратни злочин против ратних заробљеника и организовање групе ради вршења геноцида и ратних злочина ако је учиниоцу ових кривичних дела изречена казна строгог затвора тежа од пет година. За кривична дела против живота и тела у посебном делу Кривичног законика није прописана конфискација имовине. Ни за остала кривична дела конфискација имовине није предвиђена у посебном делу Кривичног законика ФНРЈ. За кривична дела за која је конфискација имовине предвиђена у посебном делу Законика се не наводи да ли ће се учиниоцу кривичног дела изрећи потпуна или делимична конфискација.

За поједине групе кривичних дела у посебном делу Кривичног закона СФРЈ предвиђена је казна конфискације имовине. За кривична дела из главе петнаест под називом: „Кривична дела против основа социјалистичког самоуправног друштвеног уређења и безбедости СФРЈ“ законом је одређено да се може изрећи и казна конфискације имовине. Према томе, у овом случају је изрицање конфискације имовине факултативног карактера. Казна конфискације имовине могла се изрећи уз главну казну и учиниоцима кривичних дела геноцида и ратних злочина (кривична дела против човечности и међународног права). Кривичним законом конфискација

имовине предвиђена је и за кривично дело нелојалне конкуренције у пословима спољнотрговинског промета ако је учинилац постигао личну корист, и ако се ради о особито тешком случају; за неовлашћено посредовање или заступање у пословима спољнотрговинског промета ако је учинилац организовао мрежу посредника или је постигао личну корист; за фалсификовање новца, фалсификовање знакова за вредност и за издавање чека без покрића ако је учинилац прибавио за себе или другог противправну имовинску корист и ако је прибавио имовинску корист у износу преко тридесет хиљада динара. Чланом 200. Кривичног закона конфискација имовине предвиђена је за следећа кривична дела: злоупотреба службеног положаја, проневера у служби, превара у служби, плачка у служби, примање мита, кршење закона од стране судије и одавање службене тајне (кривична дела против службене дужности службених лица у савезним органима). На исти начин конфискација имовине била је предвиђена и за неколико кривичних дела против оружаних снага СФРЈ.

Кривичним законом Републике Србије из 1977. године у посебном делу предвиђено је седамнаест група кривичних дела. Конфискација имовине предвиђена је само за неколико кривичних дела из главе шеснаесте под називом: „Кривична дела против имовине“ и кривична дела из главе двадесет прве под називом: „Кривична дела против службене дужности“. Конфискација имовине предвиђена је чланом 186. КЗ РС за следећа кривична дела: тешку крађу, разбојничку крађу, разбојништво, тешке случајеве разбојничке крађе или разбојништва и превару. Учиниоцима ових кривичних дела уколико су учињена на штету друштвене имовине могла се поред главне казне изрећи и казна конфискације имовине. Према члану 256. КЗ РС конфискација имовине се поред главне казне у законом предвиђеном случајевима могла изрећи и учиниоцима следећих кривичних дела: злоупотреба службеног положаја, кршење закона од стране судије, превара у служби, одавање службене тајне, противправно присвајање ствари приликом вршења претреса или спровођења извештаја и проневеру.

3. 4. Конфискација имовине у међународноправним актима

Конфискација имовине је кривична санкција која је предвиђена у низу међународноправних аката. То је казна која се међународноправним актима препоручује националним кривичним законодавствима у борби против најопаснијих кривичних дела. Конфискација имовине предвиђена је у следећим међународноправним актима: 1. Конвенција УН против транснационалног организованог криминала³¹⁸, 2. Кривичноправна конвенција о корупцији³¹⁹, 3. Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом³²⁰ и 4. Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма³²¹.

Основна сврха Конвенције УН против транснационалног организованог криминала је да на ефикаснији начин унапреди сарадњу у погледу спречавања и борбе против транснационалног организованог криминала. Државе потписнице ове Конвенције су дужне да у складу са основним принципима домаћег законодавства усвоје неопходне законодавне и друге мере које омогућавају примену ове Конвенције. Организовани криминалитет у најширем смислу значи заједничко вршење кривичних дела од стране више лица која су се за то договорили.³²² Једно кривично дело по природи је транснационалног карактера ако је: а) кривично дело учињено у више држава, б) кривично дело учињено у једној држави, али је већи део припрема, планирања, руковођења или контроле обављен у некој другој држави, в) кривично дело учињено у једној држави, али је у њега укључена група за организовани криминал која се бави криминалним активностима у више држава или д) кривично дело учињено у једној држави, али су битне последице наступиле у некој другој држави (члан 3. Конвенције УН против транснационалног организованог криминала).

³¹⁸ Конвенција УН против транснационалног организованог криминала, Службени лист СРЈ - Међународни уговори број 6/2001.

³¹⁹ Кривичноправна конвенција о корупцији, Службени лист СРЈ – Међународни уговори број 2/2002.

³²⁰ Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, Службени лист СРЈ – Међународни уговори број 7/2002.

³²¹ Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма, Службени лист СРЈ – Међународни уговори број 7/2002.

³²² С. Константиновић – Вилић, В. Николић – Ристановић, М. Костић, Криминологија, *op. cit.*, стр. 196.

Конфискација имовине предвиђена је чланом 12. Конвенције. Под конфискацијом се подразумева одузимање, односно трајно лишавање права својине на имовини по налогу суда или другог надлежног органа. Имовина обухвата ствари сваке врсте, било материјалне или нематеријалне, покретне или непокретне, процењиве или непроцењиве, као и правна документа којима се доказује право или интерес у односу на такве ствари (члан 2.). Према члану 12. Конвенције државе потписнице ће у највећем могућем степену који допушта њихов правни систем усвојити неопходне мере које ће омогућити конфискацију: 1. добити стечене извршењем кривичних дела обухваћених овом Конвенцијом или имовине чија вредност одговара вредности те добити и 2. имовине, опреме или других инструмената коришћених или намењених за коришћење у вршењу кривичних дела из ове Конвенције. Државе потписнице морају усвојити неопходне мере како би се омогућила идентификација, улажење у траг, замрзавање или заплена ствари ради евентуалне конфискације.

Уколико је добит која је стечена извршењем кривичних дела трансформисана или претворена делимично или у целости у неку другу имовину, таква имовина подлеже конфискацији уместо стечене добити. И ако је добит од криминала помешана са имовином стеченом легитимним путем, таква имовина ће бити без нарушавања било каквих овлашћења везаних за замрзавање или заплена подложна конфискацији до процењене вредности помешаних средстава стечених криминалом. Приход и друге бенефиције добијене извршењем кривичног дела подлежу конфискацији на исти начин и под истим условима као и имовина стечена кривичним делом. У циљу остваривања конфискације, државе потписнице су дужне да овласте своје судове или друге надлежне органе да наложе да се банкарска, финансијска или комерцијална евиденција ставе на располагање и при томе се не могу позивати на пословну тајну. Државе потписнице имају могућност да размотре да од прекршиоца затраже да докаже законитост порекла наводне добити од криминала или друге имовине која подлеже конфискацији у мери у којој је такав захтев саобразан начелима домаћег законодавства и природи судског и других поступака.

Конвенцијом УН предвиђена је и међународна сарадња држава у циљу конфискације. Према члану 13. Конвенције држава потписница Конвенције која је

примила захтев друге државе потписнице Конвенције која има јурисдикцију у односу на кривично дело, којим се тражи да изврши конфискацију имовине, добити од криминала, опреме и других инструмената, а који се налазе на њеној територији у највећој могућој мери коју допушта њен правни систем ће: 1. поднети захтев својим надлежним органима како би се прибавио налог за конфискацију и ако се такав налог прибави спровешће га или 2. доставити својим надлежним органима ради спровођења у затраженој мери, налог за конфискацију издат од стране суда са територије државе потписнице молиће у мери у којој се односи на добит од криминала, имовину, зараду, опрему или друге инструменте који се налазе на територији замољене државе. После захтева који је поднет од стране државе молиће, замољена држава мора предузети све мере како би се идентификовала, пронашла, замрзла или запленила добит од криминала, имовина, опрема или други инструменти предвиђени Конвенцијом.

Захтев државе молиће мора да садржи опис имовине која се треба конфисковати и изјаву о чињеницама на којима се заснива захтев државе молиће. Државе потписнице могу одбити сарадњу уколико се ради о кривичним делима која нису обухваћена Конвенцијом УН против транснационалног организованог криминала. Конфискована имовина коју је запленила држава потписница је на располагању тој држави у складу са њеним законима. Уколико једна држава поступа по захтеву друге, тада се конфискована имовина враћа држави молићи тако да држава може да компензује жртве криминала или да зараду од криминала врати легитимним власницима (члан 14. Конвенције). Такође, државе потписнице могу закључити споразум о: 1. уплаћивању вредности добити од криминала међувладиним органима специјализованим за борбу против организованог криминала и 2. о подели са другим државама те добити у складу са домаћим законодавствима.

Кривичноправна конвенција о корупцији у члану 19. предвиђа конфискацију имовине као кривичну санкцију. Корупција представља претњу владавини права, демократији и људским правима и подрива економски развој и моралне основе друштва. Према члану 19. свака држава потписница ће обезбедити делотворне, пропорционалне и одговарајуће санкције и мере, укључујући када су учиниоци физичка лица и казну лишења слободе, а када су учиниоци кривичног дела правна

лица укључујући новчане санкције. Свака држава потписница мора да усвоји такве законодавне и друге мере које могу бити неопходне да би се омогућила конфискација или на други начин лишавање права својине на средствима и приходима остварених кривичним делом.

Конфискација имовине предвиђена је и Конвенцијом о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом. Ова Конвенција донета је ради усаглашавања модерних и ефикасних метода у борби против криминала, као и одузимања прихода стечених кривичним делом. У складу са одредбама Конвенције, конфискација означава казну или меру коју нареди суд после поступака у вези са кривичним делима, која имају за последицу коначно одузимање имовине (члан 1. Конвенције). Државе потписнице у обавези су да усвоје законодавне и друге мере којима се омогућава конфискација средстава и имовине који представљају приход од кривичних дела, као и конфисковање прихода који се састоје у захтеву да се плати новчана сума која одговара вредности прихода. Члан 13. предвиђа обавезу извршења конфискације. Страна која је примила захтев за конфискацију средстава или прихода који се налазе на њеној територији може поступити на два начина: може извршити налог државе молиље за конфискацију и поднети захтев својим државним органима у циљу прибављања налога за конфискацију. Поступци за добијање и примену конфискације спроводе се у складу са законима замољене земље. Конфискованом имовином замољена држава располаже у складу са својим законима или у складу са договорном држава уколико такав договор постоји.

Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма донета је ради одржавања међународног мира и безбедности и унапређења добросуседских односа између држава. Такође, донета је и ради спречавања финансирања међународног тероризма. Свака држава потписница Конвенције мора усвојити мере које могу бити неопходне: 1. да се успоставе као кривична дела по одредбама унутрашњег права дела која су предвиђена овом Конвенцијом и 2. да за таква кривична дела предвиди одговарајуће казне узимајући у обзир тежу природу кривичних дела (члан 4. Конвенције). Државе потписнице ове Конвенције морају одредити мере за идентификацију, откривање, замрзавање и заплenu средстава која се користе за финансирање међународног тероризма.

Према томе, неопходно је предвидети мере за заплону средстава која се користе за извршење кривичних дела или су настала извршењем кривичних дела која су предвиђена Конвенцијом. Када се говори о кривичним делима која предвиђа Конвенција, мисли се на ситуације када неко лице на било који начин, посредно или непосредно, незаконито и намерно, обезбеди или прикупи средства са намером да се она употребе или знајући да ће она бити употребљена у целини или делимично ради чињења: 1. дела које представља кривично дело које је одређено у анексу и 2. било ког другог дела чији је циљ да изазове смрт или тежу телесну повреду цивила или било ког другог лица које не учествује активно у непријатељствима у оружаном сукобу, када је сврха таквог дела по његовој природи или контексту да застраши становништво или да примора неку владу или неку међународну организацију да учини или да се уздржи од чињења неког дела.

У анексу су предвиђене конвенције које садрже кривична дела на која се односе одредбе Међународне конвенције о сузбијању финансирања тероризма. То су: 1. Конвенција о сузбијању незаконите отмице ваздухоплова донета у Хагу 16. децембра 1970. године, 2. Конвенција о сузбијању незаконитих аката уперених против безбедности цивилног ваздухопловства донета у Монреалу 23. септембра 1971. године, 3. Конвенција о спречавању и кажњавању кривичних дела против лица под међународном заштитом, укључујући и дипломатске агенте, усвојена од Генералне скупштине УН 14. децембра 1973. године, 4. Међународна конвенција против узимања талаца, усвојена од Генералне скупштине УН 17. децембра 1979. године, 5. Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала, усвојена у Бечу 3. марта 1980. године, 6. Протокол о сузбијању незаконитих аката насиља на аеродромима који опслужују међународну цивилну авијацију, допуна Конвенције о сузбијању незаконитих аката уперених против безбедности цивилног ваздухопловства, донета у Монтеалу 23. септембра 1971. године, 7. Конвенција о сузбијању незаконитих аката уперених против безбедности поморске пловидбе, донета у Риму 10. марта 1988. године, 8. Протокол о сузбијању незаконитих аката против безбедности фиксних платформи лоцираних у приобалском појасу, донет у Риму 10. марта 1988. године и 9. Међународна конвенција о спречавању терористичких аката бомбама, усвојена од Генералне скупштине УН 15. децембра 1997. године.

4. ОДУЗИМАЊЕ ПРЕДМЕТА

4. 1. О мерама безбедности уопште

Мере безбедности су посебна врста кривичних санкција. До 19. века казне су биле једине кривичне санкције које су се изрицале учиниоцима кривичних дела. Крајем 19. века и почетком 20. века под утицајем италијанске школе права, у кривично законодавство уводе се мере безбедности. Представници ове школе права сматрали су да на учиниоце кривичних дела утичу две групе фактора. То су: ендогени (унутрашњи) и егзогени (спољашњи). Према њиховом схватању казна није могла да утиче на учиниоце кривичних дела на прави начин, јер не делује на узроке криминалитета. Из тог разлога залагали су се за увођење мера социјалне заштите.

Сличан став имали су и представници социолошке школе права. Они су сматрали да казна и даље треба да остане основна кривична санкција, али је неопходно увођење још једне врсте кривичних санкција. Према учењу представника социолошке школе права на учиниоце кривичних дела утичу следећи фактори: индивидуални, физички и социјални фактори. Представници ове школе права сматрали су постоје кривично одговорни и кривично неодговорни учиниоци кривичних дела. Управо, према кривично неодговорним учиниоцима кривичних дела примењивале су се мере безбедности. Прва мера безбедности у Европи била је француска релегација (1885. године) која се називала допунском казном. Изрицана је вишестукима повратницима, а састојала се у томе што су осуђеника отпремали у колоније у којима је релегација била извршавана под нечовечним условима са необично строгим резимом.³²³

Први законски пројекат који предвиђа мере безбедности као посебан тип санкција је Преднацрт швајцарског кривичног законика из 1893. године чији је аутор К. Штос који је извршио значајан утицај на низ кривичних законодавстава.³²⁴

³²³ М. Перовић, Кривично право СФРЈ, Општи дио, ор. cit., стр. 341.

³²⁴ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, ор. cit., стр.310.

Доношењем Кривичног законика Норвешке из 1902. године мере безбедности улазе у систем кривичних санкција где данас заузимају истакнуто место по броју различитих мера, обиму примене, карактеру, природи и дејству.³²⁵ На тај начин се у кривично законодавство увео дуалистички систем кривичних санкција. У дуалистичком систему, мере безбедности имају за циљ да буду допуна функцијама казне, односно да оне саме у одређеним случајевима буду основни носиоци функције заштите друштва и оспособљавања појединаца да се поново врати у друштво.³²⁶

Мере безбедности могу се различито дефинисати. Постоје формалне, материјалне и формално – материјалне дефиниције. Мере безбедности у формалном смислу су зло, предвиђено у кривичном закону, које се изриче од надлежне јавне власти против извршиоца кривичног дела (или његовог саучесника) због његовог опасног стања испољеног кривичним делом и које он има лично да издржи у интересу, како општем, тако и свом личном.³²⁷ У материјалном смислу мере безбедности су средство за заштиту друштва од криминалитета. Међутим, само формална или само материјална дефиниција мера безбедности нису довољне да у потпуности дефинишу ову врсту кривичних санкција. Према томе, мере безбедности морају се дефинисати на основу јединствене формално – материјалне дефиниције. У том смислу, мере безбедности представљају средство заштите друштва од криминалитета које суд изриче учиниоцу кривичног дела због његовог опасног стања у случајевима и под условима предвиђеним у закону.³²⁸ Основне карактеристике мера безбедности су:

1. мере безбедности су принудне мере,
2. представљају средство за заштиту друштва од криминалитета,
3. основ за примену мера безбедности је опасно стање тј. стање темибилитета учиниоца кривичног дела,
4. одређују се законом,
5. мере безбедности изриче суд у законом одређеном поступку и
6. везане су за извршено кривично дело.

³²⁵ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 255.

³²⁶ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 471.

³²⁷ Т. Живановић, Основни проблеми кривичног права и друге студије, *op. cit.*, стр. 178.

³²⁸ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 471.

Према члану 4. КЗ РС општа сврха прописивања и изрицања кривичних санкција је сузбијање дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством. Поред ове опште сврхе, предвиђена је и сврха изрицања мера безбедности. Према члану 78. КЗ РС сврха мера безбедности је да се отклоне стања или услови који могу бити од утицаја да учинилац убудуће не врши кривична дела. За разлику од казне чији је циљ генерална превенција и специјална превенција, код мера безбедности акценат је на специјалној превенцији. Мерама безбедности утиче се на потенцијалну опасност одређеног лица, односно одређеног предмета. Мере безбедности имају за циљ да се отклоне опасна стања (стања темибилитета) и све друге услове који могу довести до извршења кривичног дела. Оне се примењују тек пошто је извршено кривично дело тј. *post delictum*, а не само на основу постојања опасног стања тј. *ante delictum*.³²⁹

У теорији је постојало схватање о примени мера безбедности и пре него што је кривично дело извршено као би се спречило његово извршење³³⁰. Такво схватање правда се чињеницом да код одређених особа, односно предмета постоји опасно стање које може довести до вршења кривичног дела. Међутим, усвајањем оваквог схватања омогућила би се примена мера безбедности и када нису неопходне и на тај начин би се отворио пут злоупотреби права. Ово схватање није прихваћено, па се мере безбедности примењују само према лицу које је извршило кривично дело, а не пре него што је кривично дело извршено. На тај начин освају се и штите права и слободе човека и грађана с обзиром на то да се кривичне санкције не изричу лицима код којих постоји опасно стање ако та лица нису учинила неко кривично дело. Комбинација кажњавања и примене мера безбедности омогућава резултате којима се оптимално остварује сврха кривичних санкција. Мере безбедности су супститути краткотрајним казнама затвора. Оне се уз условну осуду, новчану казну и судску опомену чак сматрају најпогоднијим кривичним санкцијама које се могу изрицати уместо казне затвора.³³¹

Наш Кривични законик предвиђа једанаест мера безбедности. То су: 1. обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, 2. обавезно

³²⁹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 322.

³³⁰ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, 1979. године, *op. cit.*, стр. 309.

³³¹ С. Константиновић, Вилић, М. Костић, Пенологија, *op. cit.*, стр. 253.

психијатријско лечење на слободи, 3. обавезно лечење наркомана, 4. обавезно лечење алкохоличара, 5. забрана вршења позива, делатности и дужности, 6. забрана управљања моторним возилом, 7. одузимање предмета, 8. протеривање странца из земље, 9. јавно објављивање пресуде, 10. забрана приближавања и комуникације са оштећеним и 11. забрана присуствовања одређеним спортским приредбама. Прве четири мере су мере медицинског карактера. Другој групи припадају мере којима се одузима право или забрањује вршење одређене делатности. И на крају су специфичне мере безбедности.

Класификација мера безбедности може се извршити према различитим критеријумима. У зависности од тога да ли се учиниоцу дела применом мера безбедности одузима слобода или не, мере безбедности деле се на: мере којима се одузима слобода и мере којима се не одузима слобода. Према добру које се погађа мером безбедности, постоје личне и стварне мере безбедности. С обзиром на дејство које се постиже применом мере постоје: елиминаторне, васпитне и превентивне мере. И на крају, према временском трајању, мере безбедности деле се на: временски одређене и временски неодређене.

4. 2. Појам и карактеристике мере безбедности одузимање предмета

Одузимање предмета је мера безбедности која се састоји у одузимању предмета који је био намењен или употребљен за извршење кривичног дела или је настао извршењем кривичног дела кад постоји опасност да ће се одређени предмет поново употребити за извршење кривичног дела или кад је ради заштите опште безбедности или из моралних разлога одузимање предмета неопходно (члан 87. КЗ РС). Одузимање предмета је специфична кривична санкција која у себи обједињује, како елементе карактеристичне за мере безбедности, тако и неке елементе имовинске

казне.³³² Одузимање предмета је мера која може бити мера безбедности, допунска казна или чак делимична конфискација имовине чијим се извршењем онемогућује поновно извршење кривичног дела помоћу предмета који се одузимају.³³³ То је мера која се односи на предмете за које постоји опасност да ће се поново употребити за извршење кривичног дела.³³⁴ На разлике које постоје приликом дефинисања одузимања предмета утичу неслагања која постоје при одређивању правне природе ове мере.

Одузимање предмета је једина стварна мера безбедности у нашем кривичном праву. То је мера безбедности имовинског карактера с обзиром на то да се учинилац кривичног дела лишава неког имовинског права. Наше кривично право предвиђа одузимање предмета као меру безбедности, чиме је наглашен превентивни карактер ове кривичне санкције.³³⁵ То су мере којима се ограничавају одређена права учиниоца кривичног дела да не би коришћењем тих права вршили кривична дела.³³⁶ У односу на временско трајање мера безбедности, одузимање предмета је временски неодређеног трајања. Основна сврха ове мере безбедности је да се од учиниоца кривичног дела одузму предмети који се налазе у тесној вези са извршеним кривичним делом и спречи вршење кривичних дела у будућности.

Основ и оправдање за постојање овакве мере састоји се у томе што се сматра да би било противно правичности и моралу да учинилац задржи предмете којима је извршио кривично дело или предмете који су настали извршењем кривичног дела, већ да би из ових разлога ове предмете од њега требало одузети.³³⁷ Основ за примену ове мере је постојање опасног стања, односно стања темибилитета одређених предмета. Одузимање предмета допуштено је само у границама одређеним законом. Уколико одузимање предмета има за циљ спречавање поновног вршења кривичног дела, ако делује превентивно, тада има карактер мере

³³² Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, 1978. године. *op. cit.*, стр. 458.

³³³ М. Перовић, Кривично право СФРЈ, Општи дио, *op. cit.*, стр. 361.

³³⁴ Т. Лукић, Одузимање имовине криминалцима, Пословни биро, Београд, 2009. године, стр. 14.

³³⁵ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2011. године, стр. 355.

³³⁶ Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 274.

³³⁷ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 97.

безбедности. У супротном се претвара у казну конфискације имовине.³³⁸ Одузимање предмета је принудна мера јер се изриче против воље учиниоца кривичног дела. Да би се одузимање предмета као мера безбедности могла изрећи учиниоцу кривичног дела неопходно је да је ова мера предвиђена у закону, да се изриче за учињено кривично дело и да је изриче суд.

Одузимање предмета је мера безбедности факултативног карактера. То значи да у сваком конкретном случају суд одређује да ли ће изрећи ову меру безбедности или не. Ово схватање произилази из законске дефиниције према којој се предмети намењени или настали извршењем кривичног дела и предмети који су употребљени за извршење кривичног дела могу одузети од учиниоца кривичног дела када су испуњени законом прописани услови. Један од важних разлога због чега је изрицање мере безбедности одузимање предмета по закону факултативно, лежи у потреби вођења рачуна о сразмери између вредности предмета који се одузимају и величини штете која је проузрокована кривичним делом. Из тих разлога не би било криминално – политички прихватљиво, ни оправдано да се овом мером одузме веома скуп предмет којим је извршено кривично дело са малим штетним последицама.³³⁹ Међутим, у одређеним случајевима одузимање предмета је обавезно. Тада се такође ради о предметима који су намењени, настали или којима је кривично дело извршено. Одузимање предмета суд мора обавезно изрећи учиниоцима кривичних дела за која је ова мера безбедности предвиђена у посебном делу Кривичног законика. Ова мера безбедности не може бити обухваћена актом амнестије или помиловања. Мера безбедности одузимање предмета уписује се у одговарајућу казнену евиденцију (члан 10. ЗИКС-а).

4. 3. Правна природа мере одузимање предмета

Спорно питање у теорији кривичног права је питање правне природе мере безбедности одузимања предмета. Одредити правну природу значи сврстати

³³⁸ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, *op. cit.*, стр. 434.

³³⁹ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 118.

одузимање предмета у одређену групу кривичноправних мера. Несугласице о овој теми присутне су међу теоретичарима. Наиме, поставља се питање да ли је одузимање предмета казна, мера безбедности или посебна кривичноправна мера *sui generis*. Постоје различита схватања правне природе ове мере безбедности. И у нашем кривичном законодавству ова мера безбедности имала је различиту правну природу.

Прво ће се указати на схватање према коме је одузимање предмета казна. Као споредна казна, одузимање предмета одавно је познато у кривичним законодавствима. Према мишљењу Т. Живановића постоје и кривичне санкције чији је предмет имовина и оне могу да произведу само дејство одмазде и застрашења, дакле репресивно казнено дејство, а да дејство поправке и лечења, као једине специфичне циљеве мера безбедности могу да се постигну само санкцијама које се састоје у повреди личне слободе.³⁴⁰ У складу са тим одузимање предмета сврстава се у казне јер се ради о кривичној санкцији имовинског карактера. Специфичност мере одузимања предмета посебно се огледа у томе што је она уједно и кривична санкција код које је законодавац поред факултативног предвидео и могућност њеног облигаторног изрицања. Сврставање одузимања предмета у казне правда се чињеницом да за одређена кривична дела законодавац прописује обавезност изрицања одузимања предмета, јер обавезност изрицања постоји само за казне, док изрицање мера безбедности, правних последица кривичног дела или неких других мера никада није обавезно.³⁴¹

Та околност, додатно усложњава, па чак можда и боље и свестраније одсликава њену правну природу, него кад су у питању сами услови њеног изрицања.³⁴² Сматра се да се учиниоцу кривичног дела одузимањем предмета наноси зло јер му се одузимају предмети који имају имовински карактер. У Казнителном закону за Књажество Србију из 1860. године у систем казни убројана је и казна одузимања ствари. Под одузимањем ствари подразумева се одузимање ствари којима је кривично дело извршено, које су намењене за извршење

³⁴⁰ Т. Живановић, Основни проблеми кривичног права и друге студије, *op. cit.*, стр. 182.

³⁴¹ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 99.

³⁴² З. Томић, О правној природи мере одузимања предмета у нашем кривичном праву, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 38/1990. године, стр. 202.

кривичног дела и које су настале извршењем кривичног дела. Дефинисање казне одузимања ствари подудара се са дефиницијама мере безбедности одузимања предмета, па се закључује да се ради о истој кривичноправној мери. У периоду када је на територији Србије важио Казнитељни законик мере безбедности нису ни постојале, па је одузимање ствари прикључено систему казни. Међутим, постоје и схватања да је и након претварања одузимања предмета у меру безбедности, ова мера једним својим делом ипак задржала и карактер казне.³⁴³

Доношењем Кривичног законика Краљевине Југославије 27. јануара 1929. године у систем кривичних санкција уведене су и мере безбедности. Тада је и одузимање предмета тј. одузимање извесних права сврстано у систем мера безбедности. Одузимање извесних права је мера безбедности која се састојала у одузимању предмета који су настали кривичним делом, који су били намењени за извршење кривичног дела или предмета којима је кривично дело извршено. Од тада па надаље одузимање предмета припада систему мера безбедности. У прилог оваквом схватању иде чињеница да је сврха одузимања предмета иста као и сврха свих мера безбедности, а то је отклањање опасног стања. Међутим, недостатак оваквог схватања је у томе што сврху изрицања мера безбедности ова мера не остварује у свим случајевима. Тако у случају ако се овом мером одузимају предмети који по својој природи нису опасни (на пример, убијена дивљач код кривичног дела недозвољеног лова), тада ова мера не испуњава сврху мера безбедности.³⁴⁴ Тада она има карактер делимичне конфискације. Насупрот томе, када се одузимају предмети који су сами по себи опасни, онда се применом ове санкције остварују циљеви мере безбедности.

Неки аутори одузимање предмета сматрају посебном кривичном санкцијом. Карактер посебне кривичне санкције проистиче из амбивалентне правне природе ове мере тј. што она у неким случајевима има карактер казне, а у неким случајевима својство мере безбедности.³⁴⁵ Према овом схватању, одузимање предмета је хетерогена кривичноправна мера. То је специфична кривична санкција која у себи

³⁴³ А. Игњатовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 183.

³⁴⁴ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 99.

³⁴⁵ М. Томановић, Мера безбедности одузимања предмета, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/2000. године, стр. 93.

обједињује, како елементе карактеристичне за мере безбедности, тако и неке елементе имовинске казне.³⁴⁶ И Ј. Таховић сматра да одузимање предмета има карактер и казне и мере безбедности. Према његовом схватању, мера одузимања предмета у одређеним случајевима има карактер казне и то делимичне конфискације имовине. Такав карактер одузимање предмета има код следећих кривичних дела: коцкање, подмићивање, забрана промета непокретности, кршење прописа о ценама, недозвољена шпекулација.

Код других кривичних дела одузимање предмета је права мера безбедности. То су следећа кривична дела: производња и растурање порнографских списа, справљање и продаја штетних средстава за лечење, неовлашћења производња, прерађивање и продаја опојних дрога и отрова, производња и стављање у промет шkodљивих животних намирница, прављење, набављање или отуђивање оруђа за фалсификовање, прављење и употреба лажних знакова за обележавање робе. И на крају, код неких кривичних дела одузимање предмета има мешовити карактер. На пример, код кривичног дела повреде територијалног суверенитета, недозвољене трговине и производње, трговине златним новцем, страном валутом, девизама, племенитим металима или драгоценостима, незаконитог лова и незаконитог риболова.³⁴⁷ На овом месту извршена је анализа кривичних дела из Кривичног законика од 1951. године.

Одузимање предмета сматра се и посебном правном последицом кривичног дела и посебном судском мером. Схватање према коме је одузимање предмета посебна правна последица кривичног дела такође се везује за двоструки карактер одузимања предмета. Према Ф. Бачићу, одузимање предмета треба издвојити из система мера безбедности и третирати је као посебну последицу дела. Према његовом схватању без обзира што је закон ову меру уврстио у мере безбедности, она је хетерономне природе. То је зато што су различити разлози за одузимање предмета у вези са извршењем кривичног дела и зато што ова мера служи различитим циљевима. Тако је одузимање предмета, пре свега, казног карактера. Закон за одузимање предмета не захтева неко њихово опасно својство. Када је одузимање предмета мотивисано разлозима сигурности, тада је одузимање предмета чисто

³⁴⁶ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, 1978. године, *op. cit.*, стр. 458.

³⁴⁷ Ј. Таховић, Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 224.

превентивно – сигурносна мера и у сладу је са захтевима и смислом мера безбедности, док је у случају када су разлози одузимања предмета моралне природе ова мера другачијег карактера. Због наведених разлога одузимање предмета треба третирати као посебну последицу дела.³⁴⁸

И на крају, одузимање предмета сматра се и посебном судском мером која се изриче у јавном интересу. Тај интерес изражава се у два вида. У једном случају, он се изражава у одузимању предмета који су по својој природи опасни или предмета чије одузимање захтевају разлози безбедности или морала, када ова мера остварује ефекте мере безбедности. У другом случају се тај јавни интерес испољава у потреби конфискације неких предмета у корист државе, само на основу чињенице да су ти предмети били употребљени, намењени или су настали извршењем кривичног дела, у ком случају ова мера испољава ефекте казне. То значи да се јавни интерес код мере одузимања предмета састоји или у разлозима безбедности и морала или у потреби конфискације неких предмета.³⁴⁹

4. 4. Субјекти којима се изриче мера одузимање предмета

Одузимање предмета је кривичноправна мера која се може изрицати пунолетним и малолетним учиниоцима кривичних дела, физичким и правним лицима као учиниоцима кривичних дела. Чланом 87. Кривичног законика предвиђена је мера безбедности одузимање предмета. Одредбе овог члана односе се на пунолетне учиниоце кривичних дела. Поред тога што се одузимање предмета у законом предвиђеним случајевима изриче пунолетним учиниоцима кривичних дела, ова мера изриче се и према малолетним учиниоцима кривичних дела. Према члану 9. ЗОМУКД под условима предвиђеним законом малолетницима се могу изрећи мере безбедности. Малолетницима као учиниоцима кривичних дела могу се изрицати све мере безбедности као и пунолетним учиниоцима кривичних дела осим

³⁴⁸ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 485.

³⁴⁹ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 102.

мера забрана вршења позива, делатности и дужности. У теорији постоји схватање да би требало искључити и могућност изрицања мере безбедности јавног објављивања пресуде, што кореспондира са ограниченом јавношћу поступка према малолетницима.³⁵⁰ Малолетницима се мере безбедности могу изрицати уз изречену васпитну меру или казну малолетничког затвора (члан 39. ЗОМУКД).

Поред изрицања мере одузимања предмета физичком лицу као учиниоцу кривичног дела, ова мера може се изрећи и правном лицу као учиниоцу кривичног дела. Ова мера предвиђена је чланом 25. ЗОПЈКД. Правним лицима као активним субјектима кривичног дела могу се изрицати следеће мере безбедности: 1. забрана обављања одређених регистрованих делатности или послова, 2. одузимање предмета и 3. јавно објављивање пресуде. Правном лицу суд може изрећи једну или више мера безбедности кад за то постоје услови предвиђени законом. Једина мера безбедности имовинског карактера за правна лица је одузимање предмета.

Ова мера правном лицу може се изрећи и када му је изречена условна осуда. Према члану 25. ЗОПЈКД од правног лица могу се одузети предмети који су употребљени или су били намењени за извршење кривичног дела или су настали извршењем кривичног дела. Ови предмети од правног лица одузимају се ако су у својини правног лица. Међутим, наведени предмети могу бити одузети и ако се не налазе у својини правног лица ако то захтевају интереси опште безбедности или разлози морала. Према томе, законодавац је алтернативно одредио услове за одузимање предмета који се не налазе у својини правног лица. Одудимањем предмета не дира се у право трећих лица на накнаду штете. Одудимање предмета према правном лицу је факултативног карактера. Али у појединим случајевима закон прописује и обавезно одудимање предмета.

³⁵⁰ С. Кнежевић, Малолетничко кривично право, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010. године, стр. 95.

4. 5. Услови за изрицање мере одузимање предмета

Суд може меру безбедности одузимања предмета изрећи само уколико су испуњени законом предвиђени услови. Ова мера изриче се само за учињено кривично дело што значи да закон не допушта одузимање предмета само у случају постојања опасног стања. Одузимање предмета је мера безбедности која се не може изрицати као самостална кривична санкција учиниоцу кривичног дела. Изриче се само уз изречену казну, условну осуду, судску опомену или кад је учинилац ослобођен од казне. То је први услов који је неопходан за изрицање ове мере. За кривична дела учињена у стицају мера безбедности ће се изрећи ако је утврђена за бар једно од кривичних дела у стицају (члан 80. КЗ РС).

Други услов који је неопходан за изрицање одузимања предмета је постојање одређене врсте предмета. Према члану 87. КЗ РС мера безбедности састоји се у одузимању предмета који су били намењени или употребљени за извршење кривичног дела или који су настали извршењем кривичног дела. То значи да предмет одузимања могу бити следећи предмети: 1. предмети употребљени за извршење кривичног дела, 2. предмети намењени за извршење кривичног дела (*instrumenta sceleris*) и 3. предмети настали извршењем кривичног дела (*producta sceleris*). Мера безбедности одузимања предмета не примењује се у односу на предмете који нису настали извршењем кривичног дела, већ представљају корист до које је учинилац дошао извршеним кривичним делом. У том случају према учиниоцу кривичног дела примењује се посебна кривичноправна мера одузимања имовинске користи.

Предмети употребљени за извршење кривичног дела су предмети којима је предузета радња извршења кривичног дела. Радња извршења кривичног дела је законом одређено понашање којим се остварују обележја бића кривичног дела.³⁵¹ Да би се један предмет квалификовао као предмет извршења кривичног дела неопходно је да је непосредно употребљен за извршење кривичног дела. Предмет треба да је употребљен за извршење дела тј. да је њиме предузета радња кривичног дела,

³⁵¹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 62.

односно проузрокована последица. При томе није од значаја да ли је предмет употребљен у фази припремне радње или код покушаног, односно свршеног кривичног дела.³⁵²

Предмети који су само омогућили или олакшали извршење кривичног дела овај услов не испуњавају, јер сами по себи нису опасни, па би њихово одузимање значило новчану казну за учиниоца кривичног дела.³⁵³ На пример, не може се применом ове мере безбедности одузети аутомобил којим се учинилац кривичног дела само превезао до места убиства или слично. Тако Врховни суд Србије у пресуди Кж. 820/87 сматра да путничко возило учиниоца коришћено за одлазак на место крађе и превоз украдених ствари не представља предмет употребљен за извршење кривичног дела, те се стога не може одузети изрицањем мере безбедности одузимање предмета. Као образложење у овој одлуци се наводи да се предмети који су употребљени или били намењени за извршење кривичног дела сматрају они предмети помоћу којих је дошло до извршења кривичног дела, а који су по правилу такви да по својој природи служе том циљу. Према мишљењу овог суда то морају бити предмети чија је употреба најуже повезана са радњом извршења одређеног кривичног дела, што није случај када је у питању возило које се користи за одлазак на место извршења, превозење предмета до којих је учинилац дошао извршеним кривичним делом или бекство после извршеног кривичног дела.³⁵⁴

Ни предмети који се користе за предузимање припремних радњи или предмети које учинилац користи после извршења кривичног дела (на пример, да би реализовао противправну корист прибављену кривичним делом) нису предмети који су били употребљени или намењени за извршење кривичног дела и зато не представљају предмете који се могу одузети применом мере одузимање предмета.³⁵⁵ Предмети употребљени за извршење кривичног дела могу бити: оружје, оруђе, предмети за обијање, отров, возила, рачунар и слично. На пример, када је оптужени више крађа учинио на тај начин што је на бициклу прилазио оштећенима и отимао ташне, испуњени су услови да му се одузме бицикл као предмет употребљен за

³⁵² Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, 1978. године, *op. cit.*, стр. 459.

³⁵³ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 110.

³⁵⁴ З. Стојановић, Коментар Кривичног закона СРЈ, *op. cit.*, стр. 122.

³⁵⁵ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 322.

извршење кривичног дела (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1678/2000 од 3. новембра 2000. године).³⁵⁶

Предмети намењени за извршење кривичног дела су предмети за које се оправдано може сматрати да су намењени извршењу кривичног дела. Ти предмети морају бити намењени за непосредно извршење кривичног дела. Дакле, то не могу бити предмети који су намењени за олакшавање или омогућавање извршења кривичног дела.³⁵⁷ Према Ђ. Лазину прихватљивије је становиште према коме се под предметима намењеним за извршење кривичног дела сматрају само предмети који искључиво или претежно служе за криминалне сврхе (на пример средства за фалсификовање, лажан новац и слично).³⁵⁸ У погледу предмета који су били намењени за извршење кривичног дела, иако се они по својој природи не разликују од предмета који су били употребљени за извршење кривичног дела, тј. и једни и други предствљају средство извршења, важно је и питање које се тиче везе тих предмета и дела које је основ за изрицање ове мере безбедности. Наиме, да би ова мера безбедности била примењена, мора као и у случају свих кривичних санкција бити учињено дело које је законом предвиђено као кривично дело.³⁵⁹ Листа предмета који могу бити намењени за извршење кривичних дела је неисцрпна. То могу бити разна оружја, оруђа, хемијска средства, предмети из свакодневне употребе и слично. На пример, када је кривично дело угрожавања сигурности извршено озбиљном претњом употребе ловачке пушке која се том приликом држала у руци, та се ловачка пушка може одузети као предмет намењен за извршење кривичног дела (пресуда Савезног суда Кзс. 14/75 од 18. новембра 1975. године).³⁶⁰

И на крају, предмет одузимања могу бити и предмети који су настали извршењем кривичног дела. Ти предмети углавном чине елемент бића кривичног дела. Под предметима насталим кривичним делом подразумевају се предмети непосредно створени у процесу извршења кривичног дела, што је на одређени начин

³⁵⁶ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Практикум за кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 350.

³⁵⁷ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 112.

³⁵⁸ Ђ. Лазин, Привремено одузимање предмета и имовинске користи у поступку за дела организованог криминала, Правни живот, Београд, број 7-8/2004. године, стр. 184.

³⁵⁹ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, 2009. године, *op. cit.*, стр. 322.

³⁶⁰ Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије, *op. cit.*, стр. 177.

производ кривичног дела.³⁶¹ Није прихватљиво шире схватање појма ових предмета као што то чини један део наше судске праксе подразумевајући под тим предметима и предмете који су прибављени извршењем кривичног дела.³⁶² Такође, за поједине предмете се у судској пракси и теорији сматра да не могу припадати предметима насталим извршењем кривичног дела. У питању су следећи предмети: 1. предмети који представљају имовинску корист за учиниоца, 2. предмети које је учинилац купио новцем стеченим кривичним делом, 3. предмети које је учинилац купио новцем стеченим продајом украдених предмета, 4. предмети које је учинилац купио страном валутом која је прибављена кривичним делом недозвољене трговине страном валутом, 5. новац добијен на томболи у случају кад је учинилац у томболу улагао новац прибављен кривичним делом и 6. радна књижица фалсификована само у поједним деловима (на пример, у погледу појединих уписа о завршеној школи).³⁶³ Предмет одузимања не могу бити ни предмети које је оптужени противправно присвојио приликом извршења кривичног дела, јер то нису предмети настали извршењем кривичног дела (пресуда Врховног војног суда II К 146/2001 од 2. јула 2001. године).³⁶⁴ Предмети настали извршењем кривичног дела могу бити: фалсификовани новац, фалсификоване исправе, опојне дроге, порнографски материјал и слично.

Да би се предмети намењени извршењу кривичног дела, предмети употребљени за извршење кривичног дела и предмети настали извршењем кривичног дела могли одузети од учиниоца потребно је испуњење следећих услова: 1. постојање опасности да ће се одређени предмети поново употребити за извршење кривичног дела или 2. да је одузимање предмета неопходно ради заштите опште безбедности или из моралних разлога. На пример, када је окривљени осуђен због неовлашћеног ношења пиштоља свога рођака који је за тај пиштољ имао дозволу за држање, испуњени су услови за изрицање мере безбедности одузимања предмета из разлога заштите опште безбедности (пресуда Окружног суда у Београду Кж.

³⁶¹ З. Томић, Теоријско и практично одређење појма предмета који су настали извршењем кривичног дела, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 35/1987. године, стр. 156.

³⁶² З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 322.

³⁶³ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 115.

³⁶⁴ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Практикум за кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 350.

757/2003 од 28. марта 2003. године).³⁶⁵ Законодавац је услове за изрицање одузимања предмета алтернативно одредио, па је према томе неопходно испуњење бар једног од наведених услова да би се учиниоцу кривичног дела изрекла мера безбедности одузимања предмета. Ранијим одредбама Кривичног закона испуњавање ових услова било је неопходно само ако се ради о предметима који нису у својини учиниоца кривичног дела. Важећи Кривични законик не познаје овакву формулацију, тј. нема разликовања предмета који су у својини учиниоца и оних који нису у својини учиниоца кривичног дела. За све предмете који могу бити предмет одузимања неопходно је испуњавање једног од два алтернативно предвиђена услова.

4.6. Предвиђеност мере безбедности одузимање предмета у посебном делу Кривичног законика

Одузимање предмета је мера безбедности предвиђена у општем делу Кривичног законика. Поред дефинисања ове мере безбедности у општем делу, она је прописана и у посебном делу Кривичног законика за поједина кривична дела. У том случају ради се о обавезном одузимању предмета. Обавезно одузимање предмета предвиђено је за поједина кривична дела против полне слободе. Према члану 185. КЗ РС предвиђено је одузимање порнографског садржаја уколико је учињено кривично дело приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију.

За поједина кривична дела против интелектуалне својине предвиђена је обавеза одузимања предмета. То су следећа кривична дела: повреда моралних права аутора и интерпретатора, неовлашћено коришћење туђег дизајна, неовлашћено искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права, неовлашћено уклањање или мењање електронске информације о ауторским и сродним правима, повреда проналазачког права. За прва два кривична дела законодавац предвиђа обавезу

³⁶⁵ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Практикум за кривично право, Општи део, *ibid.*, стр. 358.

одузимања предмета, а за остала три кривична дела поред обавезног одузимања, прописано је и обавезно уништење одузетих предмета.

Обавезно одузимање предмета законодавац прописује и код следећих кривичних дела против привреде: фалсификовање новца, фалсификовање хартија од вредности, фалсификовање и злоупотреба платних картица, фалсификовање знакова за вредност, прибављање, набављање и давање другом средства за фалсификовање, кријумчарење, прање новца, неовлашћена употреба туђег пословног имена и друге посебне ознаке робе или услуга, недозвољена производња, недозвољена трговина, фалсификовање знакова за обележавање робе, мера и тегова.

И за поједина кривична дела против здравља људи законодавац предвиђа обавезу одузимања предмета. То су следећа кривична дела: неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога, неовлашћено држање опојних дрога, омогућавање уживања опојних дрога и производња и стављање у промет штетних производа. Обавезно одузимање предмета предвиђено је и за: уништење, оштећење, изношење у иностранство и уношење у Србију заштићеног природног добра, незаконит лов и незаконит риболов, као и за поједина кривична дела против безбедности рачунарских података: оштећење рачунарских података и програма, прављење и уношење рачунарских вируса и прављење, набављање и давање другом средстава за извршење кривичних дела против безбедности рачунарских података.

Обавезно је и одузимање предмета уколико је извршено кривично дело недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја, затим недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи, неовлашћено организовање игара на срећу, неовлашћено извођење археолошких радова. Такође, обавеза одузимања предмета прописана је и за: фалсификовање исправе и финансирање тероризма. Према томе, обавезно одузимање предмета односи се на следеће предмете: порнографски садржај, фалсификовани новац, лажне хартије од вредности, опојне дроге, лажне знакове за вредност, средства за финансирање тероризма, предмете нађене приликом археолошких ископавања и друге предмете.

4. 7. Однос мере безбедности одузимања предмета и привременог одузимања предмета

Одузимање предмета је мера безбедности предвиђена Кривичним закоником Републике Србије. Од ове мере безбедности, треба разликовати привремено одузимање предмета. Како би се говорило о разликама између одузимања предмета и привременог одузимања предмета најпре је потребно указати на појам привременог одузимања предмета и законска обележја ове мере.

Привремено одузимање предмета предвиђено је у члановима 147 – 152. ЗКП. То је типична кривичнопроцесна радња чијим се извођењем обезбеђују исправе, као извор материјалних доказа.³⁶⁶ Предмети се одузимају од учиниоца кривичног дела или других лица. Према члану 147. ЗКП предмети који се према одредбама Кривичног законика морају одузети или који могу послужити као доказ у кривичном поступку привремено се одузимају и обезбеђује се њихово чување. У наведене предмете спадају и уређаји за аутоматску обраду података и уређаји и опрема на којој се чувају или се могу чувати електронски записи. Поред привременог одузимања наведених предмета, суд може донети одлуку и о привременом одузимању средстава која су предмет сумњивних трансакција и њиховом стављању на посебан рачун ради чувања.

Држаоци наведених предмета дужни су да органу кривичног поступка омогуће приступ предметима, пруже обавештења неопходна за њихову употребу и да их на захтев надлежног органа предају. Пре одузимања предмета, орган поступка ће по потреби у присуству стручног лица прегледати предмете. Ако држалац предмета одбије да омогући приступ предметима, да пружи обавештења потребна за њихову употребу или одбије да их преда, јавни тужилац или суд могу држаоца предмета казнити новчаном казном. Тако изречена новчана казна не може бити већа од 150.000 динара. Ако држалац предмета још једном након кажњавања одбије да испуни своју дужност, може се још једном казнити новчаном казном. На исти начин поступа се и према одговорном лицу у државном органу, војном објекту, предузећу

³⁶⁶ Ч. Стевановић, В. Ђурђић, Кривично процесно право, Општи део, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2006. године, стр. 311.

или другом правном лицу. На решење о изрицању новчане казне може се уложити жалба. О жалби против решења којим је изречена новчана казна одлучује судија за претходни поступак или веће. Ова жалба не задржава извршење решења.

Чланом 149. ЗКП одређена су лица која немају дужност предаје предмета. То су: 1. окривљени, 2. лице које би својим исказом повредило дужност чувања тајног податка, док надлежни орган, односно лице, не опозове тајност податка или га не ослободи те дужности и 3. лице које би својим исказом повредило дужност чувања професионалне тајне (верски исповедник, адвокат, лекар, бабица и друга лица), осим ако је ослобођено те дужности посебним прописом или изјавом лица у чију корист је установљено чување тајне. Изузетно од наведених лица, осим окривљеног, суд може захтевати предају предмета.

Законик о кривичном поступку регулише и поступак привременог одузимања предмета (члан 150. ЗКП). Лицу од кога су предмети одузети издаје се потврда у којој се одузети предмети описују, наводи се где су пронађени, наводе се подаци о лицу од кога су одузети, као и својство и потпис лица које радњу спроводи. Пописују се и списи који могу служити као доказ, а ако то није могуће, списи ће се ставити у омот и запечатити, с тим што власник списка може на омот ставити и свој печат. Лице од кога су списи одузети позива се да присуствује отварању омота. Уколико се то лице не одазове на позив суда или је одсутно, надлежни орган ће омот отворити, прегледати и пописати списе. При прегледању списка мора се водити рачуна да њихов садржај не сазнају неовлашћена лица.

Предмети који се у току поступка привремено одузимају, враћају се држаоцу ако престану разлози због којих су предмети привремено одузети, а не постоји разлог за њихово трајно одузимање. Уколико је привремено одузети предмет неопходно потребан држаоцу, он му се може вратити и пре престанка разлога због којег је одузет, уз обавезу да га на захтев органа поступка обавезно донесе. О разлозима за привремено одузимање предмета суд и тужилаштво по службеној дужности воде рачуна.

Између одузимања предмета и привременог одузимања предмета постоје очигледне разлике. Одузимање предмета је мера безбедности као врста кривичне санкције која је предвиђена Кривичним закоником, док је привремено одузимање предмета доказно средство које је регулисано Закоником о кривичном поступку.

Сврха одузимања предмета и привременог одузимања предмета је различита. Одузимање предмета састоји се у одузимању предмета који су били намењени извршењу кривичног дела или су употребљени за извршење кривичног дела или су настали извршењем кривичног дела у циљу отклањања опасности. Насупрот томе, основна сврха привременог одузимања предмета је одузимање предмета који се по Кривичном законнику морају одузети или предмета који могу послужити као извор материјалних доказа у кривичном поступку. Ради се о одузимању предмета у хитним процесним радњама када не постоји могућност одуговлачења и када одузимање предмета није могуће у некој каснијом фази кривичног поступка.

Сам назив ових мера такође указује на једну од разлика. Применом одузимања предмета, врши се трајно одузимање одређених предмета, док је код привременог одузимања, одузимање искључиво привременог карактера. Применом мере безбедности одређени предмети се трајно одузимају, а онда када је то предвиђено законом и уништавају. За разлику од оваквог одузимања предмета, предмети који се у току кривичног поступка привремено одузимају, враћају се држаоцу када престану разлози због којих су предмети одузети. На одузимање предмета примењује се посебан кривични поступак, док се предмети привремено одузимају у току главног кривичног поступка.

4. 8. Поступак за изрицање мере безбедности одузимање предмета

Поступак за изрицање мере безбедности одузимање предмета је посебан поступак предвиђен Закоником о кривичном поступку који се покреће и спроводи увек када од окривљеног треба одузети предмете који се по Кривичном законнику могу или морају одузети.³⁶⁷ Глава XXI Законика о кривичном поступку предвиђа поступке за изрицање мера безбедности. У оквиру ових поступака, Законик регулише и поступак за одузимање предмета. По правилу, мера безбедности одузимање предмета изриче се у кривичном поступку и то осуђујућом пресудом.

³⁶⁷ Ч. Стевановић, Кривично процесно право, Научна књига, Београд, 1994. године, стр. 372.

Према члану 535. ЗКП предмети чије одузимање је по Кривичном законик у неопходно ради заштите интереса опште безбедности или разлога морала, одузеће се и кад се кривични поступак не заврши пресудом којом се оптужени оглашава кривим или решењем о изрицању мере безбедности обавезно психијатријско лечење.

Према томе, кривични поступак за одузимање предмета спроводи се у два случаја: 1. кад се кривични поступак не заврши пресудом којом се окривљени оглашава кривим или 2. кад је у тој пресуди пропуштено да се изрекне мера одузимање предмета. Кад се поступак не заврши пресудом којом се окривљени оглашава кривим, већ ослобађајућом пресудом, пресудом којом се оптужба одбија, решењем о одбацивању оптужнице, решењем о судској опомени, решењем о изрицању васпитне мере или решењем о обустави поступка и кад је изрицање мере одузимање предмета пропуштено у осуђујућој пресуди, мера безбедности одузимања предмета изриче се посебним решењем.³⁶⁸ Решење о одузимању предмета доноси суд који је судио у првом степену. Он доноси решење и када је у пресуди којом је оптужени оглашен кривим или у решењу о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења пропуштено да се донесе таква одлука.

Оверени препис решења о одузимању предмета доставља се власнику предмета ако је он познат. Уколико је власник непознат, решење ступа на правну снагу и без достављања.³⁶⁹ Против одлуке о одузимању предмета власник предмета има право жалбе. Окривљени може побијати пресуду по свим основама, па и због одлуке о одузимању предмета. Кад је власник предмета треће лице, то лице може побијати пресуду или решење само због непостојања законских основа за одузимање предмета. О жалби одлучује веће позивних судија суда који је био надлежан у првом степену.

³⁶⁸ В. Ђурђић, Кривично процесно право, Посебни део, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2011. године, стр. 340.

³⁶⁹ В. Ђурђић, Кривично процесно право, Посебни део, Центар за публикације Правног факултета Унивезитета у Нишу, Ниш, 2006. године, стр. 261.

4. 9. Извршење мере безбедности одузимање предмета

Да би се у потпуности остварила сврха изрицања мере безбедности одузимања предмета потребно је спровести поступак извршења ове мере. Одредбе којима се регулишу услови за извршење, начин и поступак извршења одузимања предмета садржани су у извршном кривичном праву. На извршење мере безбедности одузимања предмета примењују се одредбе Закона о извршењу кривичних санкција. Када су испуњени законом прописани услови спроводи се извршење мере одузимања предмета. Извршењу ове мере приступа се када одлука којом је кривична санкција изречена постане правноснажна и кад за извршење мере безбедности нема законских сметњи. На овај начин манифестује се принцип законитости у извршењу кривичних санкција.

Према члану 211. ЗИКС меру безбедности извршава суд који је ту меру изрекао у првом степену. У зависности од врсте предмета који су предмет одузимања, суд одлучује да ли ће их продати према одредбама Закона о извршењу и обезбеђењу, уступити државном органу, установи или добротворној организацији. Такође, одузети предмети могу бити уништени или се са њима може поступати у складу са одређеним прописима. У посебном делу Кривичног законика за одузете предмете којима је кривично дело учињено, који су били намењени за извршење кривичног дела или су настали извршеним кривичним делом, законодавац поред обавезног одузимања предвиђа и обавезно уништење одузетих предмета. У случају када је законом предвиђено обавезно уништење одузетих предмета, суд доноси одлуку о начину, органу, организацији, односно установи која ће извршити уништавање предмета. Средства која се остваре уништењем предмета приход су буџета Републике Србије.

У одређеним случајевима може наступити застарелост извршења мере одузимања предмета. Према члану 106. КЗ РС застарелост извршења мере безбедности одузимања предмета настаје када протекне пет година од дана правноснажности одлуке којом је та мера изречена. Извршење мере одузимања предмета од правног лица застарева кад протекне пет година од дана

правноснажности пресуде којом је изречена мера безбедности одузимања предмета (члан 33. ЗОПЛКД). Након истека овог рока изречена мера безбедности не може се извршити.

5. ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ

Посебна кривичноправна мера имовинског карактера је одузимање имовинске користи. Ова мера није одувек постојала у кривичним законодавствима. Најпре се сврха коју данас има мера одузимања имовинске користи остваривала применом других имовинских кривичних санкција, пре свега применом новчане казне и казне конфискације имовине. Касније се дошло до закључка да се применом новчане казне и конфискације не може остварити сврха која се остварује изрицањем мере одузимања имовинске користи.

Мера одузимања имовинске користи, као посебна мера, први пут се среће у кривичном законодавству у Општем кривичном законнику за Краљевину Норвешку из 1902. године (параграфи 36. и 37.) и то у оквиру споредних казни, мада Пројекат овог Кривичног законика није ову меру сматрао казном, већ мером безбедности.³⁷⁰ Меру одузимања имовинске користи познавао је и Кривични законик Италије из 1930. године, дански Кривични законик из 1930. године, Кривични законик Швајцарске из 1937. године и Кривични законик Мађарске из 1961. године.³⁷¹

У наше кривично законодавство мера одузимања имовинске користи први пут је уведена 1959. године, Измеџама и допуџама Кривичног законика из 1951. године. Према члану 62а. Кривичног законика од учиниоца кривичног дела одузима се новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист. Уколико ово одузимање није могуће, учинилац је био у обавези да плати новчани износ који одговара постигнутој имовинској користи. Измеџама и допуџама Кривичног

³⁷⁰ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, ор. cit., стр. 133.

³⁷¹ З. Томић, Одудимање имовинске користи прибављене кривичним дјелом, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 38/1980. године, стр. 243 – 255.

законика из 1951. године мера одузимања имовинске користи прикључена је мерама безбедности. За разлику од овог Кривичног законика у Кривичном закону СФРЈ из 1976. године одузимање имовинске користи не припада ни систему казни, ни систему мера безбедности. Посебна глава овог Закона посвећена је одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом. Према томе, у Кривичном закону из 1976. године, као и у важећем Кривичном законнику одузимање имовинске користи је посебна кривичноправна мера.

5. 1. Појам и карактеристике мере одузимања имовинске користи

Одузимање имовинске користи је посебна кривичноправна мера *sui generis* која се састоји у одузимању од учиниоца кривичног дела новца, предмета од вредности и сваке друге имовинске користи која је прибављена кривичним делом.³⁷² То је специфична кривичноправна мера која је истовремено и имовинскоправног карактера и која има за циљ успостављање пређашњег стања тј. стања које је постојало пре него што је кривично дело учињено.³⁷³ Применом мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом одузима се од учиниоца имовинска корист коју је извршењем кривичног дела постигао или се од организације удруженог рада или друге организације или заједнице одузима имовинска корист постигнута кривичним делом које је одређено лице извршило у корист организације, односно заједнице.³⁷⁴

Одузимање имовинске користи је одузимање чисте добити која се састоји од вишка имовине коју је неки учесник у извршењу кривичног дела постигао извршењем тог дела или поводом извршења тог дела.³⁷⁵ Одузимање имовинске користи остварене било којим кривичним делом није кривична санкција, већ

³⁷² Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 269.

³⁷³ А. Игњатовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 185.

³⁷⁴ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, 1978. године, *op. cit.*, стр. 546.

³⁷⁵ Ф. Бачић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 494.

последица начела праведности по којем, између осталог, нико не може имати, уоштено речено, било какву, па ни имовинску корист од тога што је учинио кривично дело.³⁷⁶ Под одузимањем имовинске користи подразумева се одузимање од учиниоца кривичног дела новца, хартија од вредности, предмета од вредности и сваке друге имовинске користи која је прибављена кривичним делом.³⁷⁷ Одузимање имовинске користи дефинише се и као специфична кривичноправна мера која има за циљ успостављање стања пре извршења кривичног дела и одузимање од извршиоца кривичног дела добара и вредности које му не припадају.³⁷⁸

Мера одузимања имовинске користи је посебна кривичноправна мера. То је мера имовинског карактера, с обзиром на то да се састоји у одузимању имовинске користи. Прописана је Кривичним закоником Републике Србије. Изриче се пунолетним учиниоцима кривичних дела кад су за то испуњени законски услови. Имовинска корист прибављена кривичним делом одузима се и од правних лица када су испуњени услови предвиђени законом. Одузимање имовинске користи изриче се на основу извршеног кривичног дела и то у кривичном поступку. То је кривичноправна мера која има репресивни карактер с обзиром на то да се применом ове мере одузима имовинска корист стечена кривичним делом. Она је и принудна мера јер се изриче учиниоцу кривичног дела против његове воље.

Међутим, ова мера има и превентивни карактер јер се и само осуђено лице, као и потенцијални учиниоци кривичних дела теже одлучују на извршење кривичног дела (имовинског карактера из лукративних побуда) ако знају да прибављену корист не могу да задрже.³⁷⁹ На тај начин се потенцијалним учиниоцима кривичних дела ставља на знање да не могу да задрже корист коју су незаконито прибавили. С друге стране, ова мера не садржи у себи прекор за извршено кривично дело, нити њено изрицање зависи од природе и тежине учињеног кривичног дела. Њеним изрицањем се учиниоцу кривичног дела не одузимају, нити ограничавају његова права или слободе, нити се учиниоци кривичног дела опомињу, односно упозоравају због извршеног кривичног дела.³⁸⁰

³⁷⁶ Ж. Хорватић, П. Новоселец, Казнено право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 463.

³⁷⁷ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 391.

³⁷⁸ С. Константиновић, Вилић, М. Костић, Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2011. године, стр. 133.

³⁷⁹ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 339.

³⁸⁰ М. Бабић, И. Марковић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 512.

Чланом 91. КЗ РС предвиђена је обавезност одузимања имовинске користи с обзиром на то да нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом.

5. 2. Правна природа мере одузимања имовинске користи

Правна природа кривичноправне мере одузимања имовинске користи је спорна. Постоје различита схватања о правној природи ове кривичноправне мере. Према једном схватању, одузимање имовинске користи је мера безбедности. Схватање да је одузимање имовинске користи мера безбедности произилази из законодавстава која ову меру сврставају у систем мера безбедности. У нашем кривичном законодавству у периоду од 1959. године до 1976. године мера одузимања имовинске користи имала је карактер мере безбедности, тј. припадала је систему мера безбедности. Овакво схватање образлаже се тиме што мера одузимања имовинске користи има специјално превентивно и генерално превентивно дејство као и мере безбедности.³⁸¹

Међутим, овакво схватање није оправдано јер између мере одузимања имовинске користи и мере безбедности постоје очигледне разлике. Неке од основних разлика су: 1. мере безбедности примењују се према учиниоцима кривичних дела, а мера одузимања имовинске користи примењује се и према учиниоцу кривичног дела и према другим лицима на која је стечена имовинска корист пренета, 2. основ за примену мера безбедности је постојање стања темибилитета код учиниоца дела које се испољава кроз могућност поновног вршења кривичног дела, а основ за примену одузимања имовинске користи је принцип правичности путем кога се успоставља имовинско стање које је постојало пре него што је кривично дело извршено, 3. сврха изрицања мере одузимања предмета је отклањање опасности како би се спречило поновно извршење кривичног дела, а сврха мере одузимања имовинске користи је успостављање ранијег правног и фактичког стања и 4. одузимање предмета је мера факултативног карактера, осим за

³⁸¹ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 137.

кривична дела за која Законик прописује обавезност одузимања, док је одузимање имовинске користи мера чије је изрицање обавезно.

Према другом схватању, мера одузимања имовинске користи је казна. Такво схватање произилази из законика који меру одузимања имовинске користи сврставају у систем казни. Такав је био случај са Кривичним закоником Аустрије из 1974. године који је меру одузимања имовинске користи сврставао у споредне казне и Општим кривичним закоником за Краљевину Норвешку из 1902. године који је одредбе о одузимању имовинске користи сврставао у главу II која је носила назив: „Казне“.³⁸² Овакво схватање правне природе мере одузимања имовинске користи није прихватљиво јер су разлике између мере одузимања имовинске користи и казне веома велике.

Казна је принудна мера којом се учиниоцу кривичног дела одузимају или ограничавају његова права и слободе. За разлику од казне, мером одузимања имовинске користи не задире се ни у каква права, нити слободе учиниоца кривичног дела. Применом ове мере од учиниоца се одузима само имовинска корист коју је стекао учињеним кривичним делом. Како је одузимање имовинске користи мера имовинског карактера, пре свега, треба указати на сличности и разлике између ове мере и имовинских казни.

И мера одузимања имовинске користи и имовинске казне су принудне мере, јер се изричу против воље учиниоца кривичног дела. Обе кривичноправне мере изричу се у складу са законом и од стране законом одређеног органа. Изричу се након спроведеног кривичног поступка. Међутим, између ове две мере постоји очигледна разлика. Изрицањем и извршењем имовинских казни умањује се имовина учиниоца кривичног дела на рачун учињеног кривичног дела. У том случају учиниоцу кривичног дела наноси се одређено зло. За разлику од имовинских казни које погађају имовину учиниоца кривичног дела, то није случај са изреченом мером одузимања имовинске користи. Одудимањем имовинске користи одузима се само имовина и имовинска корист која је прибављена учињеним кривичним делом. Према томе, одудимањем имовинске користи не задире се и имовину учиниоца кривичног дела. И на крају, све казне, па и имовинске казне се изричу само

³⁸² М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *ibid.*, стр. 136.

учиниоцима кривичних дела, док се у одређеним случајевима применом мере одузимања имовинске користи, поред учиниоца кривичног дела, имовина одузима и од других лица на која је имовинска корист пренета.

Треће схватање, меру одузимања имовинске користи сврстава у кривичне санкције. Кривичне санкције су законом предвиђене мере друштвене реакције које изриче суд у законом спроведеном кривичном поступку према учиниоцу кривичног дела у циљу сузбијања и спречавања вршења кривичних дела.³⁸³ Кривичне санкције су принудне мере које се састоје у одузимању или ограничавању права учиниоца кривичног дела. Схватање према коме се одузимањем имовинске користи делује на све евентуалне, потенцијалне учиниоце кривичних дела стављањем до знања да неће моћи да задрже имовинску корист коју су остварили извршењем кривичног дела, а самим одузимањем имовинске користи од извршиоца или лица у чију корист је извршено кривично дело стварањем уверења код осуђеног лица да није корисно да поново врши слична кривична дела нагиње сврставању одузимања имовинске користи у кривичне санкције.

Међутим, кривичноправна мера одузимање имовинске користи не може се сврставати у систем кривичних санкција, пре свега, што се њеним изрицањем не задире у права и слободе учиниоца кривичног дела. Њеним изрицањем одузима се само оно што је стечено незаконитим путем. Одудимање имовинске корист је кривичноправна мера која се примењује и према правном лицу ако је имовинска корист прибављена за предузеће или другу организацију. У теорији постоји схватање да чињеница да се мера одузимања имовинске користи примењује и према правном лицу, такође иде у прилог ставу који је данас постао неспоран, да ова мера не може представљати кривичну санкцију.³⁸⁴

Одузимање имовинске користи сматра се и специфичном правном последицом кривичног дела. Тако је Кривични законик Шведске из 1962. године садржао одредбе о одузимању имовинске користи у члану 1. став 2. главе XXXVI која носи наслов: „О конфискацији и другим посебним законским последицама кривичног дела“.³⁸⁵ Схватање према коме је одузимање имовинске користи

³⁸³ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 194.

³⁸⁴ А. Игњатовић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 186.

³⁸⁵ Д. Врекић, Правна природа мере одузимања имовинске користи, Право – теорија и пракса, Нови Сад, број 9-10/1995. године, стр. 102.

специфична последица кривичног дела заступа Ф. Бачић. Он сматра да је општа сврха мере одузимања имовинске користи да нико не може да задржи имовинску корист коју је стекао учињеним кривичним делом, па се ту ради о успостављању првобитног правног стања, а не о кривичној санкцији и зато је ова мера издвојена из кривичних санкција и добила је посебно самостално место у систему закона. Она је једна посебна правна последица учињеног кривичног дела.³⁸⁶

Дакле, не ради се о примени неке кривичне санкције, већ о примени општег правног принципа – о успостављању ранијег правног стања.³⁸⁷ Овакво схватање заснива се на односу који постоји између одузимања имовинске користи и правних последица осуде. На сличност са правним последицама осуде указује околност што је суд увек обавезан да изрекне ову меру чим утврди да је имовинска корист стечена кривичним делом без обзира на околности конкретног случаја. Тако је суд обавезан да је изрекне без обзира на величину (дакле и кад је минимална), без обзира што не може тачно да одреди њену висину, без обзира што је имовинска корист ненаплатава, као и без обзира што сматра да њено изрицање у конкретном случају не би било целисходно.³⁸⁸ Овакво схватање није оправдано јер се одузимање имовинске користи изриче од стране суда, а правне последице осуде наступају аутоматски по сили закона.

Поред ове постоји и низ других разлика између ове две мере. Прво, правне последице осуде се састоји у престанку или губитку одређених права или у забрани стицања одређених права, а одузимањем имовинске користи не повређује се никакво право учиниоца кривичног дела. Затим, правне последице осуде наступају по сили закона, док одузимање имовинске користи изриче суд након спроведеног кривичног поступка. И на крају, правне последице осуде наступају само када је учиниоцу кривичног дела изречена казна, осим у случајевима када је учиниоцу изречена новчана казна, условна осуда (ако не буде опозвана) или судска опомена или када је учинилац ослобођен од казне (члан 94. КЗ РС). На другој страни, одузимање имовинске користи је посебна кривичноправна мера која се изриче под условима

³⁸⁶ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 492.

³⁸⁷ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 392.

³⁸⁸ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 140.

предвиђеним Закоником и судском одлуком којом је утврђено извршење кривичног дела (члан 91. КЗ РС).

У литератури постоји и схватање према коме је у погледу правне природе најприхватљивије схватање да је мера одузимања имовинске користи имовинскоправна мера. Ово схватање полази од тога да је једини циљ ове мере да успостави првобитно имовинскоправно стање које је постојало пре извршења кривичног дела, да би се тиме полазећи од начела правичности остварио општи принцип да се нико не може обогатити извршењем кривичног дела.³⁸⁹ Овакав став делимично је оправдан с обзиром на то да мера одузимања имовинске користи има имовински карактер. Међутим, ово је само уже схватање правне природе одузимања имовинске користи које на непотпун начин осликава правну природу ове мере.

У теорији постоји и схватање према коме је одузимање имовинске користи мера фискалног карактера.³⁹⁰ Ово схватање је потупно погрешно. Уколико би се мера одузимања имовинске користи сматрала фискалном мером, тада не би била непосредно везана за извршено кривично дело. Такође, сврха одузимања имовинске користи не одговара сврси фискалних мера.

И на крају, мера одузимања имовинске користи сврстава се у посебне кривичноправне мере. Дакле, мера одузимања имовинске користи не припада ни систему кривичних санкција, ни систему казни, ни систему мера безбедности. То је посебна кривичноправна мера издвојена од осталих. Такво схватање прихваћено је у нашем кривичном праву. Кривични закон СФРЈ из 1976. године меру одузимања имовинске користи издвојио је из система мера безбедности и сврстао у посебне мере. И важећи Кривични законик издваја одузимање имовинске користи од осталих кривичних санкција.

Ово схватање заступају и теоретичари. Према М. Перовићу одузимање имовинске користи је специфична кривичноправна мера која представља адекватно средство за одузимање стечене имовинске користи којој је у закону дато посебно место.³⁹¹ Н. Срезентић, А. Стајић и Љ. Лазаревић сматрају да одузимање имовинске

³⁸⁹ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *ibid.*, стр. 141.

³⁹⁰ З. Томић, Правна природа мјере одузимања имовинске користи прибављене кривичним дјелом, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 30/1982. године, стр. 145.

³⁹¹ М. Перовић, Кривично право СФРЈ, Општи дио, *op. cit.*, стр. 423.

користи није кривична санкција, али да представља институт кривичног права јер је примена ове мере условљена извршењем кривичног дела и изриче се у кривичном поступку.³⁹² Према З. Стојановићу одузимање имовинске користи не представља кривичну санкцију, већ меру *sui generis*.³⁹³ Према једном схватању одузимање имовинске користи је мешовити казнено-грађански институт *sui generis* чија је сврха у успостави стања нарушеног учињеним кривичним делом и у забрани незаконитог богаћења криминалним делатностима.³⁹⁴ Овакво схватање прозилази из правних система као што су енглески и амерички, који поред кривичноправног одузимања имовинске користи, познају и грађанскоправно одузимање противправне имовинске користи које се примењује изван кривичног поступка и независно од њега, дакле независно од пресуде, кривице и учињеног кривичног дела.³⁹⁵

З. Томић сматра да мера одузимања имовинске користи представља специфичну кривичноправну меру без обзира на чињеницу да је њен настанак у нашем кривичном праву, као и у кривичном законодавству у уској вези са трансформацијом једног института имовинског права у кривичноправни институт.³⁹⁶ Према Д. Јовашевићу применом одузимања имовинске користи не ради се о примени кривичне санкције, већ о примени правног принципа – о реституцији или успостављању ранијег правног и фактичког стања које истовремено делује и као психолошка принуда на учиниоца да прибављање користи не може да буде мотив за предузимање криминалне делатности.³⁹⁷ Ово схватање мере одузимања имовинске користи на потпун и целовит начин осликава њену правну природу.

³⁹² Н. Срзентић, А. Стајић, Ј. Лазаревић, Кривично право СФРЈ, Општи део, 1978. године, *op. cit.*, стр. 545.

³⁹³ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 325.

³⁹⁴ Е. Мујановић, Одудимање илегално стечене имовине, преузето са: <http://ti-bih.org/wp-content/uploads/2011/03/Oduzimanje-ilegalno-stecene-imovine1.pdf>, приступ: 22.08.2013.

³⁹⁵ Е. Ивичевић, Утврђивање имовинске користи стечене казним дјелом у хрватском праву и судској пракси, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/2004. године, стр. 218.

³⁹⁶ З. Томић, Правна природа мјере одузимања имовинске користи прибављене кривичним дјелом, *op. cit.*, стр. 147.

³⁹⁷ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 340.

5. 3. Услови за одузимање имовинске користи

Да би се имовинска корист могла одузети од учиниоца кривичног дела или трећих лица, неопходно је испуњавање законом прописаних услова. Први услов који је неопходан да би се имовинска корист могла одузети је постојање имовинске користи која је стечена кривичним делом. Кривичним закоником није дефинисан појам имовинске користи, али се из дефиниције одузимања имовинске користи, заправо, утврђује шта представља имовинску корист. Према члану 92. КЗ РС под имовинском користи подразумева се новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист која је прибављена кривичним делом. Новац је метални и папирни новац или новац израђен од неког другог материјала који је на основу закона у оптицају у Србији или у другој држави (члан 112. КЗ РС). Под предметима од вредности сматрају се хартије од вредности, други знакови за вредност, срећке и слично.

Постоји и шире схватање појма имовинске користи. По том схватању, под имовинском користи подразумева се сваки имовински ефекат који представља противправну добит за учиниоца. Имовинску корист представљају не само новац и одређени предмети, него и услуге, коришћење одређених предмета без давања адекватне противвредности, имовинска погодновања, уштеде и слично, дакле, све што има неку имовинску вредност или финансијске ефекте.³⁹⁸ Имовинска корист је она материјална корист до које је дошао учинилац кривичног дела или коју је добио од друге особе да би извршио кривично дело. То је материјална корист до које је извршењем кривичног дела дошао било који учесник у остварењу дела (извршилац, саизвршилац, организатор, подстекач, помагач, јатак).³⁹⁹ Имовинска корист једино не обухвата нематеријална погодновања личне природе, осим ако то нема за резултат и непосредне финансијске предности, односно уштеде.⁴⁰⁰ С обзиром на то да ситуације могу бити различите, немогуће је јасно дефинисати шта све улази у имовинску корист прибављену кривичним делом, већ у сваком конкретном случају

³⁹⁸ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 271.

³⁹⁹ Ф. Бачић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 494.

⁴⁰⁰ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 326.

зависно од извршеног кривичног дела и околности под којима је дело извршено треба одредити прибављену имовинску корист.

Други услов који је неопходан за изрицање одузимања имовинске користи је постојање одлуке којом је утврђено извршење кривичног дела (члан 91. КЗ РС). У Кривичном законнику није наведено које су то одлуке, али се закључује да то не може бити ослобађајућа пресуда с обзиром на то да се њома не утврђује постојање кривичног дела. Закоником о кривичном поступку у члану 541. предвиђено је да се одузимање имовинске користи може изрећи у осуђујућој пресуди или у решењу о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења. Да би се имовинска корист могла одузети неопходно је да је постигнута извршењем кривичног дела. То значи да је неопходно постојање узрочно – последичног односа између извршеног кривичног дела и стечене имовинске користи. Та веза може бити директна или индиректна. Новчана корист може се појавити као последица која улази у само биће кривичног дела или пак као последица кривичног дела које је изван његовог бића, те као награда за учињено кривично дело, али она може настати и посредно после извршеног кривичног дела.⁴⁰¹ Без обзира да ли је корист стечена непосредно или посредно, важно је да је настала као резултат криминалног понашања што се и закључује из самог назива ове кривичноправне мере у коме је садржан појам прибављена.

И трећи услов који мора бити остварен да би се могла одузети имовинска корист стечена кривичним делом односи се на имовинскоправни захтев. Он се састоји у томе да у кривичном поступку није постављен имовинскоправни захтев од стране оштећеног или ако је он постављен, да његов износ не достиже висину имовинске користи. То произилази из законских одредби по којима се имовинска корист утврђује и одузима само у оном делу који није обухваћен имовинскоправним захтевом.⁴⁰² На овом месту треба објаснити појам и услове изрицања имовинскоправног захтева.

Имовинскоправни захтев може у себи садржати захтев за накнаду штете, захтев за повраћај ствари и захтев за поништај правног посла.⁴⁰³ Према члану 252.

⁴⁰¹ Ф. Бачић, Кривично право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 494.

⁴⁰² М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 157.

⁴⁰³ Ч. Стевановић, В. Ђурђић, Кривично процесно право, Општи део, *op. cit.*, стр. 29.

ЗКП имовинскоправни захтев који је настао услед извршења кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дела, расправиће се на предлог овлашћеног лица у кривичном поступку, ако се тиме не би знатно одуговлачио овај поступак. Имовинскоправни захтев у кривичном поступку може поднети лице које је овлашћено за подношење овог захтева у парничном поступку. Ако је услед кривичног дела или противправног дела које је у закону одређено као кривично дело оштећена јавна својина, орган који је законом или другим прописом овлашћен да се стара о заштити те својине може у поступку учествовати у складу са овлашћењима које има на основу закона, односно другог прописа.

Имовинскоправни захтев може се поднети најкасније до завршетка главног претреса пред првостепеним органом. Ако овлашћено лице није поднело имовинскоправни захтев до подизања оптужбе, то лице се обавештава да га може понети до завршетка главног претреса. Овлашћена лица која су поднела имовинскоправни захтев имају право располагања овим захтевом. Она могу до завршетка главног претреса одустати од имовинскоправног захтева у кривичном поступку и остварити га у парничном поступку. У случају одустанка, имовинскоправни захтев се не може поново поднети. Имовинскоправни захтев може после подношења, а пре окончања главног претреса прећи на другог. И пре него што је имовинскоправни захтев поднет, орган поступка дужан је да саслуша окривљеног о чињеницама у вези са имовинскоправним захтевом и провери околности које су од важности за одлучивање о захтеву.

Ако би се прикупљањем доказа и провером околности о имовинскоправном захтеву знатно одуговлачио поступак, орган ће се ограничити на прикупљање података чије утврђивање касније не би било могућно или би било знатно отежано. О имовинскоправном захтеву одлучује суд. У више ситуација органи кривичног поступка не одлучују о имовинскоправном захтеву: ако оштећени неће да постави имовинскоправни захтев, ако оштећени не зна за право на истицање имовинскоправног захтева или ако је оштећени упућен на парницу у погледу остваривања имовинскоправног захтева.

Пошто се одузимање имовинске користи допушта само у случају када имовинскоправни захтев није усвојен или када досуђени износ имовинскоправног захтева не прелази износ имовине остварене кривичним делом закључује се да

законодавац предност даје имовинскоправном захтеву. Мера одузимања имовинске користи у односу на захтев оштећеног је супсидијарног карактера. Одузимање имовинске користи треба разликовати од права оштећеног на накнаду штете. Из тог разлога законодавац посебно регулише питање заштите оштећеног у члану 93. КЗ РС. Кривични законик разликује две ситуације: 1. када је оштећени у кривичном поступку поднео имовинскоправни захтев за накнаду штете и 2. када оштећени у кривичном поступку није поднео имовинскоправни захтев.

У првој ситуацији могућа су два решења: а) ако је у кривичном поступку усвојен имовинскоправни захтев оштећеног, тада суд изриче одузимање имовинске користи само уколико она прелази досуђени имовинскоправни захтев и у том износу и б) ако је оштећени у кривичном поступку у погледу имовинскоправног захтева упућен на парницу, онда он може тражити да се намири из одузете имовинске користи под условом да покрене парницу у року од шест месеци од дана правноснажности одлуке којом је упућен на парницу (објективни рок).⁴⁰⁴ Оштећени који у кривичном поступку није поднео имовинскоправни захтев може захтевати намирење из одузете имовинске користи, ако је ради утврђивања свог захтева покренуо парницу у року од три месеца од дана сазнања за пресуду којом је изречено одузимање имовинске користи, а најдаље у року од три године од дана правноснажности одлуке о одузимању имовинске користи. У сваком случају оштећени мора у року од три месеца од дана правноснажности одлуке којом је усвојен његов имовинскоправни захтев затражити намирење из одузете имовинске користи.

5. 4. Утврђивање висине имовинске користи

Утврђивање висине имовинске користи је спорно питање у пракси. Проблем који настаје приликом одређивања висине имовинске користи односи се на трошкове и издатке које је учинилац имао у вези са вршењем кривичног дела.

⁴⁰⁴ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 342.

Постоји више схватања и начина решавања овог проблема. Према једном схватању, учиниоцу кривичног дела треба признати све трошкове које је имао у вези са извршењем кривичног дела. Овакав став представља последицу прихватања правне природе мере одузимања имовинске користи као искључиво имовинскоправне мере. У том случају њен смисао је само да спречи богаћење учиниоца због учињеног кривичног дела, па се учиниоцу морају признати сви трошкови које је имао при реализацији те имовинске користи, јер се учинилац стварно обогатио само за износ који прелази уложене трошкове.⁴⁰⁵ Према супротном схватању, учиниоцу кривичног дела не треба признати никакве трошкове, већ му треба одузети целокупну стечену имовину. Ни ово схватање нема оправдања јер би се непризнавањем трошкова задирао у имовину учиниоца и мера одузимања имовинске користи претворила би се делимично у новчану казну.⁴⁰⁶

Затим, постоји схватање према коме учиниоцу кривичног дела треба признати само неке трошкове у зависности од околности конкретног случаја. При томе се не дају неки прецизнији критеријуми за одређивање ових трошкова, већ се само примера ради наводе неки трошкови које треба признати, односно не признати приликом утврђивања висине имовинске користи. Та непрецизност је недостатак овог схватања.⁴⁰⁷ У вези са овим схватањем наступа разилажење у погледу трошкова који се сматрају оправданим. Већина су за то да не треба признати трошкове који представљају материјални еквивалент за труд уложен у радњу извршења кривичног дела и трошкове који по својој природи улазе у радњу извршења кривичног дела. Међутим, поставља се питање који трошкови представљају материјални еквивалент за труд учиниоца уложен у радњу кривичног дела или који произилазе из саме природе кривичног дела.⁴⁰⁸

Постоји и схватање према коме приликом утврђивања висине имовинске користи треба признати трошкове који не улазе у радњу извршења кривичног дела. Или, учиниоцу кривичног дела треба признати само нужне или стварне трошкове.

⁴⁰⁵ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 162.

⁴⁰⁶ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву *ibid.*, стр. 162.

⁴⁰⁷ М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *ibid.*, стр. 163.

⁴⁰⁸ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 341.

Ово становиште има предност над осталима у томе што истовремено води рачуна о основним принципима кривичноправног система као што су принципи законитости и правичности, с једне стране, и захтеви генералне и специјалне превенције, с друге стране.⁴⁰⁹ На пример, приликом утврђивања имовинске користи постигнуте извршењем кривичног дела недозвољене трговине од остварене разлике у цени могу се учиниоцу одбити и трошкови складиштења робе која је предмет овог кривичног дела само ако су ти трошкови били нужни (правно схватање Кривичног одељења Врховног суда Србије заузето у току 1982. године).⁴¹⁰ Као нужни издаци који умањују имовинску корист остварену кривичним делом недозвољене трговине приватном аутопревознику се могу признати и трошкови превоза предмета недозвољене трговине властитим возилом, али не и очекивана зарада коју би он остварио да је тај превоз извршио обављајући редовну аутопревозничку делатност (пресуда Врховног суда Србије Кж. I 20/82 од 16. марта 1982. године).⁴¹¹

У теорији постоји и схватање према коме је неопходно признавање свих трошкова, осим оних који су противни моралу. Према овом схватању учиниоцу кривичног дела треба признати све трошкове с обзиром на то да је циљ одузимања имовинске користи спречавање богаћења. Учиниоцу не би требало признати све трошкове из разлога морала, јер би се признавањем свих трошкова практично легализовала криминална активност учиниоца кривичног дела.⁴¹² Овакав став сматра се оправданим јер је у складу са начелом правичности. У нашој судској пракси прихваћено је да се учиниоцу кривичног дела као трошкови за умањење имовинске користи морају признати они трошкови који улазе у састав вредности, односно у цену предмета прибављеног кривичним делом. На пример, то могу бити следећи трошкови: цена по којима је предмет купљен, издаци за набавку робе, транспортни трошкови за превоз робе, комисиони проценат, поштарина, таксе, трошкови складиштења робе, порез на промет, итд.⁴¹³

⁴⁰⁹ З. Томић, Критерији и проблематика код утврђивања вриједности имовинске користи прибављене кривичним дјелом, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 29/1981. године, стр. 150.

⁴¹⁰ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Практикум за кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 396.

⁴¹¹ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Практикум за кривично право, Општи део, *ibid.*, стр. 396.

⁴¹² М. Кокољ, Ђ. Лазин, Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, *op. cit.*, стр. 164.

⁴¹³ Д. Врекић, Утврђивање имовинске користи у кривичном праву, Право – теорија и пракса, Нови Сад, број 10/1996. године, стр. 90.

Такође, суд има и овлашћење да висину имовинске користи определи према слободној оцени на основу доказа из којих произилази колико је та имовинске корист оквирно износила. На пример, првостепеном пресудом Окружног суда у Београду Кж. 1795/2002 од 17. октобра 2002. године⁴¹⁴ окривљени је оглашен кривим за извршење кривичног дела посредовања у проституцији. Првостепени суд је одузео 8 250 еура као имовинску корист коју је окривљени прибавио извршењем кривичног дела. Наведени износ суд је одредио по слободној оцени имајући у виду исказе сведока и описани начин на које су наплаћиване услуге у клубу окривљеног које су пружане у дужем временском периоду. У конкретном случају одузимање имовинске користи неопходно је јер нико не може да задржи имовинску корист која је прибављена извршењем кривичног дела (пресуда Окружног суда у Београду Кж. 1795/2002 од 17. октобра 2002. године).⁴¹⁵

5. 5. Начин одузимања имовинске користи

Према члану 92. КЗ РС од учиниоца кривичног дела ће се одузети новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист који су прибављени кривичним делом. У том случају ради се о непосредном одузимању имовинске користи. Поред непосредног одузимања, законодавац предвиђа и посредно одузимање имовинске користи. Таква ситуација наступа када се из одређених разлога имовина стечена кривичним делом не може одузети. Уколико одузимање новца, предмета од вредности и сваке друге имовинске користи није могуће, предвиђене су две могућности: 1. учинилац кривичног дела ће се обавезати да преда у замену другу имовинску корист која одговара вредности имовине прибављене извршењем кривичног дела или проистекле из кривичног дела или 2. да плати новчани износ који одговара прибављеној имовинској користи.

Имовинска корист која је прибављена кривичним делом одузима се од учиниоца кривичног дела, али и од других лица. Ранијим законским решењем се

⁴¹⁴ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Практикум за кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 400.

⁴¹⁵ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Практикум за кривично право, Општи део, *ibid.*, стр. 400.

захтевало да су та лица знала или могла знати да је имовинска корист прибављена кривичним делом, а у случају да је имовинска корист пренесена на блиске сроднике могла се одузети од њих ако не докажу да су као накнаду дали пуну вредност.⁴¹⁶ Према новом решењу, имовинска корист прибављена кривичним делом одузеће се и од правног или физичког лица на која је пренесена без накнаде или уз накнаду која очигледно не одговара стварној вредности. Извршењем кривичног дела имовинска корист може бити прибављена и за другог, те се у том случају имовинска корист мора одузети од лица за које је прибављена.

У теорији се поставља питање одузимања мале имовинске користи. Кривичним закоником ово питање није решено, с обзиром на то да не постоји никаква подела имовинске користи према њеној вредности. Према томе, наше постојеће законодавство је такво да се мора одузети свака имовинска корист стечена извршењем кривичног дела. Међутим, такво решење није целисходно. Стога би се законом могла дозволити могућност, као што то чине неки страни кривични законици, да се имовинска корист не мора одузети у случају да је она незнатна.⁴¹⁷

5. 6. Поступак за одузимање имовинске користи

У трећем делу Законика о кривичном поступку предвиђени су посебни поступци. То су: скраћени поступак, поступци за изрицање мера безбедности, поступак за одузимање имовинске користи, поступци за преиначење правноснажне пресуде, поступци за остваривање права осуђеног, поступак за остваривање права лица неосновано лишеног слободe или неосновано осуђеног и поступци за издавање потернице или објаве.

Поступак за одузимање имовинске користи предвиђен је у члановима 537 - 543. ЗКП. Имовинска корист прибављена извршењем кривичног дела утврђује се у кривичном поступку по службеној дужности (члан 538. ЗКП). Имовинска корист утврђује се у кривичном поступку упоредо са расветљавањем и решавањем

⁴¹⁶ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 325.

⁴¹⁷ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *ibid.*, стр. 326.

кривичне ствари. Орган поступка дужан је да у току поступка прикупља доказе и провери околности које су од важности за утврђивање имовинске користи. Уколико је оштећени поднео имовинскоправни захтев чији предмет искључује одузимање имовинске користи прибављене кривичним делом, имовинска корист утврђује се само у делу који није обухваћен имовинскоправним захтевом. Меру одузимања имовинске користи суд може изрећи у пресуди којом се оптужени оглашава кривим, у решењу о судској опомени или у решењу о примени васпитне мере, као и у решењу којим се у посебном поступку изриче мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи.⁴¹⁸

Имовинска корист, се осим од учиниоца кривичног дела, може одузети и од других лица. То су лица на која је имовинска корист пренесена без накнаде или уз накнаду која не одговара стварној вредности. Ова лица се позивају ради саслушања и испитивања у претходном поступку или на главном претресу. У позиву мора бити назначено да ће се поступак спровести и без њиховог присуства. Имовинска корист може бити одузета и од физичког и од правног лица. С обзиром на то да ова лица у поступку учествују на страни окривљеног, они имају одређена права и дужности. Представник правног лица испитује се на главном претресу после оптуженог. Ова лица у циљу утврђивања висине имовинске користи могу предлагати доказе и по овлашћењу председника већа постављати питања оптуженом, сведоку, вештаку и стручном саветнику.

Пошто се јављају на страни окривљеног, искључење опште јавности са главног претреса не односи се на лица на која је имовинска корист пренета. Уколико суд тек у току главног претреса утврди да долази у обзир одузимање имовинске користи од лица на која је имовинска корист пренета прекида главни претрес и позива лица на која је имовинска корист пренесена. Када суд утврди да долази у обзир одузимање имовинске користи, он по службеној дужности, одређује привремене мере обезбеђења. Према члану 541. ЗКП одузимање имовинске користи суд може изрећи у осуђујућој пресуди или у решењу о изрицању мере безбедности обавезног психијатријског лечења. У изреци пресуде или решења суд наводи које се ствари или новчани износи одузимају. Оверени препис пресуде или решења

⁴¹⁸ М. Грубач, Кривично процесно право, Посебни део, Службени гласник, Београд, 2004. године, стр. 249.

доставља се и лицу на које је имовинска корист пренесена, као и представнику правног лица, ако је суд изрекао одузимање имовине од правног лица.

Против првостепене пресуде може се изјавити жалба. Жалба се доставља на одговор тужиоцу и осуђеном. Лица којима се достави жалба, могу у року од осам дана од дана пријема жалбе поднети суду одговор на жалбу. Жалбу и одговор на жалбу, са свим списима првостепени суд доставља другостепеном суду у довољном броју примерака. У поступку по жалби примењују се и одредбе о одрицању и одустајању од жалбе. Тужилац и оштећени могу се одрећи права на жалбу одмах по објављивању пресуде, па све до истека рока за изјављивање жалбе, а до доношења одлуке другостепеног суда могу одустати од изјављене жалбе. Одрицање или одустанак од жалбе не могу се опозвати. Лице, односно представник правног лица може поднети захтев за понављање кривичног поступка у погледу одлуке о одузимању имовинске користи.

5. 7. Извршење одузимања имовинске користи

На извршење мере одузимања имовинске користи примењују се одредбе Закона о извршењу кривичних санкција и Закона о извршењу и обезбеђењу. Доношењем Закона о извршењу и обезбеђењу⁴¹⁹ престала је примена одредби Закона о извршном поступку из 2004. године. Поред одредби које се односе на извршење кривичних санкција, Закон о извршењу кривичних санкција предвиђа и извршење мере одузимања имовинске користи. Заправо, овај Закон упућује на одредбе закона о извршном поступку.

Према члану 251. ЗИКС у поступку извршења одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом сходно се примењују одредбе Закона о извршном поступку. Средства остварена одузимањем имовинске користи приход су буџета Републике Србије.

⁴¹⁹ Закон о извршењу и обезбеђењу, Службени гласник Републике Србије број 31/2011.

Интересантно је да важећи Кривични законик не говори ништа о застарелости извршења мере одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом.

6. ОДУЗИМАЊЕ ИМОВИНЕ ПРОИСТЕКЛЕ ИЗ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Криминалитет, као негативна друштвена појава, је у сталном порасту. Осим великог обима, криминалитет данас карактерише добра организованост, како на унутрашњем, тако и на међународном нивоу. Добра организованост, транснационалност, тајност и професионализам отежавају откривање кривичних дела. Организовани транснационални криминалитет је у структури криминалитета најопаснији, најобимнији и проузрокује најтеже последице по државу и друштво. Национална стратегија за борбу против организованог криминала⁴²⁰ под организованим криминалом подразумева изразито штетну појаву за друштво у било којој фази развоја, а нарочито за друштва у фази транзиције и демократског преображаја.

Овај облик криминалитета задире у све сфере друштва, уништава животе и причињава велику материјалну штету, узрокује осећање страха и безнађа и нарушава интегритет и углед државе и државних институција. Лако се инфилтрира у легалну економију, друштво, политику и корумпиране државне и политичке институције.⁴²¹ Отежавајућа околност везана за активности криминалних група је та што кривична дела из ове сфере често представљају тзв. злочине без жртве, па велики број кривичних дела остаје неоткривен.⁴²² Развоју и ширењу криминалитета у великој мери доприноси и имовинска корист која се стиче вршењем кривичних

⁴²⁰ Национална стратегија за борбу против организованог криминала, Службени гласник Републике Србије број 23/2009.

⁴²¹ L. Paoli, C. Fijnaut, Organized crime and Its Control Police, European journal of Crime, Criminal law and criminal justice, 3/2006. године, стр. 318.

⁴²² О. Лајић, Посебни облици одузимања добити стечене криминалом, преузето са: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0352-5732/2012/0352-57321241625L.pdf>, приступ: 12.07.2013.

дела. Из тог разлога неопходно је утврдити сваку имовинску корист која је кривичним делом стечена и одузети је од учиниоца кривичног дела.

Кривичним закоником прописане су две мере којима се одузима имовина, односно имовинска корист која је настала извршењем кривичног дела. То су: 1. одузимање предмета као мера безбедности и 2. одузимање имовинске користи као посебна кривичноправна мера. При томе, кад се говори о одузимању предмета мисли се на одузимање предмета који су стечени кривичним делом, а у случају мере одузимања имовинске користи мисли се на корист која је стечена кривичним делом. Међутим, примена ових мера у борби против организованог криминалитета није довољно ефикасна. Те санкције у многим случајевима нису у стању да ефикасно пресеку и зауставе организовану криминалну делатност, јер се увек нађе један број старих или нових чланова криминалне организације који су на слободи и који ће ту делатност наставити и вршити док су други на издржавању казне.⁴²³

Да би се спречило нелегално стицање имовинске добити и укључивање такве добити у легалне токове, неопходно је спровођење финансијске истраге и одузимање незаконито стечене имовине. Наша држава препознала је овај проблем, те је дошло до корекција у домаћем законодавству. Ради што ефикасније борбе против криминалитета, а пре свега организованог криминалитета, донет је Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела.⁴²⁴ Доношењем овог Закона начињен је квалитетан помак у борби против организованог криминалитета. Овај закон био је на снази све до 2013. године када је донет нови Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела.⁴²⁵ Циљеви доношења Закона су: превентивно деловање на вршење будућих кривичних дела с обзиром на то да се одузимањем имовине од криминалне организације она онемогућава да учествује на законитом тржишту са добити стеченом криминалом, затим да се криминалним организацијама уништи економска моћ, да се оштећени намири из те имовине, појача примена закона коришћењем одузетих средстава од учиниоца у корист државе и ради подстицаја и јачања сарадње између органа и служби у борби против

⁴²³ М. Грубач, Одузимање имовине проистекле из кривичног дела, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 1/2010. године, стр. 35.

⁴²⁴ Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Службени гласник Републике Србије број 97/2008.

⁴²⁵ Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Службени гласник Републике Србије број 32/2013.

организованог криминалитета.⁴²⁶ На овај начин акценат је стављен на растурање криминалних организација. Заправо, одузимање имовине проистекле из кривичног дела базирано је на следећим принципима: одузимање, онеспособљавање, одвраћање, одмазда и заштита заједнице.⁴²⁷

6.1. Појам и карактеристике мере одузимања имовине

Мера одузимања имовине проистекле из кривичног дела може се одредити као мера која се заснива првенствено на начелу праведности, тј. моралном начелу забране богаћења путем криминала, којом се учиниоци најтежих кривичних дела лишавају добра стечених нелегалним активностима.⁴²⁸ Одузимање имовине проистекле из кривичног дела је кривичноправна мера имовинског карактера која представља ефикасан инструмент у борби против организованог криминалитета. То је мера имовинског карактера јер се њеним изрицањем од учиниоца одузима целокупна добит стечена кривичним делом без одбитака било каквих трошкова. Њеним изрицањем одузима се знатно већа имовина, него применом мере одузимања имовинске користи. Ова мера се изриче у току кривичног поступка. Сврха одузимања имовине проистекле из кривичног дела је и генерална и специјална превенција, јер се њеним изрицањем од учиниоцима кривичног дела одузима имовина стечена извршењем тог дела и утиче на њега да убуђе не чини кривична дела, а истовремено се утиче и на друге да не чине кривична дела.

Увођењем ове мере у кривично законодавство јасно се изражава став да нико не може да задржи имовину коју је стекао извршењем кривичног дела. Изрицање ове мере иде у корист држави јер јој трајно одузета имовина припада. У упоредном праву, постоје два система одузимања имовине стечене криминалом: 1. судски поступак (кривични, парнични поступак) и 2. административни поступак.

⁴²⁶ М. Торбица, Одузимање имовине стечене криминалом у Србији и земљама југоисточне Европе, Право – теорија и пракса, Нови Сад, број 9-10/2010. године, стр. 109.

⁴²⁷ А. Freiberg, Confiscating the proceeds of White Collar Crime, Proceedings of a Conference held 20-23 August 1991, Canberra : Australian Institute of Criminology, стр. 4.

⁴²⁸ О. Лајић, О правној природи института одузимања имовине проистекле из кривичног дела, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 2/2010. године, стр. 358.

Одузимање имовине проистекле из кривичног дела у кривичном поступку познаје наше кривично законодавство. Под административним одузимањем имовине подразумева се одузимање имовине без ангажовања суда уз активну улогу пореских или других надлежних органа управе (нарочито значајно код наплате пореза и прања новца).⁴²⁹ Грађанско одузимање имовине познаје канадско право, а у административном поступку имовина се одузима у француском праву и праву САД-а.⁴³⁰ Код грађанског одузимања нелегално стечене имовине тужба је усмерена против имовине, а не против лица.⁴³¹

Кривичноправна мера одузимања имовине проистекле из кривичног дела предвиђена је Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела. Овим Законом уређују се услови, поступак и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање имовином физичких и правних лица проистеклом из кривичног дела. Такође, Законом се регулише и међународна сарадња која је неопходна у циљу одузимања имовине проистекле из кривичног дела. Она се састоји у пружању помоћи у проналажењу имовине проистекле из кривичног дела, забрани располагања и привременом или трајном одузимању имовине.

Чланом 2. Закона прописана су кривична дела на која се примењују одредбе овог Закона. То су: 1. организовани криминал, 2. отмица (члан 134. КЗ РС), 3. приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију (члан 185. КЗ РС), 4. кривична дела против имовине (чл. 205., 206., 208., 208б., 214. и 217. КЗ РС), 5. кривична дела против привреде (чл. 223., 224., 225., 226., 227., 229., 230., 231., 234., 234а., 236. и 237. КЗ РС), 6. неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога (члан 246. КЗ РС), 7. кривична дела против јавног реда и мира (чл. 348. и 350. КЗ РС), 8. кривична дела против службене дужности (чл. 359., 363., 364., 366., 367. и 368. КЗ РС) и 9. кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом (чл. 372., 377., 378., 379., 388., 389., 390. и 393. КЗ РС). Да би се имовинска корист проистекла из кривичног дела могла одузети од

⁴²⁹ Т. Лукић, Одузимање имовине криминалцима, *op. cit.*, стр. 73.

⁴³⁰ Г. Илић, Одузимање имовине стечене криминалом, *Ревизија за безбедност*, Београд, број 5/2008. године, стр.8.-11.

⁴³¹ Ј. Перишић, Одузимање имовине стечене кривичним делом са посебним освртом на утицај одлуке о одузимању имовине на породицу окривљеног, *Право – теорија и пракса*, Нови Сад, број 1-3/2011. године, стр. 71.

учиниоца наведени кривичних дела неопходно је испуњење једног услова. Одредбе Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела примењују се на побројана кривична дела само ако имовинска корист прибављена кривичним делом, односно вредност предмета кривичног дела прелази износ од 1.500.000 динара. Овај услов није неопходан само ако су извршена кривична дела организованог криминала.

Дефинисање појма имовине која је проистекла из кривичног дела је веома значајно. То је шири појам од појма одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом. Према члану 3. Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела под имовином се подразумева добро сваке врсте у Републици Србији или иностранству, материјално или нематеријано, покретно или непокретно, процењиво или непроцењиво, добро велике вредности и исправе у било којој форми којима се доказује право или интерес у односу на такво добро. Имовином се сматра и приход или друга корист остварена непосредно или посредно из кривичног дела, као и добро у које је она претворена или са којима је помешана. Такође дефинисан је кључни појам овог Закона. То је појам имовине проистекле из кривичног дела. Под имовином која је проистекла из кривичног дела подразумева се имовина власника која је у очигледној несразмери са његовим законитим приходима. При томе власником се сматра окривљени (осумњичени, лице против кога је кривични поступак покренут или осуђени за неко од наведених кривичних дела у Закону).

Имовина проистекла из кривичног дела одузима се и од сведока сарадника, оставиоца (лице против кога услед смрти кривични поступак није покренут или је обустављен, а у кривичном поступку који се води против других лица је утврђено да је заједно са тим лицима учинио кривично дело из члана 2. овог Закона), трећег лица (физичко или правно лице на које је пренета имовина проистекла из кривичног дела) и правног следбеника (наследник осуђеног, сведока сарадника, оставиоца, трећег лица или њихових наследника). У теорији постоји схватање да је дефинисање наведених појмова учињено штуро и да може довести до проблема у пракси, с обзиром да непрецизност у дефинисању појмова може довести до слободног тумачења и неуједначености у примени права. Сматра се да би требало прихватити дефиницију имовине из Закона о облигационим односима, која је

заснована на класичном схватању имовине у римском праву.⁴³² Такође, постоји схватање и да је појам имовине проистекле из кривичног дела непотпун и нејасно одређен јер се у дефиницији користе термини очигледна несразмера и законити приходи.

Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела предвиђени су и органи који учествују у откривању, одузимању и управљању имовином проистеклом из кривичног дела. То су: јавни тужилац, суд, организациона јединица Министарства унутрашњих послова надлежна за финансијску истрагу и Дирекција за управљање одузетом имовином. Одузимање имовине проистекле из кривичног дела може бити привремено и трајно.

6. 2. Привремено одузимање имовине

Централно место у Закону о одузимању имовине проистекле из кривичног дела заузима поступак. Њега чине: финансијска истрага, поступак привременог одузимања имовине и поступак трајног одузимања имовине.

Привремено одузимање имовине слично је привременом одузимању предмета у кривичном поступку. То је мера која се спроводи с циљем спречавања власника да располаже имовином стеченом вршењем тешких кривичних дела и на тај начин избегне одузимање имовине. Чланом 23. Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела прописано је да се имовина привремено одузима када постоји опасност да би касније одузимање имовине проистекле из кривичног дела било отежано или онемогућено. Захтев за привремено одузимање имовине подноси јавни тужалац. О овом захтеву у зависности од фазе поступка одлучује истражни судија, судија за претходни поступак, односно председник већа пред којим се одржава главни претрес.

И након што је тужилац поднео захтев за привремено одузимање имовине власник може онемогућавати даљи ток поступка. Закон регулише и ово питање, па у

⁴³² Т. Лукић, Одузимање имовине криминалцима, *op. cit.*, стр. 120.

циљу спречавања власника да онемогући привремено одузимање имовине, када постоји опасност да ће он располагати имовином пре него суд одлучи о захтеву, јавни тужилац доноси наредбу о забрани располагања имовином и о привременом одузимању покретне имовине. Ова забрана траје до доношења одлуке о захтеву, а најдуже три месеца од дана доношења наредбе. Након доношења наредбе покретне ствари поверавају се Дирекцији за управљање одузетом имовином. Наредба која се односи на новчана средства и хартије од вредности доставља се банкама и другим финансијским организацијама у којима су средства депонована. И на крају, наредба о забрани располагања непокретностима уписује се у евиденцију непокретности.

Привремено одузимање имовине могуће је ако су испуњени следећи услови:

1. ако постоји основана сумња да је физичко или правно лице извршило неко од кривичних дела предвиђених у члану 2. Закона,
2. ако постоји основана сумња да је имовина проистекла из кривичног дела,
3. уколико вредност имовине за одређена кривична дела прелази износ од 1.500.000 динара и
4. ако постоје разлози одређени Законом који оправдавају потребу за привременим одузимањем (ако постоји опасност да би касније одузимање имовине проистекле из кривичног дела било онемогућено или отежано).

Одлука о привременом одузимању имовине доноси се у форми решења. Решење мора да садржи податке о власнику, законски назив кривичног дела, податке о врсти и вредности имовине која се одузима, околности из којих произилази основана сумња да имовина проистиче из кривичног дела, разлоге који оправдавају потребу за привременим одузимањем имовине, време на које се имовина одузима и поуку о праву на приговор против решења. У решењу суд може одредити да се привремено одузимање не односи на имовину коју треба изузети применом правила о савесном стицаоцу, а власнику може оставити на коришћење део привремено одузете имовине ако би њеним одузимањем било доведено у питање издржавање власника или лица које је по закону дужан да издржава. Такође, суд не може привремено одузети имовину која је изузета од извршења у складу са законом који уређује обезбеђење и извршење (члан 26.).

Према члану 34. Закона привремено одузимање имовине престаје ако:

1. јавни тужилац не поднесе захтев за трајно одузимање имовине у законом одређеном року,
2. ако пре истека одређеног рока решење буде правноснажно укинато и
3. ако решење буде замењено мером забране располагања привремено одузетом имовином.

Према одредбама овог члана привремено одузимање имовине траје најдуже док суд не одлучи о захтеву за трајно одузимање имовине. До подношења захтева за трајно одузимање имовине суд може по службеној дужности или на захтев странака преиспитати одлуку о привременом одузимању имовине и у оправданим случајевима ту одлуку укинути или је заменити мером забране располагања привремено одузетом имовином. Мера забране располагања привремено одузетом имовином изриче се у случају када је управљање привремено одузетом имовином отежано или када проузрокује несразмерно високе трошкове. Одлуку о укидању привременог одузимања имовине суд доноси када се појаве околности које указују да даља примена ове мере није оправдана.

6. 3. Трајно одузимање имовине

Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела предвиђен је поступак за трајно одузимање имовине. Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела од 2009. године захтев за трајно одузимање имовине могао се поднети након ступања оптужнице на правну снагу, а најкасније у року од годину дана по правноснажно окончаном кривичном поступку. Нови Закон из 2013. године на другачији начин регулише ово питање. Према члану 38. Закона захтев за трајно одузимање имовине проистекле из кривичног дела подноси јавни тужилац у року од три месеца од дана достављања правноснажне пресуде којом је утврђено да је учињено кривично дело из члана 2. овог Закона. Захтев за трајно одузимање имовине мора испуњавати Законом одређену садржину. Садржина захтева зависи од лица против кога се подноси.

Поступак за трајно одузимање имовине је хитан. Одлуку о поднетом захтеву суд доноси на главном рочишту. На главно рочиште позивају се јавни тужилац, власник имовине и његов пуномоћник, а по потреби и друга лица. Јавни тужилац има привилеговани положај на главном рочишту. Он износи садржину свог захтева на почетку рочишта. Терет доказивања је на окривљеном, окривљеном сараднику, правном следбенику или трећем лицу. Иако је пренос терета доказивања на окривљеног веома важан, ипак се не може очекивати да ће он довести до значајног смањења извршених кривичних дела.⁴³³ По окончању главног рочишта суд доноси решење којим усваја или одбија захтев за трајно одузимање имовине. Ово решење има одређену садржину и доставља се власнику имовине, његовом пуномоћнику, јавном тужиоцу, Дирекцији за управљање одузетом имовином и Организационој јединици надлежној за финансијску истрагу. Против решења о трајном одузимању имовине одређена лица могу изјавити жалбу.

Приликом доношења одлуке о трајном одузимању имовине суд нарочито води рачуна о заштити оштећеног. При томе су могуће две ситуације. Прва, ако је правноснажном пресудом донета одлука о имовинскоправном захтеву, суд у решењу о трајном одузимању имовине тај износ изузима из одузете имовине. И друга, уколико одлука о имовинскоправном захтеву није донета, суд може решењем изузети део имовине ради намирења имовинскоправног захтева. Против решења о трајном одузимању имовине одређена лица могу изјавити жалбу (члан 45.). На тај начин је имовинскоправни захтев оштећеног стављен испред одузимања имовине проистекле из кривичног дела. Према томе, одузимање имовине проистекле из кривичног дела је супсидијарног карактера у односу на имовинскоправни захтев.

6. 4. Управљање одузетом имовином

Привремено и трајно одузетом имовином управља Дирекција за управљање одузетом имовином. Ова Дирекција је орган у саставу Министарства правде и

⁴³³ M. Levi, Reserval of the burden of proof in confiscation of the proceeds of crime: a Council of Europe Best Practice Survey, Strasbourg, Council of Europe – European Committee of Crime Problems, 2000. године, стр. 7.

државне управе. Према члану 9. Закона Дирекција обавља следеће послове: 1. управља привремено и трајно одузетом имовином проистеклом из кривичног дела, имовином привремено одузетом по наредби јавног тужиоца (члан 24. Закона), предметима кривичног дела (члан 87. КЗ РС), имовинском користи прибављеном кривичним делом (чл. 91 и 92. КЗ РС), имовином датом на име јемства у кривичном поступку и предметима привремено одузетим у кривичном поступку, 2. врши процену вредности одузете имовине проистекле из кривичног дела, 3. складишти, чува и продаје привремено одузету имовину проистеклу из кривичног дела и управља тако добијеним средствима у складу са Законом, 4. води евиденције о имовини којом управља и о судским поступцима у којима је одлучивано о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, 5. учествује у пружању међународне правне помоћи, 6. учествује у обуци државних службеника у вези са одузимањем имовине проистекле из кривичног дела и 7. обавља друге послове у складу са законом. Дирекција је дужна да имовином управља са пажњом доброг домаћина, односно доброг стручњака.

О одузимању имовине проистекле из кривичног дела сачињава се записник. Он мора да садржи: податке о власнику, податке о имовини и стању у коме је она преузета, податке о вредности која се одузима, напомену да ли се имовина одузима привремено или трајно, да ли је привремено одузета имовина остала код власника или је поверена другом физичком или правном лицу и друге податке. Привремено одузимање имовине спроводи се по одредбама закона који уређује извршење и обезбеђење. Закон у одређеним ситуацијама допушта да имовина остане код власника који се обавезује да ће се о њој старати са пажњом доброг домаћина. Такође, Дирекција може поверити управљање привремено одузетом имовином и другом физичком или правном лицу на основу уговора.

Чланом 45. Закона уређује се поступак привременог одузимања појединих предмета. Ако су привремено одузети предмети од историјске, уметничке и научне вредности Дирекција их предаје установама надлежним за њихово чување. Привремено одузете девизе и ефективни страни новац се преносе, односно уплаћују на наменски рачун Дирекције који се води код Народне банке Србије, о чему се закључује уговор. Привремено одузети динари депонују се на наменски рачун Дирекције која се води код Министарства надлежног за финансије - Управе за

трезор. Предмети од племенитих метала, драгог и полудрагог камења и бисера Дирекција предаје на чување Народној банци Србије. Оружје које је предмет привременог одузимања предаје се на чување Министарству надлежном за унутрашње послове. И на крају, трофејно и колекционарско оружје предаје се на чување музеју.

Дирекција има овлашћење да прода привремено одузету имовину ради очувања њене вредности. Продаја се врши усменим јавним надметањем које се оглашава у Службеном гласнику Републике Србије, односно другом јавном гласилу. Изузетак су животиње и лако кварљива роба који се продају без усменог јавног надметања. Покретна имовина продаје се по истој или вишој цени од процењене вредности коју је одредила Дирекција. Продаја хартија од вредности и других вредносних папира врши се у складу са прописима којима се уређује промет хартија од вредности. Уколико се имовина не прода након два јавна надметања, продаја се може извршити непосредном погодбом. Ако се покретна имовина не прода у року дужем од годину дана, може се поклонити у хуманитарне сврхе. Такође, имовина се може и уништити због постојања здравствених, ветеринарских, фитосанитарних, сигурносних или других разлога. Новчана средства добијена управљањем привремено одузетом имовином и продајом покретне имовине чувају се на посебном рачуну Дирекције до укидања решења о привременом одузимању имовине. Имовина и новчана средства добијена продајом имовине постају својина Републике Србије од тренутка када одлука о трајном одузимању имовине постане правноснажна.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

ИМОВИНСКЕ КАЗНЕНОПРАВНЕ МЕРЕ У ДРУГИМ ГРАНАМА ПРАВА

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Имовинске кривичноправне мере представљају групу кривичноправних мера које познају Кривични законик, Законик о кривичном поступку, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица и Закон о одговорности правних лица за кривична дела. Према томе, имовинске кривичноправне мере су предвиђене основним изворима кривичног права у Републици Србији. Кривично право саставни је део казног права наше државе. Међутим, казно право не чини само кривично право. Систем нашег казног права разликује три врсте кажњивих радњи, односно противправних понашања. То су: 1. кривична дела, 2. привредни преступи и 3. прекршаји. Материја сваке од ових врста деликата регулисана је посебним прописима. То је неопходно због различитости у погледу појмовног одређивања забрањених деликата, разлика у одговорности за поједине деликте и различитим санкцијама.

Казнене санкције које се могу изрећи учиниоцима противправних понашања су различите. Систем кривичних санкција у нашем кривичном законодавству чине: 1. казне, 2. мере упозорења, 3. мере безбедности и 4. васпитне мере. О кривичним санкцијама имовинског карактера за учиниоце кривичних дела већ је било речи. Поред кривичних санкција, у казнене санкције убрајају се и прекршајне санкције и санкције за привредне преступе. У наредним излагањима биће речи о имовинским санкцијама за прекршаје које су предвиђене у новом Закону о прекршајима који је донет 2013. године са оствртом на Закон из 2005. године и санкцијама које предвиђа Закон о привредним преступима.

Након излагања о прекршајним санкцијама и санкцијама за привредне преступе потребно је указати и на кривичноправне мере имовинског карактера које познаје међународно кривично право. То је кривично право које прелази границе једне државе. Као што кривично право једне државе предвиђа кривична дела, кривичне санкције и услове одговорности, тако су и међународним кривичним правом одређена међународна кривична дела, кривичне санкције и услови одговорности. Одредбе о међународним кривичним санкцијама садржане су у основним изворима међународног кривичног права. Укратко ће се указати на систем кривичних санкција које познају одређени међународни документи са акцентом на кривичне санкције имовинског карактера.

2. ИМОВИНСКЕ САНКЦИЈЕ У ПРЕКРШАЈНОМ ПРАВУ

2. 1. О прекршајном праву

Од најстаријих времена па до данас забележени су различити облици и начини испољавања забрањених понашања. У најстаријим временима та понашања односила су се на кршење обичајног права, односно кршење друштвених правила понашања. Према учиниоцима таквих кажњивих радњи примењивале су се одређене санкције које нити су биле прописане неким актом, нити је постојао посебни орган који је такве санкције изрицао. Са појавом државе реакција на кршење правила друштвеног живота постала је јавна. Већ са појавом првих робовласничких држава искристалисала се широка лепеза различитих кривичних дела. По тежини кривична дела делила су се на злочине, преступе и иступе, односно на злочине и преступе.

Поделу на злочине, преступе и иступе први је увео француски Кривични законик (Наполеонов законик) из 1810. године. Критеријум за ову поделу била је врста, односно висина запређене казне. Овакву поделу кривичних дела познавало је наше кривично законодавство из 1860. године. Према члану 1. Криминалног

(Казнитељног) законика за Књажество Србију из 1860. године сва забрањена понашања подељена су на злочине, преступе и иступе (прекршаје). Иступ, односно прекршај је дело за које је закон прописивао казну затвора до месец дана или новчану казну до тридесет талира или бој до тридесет удараца. То је категорија релативно лаких кажњивих радњи.⁴³⁴

Изучавање прекршаја као врсте кривичних дела у нашем кривичном законодавству задржало се све до доношења Основног закона о прекршајима ФНРЈ 1947. године. Овај закон по први пут уводи систематизацију закона на општи и процесни део. Касније је донет Основни закон о прекршајима 1951. године који је измењен 1965. године. Овим законом уведене су новине које су се односиле на могућност прописивања прекршаја и прописима подзаконског карактера и на прекршајне санкције. Постојале су две врсте прекршајних санкција: административне казне (казна затвора до 30 дана и новчана казна, а изузетно и укор) и заштитне мере.

Реформа прекршајног законодавства извршена је 1977. године када су донети савезни, републички и покрајински Закони о прекршајима. Затим је Закон о прекршајима Републике Србије⁴³⁵ донет 2005. године, а почео је да се примењује тек 1. јануара 2010. године. Нови Закон о прекршајима⁴³⁶ донет је 2013. године, а почеће да се примењује од 1. марта 2014. године. Закон о прекршајима је основни извор прекршајног права заједно са више стотина закона, уредби владе, односно подзаконских аката општег карактера у виду одлука скупштине аутономне покрајине, скупштина града, скупштине града Београда и скупштина општине. Законом о прекршајима уређују се: појам прекршаја, услови за прекршајну одговорност, услови за прописивање и примену прекршајних санкција, систем санкција, прекршајни поступак, издавање прекршајног налога, поступак извршења одлуке, регистар санкција и регистар ненаплаћених новчаних казни и других новчаних износа (члан 1.).

Прекршаји, као облик забрањеног понашања изучавају се у оквиру прекршајног права. Историјски развој прекршајног права у великој мери одређује однос прекршајног права са другим гранама права. У старијим правним системима

⁴³⁴ Б. Златарић, Кривично право, I свезак, *op. cit.*, стр. 12.

⁴³⁵ Закон о прекршајима, Службени гласник Републике Србије број: 101/2005, 116/2008 и 111/2009.

⁴³⁶ Закон о прекршајима, Службени гласник Републике Србије број 65/2013.

прекршајно право није било самостално, већ је представљало део неке друге гране права, на пример управног или кривичног права. На маргини управног и кривичног права дуго је изучавање материје прекршајног права било сведено на најмању меру. Прекршајно право недовољно се изучавало у оквиру управног права. Иако је дуго прекршајни поступак и надлежност за изрицање прекршајних санкција било у надлежности управе, овој материји у управном праву није се посвећивала неопходна пажња. И у области кривичног права прекршајима се није посветила већа пажња. Изучаван је само однос прекршаја и кривичног дела. Међутим, у савременом праву прекршајно право издваја се у посебну грану права с обзиром на то да прекршаји представљају посебну категорију кажњивих дела.

Појам прекршајног права различито се дефинише. Прекршајно право може се посматрати двојачко: 1. као грана позитивног права и 2. као грана правне науке. Прекршајно право као грана позитивног права представља скуп правних прописа садржаних у законима и подзаконским актима којима се одређују прекршаји, санкције за њихове учиниоце, основи и услови за њихово изрицање и извршење, као и прекршајни поступак, те надлежност органа за изрицање санкција према учиниоцима прекршаја.⁴³⁷ У складу са овом дефиницијом закључује се да прекршајно право чине норме материјалноправног карактера и норме процесног карактера. Прекршајно право садржински обухвата опште правне норме које се односе на целокупну материју о прекршајима, односно на све институте, принципе, појмове и њихове односе који су општи, заједнички за све прекршаје, и посебне правне норме које се односе на поједине врсте прекршаја.⁴³⁸

Прекршајно право посматра се и као грана правне науке. Прекршајно право као грана правне науке бави се проучавањем основних појмова и института, као и начела прекршајног права у материјалном и формалном смислу, са тежњом да нам омогући упознавање и бољу и ефикаснију примену прекршајног права у пракси.⁴³⁹ То је систематизовани скуп знања о основним појмовима и институтима прекршаја који су прописани законима и подзаконским актима.

⁴³⁷ Д. Јовашевић, Прекршајно право, Свен, Ниш, 2012. године, стр. 11.

⁴³⁸ П. Димитријевић, Прекршајно право, Општи део са судском праксом и обрасцима за примену, Службени гласник и Савет за државну управу Владе Републике Србије, Београд, 2001. године, стр. 28.

⁴³⁹ Д. Јовашевић, Прекршајно право, *op. cit.*, стр. 13.

Подела прекршајног права врши се према карактеру правних норми на: 1. материјално и 2. процесно прекршајно право. Материјално прекршајно право представља систем правних прописа којима се одређују појам и карактеристике прекршаја, систем прекршајних санкција и основи и услови прекршајне одговорности. Материјално прекршајно право реализује се путем процесног прекршајног права. Процесно прекршајно право обухвата скуп правних прописа којима се одређују појам и врсте процесних субјеката, архитектоника и ток прекршајног поступка. Материјално прекршајно право дели се на општи и посебни део. Општи део обухвата правне норме којима се одређују појам и карактеристике прекршаја, врсте прекршајних санкција и основи и услови прекршајне одговорности. Посебни део прекршајног материјалног права обухвата правне норме које се односе на поједине врсте прекршаја. За разлику од кривичног права које у посебном делу Кривичног законика врши класификацију кривичних дела према објекту заштите, у Закону од прекршајима не постоји класификација прекршаја, већ су одређене класификације извршене у теорији.⁴⁴⁰

2. 2. Појам и карактеристике прекршаја

Појам прекршаја претрпео је бројне измене у свом историјском развоју. Све до увођења појма прекршаја у наше законодавство, прекршаји су дефинисани кроз дефиницију иступа. Тек доношењем Основног закона о прекршајима 1947. године прекршаји се дефинишу као повреде правног поретка утврђене правним прописима државних органа ФНРЈ и народних република за које се због њихове незнатне друштвене опасности прописују административне казне. Затим, Основни закон о прекршајима из 1951. године прекршаје дефинише као повреде правних прописа за које су законом или другим прописима утврђене административне казне и заштитне мере. Према овој дефиницији прекршајима се повређују правни прописи којима се нешто забрањује или се налаже одређено поступање. Због тога су прекршаји

⁴⁴⁰ О класификацији прекршаја видети више у: М. Бркић, Ј. Црногорчевић, Основни закон о прекршајима са коментаром, Савремена администрација, Београд, 1963. године, стр. 6.

противправне радње којима се вређа одређени пропис. На овај начин у први план стављен је формални појам прекршаја.

Према одредбама Основног закона о прекршајима из 1958. године прекршаји се дефинишу као повреде јавног поретка за које су прописане административне казне и заштитне мере. Оваква дефиниција на потпунији начин дефинише појам прекршаја с обзиром на то да прекршај не представља само повреду прописа. Прекршаји⁴⁴¹ су деликти којима се повређују друштвени односи, одређена добра и слично. Из тог разлога Основни закон о прекршајима из 1958. године уместо „повреде правних прописа“, уводи термин „јавни поредак“⁴⁴² чиме се на потпунији начин дефинише појам прекршаја. Под јавним поретком подразумева се јавни ред прописан у држави и друштву да би они могли егзистирати.⁴⁴³

Најближе појмовно одређивање прекршаја са данашњим дефиницијама имао је Закон о прекршајима СР Србије⁴⁴⁴ из 1979. године. Чланом 1. овог закона прекршај се дефинише као повреда јавног поретка утврђена законом или другим прописима за коју су прописане прекршајне казне и заштитне мере. Важећи Закон о прекршајима такође даје дефиницију прекршаја. Према члану 2. Закона о прекршајима из 2013. године прекршај је противправно дело које је законом или другим прописом надлежног органа одређено као прекршај и за које је прописана прекршајна санкција. Из оваквог појмовног одређивања прекршаја проистичу и његова основна обележја:

1. прекршај је противправно дело,
2. прописаност у закону или другом акту у складу са законом и
3. предвиђеност прекршајних санкција.

С обзиром на то да је прекршајно право у тесној вези са многим гранама права и прекршаји су тесно повезани са другим кажњивим деликтима. На овом месту биће речи о односу прекршајног и кривичног права који доводи и до разликовања прекршаја и кривичног дела. Многи институти и принципи кривичног

⁴⁴¹ О појму прекршаја видети више у: П. Димитријевић, Прекршајно право, Општи део са судском праксом и обрасцима за примену, *op. cit.*, стр. 55. и Ђ. Ђорђевић, Прекршајно право, Полицијска академија, Београд, 2004. године, стр. 29.

⁴⁴² Више: К. Рогић, Закон о прекршајима Социјалистичке Републике Србије са коментаром, пратећим прописима и обрасцима за практичну примену, Издавачка радна организација Привредна штампа, Београд, 1979. године, стр. 1.

⁴⁴³ М. Бркић, Ј. Црногорчевић, Основни закон о прекршајима са коментаром, *op. cit.*, стр. 4.

⁴⁴⁴ Закон о прекршајима СР Србије, Службени гласник СР Србије број 6/1979.

права су у примени у прекршајном праву. На пример, начело законитости дела и казне, основи одговорности, основи искључења одговорности, стицај дела, одмеравање казне, могућност ублажавања казне, застарелост и слично.

Разлика између прекршаја и кривичног дела, најпре, се може сагледати кроз појмовно одређивање ових забрањених понашања. Према члану 14. КЗ РС кривично дело је оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено. Две су теорије које служе за разграничавање прекршаја и кривичног дела. То су: 1. квалитативна теорија и 2. квантитативна теорија. Као што и сам назив каже, квалитативна теорија указује на разлику у суштини и природи између прекршаја и кривичног дела. Кривичним делом се повређује или угрожава добро или интерес велике друштвене вредности кршењем правне норме, док се прекршајем само вређа правни интерес или правна норма, односно друштвена дисциплина утврђена тим прописом.⁴⁴⁵ Према овој теорији за разлику од кривичних дела, прекршајима се не угрожавају битни услови живота у једном друштву, већ мање важни услови живота.

За разлику од ове теорије, према квантитативној теорији разлика између прекршаја и кривичног дела није у суштини и природи деликта, већ у квантуму опасности које са собом носи прекршај, односно кривично дело. Кривичним делом повређују се кривичним законодавством заштићена добра веће, односно велике вредности. За разлику од кривичног дела прекршајем се повређују заштићена добра мање вредности. Такође, учињеним кривичним делом наноси се већа штета него учињеним прекршајем. Наравно, та штетност, односно њен квантум се утврђују на бази следећих критеријума: 1. значаја правног добра које се напада, повређује или угрожава деликтом, 2. врстом и обимом (интензитетом) проузроковане последице и 3. другим објективним и субјективним околностима које су пратиле извршење дела.⁴⁴⁶ Према томе прекршај је блажи деликт у односу на кривично дело. Такво схватање правда се и чињеницом да се прекршај прописује законом или уредбом, односно одлуком скупштине аутономне покрајине, скупштине општине, скупштине града и скупштине града Београда (члан 4. ЗОП), док се кривично дело прописује

⁴⁴⁵ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2006. године, *op. cit.*, стр. 80.

⁴⁴⁶ Д. Јовашевић, Прекршајно право, *op. cit.*, стр. 23.

искључиво законом. Тиме је учињена велика разлика између кривичног дела у погледу значаја, тежине и важности за правни поредак, државу и друштво.

Постоји и треће схватање према коме се разлика између кривичног дела и прекршаја базира на теоријским дефиницијама. У ранијим законима о прекршајима прихватана је и квалитативна и квантитативна теорија. Закон о прекршајима из 1947. године прихватио је квантитативно разликовање прекршаја и кривичног дела јер се према члану 1. овог закона под прекршајем могло сматрати и свако кривично дело услед мањег интензитета друштвене опасности у датом случају. Закон о прекршајима из 1951. године прихватио је квалитативно разликовање прекршаја и кривичног дела. Такав став законодавца задржан је и у новијим дефиницијама прекршаја. Прекршаји се одређују као повреде јавног поректа за које се прописују одговарајуће санкције и при том нема одредбе која је постојала у закону из 1947. године која је указивала на квантитативну разлику.

Разлика између прекршаја и кривичног дела огледа се и у субјекту који може учинити одређени деликт. Учиниоца прекршаја је правни субјект који је својим понашањем (чињењем или нечињењем) извршио прекршај. Према члану 17. ЗОП то може бити: физичко лице, предузетник, правно лице и одговорно лице у правном лицу. Насупрот томе, кривично дело може учинити: физичко лице, правно лице и одговорно лице у правном лицу.

Прекршаји и кривична дела разликују се и у санкцијама које се изричу учиниоцима ових дела. Према учиниоцу кривичног дела могу се применити следеће кривичне санкције:

I) казне: 1. казна затвора, 2. новчана казна, 3. рад у јавном интересу и 4. одузимање возачке дозволе,

II) мере упозорења: 1. судска опомена и 2. условна осуда,

III) мере безбедности: 1. обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, 2. обавезно психијатријско лечење на слободи, 3. обавезно лечење наркомана, 4. обавезно лечење алкохоличара, 5. забрана вршења позива, делатности и дужности, 6. забрана управљања моторним возилом, 7. одузимање предмета, 8. протеривање странца из земље, 9. јавно објављивање пресуде, 10. забрана приближавања и комуникације са оштећеним и 11. забрана присуствовања одређеним спортским приредбама и

IV) воспитне мере: предвиђене су Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.

За разлику од кривичних санкција, према учиниоцима прекршаја могу се применити следеће прекршајне санкције:

I) казне: 1. казна затвора, 2. новчана казна и 3. јад у јавном интересу,

II) казнени поени,

III) опомена,

IV) заштитне мере: 1. одузимање предмета, 2. забрана вршења одређених делатности, 3. забрана правном лицу да врши одређене делатности, 4. забрана одговорном лицу да врши одређене делатности, 5. забрана управљања моторним возилом, 6. обавезно лечење зависника од алкохола и психоактивних супстанци, 7. обавезно психијатријско лечење, 8. забрана приступа оштећеном, објектима или месту извршења прекршаја, 9. забрана присуствовања одређеним спортским приредбама, 10. јавно објављивање пресуде, 11. удаљење странца са територије Републике Србије и 12. одузимање животиња и забрана држања животиња и

V) воспитне мере: 1. мере упозорења и усмеравања – укор и посебне обавезе и 2. мере појачаног надзора.

И најзад, прекршај се од кривичног дела разликује и према поступку који се спроводи поводом вршења ових забрањених деликата. Поступак против учиниоца кривичног дела води се пред судовима опште надлежности (основни, виши, апелациони и Врховни касациони суд). Против учиниоца прекршаја поступак се води пре судовима посебне надлежности (прекршајни суд и Виши прекршајни суд).

2. 3. Прекршајна одговорност и прекршајне санкције

Уколико су испуњени законом предвиђени услови учиниоцу прекршаја изриче се нека од прекршајних санкција. Услови за изрицање прекршајних санкција јесу: 1. постојање прекршаја и 2. прекршајна одговорност. Прекршај постоји ако је утврђена противправно, скривљено извршена радња која је прописом надлежног

органа одређена као прекршај. Прекршај не постоји ако је искључена противправност или кривица иако постоје сва битна обележја прекршаја.

Поред постојања прекршаја, за примену прекршајних санкција неопходно је и постојање прекршајне одговорности. Две су врсте прекршајне одговорности: 1. објективна одговорност и 2. субјективна одговорност. У зависности од субјекта који је прекршај учинио примењује се или објективна или субјективна одговорност. Објективна одговорност постоји када је учинилац прекршаја правно лице. Уколико је учинилац прекршаја физичко лице, одговорно лице у правном лицу, одговорно лице у државном органу или предузетник, прекршајна одговорност је субјективна.

Прекршајна одговорност прописана је у глави III Закона о прекршајима. Прекршајна одговорност представља скуп субјективних услова којима се означава психичко стање учиниоца и његов однос према учињеном прекршају.⁴⁴⁷ Према томе, прекршајна одговорност представља основ за примену прекршајних санкција само према физичким лицима, укључујући и одговорна лица у правном лицу, одговорна лица у државном органу и предузетнике. Правно лице не одговара за прекршај по принципу сујективне одговорности, већ објективне одговорности. Физичко лице, односно одговорно лице у правном лицу, одговорно лице у државном органу и предузетник одговарају за прекршај ако су у време извршења прекршаја били урачунљиви и прекршај извршили са умишљајем или из нехата. Према томе, прекршајна одговорност састоји се из два елемента. То су: 1. урачунљивост и 2. кривица која се изражава кроз умишљај или нехат. Чланом 17. ЗОП предвиђено је да Република Србија, територијалне аутономије, јединице локалне самоуправе и њихови органи не могу бити одговорни за прекршај.

Уколико су испуњени сви законом предвиђени услови, учиниоцу прекршаја изриче се нека од прекршајних санкција. Прекршајне санкције су законом одређене мере друштвеног реаговања против учиниоца прекршаја које примењују државни органи у циљу заштите друштва, односно његових добара и вредности.⁴⁴⁸ Прекршајне санкције су принудне мере за заштиту јавног поретка од вршења прекршаја које изриче прекршајни орган учиниоцу прекршаја у поступку, на начин и под условима који су одређени у закону, а које се састоје у одузимању или

⁴⁴⁷ Д. Јовашевић, Прекршајно право, *ibid.*, стр. 75.

⁴⁴⁸ Д. Јовашевић, Систем санкција у новом Закону о прекршајима, Гласник адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 4/2006. године, стр. 151.

ограничавању његових права и слобода.⁴⁴⁹ Сврха прописивања, изрицања и примене прекршајних санкција је да грађани поштују правни поредак и да нико убудуће не чини прекршај (члан 5. ЗОП). Према томе, сврха изрицања прекршајних санкција је индивидуална и генерална превенција. Практично је основни циљ предвиђања, изрицања и извршења прекршајних санкција управо обезбеђење правилног и несметаног функционисања правног (јавноправног) поретка који се остварује применом правних прописа.⁴⁵⁰

Из дефиниције прекршајне санкције произилазе и њена основна обележја. Прекршајна санкција мора бити одређена у закону. Принцип законитости је основни принцип који се примењује приликом изрицања прекршајних санкција. Казна затвора може се прописати само законом, а новчана казна се може прописати и другим подзаконским актима. Прекршајна санкција може се изрећи само лицу које је прекршај учинило и то само ако је законом или другим прописом одређен прекршај, као и врста и висина санкције којом учинилац одређеног прекршаја може бити кажњен. Прекршајне санкције изриче прекршајни суд (судија за прекршаје, веће за прекршаје) у законом одређеном прекршајном поступку. Учиниоцу прекршаја не може бити изречена казна или друга санкција која није одређена у закону по врсти мери. Прекршајне санкције су принудне мере јер се примењују против воље учиниоца прекршаја и састоје се у одузимању или ограничавању слобода и права. Закон о прекршајима из 2013. године предвиђа следеће прекршајне санкције: 1. казне, 2. казнене поене, 3. опомену, 4. заштитне мере и 5. васпитне мере. У новом Закону о прекршајима из 2013. године казнени поени су изузети из система казни и представљају посебну врсту прекршајне санкције.

2. 4. Имовинске санкције за прекршај

Чланом 32. Закона о прекршајима из 2013. године предвиђен је систем прекршајних санкција. Казна је основна и најзначајнија врста прекршајних санкција.

⁴⁴⁹ П. Димитријевић, Д. Јовашевић, Прекршајно право, Службени лист СЦГ, Београд, 2005. године, стр. 111.

⁴⁵⁰ Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, *op. cit.*, стр. 492.

Све до 1965. године прекршајне казне носиле су назив административне казне. Међутим, тадашњим изменама Основног закона о прекршајима из 1958. године уводи се појам прекршајне казне који се задржао до данас. Прекршајна казна је принудна мера која је предвиђена законом или прописом донетим на основу закона коју изриче надлежни орган према одговорном учиниоцу прекршаја са циљем сузбијања кажњивих понашања, а која се састоји у одузимању или ограничавању слобода и права учиниоца прекршаја.⁴⁵¹

Основни елементи прекршајне казне су: 1. то је принудна мера која се састоји у одузимању или ограничавању слобода и права учиниоца прекршаја, 2. она се одређује законом или другим актом у складу са законом, 3. прекршајна казна може се изрећи само за учињени прекршај, 4. она се изриче одговорном учиниоцу прекршаја, 5. она се изриче са одређеним циљем и 6. прекршајну казну изриче надлежни орган. То је најтежа врста прекршајних санкција. Прописом којим се прекршај одређује, прописује се и казна. Основна сврха изрицања казни за прекршаје је изражавање друштвеног прекора учиниоцу због извршеног прекршаја и утицај на њега и сва остала лица да убудуће не чине прекршаје. Према томе прекршајним казнама остварује се и генерална и специјална превенција. Скуп свих казни садржаних у прекршајном законодавству једне земље, начин њиховог одређивања и њихов међусобни однос је систем казни.

Систем казни за прекршаје у нашем прекршајном законодавству чине: 1. казна затвора, 2. новчана казна и 3. рад у јавном интересу. У овом систему казни једино је новчана казна санкција имовинског карактера. Поред казни учиниоцу прекршаја у складу са законом изричу се и заштитне мере. То је посебна врста прекршајних санкција које се могу изрећи одговорном или неодговорном лицу, правном или физичком лицу, пунолетном или малолетном лицу. Основна сврха изрицања заштитних мера је отклањање услова који омогућавају или подстичу учиниоца на извршавање прекршаја. У систему заштитних мера (члан 52. ЗОП) једино је одузимање предмета заштитна мера имовинског карактера. Поред новчане казне и одузимања предмета Закон о прекршајима предвиђа још једну меру имовинског карактера. То је одузимање имовинске користи прибављене прекршајем (глава V).

⁴⁵¹ Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, *ibid.*, стр. 491.

2.4.1. Новчана казна

Једна од прекршајних санкција које се могу изрећи учиниоцу прекршаја је новчана казна. То је казна која се најчешће прописује учиниоцима прекршаја. Може се предвидети свим прописима којима се може прописати прекршај, односно законом или уредбом, односно одлуком скупштине аутономне покрајине, скупштине општине, скупштине града или скупштине града Београда (члан 35. ЗОП). Новчана казна је казна имовинског карактера. Састоји се у обавези осуђеног лица да уплати држави, односно друштву одређени новчани износ у одређеном временском периоду на име учињеног прекршаја. Изрицањем новчане казне између учиниоца прекршаја и државе ствара се облигационоправни однос.

Субјекти којима се новчана казна може изрицати су: физичко лице (пунолетно или малолетно лице), одговорно лице у правном лицу, правно лице и предузетник. То је и једина казна која се може изрећи правном лицу (члан 34. ЗОП). Новчана казна не може се изрицати свим малолетним лицима који су учинили прекршај. Према члану 73. ЗОП новчана казна изриче се само малолетнику који је у време извршења прекршаја навршио шеснаест, а није навршио осамнаест година. Према Закону о прекршајима новчана казна и казна затвора могу се прописати за један прекршај и обе прекршајне казне се могу изрећи. Новчана казна може се изрећи и као главна и као споредна казна. Ако су новчана казна и казна затвора прописане алтернативно, казна затвора се изриче само за прекршај којим су биле проузроковане теже последице или за прекршаје који указују на већи степен кривице учиниоца. За остале прекршаје изриче се новчана казна.

Чланом 39. ЗОП прописана је новчана казна. Новчана казна се прописује у распонима који су различити зависно од тога:

1. за које се субјекте прекршаја ова казна прописује,
2. за које се прекршаје новчана казна прописује,
3. у ком поступку се казна изриче и

4. у којим се прописима предвиђа.⁴⁵²

Новчана казна може се прописати на два начина: 1. у фиксном (одређеном) износу и 2. у сразмери, односно у проценту са проузрокованом последицом. Прописивање новчане казне у сразмери са проузрокованом последицом је специфичан начин прописивања ове казне који није одувек постојао у нашем прекршајном праву. На пример, Закон о прекршајима из 1979. године није познавао овакав начин прописивања новчане казне. Међутим, према важећем Закону о прекршајима из 2013. године у зависности од субјекта за који се прописује, новчана казна, у складу законом или уредбом, може прописати у следећим распонима:

1. од 5.000 динара до 150.000 динара за физичко лице или одговорно лице у правном лицу,
2. од 50.000 динара до 2.000.000 динара за правно лице и
3. од 10.000 динара до 500.000 динара за предузетника (члан 39. ЗОП).

Новчана казна за физичко лице и одговорно лице у правном лицу, као и за предузетника је мања од новчане казне која је прописана за правна лица као учиниоце прекршаја. Овако одређени износи новчане казне могу се мењати и усклађивати са криминалном политиком и финансијским кретањима у друштву и то законом или другим актима. Уколико се новчана казна прописује одлукама скупштине аутономне покрајине, скупштине општине, скупштине града или скупштине града Београда она се може прописати од минималног износа до половине највишег износа прописаног законом или уредбом. Од наведених распона новчане казне постоји један изузетак. Ако се новчана казна прописује у фиксном износу, тада се прописује у следећим распонима:

1. за физичко лице и одговорно лице у правном лицу од 1.000 динара до 10.000 динара,
2. за предузетника од 5.000 динара до 50.000 динара и
3. за правно лице од 10.000 динара до 100.000 динара.

⁴⁵² М. Ђорђевић, Ђ., Ђорђевић, Кривично право са основама привреднопреступног и прекршајног права, Привредни саветник, Организација за правну едукацију и културу права Proiuris и Мултидисциплинарни центар за подстицање интернационалних процеса и хармонизације права, Београд, 2004. године, стр. 256.

Други начин прописивања новчане казне је прописивање новчане казне у сразмери са проузрокованом последицом. То је пропорционални начин прописивања новчане казне. Примена овог начина представља изузетак од прописивања новчане казне у фиксним износима. За прекршаје из области јавних прихода, јавног информисања, царинског, спољнотрговинског и девизног пословања, животне средине, промета роба и услуга и промета хартијама од вредности законом се могу прописати казне у сразмери са висином причињене штете или неизвршене обавезе, вредности робе или друге обавезе која је предмет прекршаја, али не више од двадесетоструког износа тих вредности с тим да не прелази петоструки износ највећих новчаних казни предвиђених законом. Важећи Закон о прекршајима из 2013. године не познаје метод одређивања новчане казне у процентуалном износу који је постојао у Закону о прекршајима из 2005. године.

Кад орган за прекршај утврди да је учинилац прекршаја одговоран, онда по правилу њему изриче казну. При изрицању казне неопходно је придржавати се одређених правила која су прописана законом. Она се односе на одмеравање казне. Два су облика одмеравања казне: законско и судско. Управо, судско одмеравање казне има велику улогу у правилној примени Закона о прекршајима. Из тог разлога при одмеравању казне за прекршаје морају се у обзир узети све околности које утичу да казна буде већа или мања, а нарочито: тежина и последице прекршаја, околности под којима је прекршај учињен, степен одговорности учиниоца, ранија осуђиваност, личне прилике учиниоца и држање учиниоца након извршеног прекршаја. Приликом одмеравања висине новчане казне за прекршај узима се у обзир и имовно стање учиниоца прекршаја (члан 42. ЗОП). Одређивање имовног стања као једног од основних критеријума приликом одмеравања новчане казне за прекршај веома је важно јер се ради о казни имовинског карактера. Уколико то не би био случај новчана казна као имовинска казна не би подједнако погађала све учиниоце прекршаја. Имовно стање учиниоца прекршаја различито се одређује у зависности од врсте субјетка који је прекршај учинио. Уколико је учинилац прекршаја физичко лице, при одређивању његовог имовног стања суд је дужан да у обзир узме висину личног прихода учиниоца прекршаја, његове друге приходе, његову имовину и његове породичне обавезе. Како учинилац прекршаја може бити

и правно лице, његово имовно стање утврђује се на основу економске моћи тог правног лица.

Новчана казна може да се изрекне и учиниоцима прекршаја у стицају. Према члану 45. ЗОП стицај прекршаја постоји ако је учинилац са једном или више радњи учинио више прекршаја за које му се истовремено суди. За стицај прекршаја најпре се утврђује казна за сваки од учињених прекршаја, а потом се за све прекршаје изриче јединствена казна. Јединствена казна која укључује новчану казну изриче се на следећи начин: 1. ако је за све прекршаје у стицају утврђена новчана казна, изрећи ће се јединствена новчана казна која представља збир утврђених новчаних казни, с тим што јединствена новчана казна не може бити већа од двоструког износа највеће новчане казне предвиђене законом (систем кумулације казни) и 2. ако је за неке прекршаје у стицају утврђена казна затвора, а за друге прекршаје новчана казна, тада се изриче једна казна затвора и једна новчана казна по систему кумулације.

Време за које је учинилац прекршаја задржан пре доношења пресуде урачунава се у изречену казну. Притвор, односно задржавање које је трајало дуже од дванаест, а краће од двадесетчетири сата рачуна се као 1.000 динара новчане казне.

У пресуди којом се изриче новчана казна и прекршајном налогу суд мора да одреди рок плаћања изречене казне. Он не може бити дужи од 15 дана. Овај рок рачуна се од дана правноснажности пресуде, односно од достављања другостепене пресуде ако је изјављена жалба. Ако је новчана казна одређена у прекршајном налогу рок почиње да тече од дана уручења налога и траје осам дана. Увођење прекршајног налога је једна од новина коју уводи нови закон. Прекршајни налог издаје се само у случају када је за прекршај законом или другим прописом предвиђена новчана казна (члан 168. ЗОП). Основни циљ прекршајног налога је ефикаснија наплата новчаних казни, као и спречавање копупције полицијских и инспекцијских службеника приликом наплате мандатне казне. Увођењем прекршајног налога се учиниоц прекршаја, који прихвати одговорност и у року од осам дана од дана пријема прекршајног налога плати половину изречене новчане казне, ослобађа плаћања друге половине изречене казне.

У одређеним случајевима суд може решењем дозволити да се новчана казна исплати у ратама, при чему одређује начин и рок плаћања, који не може бити дужи

од шест месеци под условом да су плаћени трошкови поступка (члан 40. ЗОП). Против решења којим се одређује исплата новчане казне у ратама није дозвољена жалба. Законом о прекршајима не прецизирају се ситуације које могу довести до немогућности плаћања новчане казне, већ се оставља да суд процени те ситуације. До немогућности плаћања новчане казне за учињени прекршај у одређеном року може доћи јер имовинским приликама учиниоца прекршаја није могуће дати одлучујући значај приликом одмеравања казне у односу на друге околности које су од утицаја на казну. Према пресуди Привредног суда у Београду, Пкж. 200/95 од 11. октобра 1995. године суд може окривљенима омогућити плаћање новчане казне у ратама, ако правно лице послује са губитком, о чему правно лице мора пружити доказе.⁴⁵³

Законом о прекршајима решено је и питање неплаћања новчане казне у роковима који су одређени пресудом или решењем. Чланом 41. ЗОП предвиђа се замена неплаћене новчане казне. У случају да кажњено физичко лице, предузетник или одговорно лице у правном лицу у одређеном року не плати новчану казну у целини или делимично, новчана казна или ненаплаћени део новчане казне замењује се радом у јавном интересу или казном затвора. Та замена, заправо, представља санкцију за непоштовање одлуке суда која се односи на плаћање новчане казне. Уколико се неплаћена новчана казна замењује казном затвора (суплеторни затвор), тада се за сваких започетих 1.000 динара новчане казне одређује један дан затвора, с тим што тако изречена казна затвора не може трајати краће од једног дана, нити дуже од шездесет дана. Од овог правила постоји један изузетак. Ако је поред новчане казне учиниоцу прекршаја кумулативно изречена и казна затвора, затвор којим се замењује неплаћена новчана казна и изречена казна затвора не могу трајати дуже од деведесет дана.

Замена новчане казне за прекршај казном затвора спроводи се по принципу сразмерности што је позитивно законско решење. Наиме, ако кажњено лице плати део новчане казне његов положај у даљем поступку свакако је бољи у односу на кажњено лице које није платило новчану казну у целости. Овај принцип сразмерности примењује се и на замену новчане казне казном рада у јавном

⁴⁵³ Т. Делибашић, Практична примена Закона о прекршајима, правна схватања казног права са коментаром, Службени гласник, Београд, 2008. године, стр. 175.

интересу. Ако после одлуке суда о замени неплаћене новчане казне кажњено физичко лице исплати новчану казну, тада се казна рада у јавном интересу или казна затвора неће извршити. А уколико је извршење казне започето, па кажњено лице исплати остатак новчане казне обуставиће се извршење казне рада у јавном интересу или казне затвора. Ако кажњено физичко лице плати само део новчане казне, остатак казне ће се сразмерно заменити казном рада у јавном интересу или казном затвора. Замена неплаћене новчане казне казном затвора није могућа у случају када је новчана казна изречена малолетницима и правним лицима што је и оправдано с обзиром на основна својства ових субјеката.

Новчана казна може се заменити и казном рада у јавном интересу ако суд то оцени оправданим с обзиром на тежину прекршаја, висину неплаћене новчане казне и имовинске могућности осуђеног. Ако се новчана казна замењује казном рада у јавном интересу, тада се осам сати рада замењује једаним даном затвора, односно са 1.000 динара новчане казне. Тако изречена казна рада у јавном интересу не може трајати дуже од 360 сати.

Поред замене ненаплаћене новчане казне казном затвора и казном рада у јавном интересу, Законом о прекршајима предвиђена је и могућност принудне наплате новчане казне. Принудна наплата новчане казне спроводи се у случају ако кажњено правно лице не плати изречену новчану казну у остављеном року. Принудна наплата новчане казне за правна лица оправдана је јер замена новчане казне казном затвора или казном рада у јавном интересу не би имала никаквог смисла. После смрти кажњеног физичког лица, предузетника или одговорног лица у правном лицу принудна наплата не може се спровести.

Новчану казну изречену за прекршај извршава прекршајни суд који је ту казну изрекао, односно суд на чијем подручју је издат прекршајни налог. Новчана казна уплаћује се преко поште или банке на посебној уплатници коју попуњава надлежни суд у року који је одређен одлуком. Ако је новчана казна изречена прекршајним налогом уплата се врши преко броја рачуна који је наведен у налогу. Да би се спровео поступак извршења новчане казне најпре треба донети решење о извршењу. Решење се доноси када протекне рок за добровољно плаћање новчане казне. Овим решењем одређује се замена неплаћене новчане казне казном затвора, радом у јавном интересу или принудна наплата новчане казне. Према члану 315.

ЗОП одлуку о томе на који начин ће се спровести извршење неплаћене новчане казне суд доноси ценећи све разлоге целисходности и ефикасности у сваком конкретном случају. Ако се у циљу наплате новчане казне спроводи поступак принудне наплате, примењују се следећи начини:

1. извршење над средствима са рачуна кажњеног лица,
2. извршење на личним примањима кажњеног лица и
3. извршење пописом, проценом и продајом покретних ствари и непокретности у својини кажњеног лица.

Извршење над средствима са рачуна кажњеног лица спроводи орган за принудну наплату према одредбама закона којим се уређује платни промет. Рок за извршење је 30 дана од дана пријема решења о принудној уплати. Уколико се извршење врши на личним примањима кажњеног лица одређује се заплена на одређеном делу личног примања кажњеног лица и налаже се исплатиоцу тих примања да приликом сваке исплате почев од прве наредне исплате од пријема одлуке суда, па све до потпуне наплате врши обуставу и уплати обустављени новац на одређени рачун. И на крају, када није могуће принудну наплату спровести на други начин тада се врши принудна наплата на покретим и непокретним стварима кажњеног лица. У том случају принудну наплату спроводи стварно и месно надлежни суд у складу са законом којим се уређује извршење и обезбеђење.

Једна од новина коју уводи нови Закон о прекршајима из 2013. године је јединствени регистар прекршајних санкција. У сврху ефикасне наплате новчаних казни води се јединствени регистар неплаћених новчаних казни и других обавеза. Унос података у овај регистар врши суд који је новчану казну изрекао. У сврху наплате изречене новчане казне кажњеном лицу док у потпуности не исплати казну неће се дозволити: 1. издавање дозвола или уверења за чије су издавање надлежни органи управе, осим оних која се односе на лични статус, 2. повраћај одузетих личних и других докумената и 3. регистрација, односно промена регистрације правног лица или регистрација предузетничке делатности које подразумевају промену РИБ.

Закон о прекршајима познаје и институт застарелости. Две су врсте застарелости: 1. застарелост покретања и вођења прекршајног поступка и 2. застарелост извршења казне и заштитне мере. Застарелост извршења казне односи

се на немогућност извршења изречене казне након протеча законом одређеног времена. Застарелост извршења новчане казне наступа кад од правноснажности одлуке којом је новчана казна изречена протекне годину дана. Поред овог облика застарелости, постоји и апсолутна застарелост. Она наступа кад од правноснажности пресуде којом је новчана казна изречена протекне два пута онолико времена колико се по закону тражи за извршење новчане казне.

2.4.2. Одузимање предмета

Друга имовинска мера предвиђена Законом о прекршајима је заштитна мера одузимање предмета. Заштитне мере у прекршајном праву одговарају мерама безбедности у кривичном праву. Као посебна врста прекршајних санкција, заштитне мере дефинишу се као мере превентивног карактера које се изричу уз казну да би се отклонила стања или услови који могу да доведу до поновног вршења прекршаја.⁴⁵⁴ Оне се могу примењивати према физичком лицу, правном лицу и одговорном лицу у правном лицу. Прописују се законом или уредбом владе донетој у складу са законом. Углавном се изричу уз прекршајну казну, али је могуће и њихово самостално изрицање. Скуп свих заштитних мера које су прописане законом чине систем заштитних мера. Систем заштитних мера чини дванаест заштитних мера. Закон о прекршајима из 2005. године предвиђао је девет заштитних мера.

Заштитна мера одузимање предмета може се изрећи под условима који су прописани Законом о прекршајима и када није предвиђена прописом којим је одређен прекршај. Закон о прекршајима допушта могућност изрицања једне или више заштитних мера. Одузимање предмета изриче се уз казну, опомену или васпитну меру. На пример, одузимање предмета као заштитна мера изриче се са мером одузимања имовинске користи уз новчану казну од 3.000 динара до 30.000 динара за правно лице, новчану казну од 2.000 динара до 5.000 динара за одговорно лице у правном лицу и новчану казну од 1.000 динара до 5.000 динара за физичко

⁴⁵⁴ Ђ. Ђорђевић, Прекршајно право, *op. cit.*, стр. 67.

лице ако неовлашћено врше промет или врше услуге (Решење Већа за прекршаје града Београда број 9082/2000 од 1. новембра 2000. године).⁴⁵⁵ Изриче их суд у законом прописаном прекршајном поступку.

Одузимање предмета је заштитна мера којом се одузимају предмети који су употребљени или су били намењени за извршење прекршаја или који су настали извршењем прекршаја (члан 54. ЗОП). Основна сврха одузимања предмета је отклањање опасности од поновног извршења прекршаја, односно отклањање опасности која прети од неког предмета. Предмети се одузимају од учиниоца прекршаја. Закон о прекршајима из 2005. године предвиђао је да предмети који се одузимају морају бити у својини учиниоца прекршаја, док нови Закон из 2013. године не познаје овакву одредбу. Предмети употребљени за извршење прекршаја су предмети помоћу којих је извршена радња прекршаја. Предмети намењени за извршење прекршаја су предмети који нису употребљени за извршење прекршаја, али су прибављени са намером да се њима изврши прекршај. И на крају, предмети који су настали извршењем прекршаја су предмети који представљају резултат радње извршења прекршаја. Они су ретки јер предмети за које се каже да су настали извршењем прекршаја морају бити предмети самог извршења недозвољене радње и да пре тога нису постојали, а ту се обично као јасан пример узима фалсификовани новац, али се у том случају већ ради о кривичном делу. Према пресуди Врховног војног суда К. 146/01 од 02. јула 2001. године под предметима насталим извршењем дела сматрају се само они предмети који се стварају извршењем дела (лажни новац, фалсификовани документи и слично) па се под овај појам не могу подвести предмети које је окривљени противправно присвојио, јер су они и пре тога постојали, па се ови предмети могу одузети као имовинска корист прибављена извршењем дела.⁴⁵⁶

Закон о прекршајима из 2005. године предвиђао је да се предмети који су били употребљени или су били намењени за извршење прекршаја или су настали извршеним прекршајем могу одузети и кад нису својина учиниоца прекршаја или њима не располаже правно лице као учинилац прекршаја ако то захтевају интереси опште безбедности, чување живота и здравља људи, сигурност робног промета или

⁴⁵⁵ П. Димитријевић, Д. Јовашевић, Прекршајно право, *op. cit.*, стр. 439.

⁴⁵⁶ Т. Делибашић, Практична примена Закона о прекршајима, Правна схватња казног права са коментаром, *op. cit.*, стр. 184.

разлози морала, као и у другим случајевима предвиђеним законом. Овакво решење нови Закон не познаје. Заштитна мера одузимање предмета ранијим законским решењима била је дефинисана нешто другачије у односу на важећи Закон о прекршајима. Та разлика огледа се у врсти предмета који се овом мером одузимају. Основни закон о прекршајима под одузимањем предмета подразумевао је одузимање предмета који су употребљени за извршење прекршаја или су прибављени прекршајем или су настали извршењем прекршаја ако се налазе у своји учиниоца прекршаја (члан 37. ОЗП). Према овој дефиницији одузимали су се и предмети који су прибављени прекршајем, али не и предмети којима се намеравало вршење прекршаја. Као предмети прибављени прекршајем сматрали су се предмети до којих је извршилац дошао извршењем прекршаја (новац добијен на коцки, дрво посечено у шуми и слично). Одузимањем предмета не дира се у право трећих лица на накнаду штете од учиниоца.

Одузимање предмета је мера факултативног карактера, што значи да о примени ове заштитне мере у сваком конкретном случају одлучује суд. Међутим, прописом којим се одређује прекршај може се предвидети обавезно (облигаторно) изрицање заштитне мере одузимање предмета. Предмети којима је прекршај учињен, предмети који су били намењени за извршење прекршаја или предмети који су настали извршеним прекршајем одузимају се и када се прекршајни поступак не заврши пресудом којом се окривљени оглашава кривим ако то захтевају интереси опште безбедности или разлози морала, као и други разлози који се одређују посебним законом. На пример, Закон о прекршајима из 2005. године предвиђао је да се наведени предмети одузимају и ако је прекршајни поступак прекинут из разлога што учинилац прекршаја није доступан суду, као и у другим случајевима који су предвиђени законом. Оваква законска формулација уведена је да би се спречило избегавање одговорности за учињени прекршај. Према томе, иако је учинилац прекршаја недоступан надлежним државним органима, они су у складу са одредбама закона у могућности да привремено одузму предмет прекршаја, а потом и да изрекну заштитну меру одузимања предмета. О овоме се доноси посебно решење на које окривљени има право жалбе. Суд који је пресуду донео одређује у складу са посебним прописима да ли ће се одузети предмети уништити, продати или предати заинтересованом органу или организацији. Ако је учинилац прекршаја самовољно

отуђио или уништио предмете или је на други начин онемогућио њихово одузимање, у пресуди се одређује плаћање новчаног износа који одговара вредности предмета.

Од заштитне мере одузимања предмета треба разликовати привремено одузимање предмета. Привремено одузимање предмета предвиђено је чланом 231. ЗОП. То је мера за обезбеђење материјалних доказа у прекршајном поступку. Сви предмети који могу бити одузети у складу са Законом о прекршајима могу се привремено одузети и пре доношења пресуде. Привремено одузимање предмета одређује само суд писаном наредбом. Та наредба садржи изреку и кратко образложење разлога за привремено одузимање. Законом се могу овластити и службена лица инспекцијских органа, службеници царинске службе и овлашћени полицајски службеници да привремено одузму предмете када у вршењу службене дужности сазнају за прекршај. Наведени органи дужни су да суд неодложно обавесте о привременом одузимању предмета и да се старају о очувању тих предмета. Лицу од кога су предмети одузети мора се дати потврда са тачним назначењем одузетих предмета.

Уколико се ради о предметима који су подложни квару или ако њихово чување изискује несразмерне трошкове суд одређује да се такви предмети продају, а добијени новац преда на чување банци или другој финансијској организацији. Привремено одузети предмети, односно новац добијен продајом враћају се власнику ако се прекршајни поступак не заврши пресудом којом се окривљени оглашава одговорним, осим ако то захтевају интереси опште безбедности или разлози морала и при том се о томе доноси посебно решење. Уколико је власник одузетих предмета непознат, па се ни у року од једне године од дана објављивања огласа нико не јави за предмет, односно новац добијен продајом предмета, предмет постаје државна својина, а новац припада буџету Републике Србије. Овом одлуком не дира се у право власника да у парници остварује својинска права. На основу излагања о привременом одузимању предмета закључује се о очигледним разликама између заштитне мере одузимања предмета и привременог одузимања предмета.

Закон предвиђа и застарелост извршења заштитних мера (члан 85. ЗОП). Застарелост извршења мере одузимања предмета наступа кад од правноснажности одлуке којом је мера изречена прође годину дана. Застарелост заштитне мере не

тече за време за које се извршење мере не може предузети по закону. Ток застарелости прекида се сваком процесном радњом надлежног органа која се предузима ради извршења казне, односно заштитне мере. После сваког прекида, рок почиње поново да тече. Извршење мере одузимања предмета застарева у сваком случају кад протекне два пута онолико времена колико се по закону тражи за извршење одређене казне, односно заштитне мере.

Заштитну меру одузимање предмета извршава орган у чију надлежност спада извршење, односно надзор над извршењем прописа по којима је заштитна мера изречена, ако закон не предвиђа другачије решење (члан 311. ЗОП). Одузети предмети продају се по прописима који важе за пореско извршење. Уколико је пресудом одређено да се предмети предају одређеном органу или организацији, тај орган или организација позивају се да преузму предмет. Ако је учинилац самовољно уништио или отуђио предмете или на други начин онемогућио извршење, суд доноси посебно решење којим се одређује плаћање новчаног износа који одговара тржишној вредности предмета у тренутку доношења решења. Новчани износ добијен продајом предмета који је својина учиниоца прекршаја, а одузет је по пресуди суда, приход је буџета Републике Србије.

2.4.3. Одузимање имовинске користи

Одузимање имовинске користи прибављене прекршајем је посебна врста правне последице која наступа одлуком првостепеног органа за прекршаје као последица настала извршењем прекршаја.⁴⁵⁷ Одузимање имовинске користи прибављене прекршајем прописано је у глави V Закона о прекршајима. То није прекршајна санкција, већ посебна прекршајна мера која има одређену сврху изрицања. Одузимање имовинске користи најпре је припадало систему заштитних мера. Тако је према члану 43. Закона о прекршајима СР Србије из 1979. године одузимање имовинске користи било једна од шест заштитних мера које су се изрицале учиниоцима прекршаја. Међутим, према важећем Закону одузимање

⁴⁵⁷ П. Димитријевић, Д. Јовашевић, Прекршајно право, *op. cit.*, стр. 130.

имовинске користи је прекршајна мера *sui generis*. Закон о прекршајима прописује обавезу одузимања имовинске користи која је прибављена учињеним прекршајем.

Основ за примену ове мере је принцип да нико не може задржати имовинску корист која је прибављена прекршајем, односно *nullum commodum capere potest de sua propria iniuria*. Под одузимањем имовинске користи подразумева се одузимање новца, хартија од вредности, предмета од вредности и сваке друге имовинске користи која је прибављена учињеним прекршајем (члан 69. ЗОП). Одузимање имовинске користи прибављене прекршајем је посебна правна мера *sui generis* која има двојачко одређени циљ: 1. да спречи стицање имовинске користи вршењем прекршаја и 2. да обештети лице које је оштећено извршеним прекршајем (под условом да је ово лице познато и да је поднело благовремени захтев за накнаду причињене штете).

Имовинска корист прибављена учињеним прекршајем одузима се на основу одлуке којом је утврђено извршење прекршаја и прекршајна одговорност учиниоца у складу са законом предвиђеним условима. Уколико одузимање новца, хартија од вредности, предмета од вредности и сваке друге користи није могуће, учинилац се обавезује да плати новчани износ који одговара вредности прибављене имовинске користи. Ако кажњени у одређеном року не плати одређени новчани износ, наплата се врши принудним путем.

Имовинска корист која је прибављена извршеним прекршајем може се одузети и од лица на која је пренесена без накнаде или уз накнаду која не одговара стварној вредности ако су та лица знала или су могла знати да је имовинска корист прибављена прекршајем. Када је корист која је прибављена сједињена са имовином која је стечена на законит начин, тада се одузима имовинска корист, али само у вредности имовинске користи прибављене прекршајем. На исти начин и у истој мери одузимају се приходи и друге користи које накнадно произађу из имовинске користи која је прибављена извршеним прекршајем или из имовине у коју је имовинска корист уложена. Уколико је прекршајем прибављена имовинска корист за друго физичко лице или правно лице, та се корист такође мора одузети.

Чланом 70. ЗОП регулисана је заштита оштећеног. Ако је оштећеном у прекршајном поступку досуђен имовинскоправни захтев, одузимање имовинске користи ће се изрећи само уколико та корист прелази досуђени имовинскоправни

захтев. То значи да је одузимање имовинске користи стечене учињеним прекршајем супсидијарног карактера у односу на имовинскоправни захтев оштећеног.

Меру одузимања имовинске користи извршава суд који је донео одлуку (члан 313. ЗОП). Ако се имовинска корист не може наплатити на други начин, Закон допушта наплату из непокретности. У том случају принудну наплату имовинске користи из непокретности врши надлежни суд по прописима извршног поступка. Одузета имовинска корист прибављена прекршајем припада буџету Републике Србије. Имовинска корист коју је стекло правно лице, па је престало да постоји, одузеће се од правног лица које је преузело његову имовину до висине преузете имовине. Трошкове извршења ове мере сноси кажњено лице.

Иако Закон о прекршајима познаје институт застарелости, он не садржи одредбе о застарелости извршења мере одузимања имовинске користи.

3. ИМОВИНСКЕ САНКЦИЈЕ У ПРИВРЕДНОПРЕСТУПНОМ ПРАВУ

3. 1. О привреднопредупном праву

Са развојем привреде и појавом различитих деликата у овој области јавила се и могућност посебних облика недозвољеног понашања у области привреде. У борби против недозвољених понашања у области привредног и финансијског пословања важну улогу има казнено право. Наше казнено право предвиђа систем деликата, одређује правила о одговорности и кажњивости и систем казних санкција, као и органе и поступак у коме се утврђује одговорност учинилаца појединих деликата и изриче одговарајућа врста и мера санкције.⁴⁵⁸ Наше казнено право обухвата три врсте деликата: кривична дела, привредне преступе и прекршаје. Први деликти који су се појавили били су кривична дела, а потом и прекршаји. Знатно касније

⁴⁵⁸ Д. Јовашевић, Привредни преступи у судској пракси, практикум, Службени гласник, Београд, 2001. године, стр. 9.

појављују се и деликти који су названи привредним преступима. Тек доношењем првог Закона о привредним преступима 1960. године олакшано је разликовање између привредних престапа и прекршаја. Заштита друштва од привредних престапа заснована је на правном поретку чија је основна функција заштита друштвено – економског и политичког система једне државе. Привредним судовима дата је на овај начин надлежност да суде учиниоцима привредних престапа, а јавним тужилаштвима је одређена надлежност гоњења за привредне преступе. Привредни преступи изучавају се у оквиру привреднопреступног права као гране казног права.

Привреднопреступно (привредно казнено) право прописује привредне преступе (као посебну врсту јавноправних деликата), систем санкција за њихове учиниоце и услове и основе одговорности њихових учинилаца, те поступак њиховог изрицања.⁴⁵⁹ Скуп свих прописа о привредним преступима представља грану права које се назива привреднопреступно право. Према Д. Јовашевићу привреднопреступно право представља скуп правних прописа којима се у циљу заштите друштвено – економских, привредних и финансијских односа одређују преступи, одговорност и санкције за њихове учиниоце, као и поступак утврђивања одговорности и кажњивости.⁴⁶⁰ Из ове дефиниције привредно преступног права проистичу два основна елемента: материјални и формални елемент. Материјални елемент привреднопреступног права огледа се у заштити друштвено - економских, привредних и финансијских односа као главном узроку настанка ове гране права. Формални појам односи се на одређеност правила привреднопреступног права законом, односно у другим актима у складу са законом.

Привреднопреступно право је релативно млада грана казног права. Појавила се средином 20. века. У нашем законодавству прва одредба о привредним преступима појавила се у законима и уредбама из области обављања привредних делатности и то у Уредби о основним средствима привредних организација из 1953. године. У овој Уредби била су наведена само обележја дела и санкције које су се могле изрицати учиниоцима тих деликата. По први пут термин привредни преступ

⁴⁵⁹ Д. Јовашевић, З. Стевановић, Правни аспекти извршења кривичних санкција, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2007. године, стр. 31.

⁴⁶⁰ Д. Јовашевић, Коментар Закона о привредним преступима са судском праксом и регистром појмова, Службени лист СРЈ, Београд, 2001. године, стр. 14.

употребљен је у Закону о привредним судовима⁴⁶¹ из 1954. године. У складу са одредбама овог Закона привредни преступ подразумевао је сва кажњива дела за чије расправљање и суђење је предвиђена надлежност привредних суда. Привреднопреступно право у нашој земљи заправо настаје доношењем Закона о привредним преступима⁴⁶² из 1960. године. Привреднопреступно право тада је постало посебна грана права. Доношењем закона из 1960. године постављени су принципи утврђивања одговорности и кажњивости правних лица и одговорних лица у правном лицу за привредне преступе. Закон о привредним преступима који се примењује на територији Републике Србије донет је још 1977. године и претрпео је многобројне измене и допуне.

Привреднопреступно право, као грана казног права, има свој предмет изучавања. Тај предмет произилази из његовог појма. Основни предмет привреднопреступног права су: 1. привредни преступи, 2. одговорност за привредни преступ и 3. систем санкција за привредни преступ. Привредно преступно право има и своју структуру. Састоји се из материјалног, процесног и извршног дела. Привреднопреступне санкције прописане су у материјалном делу привреднопреступног права.

3. 2. Појам и карактеристике привредних преступа

Да би се говорило о санкцијама за привредне преступе потребно је указати и на појам привредног преступа. То је први, основни и најважнији елемент привредно преступног права. Утврђивање појма привредног преступа базирано је на његовим основним елементима. Из појма привредног преступа произилази његова правна природа, као и однос према кривичном делу и прекршају. Привредни преступ⁴⁶³ је

⁴⁶¹ Закон о привредним судовима, Службени лист ФНРЈ број 31/1954.

⁴⁶² Закон о привредним преступима, Службени лист ФНРЈ број: 16/1960, 28/1962, и Службени лист СФРЈ 10/1965, 42/1969 и 6/1973.

⁴⁶³ О појму привредног преступа видети и: М. Ђорђевић, А. Михајловски, Деликти казног права, ор. cit., стр. 99. и М. Докић, В. Микић, О привредним преступима, Савремена администрација, Београд, 1957. године, стр. 8.

друштвено штетна повреда правила о привредном и финансијском пословању коју је учинило правно лице и одговорно лице у правном лицу, која је проузроковала или је могла проузроковати теже последице и која је прописом надлежног органа одређена као привредни преступ.⁴⁶⁴ То је друштвено штетна повреда прописа о привредном и финансијском пословању која је проузроковала или је могла проузроковати теже последице и која је прописом надлежног органа одређена као привредни преступ.⁴⁶⁵ На исти начин привредни преступ дефинисан је и чланом 2. Закона о привредним преступима.⁴⁶⁶

Из ове законске дефиниције привредног преступа закључује се да је то: 1. повреда правила о привредном и финансијском пословању, 2. да су ову повреду учинили правно лице или одговорно лице у правном лицу, 3. да је та повреда проузроковала или је могла проузроковати теже последице и 4. да је та повреда прописом надлежног органа одређена као привредни преступ. Привредни преступ није она повреда прописа о привредном и финансијском пословању која иако садржи обележја привредног преступа одређена прописом, представља незнатну друштвену штетност због малог значаја и због незнатности или одсутности штетних последица. Дакле, дело правног лица и одговорног лица у правном лицу које не представља повреду прописаних правила из области привредног и финансијског пословања није привредни преступ. И на крају, треба рећи да су основне карактеристике привредног преступа које га разликују од осталих деликата (кривичног дела и прекршаја) следеће: специфичан објект заштите, субјект привредног преступа, виност, радња извршења, последица, друштвена штетност, противправност и одређеност привредног преступа правним прописима. О ближим карактеристикама ових елемената биће рећи кроз излагање о односу привредног преступа са кривичним делом, односно прекршајем.

Спорно питање правне природе привредног преступа утиче на разликовање привредног преступа од кривичног дела. У теорији се разликују схватања према којима је привредни преступ сличан кривичном делу, схватање према коме је

⁴⁶⁴ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, Кривично право Југославије, *op. cit.*, стр. 199.

⁴⁶⁵ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 87.

⁴⁶⁶ Закон о привредним преступима, Службени лист СФРЈ број: 4/1977, 36/1977, 14/1985, 10/1986, 74/1987, 57/1989 и 3/1990, Службени лист СРЈ број: 27/1992, 16/1993, 31/1993, 41/1993, 50/1993, 24/1994, 28/1996 и 64/2001 и Службени гласник Републике Србије број 101/2005.

привредни преступ посебан деликт и схватање према коме се привредни преступ налази на лествици између кривичних дела и прекршаја. Сличност између кривичних дела и привредних преступа правда се односом привредног преступа и привредних кривичних дела. Објект заштите код ових забрањених деликата је сличан. Такође, одредбе материјалног кривичног права примењују се и у области привредних преступа. Отуда схватање да се привредни преступи изучавају у оквиру кривичног права, па чак и да се могу издвојити у једну посебну грану кривичног права у тзв. привредно кривично право.⁴⁶⁷

Међутим, привредни преступ ипак треба разликовати од појма кривичног дела. Кривично дело је дело које је законом одређено као кривично дело и које је противправно и скривљено. Кривично дело је дело које је противправно. Противправност је формални елемент кривичног дела. За разлику од кривичног дела које је противправно, привредни преступ је друштвено штетна повреда прописа о привредном и финансијском пословању. Према томе, код привредног преступа противправност је схваћена у ужем смислу. Под појмом правила о привредном и финансијском пословању подразумевају се, у најширем смислу, све правне норме којима су регулисани привредни и финансијски односи у нашој земљи. То практично значи да се ту ради о правилима која се тичу статуса правних лица, њиховог односа и обавеза према друштвено – политичким заједницама, оквира у којима се креће њихова надлежност, производње, промета и услуга, затим које су везане за послове промета новца код којих се појављују посебна правила о друштвеној евиденцији и надзору над финансијским пословањем, као и правила о банкарском и девизном пословању и слично.⁴⁶⁸

У нашој правној литератури постојало је и схватање да су привредни преступи дела мањег интензитета друштвене опасности у односу на кривична дела. Овакво схватање произилази из Закона о привредним преступима из 1977. године којим је привредни преступ дефинисан као дело мање друштвене опасности. У том периоду друштвена опасност била је основни елемент и појма кривичног дела и појма привредног преступа, па је законом извршено степеновање друштвене опасности. Против схватања које је постојало у градацији кривичних дела и

⁴⁶⁷ М. Радовановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 35.

⁴⁶⁸ М. Врховшек, П. Јеринић, Коментар Закона о привредним преступима, Правно – економски центар, Београд, 1977. године, стр. 11.

привредних преступа по степену и интензитету друштвене опасности изнете су бројне критике. Оне указују на чињеницу да је привредни преступ, у првом реду, деликт правног лица (чија је одговорност примарна), па тек и деликт одговорног лица у правном лицу. Као такви привредни преступи могу у конкретним животним ситуацијама бити не само лакша дела по интензитету опасности, већ могу исто тако да буду и знатно тежа и опаснија дела којима се наносе веће штете интересима друштвене заједнице у целини.⁴⁶⁹

Да би се могло говорити о кажњавању учинилаца привредних преступа и изрицању имовинских мера неопходно је указати на основне разлике између привредног преступа, са једне стране, и кривичног дела и прекршаја, са друге стране. Разлика између привредног преступа и кривичног дела огледа се и у објекту заштите. Код кривичног дела објект заштите је добро, вредност или интерес коме се законом пружа кривичноправна заштита од повреде или угрожавања. Објект привредног преступа је специфичан у односу на објект кривичног дела. То је карактеристика која је и условила издвајање привредног преступа као посебног забрањеног деликта у области казненог права. У циљу заштите привредног система и његовог правилног функционисања као заштитни објект привредног преступа издваја се привредни и финансијски систем, односно привредни односи. Заправо, општи заштитни објект привредних преступа су економски односи наше земље, а заштитни објект у ужем смислу је привредни и финансијски систем наше земље. Према томе, заштитни објект привредног преступ је знатно ужи од заштитног објекта кривичног дела. Једина веза између кривичних дела и привредних преступа могу бити кривична дела против привреде, али она представљају само групу кривичних дела.

Следећа разлика између привредног преступа и кривичног дела огледа се у лицу које може бити учинилац кривичног дела. Према одредбама Кривичног законика, кривично дело могу да учине физичко лице које је навршило 14 година и правно лице према одредбама Закона о одговорности правних лица за кривична дела. Као учиниоци привредног преступа могу да се јаве: 1. правно лице и 2. одговорно лице у правном лицу. Правно лице одговара по принципу објективне одговорности, а одговорно лице у правном лицу увек одговара по принципу

⁴⁶⁹ Д. Јовашевић, Привредни преступи у судској пракси – практикум, *op. cit.*, стр. 34.

субјективне одговорности. Друштвено политичке заједнице и њихови органи, други државни органи и месне заједнице не одговарају за привредни преступ. Разлика између кривичног дела и привредног преступа лежи и у основу одговорности за један, односно други деликт. Код кривичног дела одговорност је објективно – субјективне природе, док је код привредног преступа одговорност објективна, јер је заснована искључиво на извршеном привредном преступу од стране правног лица

Следећа разлика између привредног преступа и кривичног дела огледа се у пропису у коме се одређени деликт прописује. Кривично дело може се прописати само законом, док се привредни преступ одређује законом, али и подзаконским актима, на пример уредбама које се доносе по основу закона. Прописом нижег ранга од уредбе привредни преступ не може се одредити. На постојање ове разлике утиче потреба за инкриминацијом свих кажњивих понашања у области привредног и финансијског пословања с обзиром на развој и промену привредних односа у нашој земљи. Далеко је једноставније и брже регулисање одређеног привредног преступа актима подзаконског карактера, него честим изменама закона. Одређеност преступа у пропису има велики значај јер је то основни елемент појма привредног преступа. Пропис којим се привредни преступ одређује садржи обележја привредног преступа и санкцију која се изриче за тај преступ. Уколико постоји повреда привредног и финансијског пословања која није прописана наведеним актима, нема ни привредног преступа.

Између система кривичних санкција и система санкција за привредне преступе постоје одређене разлике. Кривични законик предвиђа широку лепезу кривичних санкција које се изричу учиниоцима кривичних дела. Учиниоцу кривичног дела према члану 4. КЗ РС могу се изрећи следеће кривичне санкције: 1. казне, 2. мере упозорења, 3. мере безбедности и 4. васпитне мере. За привредне преступе постоји далеко мањи број санкција које надлежни суд може изрећи учиниоцу привредног преступа. Учиниоцу привредног преступа могу се изрећи следеће санкције:

1. новчана казна,
2. условна осуда и
3. заштитне мере:
 - а) јавно објављивање пресуде,

- б) одузимање предмета,
- в) забрана правном лицу да се бави одређеном привредном делатношћу и
- г) забрана одговорном лицу да врши одређене дужности.

И на крају, последња разлика између привредног преступа и кривичног дела односи се на надлежност органа који учествују у поступку поводом вршења забрањеног понашања. Поступак против учиниоца кривичног дела води се пред основним или вишим судом по захтеву јавног тужиоца или оштећеног, док се поступак против учиниоца привредног преступа води пред привредним судом по захтеву јавног тужиоца. Поступак извршења изречених санкција и за кривично дело и за привредни преступ спроводи се по одредбама Закона о извршењу кривичних санкција.

Поред разлике која постоји између привредног преступа и кривичног дела, треба указати и на разлику између прекршаја и привредног преступа. Разлика између ове две врсте деликата проистиче из њихове различите правне природе, њихове тежине, као и области у којима се једни и други деликти врше. Прекршаји су таква понашања којима се само крше правни прописи и услед чега наступају забрањене последице. За разлику од прекршаја, привредни преступ је друштвено штетна повреда прописа о привредном и финансијском пословању. Интересантна је била дефиниција прекршаја из Закона о прекршајима Републике Српске од 1996. године која је истовремено обухватала и дефиницију привредног преступа. Према овој дефиницији прекршај је дело које се састоји у повреди јавног поретка или у повреди прописа о привредном и финансијском пословању, а које је законом или другим прописом одређено као прекршај и описана његова обележја.

Међутим, разлика између прекршаја и привредног преступа постоји и она је квалитативна, с обзиром на то да се односи на природу, карактер и значај забрањеног деликта. Привредни преступ је деликт који производи теже последице у односу на прекршај. На то указује и начин прописивања ових забрањених понашања. И привредни преступ и прекршај могу се прописати одређеним законима. Међутим, привредни преступ може се прописати и уредбом владе која је донета у складу са законом, док се прекршај може прописати уредбом, односно одлуком скупштине аутономне покрајине, скупштине општине, скупштине града и скупштине града Београда.

Разлика између привредног преступа и прекршаја огледа се и у субјекту који може извршити конкретни деликт. Као учинилац привредног преступа може се јавити правно лице, одговорно лице у правном лицу и предузетник. Као учинилац прекршаја јавља се физичко лице, предузетник, правно лице и одговорно лице у правном лицу.

Следећа разлика између привредног преступа и прекршаја односи се на објект заштите. Објект заштите код привредних преступа су привредни и финансијски односи једне земље, док је објект заштите код прекршаја шире одређен. То могу бити најразличитије друштвене вредности, добра и интереси.

Између санкција које се изричу учиниоцима привредних преступа и прекршаја постоје и сличности и разлике. Пре свега, у систему санкција за учиниоце привредних преступа и прекршаја постоје имовинске санкције. То су новчана казна и одузимање предмета. Ове две санкције примењују се и према учиниоцима привредних преступа и према учиниоцима прекршаја. Поред новчане казне учиниоцу прекршаја могу се изрећи и следеће казне: 1. казна затвора и 2. рад у јавном интересу. За разлику од прекршајних казни, новчана казна је једина казна која се изриче учиниоцу привредног преступа. Мере упозорења су санкције које припадају систему санкција за привредне преступе и прекршаје. Учиниоцу привредног преступа може се изрећи условна осуда као мера упозорења, док се учиниоцу прекршаја изриче судска опомена. Заштитне мере примењују се и према учиниоцима привредних преступа и према учиниоцима прекршаја, с тим што је систем заштитних мера за прекршаје разгранатији.

И на крају, разлика између привредних преступа и прекршаја се огледа и у надлежности органа који поступају у случају извршења ових деликата. Док се поступак утврђивања прекршајне одговорности и изрицања прекршајних казни води се пред прекршајним судом, односно посебним органима управе, поступак против учиниоца привредних преступа води се пред привредним судовима. Поступак извршења санкција за привредне преступе и прекршаје спроводи се по одредбама Закона о извршењу кривичних санкција. Уколико се забрањена понашања степенују, закључује се да је најтежи деликт кривично дело, затим привредни преступ и на крају, као најлакши деликт се јавља прекршај.

3.3. Одговорност за привредни преступ и санкције

С обзиром на то да је учинилац привредног преступа нанео штетну последицу у области привредног и финансијског пословања, држава, односно друштво према таквом лицу морају изрећи одређену санкцију. Да би се таква санкција изрекла учиниоцу привредног преступа, мора се утврдити одговорност учиниоца привредног преступа. Одговорност за привредни преступ је скуп субјективних услова којима се означава психички однос учиниоца према свом делу тј. привредном преступу. За учињени привредни преступ одговарају правно лице или одговорно лице у правном лицу. Под појмом правно лице подразумевају се предузећа, установе, организације, као и друга правна лица која обављају привредно или финансијско пословање. Правно лице одговорно је за привредни преступ ако је до извршења привредног преступа дошло радњом или пропуштањем дужног надзора од стране органа управљања или одговорног лица или радњом другог лица које је било овлашћено да поступа у име правног лица. Из овог произилази да је за одговорност правног лица за привредни преступ довољно да је предузета само радња извршења.

Одговорност правног лица за привредни преступ заснована је на принципу објективне одговорности. И правно лице које се налази под стечајем одговорно је за привредни преступ без обзира да ли је привредни преступ учињен пре отварања или у току стечајног поступка, али му се не може изрећи казна, него само заштитна мера одузимања предмета и одузимање имовинске користи. Закон о привредним преступима предвиђа и одговорност страног правног лица и одговорног лица у страном правном лицу за привредни преступ ако имају представништво на територији Републике Србије. Одговорност правног лица може се предвидети и прописом којим се одређује привредни преступ. Тим прописом може се предвидети одговорност свих или само неких правних лица. Одговорност правног лица за привредни преступ не постоји ако је то лице поступало по наређењу другог одговорног лица и ако је предузело све радње које је по основу закона, другог прописа или општег акта било дужно да предузме да би спречило извршење привредног преступа. Закон о привредним преступима изузима од одговорности и

следећа правна лица: друштвено – политичке заједнице (држава, аутономна покрајина, град, општина) и њихове органе (влада, министарство), као и друге државне органе (судови, јавна тужилаштва, управе, агенције) и слично.

За учињени привредни преступ закон предвиђа истовремену и паралелну одговорност правног лица и одговорног лица у правном лицу. Под одговорним лицем сматра се лице коме је поверен одређени круг послова у области привредног и финансијског пословања у правном лицу, односно у органу друштвено – политичке заједнице, другом државном органу или месној заједници. Прописом којим се одређује привредни преступ може се одредити и која одговорна лица могу одговарати за учињени привредни преступ. Одговорно лице у правном лицу за учињени привредни преступ одговара по принципу субјективне одговорности, па је неопходно утврдити и његов психички однос према учињеном привредном преступу. Према члану 11. Закона о привредним преступима одговорно лице је одговорно за привредни преступ ако је привредни преступ учињен његовом радњом или пропуштањем дужног надзора и ако је оно при том поступало са умишљајем или из нехата, ако прописом којим је одређен привредни преступ није предвиђено да се привредни преступ може учинити само са умишљајем. Према пресуди Вишег привредног суда Србије Пкж. 1422/76 од 22.2. 1977. године одговорно лице у правном лицу не одговара за привредни преступ ако је предузело све радње да до извршења истог не дође.⁴⁷⁰

Одговорност одговорног лица не престаје зато што му је престао радни однос у правном лицу или органу друштвено – политичке заједнице, другом државном органу или месној заједници, ни зато што је отворен стечај над правним лицем или зато што је настала немогућност кажњавања правног лица услед његовог престанка. Међутим, одговорност одговорног лица у правном лицу за привредни преступ не постоји ако је лице поступало по наређењу другог одговорног лица или органа управљања и ако је предузело радње које је на основу закона, другог прописа или општег акта било дужно да предузме да би спречило извршење привредног преступа. Ако је одговорно лице правноснажно осуђено за кривично дело које има обележја привредног преступа неће се казнити за привредни преступ. Закон о

⁴⁷⁰ Љ. Новаковић, М. Врховшек, Збирка судских одлука о привредним преступима, Правно економски центар, Београд, 1978. године, стр. 70.

привредним преступима није предвидео одговорност предузетника за привредни преступ.

3.4. Имовинске санкције за привредни преступ

Право на кажњавање учиниоца привредних преступа припада држави и остварује се прописивањем, изрицањем и извршењем санкција за привредне преступе. Глава III Закона о привредним преступима посвећена је санкцијама које се изричу учиниоцима привредних преступа. То су законом одређене мере друштвеног реаговања против учиниоца привредног преступа које примењују државни органи у циљу заштите привредног и финансијског система. Санкције за привредне преступе су принудне мере којима се ограничавају или одузимају одређена права имовинског карактера, обављање одређене делатности или занимања или ставља у изглед одузимање или ограничавање наведених права или делатности. Основна сврха санкција за привредне преступе је заштита законитости у области привредног и финансијског пословања. Сврха кажњавања правног лица може се дефинисати и као генерална и као специјална превенција тј. сврха кажњавања правног лица код привредних преступа је спречавање истог да не чини привредне преступе, те утицај на друга правна лица да ни они не чине привредне преступе што доприноси и јачању пословног морала у области привредног и финансијског пословања нашег друштва.⁴⁷¹ Генерална превенција остварује се прописивањем казни за учињени привредни преступ, а индивидуална превенција се остварује изрицањем и извршењем прописаних казни.

Закон о привредним преступима предвиђа релативно мали број санкција за привредне преступе. Систем санкција за привредне преступе чине: казна, условна осуда и заштитне мере, које одговарају мерама безбедности које су прописане Кривичним закоником. Оне се примењују само када су прописане законом или одређеним подзаконским актима. Према томе, принцип законитости је основни принцип привреднопреступног права. У складу са овим начелом никоме не може

⁴⁷¹ А. Владисављевић, Сврха казне у привредном – казненем праву, у: С. Ђурђић (уредник) зборник Привредни преступи у законодавству и пракси, Привредна штампа, Београд, 1981. година, стр. 119.

бити изречена казна, ни друга санкција за привредни преступ који пре него што је учињен није био одређен као привредни преступ законом или другим актом у складу са законом и није било одређено како ће се казнити учинилац тог привредног преступления.

Санкције за привредне преступе изриче само привредни суд у складу са законом. Систему санкција за привредни преступ припадају и санкције које имају имовински карактер. То су: 1. новчана казна и 2. одузимање предмета као заштитна мера. Према учиниоцу привредног преступления суд може применити још једну меру која не припада систему санкција за привредни преступ. То је мера одузимања имовинске користи прибављене привредним преступом.

3.4.1. Новчана казна

Закон о привредним преступима као једину казну за учиниоце привредних преступления прописује новчану казну. Постојање новчане казне као једине казне за привредне преступе правда се чињеницом да се њоме погађају витални интереси правних лица (као што је његова имовина, па и пословна способност), да се њоме може угрозити пословни углед, као и стицање прихода и уредно пословање. У тржишним условима слободне утакмице је јасно да се овом казном може позитивно утицати на смањење вршења оваквих друштвено штетних понашања, односно деловати у правцу развијања дисциплине у погледу поштовања прописа у области привредног и финансијског пословања.⁴⁷² Новчана казна је казна која се прописује за учиниоце привредних преступления још од времена када су се привредни преступи издвојили као посебна категорија кажњивих делатности. То је имовинска казна која се састоји у обавези осуђеног правног лица и његовог одговорног лица да плате одређени новчани износ на име учињеног привредног преступления. На тај начин ствара се облигациони однос између државе као повериоца, са једне стране, и учиниоца привредног преступления, са друге стране. То је принудна мера која се изриче учиниоцу

⁴⁷² Д. Јовашевић, Коментар Закона о привредним преступима са судском праксом и регистром појмова, *op. cit.*, стр. 125.

привредног преступа против његове воље. Новчана казна се изриче самостално или уз заштитну меру када то одређени прописи предвиђају.

Законом о привредним преступима предвиђа начине прописивања новчане казне. Новчана казна се може прописати на два начина:

1. у фиксном (одређеном) износу и
2. у сразмери са висином учињене штете, неизвршене обавезе или вредности робе или друге ствари која је предмет привредног преступа.

Најчешћи начин прописивања новчане казне за привредне преступе је у фиксном износу. У погледу новчане казне у фиксном износу Законом о привредним преступима прописани су општи минимум и општи максимум новчане казне (члан 18. ЗПП). Међутим, другим прописима којима се привредни преступ може прописати предвиђа се и висина новчане казне за одређене привредне преступе. На тај начин одређују се посебни минимум и посебни максимум новчане казне. Уколико посебним прописом нису одређени посебни минимум и посебни максимум новчане казне, тада се они поклапају са општим минимумом и општим максимумом ове казне. Општи минимум и општи максимум новчане казне зависе од субјекта који је привредни преступ учинио. Правном лицу као учиниоцу привредног преступа може се изрећи новчана казна која не може бити мања од 10.000 динара, нити већа од 3.000.000 динара. Одговорном лицу као учиниоцу привредног преступа може се изрећи новчана казна у распону од 2.000 динара до 200.000 динара. Код одговорног лица то је једини начин прописивања новчане казне јер се она не може прописати у одређеној сразмери.

Други начин прописивања новчане казне је у одређеној сразмери. На тај начин новчана казна најчешће се прописује за царинске привредне преступе. Уколико се висина новчане казне за правно лице одређује у сразмери са висином учињене штете, неизвршене обавезе или вредности робе или друге ствари која је предмет привредног преступа, тада највећа мера новчане казне може ићи до двадесетоструког износа учињене штете, неизвршене обавезе или вредности робе или друге ствари која је предмет привредног преступа (члан 18. ЗПП). Основни разлог који је мотивисао законодавца да се определи за могућност прописивања казни до двадесетоструког износа према наведеним основама јесте намера да се тиме осујете евентуалне рачунице правних лица да се у неким случајевима вршење

привредног преступа може исплатити.⁴⁷³ Овакав начин прописивања новчане казне могућ је само у погледу казне за правна лица. Ако је новчана казна прописана на овај начин, њен највиши износ који се може у конкретном случају изрећи није ограничен општим максимумом новчане казне за правна лица када се та казна прописује у оквирима минимума и максимума те казне.⁴⁷⁴ Новчана казна одређује се учиниоцу привредног преступа по наведеним правилима уколико прописом којим је привредни преступ одређен, није прописана најмања или највећа мера новчане казне.

Кад надлежни суд утврди да је учинилац одговоран за учињен привредни преступ, он му сходно одредбама Закона о привредним преступима одмерава новчану казну уколико је она прописана за конкретан привредни преступ и то у оквиру општег минимума и општег максимума новчане казне. При одмеравању новчане казне суд мора узети у обзир све околности које утичу да казна буде већа или мања (отежавајуће или олакшавајуће околности). Отежавајуће околности су околности које утичу на изрицање новчане казне ближе општем максимуму, док су олакшавајуће околности околности које утичу на изрицање новчане казне која је ближа општем минимуму. У оквиру ових околности суд нарочито води рачуна о: тежини учињеног привредног преступа, последицама које су наступиле или су могле наступити, околностима под којима је привредни преступ учињен и економској снази правног лица. Према пресуди Вишег привредног суда Србије ПКЖ. 635/75 од 15. 10. 1975. године изречене казне за привредне преступе морају бити адекватне тежини извршеног привредног преступа и обиму наступелих последица.⁴⁷⁵

С обзиром на то да су учиниоци привредних преступа по правилу правна лица, од посебног је значаја узимање у обзир њихове економске снаге због тога што по висини једнаку новчану казну за исти привредни преступ неједнако носе правна лица са различитом економском моћи. Под економском снагом правног лица у смислу теоријских и практичних сазнања подразумева се не само величина средстава са којима неко правно лице слободно располаже у време доношења

⁴⁷³ В. Петровић, Изрицање казни и заштитних мера и казнена политика судова у привредним преступима, у: Стеван Ђурђић (уредник) зборник Привредни преступи у законодавству и пракси, ор. cit., стр. 126.

⁴⁷⁴ М. Ђорђевић, Ђ., Ђорђевић, Кривично право са основама привреднопреступног и прекршајног права, ор. cit., стр. 237.

⁴⁷⁵ М. Врховшек, П. Јеринић, Коментар Закона о привредним преступима, ор. cit., стр. 87.

пресуде, већ се та снага процењује по општем обиму пословања и величини средстава са којима то правно лице послује.⁴⁷⁶ Упознавање са економском снагом правног лица од нарочито је значаја код изрицања новчане казне с обзиром на то да казна треба да подједнако погоди и економски, односно материјално добро обезбеђена правна лица и одговорна лица у правном лицу, као и она правна лица и одговорна лица у правном лицу која су лошијег материјалног стања. Да би се постигла индивидуализација казне неопходно је приликом одмеравања казне узети у обзир и да ли је правно лице или одговорно лице у правном лицу раније осуђивано за привредни преступ или кривично дело које је сродно са привредним преступом, и да ли је ранији привредни преступ, односно кривично дело истоврсно са новим привредним преступом и колико је времена протекло од раније осуде.

Новчана казна изриче се и за привредне преступе учињене у стицају. Стицај постоји када учинилац са једном радњом, односно пропуштањем одређене радње учини више привредних преступа (идеални стицај) или када учинилац са више радњи, односно пропуштања радњи учини више привредних преступа о којима није донета коначна одлука, а поступак се води пред истим привредним судом (реални стицај). Према члану 26. Закона о привредним преступима за више привредних преступа у стицају суд ће претходно утврдити казну за сваки привредни преступ, па ће изрећи јединствену казну која представља збир појединачно утврђених казни, а која не може прећи двоструки износ највеће законске мере казне. На исти начин суд одмерава казну и кад суди за привредни преступ извршен пре раније осуде. Ако је суд казну одредио примењујући и један и други метод, тада изриче јединствену казну за све привредне преступе, тако што та казна представља збир одређених казни на напред наведене начине.

Поред обичног поврата који је отежавајућа околност код одмеравања казне, Закон о привредним преступима познаје и вишеструки поврат (члан 22. ЗПП). То је једна од поштравајућих околности која утиче на висину новчане казне. Суд може правном лицу или одговорном лицу у правном лицу да пошти казну за учињени привредни преступ до двоструког износа највеће мере предвиђене казне ако се учинилац налази у вишеструком поврату. Вишеструки поврат за правно лице

⁴⁷⁶ Д. Јовашевић, Коментар Закона о привредним преступима са судском праксом и регистром помова, *op. cit.*, стр. 133.

постоји ако је правно лице било најмање два пута осуђивано за сродне привредне преступе на казне преко 20.000 динара и ако од последње правноснажно изречене казне није протекло више од пет година. Према томе, за постојање вишеструког поврата потребно је испуњавање услова који се односе на: 1. број учињених привредних преступа, 2. сродност учињених привредних преступа, 3. висину новчане казне и 4. протек времена од последње правноснажности судске одлуке. Сви ови услови морају бити кумулативно испуњени да би постојао вишеструки поврат. Вишеструки поврат за одговорно лице у правном лицу постоји ако је за сродна кривична дела или привредне преступе одговорно лице било најмање два пута осуђивано на казну затвора или новчану казну преко 4.000 динара, ако од последње издржане казне затвора, односно правноснажно изречене новчане казне није прошло више од пет година и ако учинилац показује склоност за вршење таквих кривичних дела, односно привредних преступа. О поштравању казне одлучује суд узимајући у обзир околности под којима је привредни преступ учињен и тежину последице која је наступила. При томе суд је везан ограничењем да изречена новчана казна не може прећи двадесетоструки износ предвиђене новчане казне.

Према члану 23а. Закона о привредним преступима суд у пресуди одређује рок плаћања новчане казне. Он не може бити краћи од 15 дана, нити дужи од 3 месеца. Изузетно, у оправданим случајевима суд може дозволити осуђеном правном лицу и одговорном лицу у правном лицу да исплате новчану казну у ратама, с тим што рок исплате не може бити дужи од годину дана. Према пресуди Вишег привредног суда у Београду Пкж. 209/95 од 23. марта 1995. године суд окривљенима омогућава плаћање новчане казне у ратама ако правно лице у критично време послује са губицима, али о томе правно лице мора пружити доказе.⁴⁷⁷ После смрти одговорног лица у правном лицу новчана казна не може се наплатити. Међутим, за плаћање новчане казне изречене правном лицу које је после правноснажности пресуде, односно решења донетог у скраћеном поступку престало да постоји, одговорно је правно лице које је преузело имовину којом је располагало правно лице које је престало да постоји до висине те имовине.

⁴⁷⁷ Д. Јовашевић, Привредни преступи у судској пракси – практикум, *op. cit.*, стр. 173.

Наплаћена новчана казна од правног лица или одговорног лица у правном лицу припада Републици Србији, односно аутономној покрајини на чијој територији се налази седиште осуђеног правног лица, односно седиште републичког или другог државног органа или месне заједнице ако је осуђено за привредни преступ одговорно лице у том органу, односно заједници. Новчана казна коју је осуђено правно лице или одговорно лице у правном лицу платило за прекршај урачунава се у казну изречену за привредни преступ чија обележја обухватају и обележја прекршаја. Новчана казна изречена за прекршај правном лицу и одговорном лицу у правном лицу урачунава се у казну изречену за привредни преступ и то: 1. ако је новчана казна изречена за прекршај и наплаћена и 2. ако постоји идентитет чињеничног описа прекршаја и чињеничног описа привредног преступа. Новчана казна која је изречена учиниоцу привредног преступа не може се извршити кад протекну три године од дана правноснажности одлуке којом је та казна изречена. Ова казна је личне природе и погађа само учиниоца привредног преступа. Према томе, после смрти осуђеног одговорног лица у правном лицу новчана казна не може се извршити. Евиденцију о изреченим новчаним казнама за привредне преступе воде привредни судови који су надлежни за вођење првостепеног поступка.

3.4.2. Одузимање предмета

Посебну врсту санкција за привредне преступе представљају заштитне мере. То су мере које по свом карактеру одговарају мерама безбедности у кривичном праву. Према ранијим схватањима санкција за привредне преступе постојале су казне и казнене мере. Заправо, казнене мере биле су оне мере које се данас називају заштитним мерама. За разлику од казне која увек јасно испољава своју ретрибутивну структуру, заштитне мере имају за циљ осигурање законитости у области привредног и финансијског пословања средствима на линији индивидуалне превенције и по својој природи имају превентивни карактер. Оно што оправдава заштитне мере, јесте потреба заштите и предупређивања учиниоца да понови привредни преступ елиминисањем прилика и могућности за будуће вршење

привредних преступа.⁴⁷⁸ Заштитне мере изриче суд када сматра да је уз казну потребно изрећи још неку меру како би се употпунила сврха изрицања санкција за привредне преступе. Према пресуди Вишег привредног суда Београду Пкж. 73/94 од 15. марта 1994. године заштитне мере за учињени привредни преступ морају се изрећи само према оном правном лицу и одговорном лицу у правном лицу чијим је радњама непосредно и извршен одговарајући привредни преступ.⁴⁷⁹

Закон о привредним преступима у члану 28. предвиђа систем заштитних мера. Овај систем чине следеће заштитне мере:

1. јавно објављивање пресуде,
2. одузимање предмета,
3. забрана правном лицу да се бави одређеном привредном делатношћу и
4. забрана одговорном лицу да врши одређене делатности.

Суд може правном лицу да изрекне једну или више заштитних мера кад постоје услови предвиђени законом за њихово изрицање. Заштитне мере нису самосталне санкције за привредне преступе. Оне се могу изрећи само уколико је учиниоцу привредног преступа изречена казна и условна осуда у одређеним случајевима. Одузимање предмета је једина заштитна мера имовинског карактера. Ова заштитна мера изриче се уз казну, односно новчану казну с обзиром на то да је она једина казна за учиниоце привредних преступа и уз условну осуду. Изузетно, ова мера може се изрећи и самостално, али само ако се правно лице као извршилац привредног преступа налази под стечајем када је привредни преступ учињен пре отварања или у току стечајног поступка. Тада се правном лицу не може изрећи казна, већ само заштитна мера одузимања предмета и мера одузимања имовинске користи прибављене учињеним привредним преступом.

Чланом 32. Закона о привредним преступима предвиђена је заштитна мера одузимања предмета. Изриче се и правном лицу и одговорном лицу као учиниоцима привредног преступа. Она се састоји у одузимању одређених предмета од учиниоца привредног преступа. Предмети који се могу одузети од учиниоца привредног преступа су: 1. предмети који су употребљени за извршење привредног преступа, 2. предмети који су били намењени за извршење привредног преступа и 3. предмети

⁴⁷⁸ М. Врховшек, П. Јеринић, Коментар Закона о привредним преступима, *op. cit.*, стр. 111.

⁴⁷⁹ Д. Јовашевић, Привредни преступи у судској пракси – практикум, *op. cit.*, стр. 220.

који су настали учињеним привредним преступом. Предмети који су били намењени за извршење привредног преступа су предмети који су прибављени за вршење привредног преступа, а предмети који су настали учињеним привредним преступом су предмети који су настали као резултат забрањене делатности. Сви наведени предмети могу се одузети од правног лица или од одговорног лица у правном лицу под условом да се налазе у својини одговорног лица у правном лицу или ако њима располаже правно лице. Од овог правила закон предвиђа изузетак према коме се предмети намењени за извршење привредног преступа, предмети употребљени за извршење привредног преступа и предмети настали учињеним привредним преступом могу одузети и кад њима не располаже правно лице – учинилац привредног преступа, односно кад нису својина одговорног лица у правном лицу и то у следећим случајевима:

1. ако то захтевају интереси чувања живота и здравља људи,
2. ако то захтева сигурност промета или други интереси привреде или
3. ако то захтевају разлози морала.

Таквим одузимањем предмета не дира се у право трећих лица на накнаду штете од учиниоца привредног преступа. У том случају накнада штете остварује се у парничном поступку.

Одузимање предмета је заштитна мера факултативног карактера. То значи да у сваком конкретном случају надлежни привредни суд одлучује да ли ће изрећи ову меру или не. Суд нарочито мора водити рачуна о разлозима за одузимање предмета који се не налазе у својини правног лица, односно одговорног лица у правном лицу. Међутим, Закон о привредним преступима предвиђа и могућност да се прописом којим се одређује привредни преступ може предвидети и обавезно одузимање предмета од учиниоца привредног преступа. Одузети предмети се зависно од њихове природе а по одлуци суда могу продати на јавној продаји. У том случају примењују се одредбе Закона о извршењу и обезбеђењу. Поред продаје одузетих предмета могуће је и њихово уништење. Одузимање предмета није могуће уколико од правноснажности одлуке којом је ова заштитна мера изречена протекну три године. Одузимање предмета треба разликовати од привременог одузимања предмета у привреднопреступном поступку. Привремено одузимање предмета спроводи се у току поступка за привредне преступе. Одузимају се предмети који се

могу одузети према одредбама закона или који могу послужити као доказ. Ови предмети се одузимају привремено и предају суду на чување.

3.4.3. Одузимање имовинске користи

Одузимање имовинске користи прибављене извршеним привредним преступом је мера која се по први пут појавила у члану 101. Уредбе о оснивању предузећа и радњи⁴⁸⁰ и то у поглављу које носи назив: „Казнене и друге мере због повреде одредаба ове уредбе“. По том пропису од предузећа које је радњом учињеном противно одредбама ове уредбе прибавило себи имовинску корист одузимао се целокупан износ тако прибављене користи.⁴⁸¹ До доношења Закона о привредним преступима 1977. године мера одузимања имовинске користи припадала је заштитним мерама. Тако је Закон о привредним преступима из 1960. године предвиђао следећи систем заштитних мера: 1. јавно објављивање пресуде, 2. одузимање предмета, 3. одузимање имовинске користи, 4. забрана правном лицу да се бави одређеном делатношћу и 5. забрана одговорном лицу да врши одређене дужности. Према томе, одузимање имовинске користи по својој правној природи била је заштитна мера.

За разлику од ранијих законских решења, у важећем Закону о привредним преступима одузимање имовинске користи је посебна привреднопреступна мера која не припада ни казнама, ни заштитним мерама. То је мера *sui generis*. И поред тога што је мера одузимања имовинске користи различито схватана у смислу правне природе ове мере, њена сврха и циљ изрицања су у оба случаја исти. Основ за одузимање имовинске користи је принцип правичности према коме нико не може задржати корист прибављену извршеним привредним преступом. У овом случају ради се о правном лицу или одговорном лицу у правном лицу као учиниоцима привредног преступа.

⁴⁸⁰ Уредба о оснивању предузећа и радњи, Службени лист ФНРЈ број 51/1953.

⁴⁸¹ М. Докић, В. Микић, О привредним преступима, *op. cit.*, стр. 141.

Под имовинском користи подразумева се новац, предмети од вредности као и свака друга корист која је стечена извршењем привредног преступа. То значи да стечена имовинска корист представља увећање имовине учињеним привредним преступом или спречавање умањења имовине вршењем привредног преступа. У пракси је најзначајнији проблем одређивање висине прибављене имовинске користи извршеним привредним преступом. Имовинска корист може се одузети само на основу одлуке надлежног привредног суда којом је утврђено постојање привредног преступа. Од правног лица или његовог одговорног лица одузима се свака имовинска корист која је прибављена учињеним привредним преступом. Ако није могуће одузети прибављену имовинску корист, тада се учинилац привредног преступа обавезује да уплати новчани износ који одговара висини прибављене имовинске користи. Уколико је правно лице коме је изречена мера одузимања имовинске користи после правноснажности пресуде престало да постоји, тада се имовинска корист одузима од правног лица које је преузело имовину којом је оно располагало и то до висине те имовине.

Меру одузимања имовинске користи треба разликовати од захтева оштећеног, с обзиром на то да је одузимање имовинске користи супсидијарног карактера у односу на захтев оштећеног. То значи да ако је одлуком суда оштећеном досуђен имовинскоправни захтев онда ће се имовинска корист прибављена извршењем привредног преступа одузети тек ако та корист прелази висину досуђеног имовинскоправног захтева. Оштећени који је у привреднопреступном поступку упућен на парницу у погледу свог имовинскоправног захтева може тражити намирење из износа одузете имовинске користи само ако покрене парницу у року од шест месеци од дана правноснажности одлуке којом је упућен на парницу и ако у року од три месеца од дана правноснажности одлуке којом је утврђен његов захтев затражи намирење из одузете имовинске користи. Оштећени који у привреднопреступном поступку није пријавио имовинскоправни захтев може захтевати намирење из одузете вредности ако је ради утврђивања свог захтева покренуо парницу у року од три месеца од дана сазнања за пресуду којом се одузима имовинска корист стечена извршеним привредним преступом, а најдаље у року од две године од дана правноснажности одлуке о одузимању имовинске

користи и ако у року од три месеца затражи намирење из одузете имовинске користи.

Закон о привредним преступима предвиђа поступак за изрицање мере одузимања имовинске користи. То је врста посебног привреднопреступног поступка. Одлука о одузимању имовинске користи садржана је у осуђујућој пресуди или у решењу које се доноси у скраћеном поступку, али и у случају када услед постојања законом предвиђених разлога уопште није вођен привреднопреступни поступак против окривљеног правног лица. Према члану 140. ЗПП ако је пре или после покретања поступка за привредни преступ окривљено правно лице престало да постоји, поступак ће се на захтев јавног тужиоца спровести против оног правног лица на које су прешле обавезе правног лица које је престало да постоји, и то само у погледу одузимања имовинске користи која је прибављена учињеним привредним преступом. Одузимање имовинске користи може се изрећи само у висини имовине која је преузета од окривљеног правног лица које је престало да постоји. За вођење овог поступка надлежан је суд који је био месно надлежан за вођење поступка због привредног престапа против правног лица које је престало да постоји.

Према члану 251. Закона о извршењу кривичних санкција Републике Србије на поступак извршења одузимања имовинске користи прибављене учињеним привредним преступом примењују се одредбе овог закона које се односе на извршење мере одузимања имовинске користи од учиниоца кривичног дела. Средства остварена одузимањем имовинске користи прибављене учињеним привредним преступом припадају буџету Републике Србије.

4. ИМОВИНСКЕ САНКЦИЈЕ У МЕЂУНАРОДНОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

4.1. О међународном кривичном праву

Након излагања о имовинским мерама које познаје кривично право, прекршајно и привреднопреступно право треба указати и на постојање

кривичноправних мера имовинског карактера и у међународном кривичном праву. Најпре ће се укратко указати на неке основне карактеристике међународног кривичног права, као и на међународна кривична дела и кривичну одговорност с обзиром на то да нема кривичних санкција без кривичног дела и кривичне одговорности.

Међународно кривично право је новија грана права. Настало је у оквиру кривичног права, али се временом осамостаљивало. Нарочито почиње да се развија доношењем Хашких конвенција из 1899. и 1907. године. Најстарије схватање овог појма настало је још у 19. веку. Од тада до данас постојале су различите дефиниције и схватања међународног кривичног права. Међународно кривично право је грана међународног права, дакле надржавног или супранационалног права која предвиђа кажњавање за међународна кривична дела, а то су данас: злочин против мира, ратни злочини и злочини против човечности, са једном посебном врстом тих злочина – геноцидом.⁴⁸² То је посебна грана права која је по својој правној природи наднационално, надржавно, супранационално право које остварујући интересе целокупне међународне заједнице (човечанства) без обзира на национална кривична права важи за све државе и све појединце без обзира на њихово држављанство и место чињења кривичног дела.⁴⁸³

Међународно кривично право дефинише се и као скуп правила и прописа садржаних у актима међународне заједнице држава и уговорима закључених између појединих држава којима се одређују међународна кривична дела и санкције у циљу очувања међународног мира и безбедности човечанства, као и скуп прописа којима се предвиђају услови о пружању међународне правне помоћи у погледу примене кривичних санкција према учиниоцима кривичних дела.⁴⁸⁴ Међународно кривично право дефинише се и као скуп међународних правила која прописују шта су то међународна кривична дела и намећу државама обавезу да гоне и кажњавају за бар нека од њих. Оно такође уређује и међународне поступке за гоњење и суђење лицима која се терете за вршење тих кривичних дела.⁴⁸⁵ Према М. Радовановићу

⁴⁸² М. Перовић, Кривично право СФРЈ, Општи дио, *op. cit.*, стр. 21.

⁴⁸³ Ж. Хорватић, П. Новоселец, Казнено право, Опћи дио, *op. cit.*, стр. 33.

⁴⁸⁴ Љ. Јовановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 16.

⁴⁸⁵ А. Касезе, Међународно кривично право, Београдски центар за људска права, Београд, 2005. године, стр. 17.

међународно кривично право је скуп прописа којима се од стране међународне заједнице држава или уговорима између појединих држава ради заштите међународних односа (међународног мира и безбедности човечанства) одређују међународна кривична дела и санкције против њихових учинилаца.⁴⁸⁶

У свом најширем одређивању појам међународног кривичног права обухвата скуп прописа који се односе на: 1. норме међународног јавног права које имају кривичноправни карактер као што су: међународна кривична дела, концепт заштите слобода и права човека и грађанина, дипломатски имунитет, међународни суд, 2. норме регионалног међународног права (право Европске уније и слично), 3. норме националног кривичног права о обиму репресивне власти с обзиром на место извршења кривичног дела, 4. норме које се односе на важност и примену страних судских одлука и страних процесних радњи у кривичним предметима и 5. уставноправне норме о праву на азил.⁴⁸⁷ Све дефиниције међународног кривичног права указују на то да су основни циљеви ове гране права одређивање међународног кривичног дела, основа и услова кривичне одговорности и кажњивости, система кривичних санкција, као и поступка за изрицање и извршење кривичних санкција.

Назив међународно кривично право (international criminal law) често је критикован, али се ипак задржао до данас. У називу ове гране права садржана су два термина: међународно и кривично. Појам међународно указује на међународни карактер ове гране права, док термин кривично указује на одређивање кривичних дела, кривичних санкција и кривичне одговорности. Међународно кривично право, заправо, је сједињено заједничком сврхом сузбијања кривичних дела која прелазе границе између појединих држава, па чак и појединих континената или кривичних дела којима се крше основне, темељне вредности човечанства и међународног правног поретка.⁴⁸⁸

Предмет међународног кривичног права су одредбе материјалног и процесног карактера. Материјално међународно кривично право чине два дела: општи и посебни део. Општи део међународног кривичног права представља систем правних прописа којима се одређују појам и елементи међународног кривичног

⁴⁸⁶ М. Радовановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 11.

⁴⁸⁷ Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, *op. cit.*, стр. 245.

⁴⁸⁸ Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2011. године, стр. 21.

дела, основи кривичне одговорности и систем кривичних санкција за њихове учиниоце, као и услови за утврђивање кривичне одговорности и кажњивости.⁴⁸⁹ Посебни део међународног кривичног права садржи одредбе о међународним кривичним делима.

4. 2. Међународна кривична дела и кривична одговорност

Постојање међународног кривичног дела и кривичне одговорности је неопходан услов за изрицање кривичних санкција учиниоцима међународних кривичних дела. Појам међународног кривичног дела различито се дефинише. Према једној дефиницији, међународно кривично дело (злочин) представља кршење међународних правила која повлаче индивидуалну кривичну одговорност појединаца. Овај појам чине следећи елементи: 1. кршење међународних обичајних правила, 2. ова правила имају за сврху да штите вредности које цела међународна заједница сматра важним и која обавезује све државе и све појединце, 3. постоји универзални интерес за сузбијање тих кривичних дела, па свака држава може у начелу гонити и кажњавати учиниоце таквих дела без обзира где су они извршени, од стране чијих држављана и на чију штету су таква дела извршена и 4. ако је извршилац деловао у неком службеном својству (као државни или војни званичник), не може се позивати на имунитет од грађанске или кривичне јурисдикције.⁴⁹⁰ Према опште усвојеној дефиницији појма кривичног дела у националним кривичним законодавствима (која је комплексна објективно – субјективна и материјално – формална) међународно кривично дело се може одредити као противправно понашање кривог (виног) учиниоца које је прописима одређено као кривично дело и за чијег учиниоца је прописана кривична санкција.⁴⁹¹ Из ове дефиниције произилазе основни елементи међународног кривичног дела. То

⁴⁸⁹ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Номос, Београд, 2003. године, стр. 49.

⁴⁹⁰ А. Касезе, Међународно кривично право, *op. cit.*, стр. 26.

⁴⁹¹ Д. Јовашевић, Појам и елементи међународног кривичног дела, Архив за правне и друштвене науке, Београд, број 2-3/2009. године, стр. 46.

су: 1. дело човека, 2. противправност, 3. виност учиниоца дела и 4. одређеност дела у пропису.

Поделе међународних кривичних дела су различите. Једна од подела је подела међународних кривичних дела у зависности од међународноправног акта у коме су предвиђена. Друга подела је подела на: кривична дела према међународном обичајном праву и кривична дела прописана вишестраним међународним уговорима.⁴⁹²

Међународна кривична дела прописана су у кривичном закону Републике Србије, у глави тридесет четвртој под називом „Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом“. У овој глави систематизована су, између осталих, следећа права међународна кривична дела:

1. геноцид (члан 370.),
2. злочин против човечности (члан 371.),
3. ратни злочин против цивилног становништва (члан 372.),
4. ратни злочин против рањеника и болесника (члан 373.),
5. ратни злочин против ратних заробљеника (члан 374.) и
6. организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина (члан 375.).

Објект заштите ових кривичних дела су човечност и друга добра заштићена међународним правом.

Други важни елемент међународног кривичног права је одговорност за учињено међународно кривично дело. С обзиром на то да је у међународном кривичном праву прихваћена одговорност само физичких лица, кривична одговорност дефинише се као скуп субјективних околности које одређују психичко стање учиниоца и његов психички однос према учињеном кривичном делу. Кривична одговорност састављена је од три елемента (члан 25. став 1. Римског статута). То су: 1. урачунљивост, 2. виност и 3. узраст од 18 година. Урачунљивост представља скуп субјективних интелектуалних и вољних елемената који чине учиниоца међународног кривичног дела способним да расуђује (да схвати значај

⁴⁹² Д. Јовашевић, Систем међународних кривичних дела, Политичка ревија, Београд, број 2/2010. године, стр. 125.

свог дела) и да одлучује (да управља) о својим поступцима.⁴⁹³ Виност је психички однос учиниоца међународног кривичног дела према свом остварењу и он се јавља само у облику умишљаја. Римски статут предвиђа и основе искључења урачунљивости. То су: 1. неурачунљивост, 2. интоксикација, 3. нужна одбрана, 4. крајња нужда, 5. заблуда, 6. наређење претпостављеног и законски прописи.

У међународном кривичном праву, поред субјективне одговорности, постоји још један облик кажњавања учинилаца међународних кривичних дела. То је командна одговорност. Ова врста кривичне одговорности предвиђена је у члану 28. Римског статута, у члану 7. Статута Хашког трибунала и члану 6. Статута Међународног кривичног трибунала за Руанду. У домаћем кривичном законодавству до 2005. године прихватала се само субјективна одговорност за учињено међународно кривично дело. Кривичним законом из 2005. године уведена је командна одговорност. Кривичним делом „Неспречавање вршења кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом“ је прописана одговорност и кажњавање по основу командне одговорности. Овај облик одговорности односи се на следећа кривична дела: 1. геноцид (члан 370.), 2. злочин против човечности (члан 371.), 3. ратни злочин против цивилног становништва (члан 372.), 4. ратни злочин против рањеника и болесника (члан 373.), 5. ратни злочин против ратних заробљеника (члан 374.), 6. употреба недозвољених средстава борбе (члан 376.), 7. противправно убијање и рањавање непријатеља (члан 378.), 8. противправно одузимање ствари од убијених (члан 379.), 9. повреда парламентарара (члан 380.), 10. сурово поступање с рањеницима, болесницима и ратним заробљеницима (члан 381.) и 11. уништавање културних добара (члан 383.).

Наиме, војни заповедник или лице које фактички врши ову функцију, које знајући да снаге којима командује или које контролише припремају или су започеле вршење наведених кривичних дела који не предузме мере које је могао и био дужан да предузме спречавање извршења дела, кажњава се казном која је прописана за конкретно кривично дело. При томе, за постојање овог кривичног дела неопходно је постојање три услова: 1. да учинилац зна да снаге којима командује припремају или су започеле извршење одређених кривичних дела, 2. да међународна кривична дела

⁴⁹³ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, *op. cit.*, стр. 59.

врше снаге којима учинилац командује и 3. да учинилац није предузео мере које је могао и био дужан да предузме спречавање извршења кривичног дела.

Други облик кривичног дела из члана 384. КЗ РС односи се на друге претпостављене који знајући да лица која су му потчињена припремају или су започела вршење напред наведених кривичних дела, у вршењу послова у којима им је он претпостављен, не предузме мере које је могао и био дужан да предузме за спречавање извршења дела, па услед тога дође до извршења кривичног дела. Учиниоца овог дела кажњава се казном која је прописана за кривично дело које је извршено. И за кажњавање у овом случају неопходно је испуњење три услова: 1. да учинилац дела зна да његови потчињени припремају или су започели извршење кривичног дела, 2. да међународна кривична дела врше лица потчињена учиниоцу кривичног дела и 3. да претпостављени није предузео мере које је могао и био дужан да предузме како би спречио вршење кривичног дела. Учиниоца који је наведене облике „Неспречавања вршења кривичних дела против човечности и другх добара заштићених међународним правом“ учинио са нехатом блаже се кажњава, и то казном затвора од шест месеци до пет година.

4. 3. Кривичне санкције

Кривичне санкције у међународном кривичном праву су принудне мере за заштиту човечности и међународног права од друштвено опасних и противправних понашања које изричу надлежни судски органи у прописаном поступку, а које се састоје у одузимању или ограничавању слобода и права кривично одговорном учиниоцу.⁴⁹⁴ Оне су неопходна реакција на учињена кривична дела према кривично одговорним учиниоцима. Кривичне санкције, као и услови за њихово изрицање морају бити прописане у одређеним актима. Изриче их надлежни судски орган у прописаном поступку. То су принудне мере које се изричу са одређеном сврхом.

⁴⁹⁴ Д. Јовашевић, Међународно кривично право, *op. cit.*, стр. 182.

Међународно кривично право познаје више врста кривичних санкција. Кривичне санкције могу се груписати према пропису у коме су прописане. Према томе, постоји подела кривичних санкција на санкције према: Статуту Међународног војног суда, Закону број 10. Контролног савета за Немачку, Статуту Хашког трибунала, Статуту Трибунала за Руанду и Римском статуту.

Статут Међународног војног суда⁴⁹⁵ предвиђа кривична дела, кривичне санкције, састав, надлежност и функције суда. У оквиру одредби о надлежности суда кривична дела разврстана су у три категорије на: 1. злочине против мира (планирање, припремање, започињање или вођење агресивног рата или рата којим се крше међународни уговори, споразуми или гаранције или учествовање у неком заједничком плану или завери за извршење ма ког наведеног дела), 2. ратни злочин (повреда ратних закона и ратних обичаја, као што су убиство, злостављање или одвођење на принудни рад или за који други циљ цивилног становништва окупиране територије, убиство или злостављање ратних заробљеника или лица на мору, убијање талаца, пљачкање јавне или приватне имовине, намерно разарање градова, вароши или села или пустошење неоправдано војном опремом) и 3. злочин против човечности (убиство, истребљење, поробљавање, депортација и остала нечовечна дела извршена против било ког цивилног становништва пре или за време трајања рата или прогањање на политичкој, расној или верској основи у извршењу, или у вези било злочина који спада у надлежност суда, без обзира да ли се тиме врше или не врше повреде закона оне земље где су злочини извршени).⁴⁹⁶

Статутом Међународног војног суда прописано је неколико кривичних санкција, односно казни, с обзиром на то да овај Статут не познаје друге кривичне санкције. Учиниоцима међународних кривичних дела према члану 27. и 28. Статута Међународног војног суда изрицале су се следеће кривичне санкције:

1. смртна казна и
2. друга казна (казна затвора која може бити доживотна, дакле трајна и временски ограничена)⁴⁹⁷.

⁴⁹⁵ Charter of the Internatioanal Military Tribunal, преузето са: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp#art72>, приступ: 09.09. 2013.

⁴⁹⁶ The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal, history and analysis, преузето са: http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a-cn4_5.pdf, стр. 4, приступ: 10. 09. 2013.

⁴⁹⁷ Д. Јовашевић, Међународна кривична дела: одговорност и кажњивост, Правни факултет Ниш, Центар за публикације, Ниш, 2010. године, стр. 197.

Ово су казне које су се учиниоцима кривичних дела изрицале као главне казне. Статут Међународног војног суда предвиђа и казну конфискације имовине која је стечена кривичним делом. Ово је једина казна у систему казни која је имовинског карактера. Изрицала се учиниоцима међународних кривичних дела прописаних Статутом међународног војног суда као споредна казна. Ова казна се састојала у одузимању имовине коју је учинилац стекао извршењем међународног кривичног дела. Одузета имовина достављала се Контролном савету за Немачку. Контролни савет је извршавао изречене казне, али је имао и право да смањи или на други начин замени изречену казну, али није имао право да изрекне тежу казну од казне која је већ изречена (члан 29.).

Међународна кривична дела која познаје Статут међународног војног суда прописана су и Законом број 10. Контролног савета за кажњавање лица одговорних за ратне злочине, злочине против мира и злочине против човечности⁴⁹⁸ за Немачку из 1945. Закон број 10. Контролног савета у члану 2. предвиђа следеће казне:

1. смртна казна,
2. доживотни затвор или затвор на одређени број година са принудним радом или без њега,
3. новчана казна и затвор (кумулативно) са или без принудног рада у случају неплаћања новчане казне,
4. конфискација имовине,
5. повраћај неправилно стечене имовине и
6. одузимање појединих или свих грађанских права.

Међу наведеним кривичним санкцијама три су имовинског карактера. То су: новчана казна, конфискација имовине и повраћај неправилно стечене имовине. Према одредбама овог Закона сва одузета имовина припадала је Контролном савету који је одлучивао о располагању том имовином. У овом случају ради се о имовини која је незаконито стечена.

Уместо оснивања сталног судског органа који би постојао под окриљем Уједињених нација, крајем XX века основани су тзв. *ad hoc* трибунали. Један од њих је Међународни трибунал за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде

⁴⁹⁸ Nuremberg Trials Final Report Appendix D: Control Council Law No. 10, преузето са: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10.asp>, приступ: 09. 09. 2013.

међународног хуманитарног права извршене на територији бивше Југославије са седиштем у Хагу. Оснивањем овог суда донет је и Статут Међународног кривичног суда за бившу Југославију.⁴⁹⁹ Он предвиђа кривична дела, кривичну одговорност, кривичне санкције, као и надлежност и организацију суда. Статут познаје следеће врсте кривичних дела: 1. тешке повреде Женевских конвенција из 1949. године (члан 2.), 2. кршење закона и обичаја ратовања (члан 3.), 3. геноцид (члан 4.) и 4. злочин против човечности (члан 5.).

Према кривично одговорним учиниоцима наведених дела, након што је спроведен поступак предвиђен Статутом, изричу се кривичне санкције. Заправо, једина кривична санкција тј. казна која се изриче по одредбама Статута као главна казна је казна затвора. Поред ове казне Статут познаје и неке казне имовинског карактера. То су: 1. повраћај имовине правим власницима и 2. одузимање добити, односно имовинске користи која је стечена вршењем кривичног дела, укључујући и средства принуде (члан 24.).

Сличан Трибунал је основан Резолуцијом Савета Безбедности Уједињених Нација број 955 од 8. новембра 1994. године ради утврђивања кривичне одговорности и кажњавања лица одговорних за извршена кривична дела против човечности и међународног права за време грађанског рата у Руанди са седиштем у граду Аруши у Танзанији.⁵⁰⁰ Статут Међународног кривичног трибунала за Руанду предвиђа иста кривична дела као и Статут Хашког трибунала. Од главних казни овај Статут не познаје ни једну имовинску казну. Он предвиђа само казну затвора. Поред казне затвора учиниоцу кривичног дела суд може изрећи и следеће имовинске мере: 1. повраћај имовине њиховим правим власницима и 2. одузимање имовине стечене вршењем кривичних дела.

И на крају, као резултат тежње за стварањем једног међународног суда основан је Стални Међународни кривични суд. Статут Међународног кривичног суда⁵⁰¹ усвојен је на дипломатској конференцији Уједињених нација у Риму 17. јула 1988. године. У члану 5. Статута предвиђена је стварна надлежност овог суда за

⁴⁹⁹ Статут Међународног кривичног суда за бившу Југославију, преузето са: http://tuzilastvorz.org.rs/ntml_trz/propisi/statut_mktj_lat.pdf, приступ: 09. 09. 2013.

⁵⁰⁰ Д. Јовашевић, Међународно кривично правосуђе – између права, правде, помирења и права жртава, Међународни проблеми, Београд, број 4/2011. године, стр. 547.

⁵⁰¹ Rome Statute of the International Criminal Court, преузето са: <http://icc-cpi.in/nr/rdonlyres/add16852-ae9-4757-abe7-9cdc7cf02886/283503/romestatuteng1.pdf>, приступ: 18.02.2013.

следећа кривична дела: 1. злочин геноцида, 2. злочин против човечности, 3. ратни злочине и 4. злочин агресије. Приликом изрицања кривичних санкција суд је дужан да поштује начело *nulum crimen sine lege* и *nulla poena sine lege* (чл. 22. и 23.).

Након спроведеног поступка који је предвиђен Статутом суд може изрећи следеће кривичне санкције:

1. казну затвора у одређеном трајању, која не може трајати дуже од 30 година,
2. казну доживотног затвора, када је то оправдано екстремном тежином кривичног дела и околностима везаним за учиниоца кривичног дела,
3. новчану казну у складу са критеријумима садржаним у Правилима процедуре и доказивања⁵⁰² и
4. конфискацију прихода који су стечени извршењем кривичног дела, имајући у виду права трећих лица (члан 77.).

Прве две казне суд изриче као главне, а друге две као споредне казне. Ове споредне казне су казне имовинског карактера. Приликом одмеравања казне суд у обзир узима све отежавајуће и олакшавајуће околности и околности које се односе на личност учиниоца кривичног дела.

Новчана казна је казна имовинског карактера. То је споредна казна. Одредбе о одмеравању новчане казне садржане су у члану 146. Правила поступка и доказивања. Приликом одлучивања о изрицању новчане казне и одређивању износа новчане казне суд најпре цени да ли је казна затвора довољна казна учиниоцу кривичног дела. При том суд у обзир узима финансијско стање лица које је проглашено кривим, укључујући и наредбе о одузимању имовинске користи прибављене кривичним делом из члана 77. став 2 и о одштети жртвама кривичних дела из члана 75. Статута. Такође, од значаја је и питање да ли је кривично дело учињено у циљу остаривања личне добити. У овом случају ради се о вршењу кривичног дела из користољубља. Узимајући у обзир све наведене околности суд одмерава новчану казну. Суд је у обавези да води рачуна и о проузрокованој штети и повреди, као и о стеченој имовинској користи.

У члану 146. став 2. Правила предвиђен је општи максимум новчане казне. Износ новчане казне ни под којим условима не сме прећи 75 процената вредности

⁵⁰² Rule of Procedure and Evidence, преузето са: http://icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Documents/RulesProcedureEvidenceEng.pdf, приступ: 18.02.2013.

имовине осуђеног лица, и то након умањења одговарајућег износа који би требао да задовољи финансијске потребе осуђеног лица и чланова његове породице које он издржава. Правилима се не предвиђа рок плаћања новчане казне. Право одређивања тог рока остављено је суду, па тако суд осуђеном лицу одређује разуман период у коме треба да плати новчану казну. Новчана казна може се плати одједном или на рате. Правила поступка и доказивања познају још један метод одређивања новчане казне учиниоцу кривичног дела. То је систем дани – новчана казна. Овај систем примењује се уместо одређивања новчане казне у фиксном износу. У том случају, минимални број дана износи 30 дана, а максимални пет година. Приликом одређивања висине дневног износа суд цени све наведене околности као и код одређивања фиксног износа новчане казне.

Уколико осуђено лице у остављеном року не плати новчану казну примењују се мере предвиђене у чл. 217. - 222. Правила и члану 109. Статута. У случају континуираног намерног неплаћања новчане казне, она се замењује казном затвора. На тај начин изречена казна затвора се продужава за период који не сме бити дужи од четвртине изречене казне затвора или пет година. При том се узима мањи период. Овакав начин замене новчане казне не примењује се ако је учиниоцу кривичног дела изречена казна доживотног затвора. И на крају, након замене новчане казне казном затвора тако изречена казна затвора не може трајати дуже од 30 година.

Друга казна имовинског карактера коју предвиђа Римски статут је конфискација имовине, односно конфискација прихода који су стечени извршењем кривичног дела. Конфискација имовине најпре није замишљена као казна. У току заседања Припремног комитета предложено је да конфискација имовине не буде уведена као казна, већ као механизам којим ће Суд захтевати да државе примењују при извршавању неког налога за репарацију.⁵⁰³ Овај предлог није прихваћен, па је конфискација у Римском статуту добила карактер имовинске казне. Приликом изрицања ове казне суд мора у обзир узети све доказе како би дошао до сазнања да ли се ради о имовини, приходима или средствима која директно или индиректно произилазе из кривичног дела. Уколико у току поступка Веће дође до података да

⁵⁰³ Д. Коларић, Систем казни у светлу Римског статута Сталног Међународног кривичног суда, Наука, безбедност, полиција, Београд, број 2/2005. године, стр. 125.

постоје трећа лица која имају одређени интерес у релевантним приходима или имовини, постоји обавеза обавештавања тих лица. Тужилац, окривљени и добронамерна трећа лица морају поднети доказе који се односе на ово питање. Након што размотри све доказе, Веће може да изда налог за одузимање прихода, имовине и добара ако су директно или индиректно добијени извршењем кривичног дела (члан 147. Правила).

Чланом 109. Статута предвиђен је поступак извршења конфискације имовине. Конфискација се спроводи без наношења штете добронамерним трећим лицима, у складу са поступцима појединих земаља. Уколико држава странка не може да изврши конфискацију имовине, мора предузети мере за накнаду вредности прихода, власништва и добара који су стечени кривичним делом. Приходи који се добију продајом некретнина или друге имовине достављају се Суду.

Статут налаже и оснивање Фонда у корист жртава кривичних дела у који одлазе наплаћене имовинске казне. Овим Фондом управља се у складу са критеријумима које одређују стране Скупштине држава члааница.

Међународна кривична дела прописана су и у Кривичном законик Републике Србије, у глави тридесет четвртој под називом „Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом“. За учиниоце ових кривичних дела Законик прописује кривичне санкције. За сва чиста, права међународна кривична дела прописују се казне затвора. Према томе учиниоцима ових међународних кривичних дела не може се изрећи ниједна имовинска кривична санкција.

Поред правих међународних кривичних дела, Кривични законик Републике Србије познаје и међународна кривична дела у ширем смислу, односно неправна, нечиста или мешовита међународна кривична дела. И ова дела су прописана у оквиру тридесет четврте главе КЗ РС. Као и код чистих међународних кривичних дела, тако и за највећи број неправих међународних кривичних дела, Законик прописује казну затвора. Једино за кривично дело из члана 384а под називом „Кршење санкција уведених од стране од стране међународних организација“ прописана је новчана казна. Новчана казна за ово дело прописана је кумулативно са казном затвора. При томе није одређен посебни минимум, ни посебни максимум ове казне.

Од имовинских кривичноправних мера поред новчане казне, Законик у једном случају прописује и меру обавезног одузимања предмета. Ова мера предвиђена је за учиниоце кривичног дела из члана 393. под називом „Финансирање тероризма“. Од учиниоца овог дела одузимају се средства која се у потпуности или делимично користе за финансирање тероризма и узимања талаца или за финансирање лица, групе или криминалне организације која има за циљ вршење тих дела.

Међународна кривична дела су тешка кривична дела, па је потпуно оправдано што су имовинске кривичне санкције прописане за само пар кривичних дела. А нарочито не би било оправдано изрицање новчане казне као главне казне учиниоцима ових кривичних дела.

ГЛАВА ПЕТА

КАЗНЕНА ПОЛИТИКА СУДОВА У ПРИМЕНИ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНОПРАВНИХ МЕРА

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

У сузбијању криминалитета друштво се користи применом различитих мера које у својој свеукупности чине оно што се назива криминална политика.⁵⁰⁴ Криминална политика (политика сузбијања криминалитета) је правна кривична наука. На криминалну политику једне земље утичу, на одређени начин демографске, економске, националне, историјске, културне, политичке, психолошке и друге особености становништва дате земље.⁵⁰⁵ Поред криминалне политике, као правне кривичне науке, у проучавању криминалитета важну улогу има и криминална статистика. Она прати дејство примене кривичних санкција на кретање криминалитета путем статистичких метода, односно путем евидентирања пријављених, оптужених и пресуђених кривичних дела, као и изречених и извршених кривичних санкција да би се применом упоредног метода могло утврдити какво је дејство појединих санкција на сузбијање криминалитета.⁵⁰⁶ Криминалну статистику воде: полиција, јавно тужилаштво, судови и пенитенсијарне установе. За истраживање криминалне политике у примени имовинских кривичноправних мера користиће се судска статистика.

Анализа криминалне политике у примени имовинских кривичноправних мера има одређени значај. На основу ове анализе долази се по података о обиму и структури изречених кривичних санкција и других мера, као и о уделу имовинских

⁵⁰⁴ Љ. Лазаревић, Коментар Кривичног законика Републике Србије, *op. cit.*, стр. 11.

⁵⁰⁵ М. Милутиновић, Актуелна ситуација и тенденција криминалне политике у Југославији, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, 1986. године, стр. 14.

⁵⁰⁶ Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, 2012. године, *op. cit.*, стр. 25.

кривичноправних мера у укупном броју изречених кривичноправних мера. Затим, долази се до сазнања о обиму и структури кривичних дела чијим учиниоцима су изречене кривичноправне мере имовинског карактера.

Као извор статистичких података у овом раду биће употребљени Билтени Републичког завода за статистику за период од 2006. до 2011. године. За истраживање је узет овај период пошто је 01.01.2006. године ступио на снагу нови Кривични законик Републике Србије. Подаци који се користе у овом истраживању односе се на територију Републике Србије без података за Косово и Метохију. Анализом ће бити обухваћени подаци који се односе на пунолетна лица с обзиром на то да се све анализиране кривичноправне мере, осим мере безбедности одузимање предмета изричу искључиво пунолетним учиниоцима кривичних дела. Предмет истраживања су подаци о новчаној казни, мери безбедности одузимање предмета и одузимању имовинске користи.

2. ПРИМЕНА НОВЧАНЕ КАЗНЕ У СУДСКОЈ ПРАКСИ

На основу статистичких података из Билтена Републичког завода за статистику за 2006.годину дошло се до податка о укупном броју изречених казни пунолетним лицима. У овој години укупан број изречених казни је 20105. Од тога је изречено 11224, односно 55,82% казни затвора и 8033 или 44,17 % новчаних казни.

Табела 1. Структура изречених казни 2006. године

2006. година	казна затвора	новчана казна	рад у јавном интересу	одузимање возачке дозволе	укупан број изречених казни
број изречених казни	11 224	8 033	/	/	20 105
процент	55,82%	39,95%	/	/	

Табела 2. Структура изречених казни 2007. године

2007. година	казна затвора	новчана казна	рад у јавном интересу	одузимање возачке дозволе	укупан број изречених казни
број изречених казни	8 576	7 413	48	2	16 039
процент	53, 46%	46, 21%	0,29%	0,01%	

У Табели број 2. представљена је структура изречених казни у Републици Србији 2007. године. Она приказује доминантност изречених казни затвора и новчаних казни у односу на остале две казне. Број изречених новчаних казни мањи је за 7.25% од броја изречених казни затвора. Овај однос броја казни затвора и новчаних казни указује на уједначеност у њиховом изрицању. Укупан број изречених казни затвора је 8 576, а новчаних казни 7 413.

Табела 3. Структура изречених казни 2008. године

2008. година	казна затвора	новчана казна	рад у јавном интересу	одузимање возачке дозволе	укупан број изречених казни
број изречених казни	9 658	7 270	35	4	16 994
процент	56, 83%	42, 77%	0. 20%	0. 02%	

Табела 4. Структура изречених казни 2009. године

2009. година	казна затвора	новчана казна	рад у јавном интересу	одузимање возачке дозволе	укупан број изречених казни
број изречених казни	9 763	6 753	51	3	16 570
процент	58, 85%	40, 75%	0, 30 %	0, 02%	

Табела 5. Структура изречених казни 2010. године

2010. година	казна затвора	новчана казна	рад у јавном интересу	одузимање возачке дозволе	укупан број изречених казни
број изречених казни	5 908	2 406	71	3	8 388
процент	70, 43%	28, 68%	0, 84%	0, 03%	

Табела 6. Структура изречених казни 2011. године

2011. година	казна затвора	новчана казна	рад у јавном интересу	одузимање возачке дозволе	укупан број изречених казни
број изречених казни	8 158	3 665	357	11	12 191
процент	66, 91%	30, 06%	2, 92%	0, 09%	

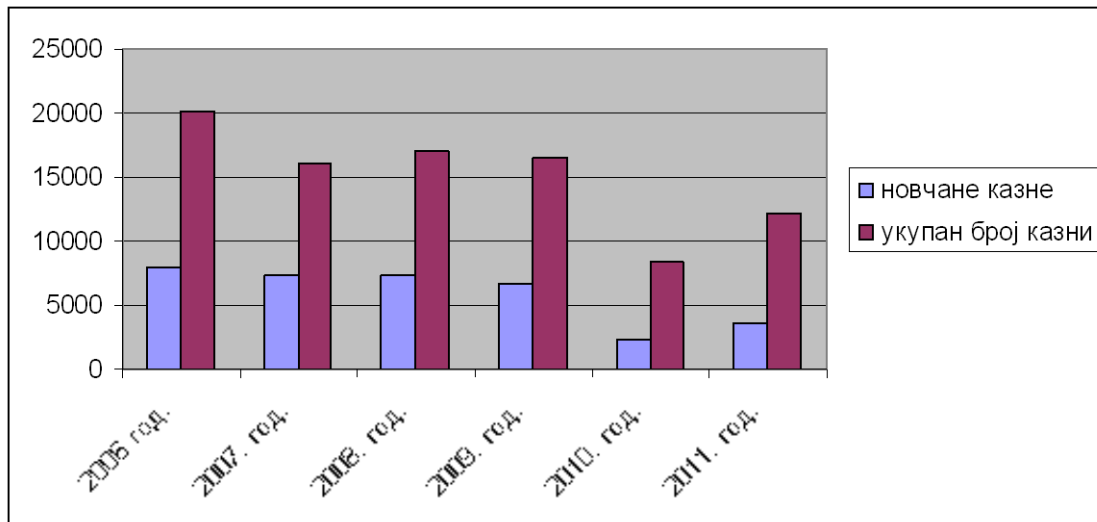
У Табели број 3. презентовани су подаци о броју изречених казни пунолетним учиниоцима кривичних дела у 2008. години. Највише је изречених казни затвора, 9 658 или 56, 83% од укупно изречених казни. Затим следи новчана казна са уделом од 42, 77%, односно 7 270. Судови на територији Републике Србије 2008. године изrekli су и 35 казни рада у јавном интересу што је 0, 20% и 4 казне одузимања возачке дозволе, односно 0,02%.

Анализом података из Табеле број 4. долази се до укупног броја изречених казни пунолетним учиниоцима кривичних дела у 2009. години, као и броја изречених појединачних казни. Укупан број изречених казни је 16 570. Од тога је 9 763 или 58, 85% казни затвора, 6 753, односно 40,75% новчаних казни, 51 казна рада у јавном интересу, односно 0,30% и 3, или 0,02% казне одузимања возачке дозволе.

Табела 5. приказује структуру изречених казни у 2010. години пунолетним лицима. Од укупно 8 388 изречених казни, било је: 5 908 или 70, 43% затворских казни, 2 406 новчаних казни, што је 28, 68%, затим 71 казна рада у јавном интересу, или 0,84% и само 3, односно 0,3 казне одузимања возачке дозволе.

И на крају, у Табели 6. изражен је укупан број изречених казни пунолетним лицима 2011. године. Укупно је изречено 12 191 казна. Структура изречених казни је следећа: 8 158 (66, 91%) казни затвора, 3 665 (30, 06%) новчаних казни, 357 (2, 92%) казни рад у јавном интересу и 11 (0, 09%) казни одузимања возачке дозволе.

Графикон 1. Графички приказ односа изречених новчаних казни и укупног броја изречених казни у периоду од 2006. до 2011. године.

Упоредном анализом приказаних табела уочава се да је највећи број изречених казни у периоду од 2006. до 2011. године забележен 2006. године. Тада је изречено 20 105 казни. Најмањи број изречених казни је 2010. године и то укупно 8 388 казни. У периоду од 2006. до 2011. године новчана казна обухвата око 38% укупно изречених казни. На основу података који су приказани у табелама закључује се да је најчешће изрицана казна затвора. Новчана казна је на другом месту по броју изречених казни пунолетним лицима. Највећи удео у изреченим казнама новчана казна заузима у 2007. години и то 46, 21%. Најмањи удео новчане казне у укупном броју изречених казни је 2010. године. У 2010. години удео новчаних казни у укупном броју казни је само 28,68%.

Након анализе статистичких података о броју изречених новчаних казни и њиховом односу са другим казнама, неопходно је указати и на структуру кривичних дела чијим учиниоцима су изрицане новчане казне у периоду од 2006. до 2011.

године. Кривична дела су у посебном делу Кривичног законика подељена према групном заштитном објекту. У складу са том поделом извршена је анализа изречених кривичних санкција учиниоцима тих дела.

Табела 7. Број изречених новчаних казни према групама кривичних дела у периоду од 2006. до 2011. године

група кривичних дела	2006. година	2007. година	2008. година	2009. година	2010. година	2011. година
к.д. против живота и тела	1073 или 13,35%	756 10,19%	772 10,61%	634 9,38%	175 7,27%	310 8,45%
к.д. против слобода и права човека и грађанина	116 или 1,44%	88 1,18%	70 0,96%	81 1,19%	13 0,54%	33 0,9%
к.д. против изборних права	/	4 0,05%	/	/	/	/
к.д. против права по основу рада	20 или 0,24%	21 0,28%	22 0,3%	23 0,34%	8 0,33%	8 0,21%
к.д. против части и угледа	928 или 11,55%	1028 13,86%	1043 14,34%	979 14,49%	290 12,05%	513 13,99%
к.д. против полне слободe	13 или 0,16%	15 0,2%	19 0,26%	17 0,25%	5 0,2%	8 0,21%
к.д. против брака и породице	154 или 1,91%	217 2,92%	238 3,27%	268 3,96%	97 4,03%	131 3,57%
к.д. против инт. својине	100 или 1,24%	51 0,68%	43 0,59%	24 0,35%	3 0,12%	5 0,13%
к.д. против имовине	867 или 10,79%	929 12,53%	1001 13,76%	878 13%	353 14,67%	633 17,27%
к.д. против привреде	304 или 3,78%	143 1,92%	141 1,93%	149 2,2%	56 2,32%	108 2,94%
к.д. против здравља	837 или 10,41%	923	1007	970	382	529

људи		12,45%	13,85%	14,36%	15,87%	14,43%
к.д. против животне средине	313 или 3,89%	270 3,64%	218 2,99%	241 3,58%	70 2,9%	114 3,11%
к.д. против опште сиг. људи и имовине	42 или 0,52%	38 0,51%	56 0,77%	26 0,38%	14 0,58%	14 0,38%
к.д. против безб. јавног саобраћаја	2056 или 25,59%	1730 23,33%	1815 24,96%	1817 26,9%	694 28,84%	899 24,52%
к.д. против без. рачунарских података	1 или 0,01%	/	2 0,02%	/	/	2 0,05%
к.д. против уст. уређења и безбед. РС	/	/	/	/	/	/
к.д. против државних органа	271 или 3,37%	152 2,05%	113 1,55%	100 1,48%	34 1,41%	55 1,5%
к.д. против правосуђа	28 или 0,34%	43 0,38%	23 0,31%	30 0,44%	25 1,03%	28 0,76%
к.д. против јавног реда и мира	111 или 1,31%	136 1,83%	157 2,15%	151 2,23%	70 2,9%	97 2,64%
к.д. против правног саобраћаја	100 или 1,24%	46 0,62%	66 0,9%	51 0,75%	21 0,87%	39 1,06%
к.д. против сл. дужности	5 или 0,06%	/	2 0,02%	1 0,01%	6 0,24%	2 0,05%
к.д. против човечности и других права	/	/	/	/	1 0,04%	/
к.д. против војске Србије	1 или 0,01%	3 0,04%	12 0,16%	55 0,81%	10 0,41%	3 0,08%
к.д. из посебних закона	693 или 8,62%	820 11,06%	452 6,21%	258 3,82%	79 3,28%	134 3,65%

Табела број 7. приказује укупан број изречених новчаних казни по групама кривичних дела. Процент новчаних казни за конкретну групу одређен је у односу на укупан број изречених новчаних казни пунолетним лицима у одређеном периоду. У 2006. години укупан број изречених новчаних казни је 8 033. Највише је изречених новчаних казни учиниоцима кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја (2 056). Затим следе кривична дела против живота и тела - 1 073 новчаних казни. За кривична дела против части и угледа изречено је 928 новчаних казни, а за дела против имовине 867. У укупном броју изречених новчаних казни значајан удео заузимају осуде за кривична дела против здравља људи (837), новчане казне за кривична дела из других закона (693), кривична дела против животне средине (313) и кривична дела против привреде (304). Новчане казне изрицане су и учиниоцима других кривичних дела, али број изречених казни по групама не прелази 300 изречених новчаних казни, односно 4% укупног броја изречених новчаних казни у 2006. години. Такође, постоје и групе кривичних дела за која није изречена ни једна новчана казна. То су: кривична дела против изборних права, против човечности и других добара заштићених међународним правом и дела против уставног уређења и безбедности РС.

У оквиру наведених група кривичних дела новчане казне најчешће су изрицане учиниоцима следећих кривичних дела: лака телесна повреда (831), угрожавање сигурности (87), повреда права по основу рада и социјалног осигурања (18), увреда (765), недозвољене полне радње (8), насиље у породици (102), неовлашћено искоришћавање ауторског дела или предмета сродног права (99), ситна крађа, утаја и превара (251), недозвољена трговина (230), неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога (829), шумска крађа (236), изазивање опште опасности (235), угрожавање јавног саобраћаја (2 051), самовлашће (187), лажно пријављивање (13), недозвољено држање оружја и експлозивних материја (76) и фасификовање исправа (187). На овом месту приказано је по једно кривично дело из сваке групе кривичних дела са највећим бројем изречених новчаних казни у оквиру одређене групе.

У структури изречених казни пунолетним лицима у 2007. години на територији Републике Србије новчана казна заузима 46, 21%, што је 7 413 изречених новчаних казни. Највећи удео у изречним новчаним казнама заузимају новчане

казне изречене учиниоцима кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја (1 730), затим следе кривична дела против части и угледа (1 028), против имовине (929), против здравља људи (923) и против живота и тела (756). Новчана казна изрицана је и учиниоцима дела из посебних закона. Њима је изречено укупно 820 новчаних казни. Новчана казна изрицана је и учиниоцима других кривичних дела, с тим што број изречених новчаних казни по групама не прелази 300 изречених новчаних казни.

Кривична дела чијим учиниоцима су најчешће изрицане новчане казне су: лака телесна повреда (579), увреда (834), крађа (225), ситна крађа, утаја и превара (241), насиље у породици (148), неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога (916), шумска крађа (205), угрожавање јавног саобраћаја (1 726), недозвољено држање оружја и експлозивних материја (100) итд. У загради је приказан број изречених новчаних казни у 2007. години за наведена кривична дела.

У 2008. години укупан број изречених новчаних казни је 7 270. Највећи удео у овом броју чине новчане казне изречене за кривична дела против безбедности јавног саобраћаја и то 1815 новчаних казни. Следе кривична дела против части и угледа са 1043 изречених новчаних казни, дела против здравља људи са 1007 новчаних казни и дела против имовине са 1001 новчаном казном. Такође, значајан је и удео новчаних казни за дела против живота и тела - 772 и дела из посебних закона 452 - новчане казне. Учиниоцима осталих група кривичних дела није изречено више од 200 новчаних казни по групи.

Када се анализирају сва кривична дела појединачно највише изречених казни је за следећа кривична дела: угрожавање јавног саобраћаја – 1808 новчаних казни, неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога – 1001, увреда – 853, лака телесна повреда – 566, ситна крађа, утаја и превара – 305, крађа – 247, насиље у породици – 186, шумска крађа – 152, прикривање – 121 итд. Приказана су само кривична дела која имају већи удео у укупном броју изречених новчаних казни.

Статистички подаци за 2009. годину показују да је те године пунолетним лицима изречено 6 753 новчаних казни. Међу групама кривичних дела по изреченим новчаним казнама истичу се кривична дела: против безбедности јавног саобраћаја

(1817), против части и угледа (979), против здравља људи (970), против имовине (878), против живота и тела (634), против брака и породице (268), против животне средине (241) и кривична дела из посебних закона (258). Код осталих група кривичних дела није забележено више од 200 изречених новчаних казни по групи.

Подаци о осудама за поједина кривична дела показују да је највише новчаних казни у 2009. години изречено за следећа кривична дела: угрожавање јавног саобраћаја – 1808, неовлашћена производња, држање и стављање у промет опојних дрога – 969, увреда – 784, лака телесна повреда – 472, ситна крађа, утаја и превара – 229, крађа – 213, клевета – 189, насиље у породици – 171, шумска крађа – 168, превара – 118, угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи – 112 и прикривање – 109 новчаних казни. Код осталих кривичних дела број изречених новчаних казни не прелази 100.

У 2010. години укупан број изречених новчаних казни износи 2 406. Доминантан је број изречених новчаних казни за кривична дела против безбедности јавног саобраћаја, чак 694. Следе кривична дела против здравља људи са 382 новчане казне, дела против имовине са 353 новчане казне, против части и угледа са 290 изречених казни и дела против живота и тела са 175 изречених новчаних казни. Од кривичних дела за која је изречена новчана казна доминирају: угрожавање јавног саобраћаја – 692, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога – 367, увреда – 232, лака телесна повреда – 118 и крађа – 103 новчаних казни.

У 2011. години укупан број изречених новчаних казни износи 3 665. Међу групама кривичних дела за које је изрицана новчана казна издвајају се: кривична дела против безбедности јавног саобраћаја са 899 изречених новчаних казни, дела против имовине са 633 новчаних казни, дела против здравља људи са 529 новчаних казни, дела против части и угледа са 513 новчаних казни и 139 новчаних казни за кривична дела из посебних закона.

Новчане казне најчешће су изрицане учиниоцима следећих кривичних дела: угрожавање јавног саобраћаја (895), увреда (434), неовлашћено држање опојних дрога (327), крађа (227), неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (198), лака телесна повреда (212) и ситна крађа, утаја и превара (125). У загради је приказан укупан број изречених новчаних казни за одређено кривично

дело. Код кривичних дела која нису наведена број изречених новчаних казни не прелази 100.

Анализирани подаци за период од 2006. до 2011. године показују висок проценат изречених новчаних казни за одређене групе кривичних дела. Највећи број новчаних казни у овом периоду је изречен учиниоцима кривичних дела против безбедности јавног саобраћаја. Такође, велики проценат новчаних казни је изречен и за кривична дела против живота и тела и кривична дела против части и угледа. Не могу се занемарити ни новчане казне изречене за кривична дела против здравља људи, дела против имовине и дела која су прописана у посебним законима.

Што се тиче појединачних кривичних дела у периоду од 2006. до 2011. године највише је изречених новчаних казни учиниоцима угрожавања јавног саобраћаја (члан 289. КЗ РС). Кривични законик прописује новчану казну за нехатне учиниоце овог дела. У групи кривичних дела против здравља људи доминирају новчане казне за неовлашћену производњу, држање и стављање у промет опојних дрога. Ово је првобитни назив кривичног дела. У важећем КЗ РС то су два дела: неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246. КЗ РС) и неовлашћено држање опојних дрога (246а). За дело из члана 246. КЗ РС новчана казна није прописана, а за дело из члана 246а. прописана је алтернативно за казном затвора. Увреда (члан 170. КЗ РС) је кривично дело против части и угледа за које се као једина казна прописује новчана казна. Према томе, разумљив је велики удео изречених новчаних казни за ово дело. У групи дела против живота и тела доминира висок проценат изречених новчаних казни за лаку телесну повреду (члан 122. КЗ РС). Новчана казна је алтернативно уз казну затвора прописана за основни облик овог дела. Међу кривичним делима против имовине доминира изречена новчана казна за крађу (члан 203. КЗ РС) и ситну, крађу, утају и превару (члан 210. КЗ РС). За ова дела новчана казна прописана је алтернативно са казном затвора. У анализираном периоду запажа се и велики број новчаних казни изречених за шумску крађу (члан 275. КЗ РС). Оваква структура кривичних дела у периоду од 2006. до 2011. године у највећем делу указује да је новчана казна изрицана у највећем броју случајева за тзв. лакша кривична дела. Тиме се потврђује схватање које постоји у теорији према коме је новчана казна посебно погодна за лакша кривична дела (багателни) криминалитет, али се њена примена практикује

чак и на подручју средњег криминалитета.⁵⁰⁷ Такође, потврђује се и схватање према коме се у највећем броју случајева новчана казна изриче нехатним учиниоцима кривичних дела.

И на крају, потврђује се изрицање новчане казне у великој мери учиниоцима имовинских кривичних дела, као и саобраћајне делинквенције. Међутим, не смеју се занемарити ни остала кривична дела чијим учиниоцима се изрицала новчана казна. На пример, новчана казна се у периоду од 2006. до 2011. године изрицала и учиниоцима кривичних дела против привреде која припадају привредном криминалитету као изузетно сложенем, динамичном и прилагодљивом виду криминалитета. При том, не сме се занемарити чињеница да се новчана казна као споредна казна изриче и када није прописана законом за конкретно кривично дело ако је то кривично дело учињено из користољубља. Међутим, анализирани статистички подаци не указују на то да ли је и које је кривично дело учињено из користољубља.

Након анализе кривичних дела чијим учиниоцима је у периоду од 2006. до 2011. године изрицана новчана казна, анализираће се подаци о висини изречених новчаних казни са освртом на кривична дела чијим учиниоцима су изречени највиши износи новчане казне. Општи минимум и општи максимум новчане казне одређени су у Кривичном законнику. Ако се новчана казна изриче применом методе дани – новчана казна општи минимум је 5 000 динара, а општи максимум 18.000.000 динара. Ако се примењује метод одређивања новчане казне у фиксном износу општи минимум новчане казне износи 10 000 динара, а општи максимум 1 000 000 динара. За кривична дела учињена из користољубља општи максимум износи 10 000 000 динара. У спроведној анализи података неће се правити разлика између система одређивања новчане казне с обзиром на то да такви подаци у Билтенима Републичког завода за статистику не постоје.

⁵⁰⁷ З. Стојановић, Кривично право, Општи део, *op. cit.*, стр. 265.

Табела 8. Приказ броја и висине изречених новчаних казни у 2006. години

износ новчане казне	1.000 до 5.000 динара	5.001 до 10.000 динара	10.001 до 50.000 динара	50.001 до 100.000 динара	100.001 до 200.000 динара	200.000 динара
број изречених новчаних казни	1 292	3 324	2 830	171	62	354
процент	16,08%	41,37%	35,22%	2,12%	0,77%	4,04%

У Табели 8. приказан је број изречених новчаних казни у односу на износ новчане казне. На овом месту приликом одређивања појединих износа новчане казне прихваћена су решења из Кривичног закона који је важио до 1.1. 2006. године. У складу са одредбама овог закона општи законски минимум новчане казне је 1 000 динара, а општи максимум 200.000 динара. Општи максимум за кривична дела учињена из користољубља износио је 800.000 динара. У складу са овим законских решењем долази се до податка о највише изречених новчаних казни у износу од 5. 001 до 10.000 динара. Нешто мање је изречених новчаних казни у износу од 10.001 до 50.000 динара, односно 2 830 новчаних казни. Потом следе новчане казне у износу од 1.000 до 5.000 динара, укупно 1 292 новчане казне. Удео новчаних казни чија висина прелази износ од 50.001 динара је 6,93% од укупно изречених новчаних казни у 2006. години у Републици Србији.

Табела 9. Приказ износа и броја новчаних казни у 2007. години

износ новчане казне	до 10.000 динара	преко 10.000 до 100.000 динара	преко 100.000 до 200.000 динара	преко 200.000 до 300.000 динара	преко 300.000 до 500.000 динара	преко 500.000 до 1.000.000 динара	преко 1.000.000 до 10.000.000 динара
број изречених новчаних казни	2 341	4 543	400	115	8	1	5
процент	31,57%	61,28%	5,39%	1,55%	0,10%	0,01%	0,06%

Табела 10. Изречене новчане казне- број и висина – у 2008. години

износ новчане казне	до 10.000 динара	преко 10.000 до 100.000 динара	преко 100.000 до 200.000 динара	преко 200.000 до 300.000 динара	преко 300.000 до 500.000 динара	преко 500.000 до 1.000.000 динара	преко 1.000.000 до 10.000.000 динара
број изречених новчаних казни	1 430	5 441	298	75	19	4	3
процент	19,66%	74,84%	4,09%	1,03%	0,26%	0,05%	0,04%

У Табели 9. приказан је број изречених новчаних казни у 2007. години у односу на износ новчане казне. Највећи број изречених новчаних казни је у износу од 10.000 до 100.000 динара. Следе новчане казне у износу до 10.000 динара и то 2 341 новчаних казни. Новчане казне у износу преко 100.000 до 200.000 динара изречене су у 400 случајева, а у износу преко 200.000 до 500.000 динара у 123 случаја. Новчане казне у износу преко 500.000 динара изречене су у само 6 случајева. Једина казна у износу преко 500.000 до 1.000.000 динара изречена је за кривично дело угрожавање јавног саобраћаја (члан 289. КЗ РС). Новчане казне у износу преко 1.000.000 до 10.000.000 динара изречене су учиниоцима следећих кривичних дела: недозвољена трговина (члан 243. КЗ РС), угрожавање јавног саобраћаја (члан 289. КЗ РС) и за једно кривично дело из посебних закона. Једну од казни преко 1.000.000 динара изрекао је Основни суд у Нишу и то је једина казна у овом износу изречена у централној Србији.

Табела број 10. приказује бројчани износ новчаних казни према висини изречене казне у 2008. години. У овој години судови са територији Републике Србије најчешће су изрицали новчане казне у износу преко 10.000 до 100.000 динара (5 441 новчаних казни или 74, 84%). Изречено је и 1 430 или 19,66% новчаних казни до 10.000 динара. У износу преко 100.000 до 200.000 динара изречено је 298 или 4,09% казни, а у износу преко 200.000 до 500.000 динара 94, односно 1,29% новчаних казни. Само 7 новчаних казни изречено је и износу од 500.000 до 1.000.000 динара. Ове казне изречене су учиниоцима кривичних дела: увреда, крађа, ситна крађа, утаја и превара, недозвољена трговина и угрожавање јавног саобраћаја.

Једина новчана казна у износу преко 1.000.000 до 10.000.000 на територији Централне Србије изречена је од стране Основног суда у Врању.

Табела 11. Приказ износа и броја изречених новчаних казни у 2009. години

износ новчане казне	до 10.000 динара	преко 10.000 до 100.000 динара	преко 100.000 до 200.000 динара	преко 200.000 до 300.000 динара	преко 300.000 до 500.000 динара	преко 500.000 до 1.000.000 динара	преко 1.000.000 до 10.000.000 динара
број изречених новчаних казни	783	5 649	301	16	4	/	/
процент	11,54%	83,65%	4,45%	0,23%	0,05%	/	/

Табела 12. Висина и број изречених новчаних казни 2010. године

износ новчане казне	до 10.000 динара	преко 10.000 до 100.000 динара	преко 100.000 до 200.000 динара	преко 200.000 до 300.000 динара	преко 300.000 до 500.000 динара	преко 500.000 до 1.000.000 динара	преко 1.000.000 до 10.000.000 динара
број изречених новчаних казни	174	2 117	101	6	4	1	3
процент	7,23%	87,98%	4,19%	0,24%	0,16%	0,04%	0,12%

У Табели 11. приказан је број изречених новчаних казни у односу на висину тих казни у 2009. години пунолетним лицима од стране судова са територије Републике Србије. Приказани подаци показују веома висок удео изречених новчаних казни у износу од 10.000 до 100.000 динара. Он износи 83,65% или 5 649 новчаних казни. На другом месту су новчане казне до 1.000 динара и то 783, односно 11,54%. У току 2009. године изречена је и 301 (4,45%) новчана казна у износу преко 100.000 до 200.000 динара. Запажа се веома мали број новчаних казни преко 300.000 до 500.000 динара (20 казни или 0,28%). Интересантно је да у 2009. години учиниоцима кривичних дела није изречена ни једна новчана казна у износу преко 500.000 динара.

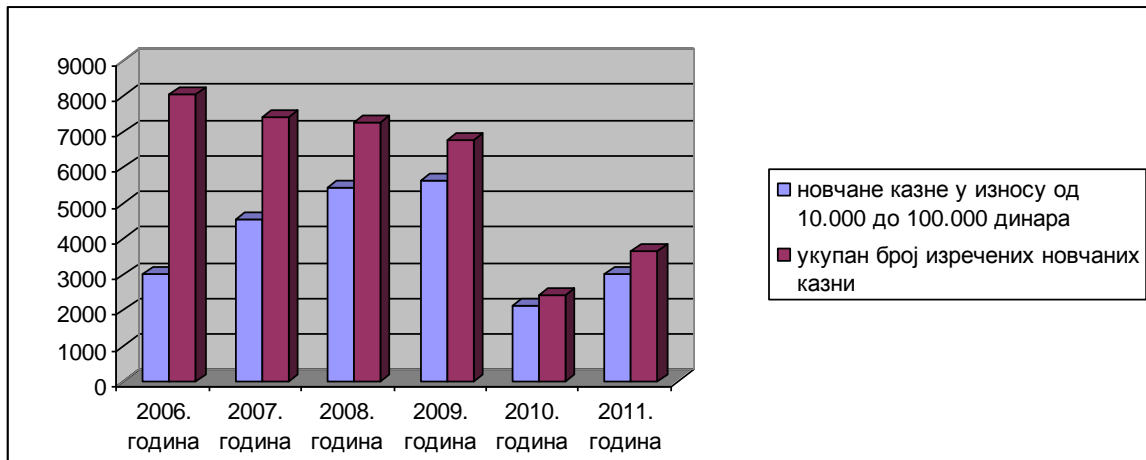
Табела 12. приказује број и висину новчаних казни у току 2010. године. И у овом периоду доминирају новчане казне у износу од 10.000 до 100.000 динара. Укупан број ових казни је 2 117 или 87,98%. Новчане казне до 10.000 динара изречене су у 174 случаја, што је 7,23% од укупно изречених новчаних казни. Судови су у 2010. години изrekli и 101 (4, 19%) казну од 100.000 до 200.000 динара и 10 (0,4%) казни у износу од 200.000 до 500.000 динара. Изречена је и само једна казна преко 500.000 до 1.000.000 динара и 3 казне преко 1.000.000 до 10.000.000 динара. Казна у износу од 500.000 до 1.000.000 динара изречена је за кривично дело крађе, а новчане казне у износу од 1.000.000 до 10.000.000 за угрожавање јавног саобраћаја. Све изречене казне преко 500.000 динара изrekli су судови са територије Војводине.

Табела 13. Приказ броја и висине новчаних казни 2011. године

износ новчане казне	до 10.000 динара	преко 10.000 до 100.000 динара	преко 100.000 до 200.000 динара	преко 200.000 до 300.000 динара	преко 300.000 до 500.000 динара	преко 500.000 до 1.000.000 динара	преко 1.000.000 до 10.000.000 динара
број изречених новчаних казни	387	3 007	252	11	4	2	2
процент	10,55%	82,04%	6,87%	0,3%	0,1%	0,05%	0,05%

Табела 13. представља податке о броју и висини изречених новчаних казни 2011. године. Доминира број новчаних казни у износу од 10.000 до 100.000 динара (3007 – 82,04%). Следе новчане казне до 10.000 динара (387 – 10,55%), казне преко 100.000 до 200.000 динара (252 или 6,87%) и казне преко 200.000 до 500.000 динара (15 или 0,4%). Изречене су 4 новчане казне преко 500.000 до 1.000.000 динара. Новчане казне у овом износу изречене су учиниоцима кривичног дела увреде, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога и неовлашћено држање опојних дрога. На територији централне Србије изречене су 3 казне у износу преко 500.000 динара (2 казне изрекао је Основни суд у Лесковцу и 1 Основни суд у Лозници).

Графикон 2. Приказ удела новчаних казни у износу од 10.000 до 100.000 динара

Након приказа ових података закључује се да у периоду од 2006. до 2011. године доминирају осуде на новчану казну у износу од 10.000 до 100.000 динара. У просеку оне заузимају удео од око 71% у укупном броју изречених новчаних казни. Следе их новчане казне у износу до 10.000 динара (27,6%). Према томе, новчане казне до 100.000 динара заузимају готово највећи број изречених новчаних казни у периоду од 2006. до 2011. године. На другој страни, новчане казне у износу преко 500.000 динара заузимају само 0,07% укупног броја изречених новчаних казни. При том, је 500.000 динара узето као половина максималног износа новчане казне ако се новчана казна одређује у фиксном износу и ако се не ради о максимуму који се односи на кривична дела учињена из користољубља. Ако се 500.000 динара узме као средина закључује се да се новчана казна у наведеном периоду изрицала у износима који су мањи од средишњег.

Таква структура изречених новчаних казни може се оправдати лакшим кривичним делима, ниским животним стандардом у земљи, великом незапослености и лошим економским статусом учинилаца кривичних дела. Али са друге стране је и велики број оних лица која су у доброј економској позицији, која врше кривична дела из користољубља и слично. С обзиром да у анализираним подацима не постоје наведене све околности везане за кривично дело и учиниоца не може се са потпуном тачношћу речи да је оправдан тако мали број изречених новчаних казни у износу преко 500.000 динара. Такође, у анализираном периоду није изречена ни једна максимална новчана казна од 18.000.000 динара ако се

новчана казна одређује у дневном износу. Највећи проценат изречених новчаних казни у износу од 10.000 динара до 100.000 динара забележен је 2010. године и то 87,98%, а најмањи 2006. године.

3. ПРИМЕНА МЕРЕ БЕЗБЕДНОСТИ ОДУЗИМАЊА ПРЕДМЕТА У СУДСКОЈ ПРАКСИ

Друга кривичноправна мера која се у законом одређеним случајевима изриче пунолетним учиниоцима кривичних дела је мера безбедности одузимање предмета. На овом месту биће приказани и анализирани статистички подаци о изреченој мери одузимања предмета. Најпре се указује на удео изречених мера одузимања предмета у укупном броју изречених мера безбедности у периоду од 2006. до 2011. године. Класификација мера безбедности представљена је с обзиром на мере безбедности које је познавао Кривични законик у години која је предмет анализе.

Табела 14. Изречене мере безбедности у 2006. години

мера безбедности	обавезно лечење у здр. установи	обавезно лечење на слободи	обавезно лечење алк. и нарк.	забрана вршења позива, дел. и дужности	забрана јавног иступања	забрана управ. мот. возилом	одуз. предмета	протер. странца
број изречених мера безб.	48	92	445	57	/	839	4330	16
процент	0,82%	1,57%	7,63%	0,97%	/	14,40%	74,31%	0,27%

Према приказаним подацима за 2006. годину закључује се да је укупан број изречених мера безбедности 5827. У укупном броју изречених мера безбедности највише је изречено мера одузимања предмета и то 4330 или 74,31%. Следи забрана управљања моторним возилом са 14,40% или 839 мера и обавезно лечење алкохоличара и наркомана са 7,63%, односно 445. Изречене су и 92 (1,57%) мере обавезно лечење на слободи, 57 (0,97%) забрана вршења, позива, делатности и

дужности, 48 (0,82%) мера обавезно лечење у здравственој установи и 16 (0, 27%) мера протеривања странца.

Табела 15. Изречене мере безбедности у 2007. години

мера безбедности	обавезно псих.лечење и чување у здр.установи	обав. псих. лечење на слободи	обав. леч. наркомана	обав. леч. алкохоличара	забрана вршења позива, дел., дужности	забрана управ. мот. возилом	одузимања предмета	прот. странаца	јавно обј. пресуде
број изречених мера безб.	49	84	417	230	69	1457	4298	37	7
процент	0,73%	1,26 %	6,27%	3,45%	1,03%	21,91 %	64,65 %	0,55 %	0,10 %

Табела 16. Мере безбедности у 2008. години

мера безбедности	обавезно псих.лечење и чување у здр.установи	обав. псих. лечење на слободи	обав. леч. наркомана	обав. леч. алкохоличара	забрана вршења позива, дел., дужности	забрана управ. мот. возилом	одузимања предмета	прот. странаца	јавно обј. пресуде
број изречених мера безб.	61	88	702	321	93	2130	4482	57	/
процент	0,76%	1,12 %	8,84%	4,04%	1,17%	26,84 %	56,49 %	0,71 %	/

У Табели 15. приказана је структура изречених мера безбедности 2007. године. Укупан број изречених мера безбедности је 6648. Судови су на територији Републике Србије изrekli укупно 4 298 мера одузимања предмета, што је 64,65%. На другом месту је забрана управљања моторним возилом са 21,91% или 1457 мера. Обавезно психијатријско лечење наркомана изречено је у 6,27% (417) случајева, обавезно лечење алкохоличара у 3,45% (230) и обавезно психијатријско лечење на слободи у 1,26 % (84) случајева. Судови су у 2007. години изrekli и 69 (1,03%) мера забрана вршења позива, делатности и дужности, 49 (0,73%) мера обавезно

психијатријско лечење и чување у здравственој установи, 37 (0,55%) протеривања странаца и 7 (0,10%) јавних објављивања пресуде.

Табела 16. приказује структуру изречених мера безбедности 2008. године, када је изречено укупно 7934 мера безбедности. Доминирају мере одузимања предмета – 4482 или 56,49% и забрана управљања моторним возилом – 2130 или 26,84%. Једино је још мера обавезног лечења наркомана изречена у преко 5% случајева и то 702 мере или 8,84%. Укупан проценат свих осталих мера је 7,8% (обавезно лечење алкохоличара - 4,04%, забрана вршења позива, делатности и дужности - 1,17%, обавезно психијатријско лечење на слободи - 1,12%, обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи - 0,76% и протеривање странца - 0,71%). Такође 2008. године није изречена ни једна мера јавно објављивање пресуде.

Табела 17. Структура мера безбедности 2009. године

мера безбедности	обавезно псих.лечење и чување у здр.установи	обав. псих. лечење на слободи	обав. леч. наркомана	обав. леч. алкохоличара	забрана вршења позива, дел., дужности	забрана управ. мот. возилом	одузимања предмета	прот. странаца	јавно обј. пресуде
број изречених мера безб.	69	97	668	379	66	2233	4718	82	97
процент	0,82%	1,15%	7,94%	4,5%	0,78%	26,55%	56,11%	0,97%	1,15%

У Табели 17. приказана је структура мера безбедности у 2009. години. Структура мера безбедности је: 4718 (56, 11%) мера одузимања предмета, 2233 (26,55%) забрана вршења позива, делатности и дужности, 668 (7,94%) мера обавезно лечење наркомана, 379 (4,5%) мера обавезно лечење алкохоличара, по 97 (1,15%) мера обавезно психијатријско лечење на слободи и јавно објављивање пресуде, 82 (0,97%) протеривања странца, 66 (0,78%) забрана вршења позива, делатности и дужности и 69 (0,82%) обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи.

Табела 18. Структура мера безбедности 2010. године

мера безбедности	обавезно псих.лечење и чување у здр.установи	обав. псих. лечење на слободи	обав. леч. наркомана	обав. леч. алкохоличара	забрана вршења позива, дел., дужности	забрана управ. мот. возилом	одузимање предмета	протеривање странаца	јавно обј. пресуде
број изречених мера безб.	44	36	509	281	36	1268	3010	117	31
процент	0,82%	0,67%	9,54%	5,27%	0,67%	23,78%	56,45%	2,19%	0,58%

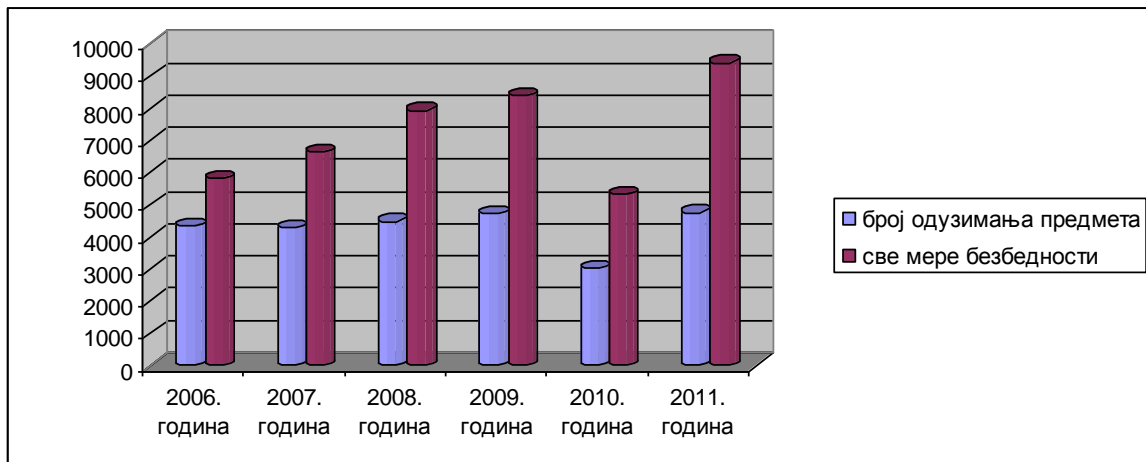
Табела 19. Структура мера безбедности 2011. године

мера безбедности	обав. псих. леч. и чув. у здр. установи	обав. псих. леч. на слободи	обав. леч. наркомана	обав. леч. алкохоличара	забр.вршења позива, дел., дужности	забрана управ. мот. возилом	одузимање предмета	протеривање странаца	јавно обј. пресуде	заб. приб. и ком. са оштећеним
број изречених мера безб.	67	63	621	432	72	1881	4754	118	5	1402
процент	0,71%	0,66%	6,59%	4,58%	0,76%	19,97%	50,49%	1,25%	0,05%	14,89%

У Табели 18. приказана је структура изречених мера безбедности 2010. године. Изречено је укупно 5332 мере. Највише је изречених мера одузимања предмета – 3010 или 56,45%, забрана управљања моторним возилом - 1268 или 23,78%, обавезно лечење наркомана – 509 или 9,54% и обавезно лечење алкохоличара- 281 или 5,27%. Структура осталих мера безбедности је: протеривање странаца – 217 односно 2,19%, обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи – 44 или 0,82%, по 36 (0,67%) мера обавезно психијатријско лечење на слободи и забрана вршења позива, делатности и дужности и 31 (0,58%) мера јавно објављивање пресуде.

И на крају, Табела 19. приказује изречене мере безбедности 2011. године. Однос изречених мера безбедности је следећи: 4754 (50,49%) - одузимање предмета, 1881 (19,97%) - забрана управљања моторним возилом, 1402 (14,89%) – забрана приближавања и комуникације са оштећеним, 621 (6,59%) – обавезно лечење наркомана, 432 (4,58%) - обавезно лечење алкохоличара, 118 (1,25%) - протеривање странца, 72 (0,76 %) - забрана вршења позива, делатности и дужности, 67 (0,71%) - обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, 63 (0,66%) - обавезно психијатријско лечење на слободи и 5 (0,05%) - јавно објављивање пресуде.

Графикон 3. – Графички приказ односа мере одузимања предмета и укупног броја изречених мера безбедности од 2006. до 2011. године

Након прегледа свих података закључује се да је најчешће изрицана мера безбедности у периоду од 2006. до 2011. године имовинска кривичноправна мера одузимање предмета. График показује да је највише мера безбедности пунолетним лицима изречено 2011. године, а највећи удео мера одузимања предмета био је 2006. године. Одузимање предмета је мера која заузима у просеку око 60% свих изречених мера безбедности у анализираном периоду. Такав податак указује на две могућности. Једна је велики број извршених кривичних дела за чије учиниоце Законик прописује обавезно одузимање предмета. Или велики број случајева у којима је суд, с обзиром на то да је одузимање предмета факултативно, препознао опасност да ће се одређени предмет поново употребити за извршење кривичног дела, или да је ради заштите опште безбедности или из моралних разлога неопходно одузимање предмета. Уколико се одузети предмети продају према одредбама Закона

о извршном поступку добијени износ припада буџету Републике Србије. То је свакако значајно решење с обзиром на то да се предмети који имају одређене везе са вршењем кривичних дела претварају у новчана средства намењена буџету.

С обзиром на то да је одузимање предмета често изрицана кривична санкција потребно је указати и на учиниоце кривичних дела којима је изрицана ова мера. Предмет анализе су статистички подаци о пунолетним учиниоцима кривичних дела у периоду од 2006. до 2011. године.

Табела 20. Број изречених мера одузимања предмета у односу на поједине групе кривичних дела

група кривичних дела	2006. година	2007. година	2008. година	2009. година	2010. година	2011. година
к.д. против живота и тела	227 5,24%	250 5,81%	266 5,93%	279 5,91%	181 6,01%	225 4,73%
к.д. против слобода и права човека и грађанина	16 0,36%	23 0,53%	19 0,42%	21 0,44%	14 0,46%	28 0,58%
к.д. против изборних права	1 0,02%	/	/	/	/	/
к.д. по основу рада	/	/	/	/	/	/
к.д. против части и угледа	2 0,04%	2 0,04%	2 0,04%	/	/	2 0,04%
к.д. против полне слободе	7 0,16%	8 0,18%	3 0,06%	5 0,10%	5 0,16%	14 0,29%
к.д. против брака и породице	26 0,60%	20 0,46%	37 0,82%	33 0,69%	19 0,63%	59 1,24%
к.д. против инт. својине	339 7,82%	260 6,04%	180 4,01%	136 2,88%	69 2,29%	84 1,76%
к.д. против имовине	169 3,90%	168 3,90%	219 4,88%	222 4,70%	161 5,34%	242 5,09%
к.д. против привреде	356	259	224	237	116	211

	8,22%	6,02%	4,99%	5,02%	3,85%	4,43%
к.д. против здравља људи	1211 27,96%	1422 33,08%	1432 31,95%	1652 35,01%	1318 43,78%	2248 47,28%
к.д. против животне средине	55 1,27%	88 2,04%	65 1,45%	94 1,99%	58 1,92%	72 1,51%
к.д. против опште сиг. људи и имовине	35 0,80%	36 0,83%	43 0,95%	46 0,97%	13 0,43%	29 0,61%
к.д. против без. јавног саобраћаја	83 1,91%	21 0,48%	21 0,46%	11 0,23%	22 0,73%	9 0,18%
к.д. против без. рачунар. података	/	/	/	/	/	2 0,04%
к.д. против уставног уређења и безб. РС	2 0,02%	3 0,06%	3 0,06%	5 0,10%	12 0,39%	/
к.д. против државних органа	4 0,09%	7 0,16%	12 0,26%	6 0,12%	/	12 0,25%
к.д. против правосуђа	4 0,09%	1 0,02%	13 0,29%	6 0,12%	13 0,43%	8 0,16%
к.д. против јавног реда и мира	447 10,32%	593 13,79%	690 15,39%	716 15,17%	366 12,15%	594 12,49%
к.д. против правног саобраћаја	943 21,77%	986 22,94%	1153 25,72%	1173 24,86%	572 19%	852 17,92%
к.д. против сл. дужности	29 0,66%	27 0,62%	29 0,64%	24 0,50%	24 0,79%	13 0,27%
к.д. против човечн. и других заштићених добра	/	/	/	/	7 0,23%	2 0,04%
к.д. против војске	7 0,16%	/	/	/	/	2 0,04%
к.д. из посебних	367	124	71	52	40	46

закона	8,47%	2,88%	1,58%	1,10%	1,32%	0,96%
--------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

Табела 20. приказује однос изречених мера безбедности одузимање предмета према појединим групама кривичних дела. Приликом анализе узета је подела кривичних дела која постоји у важећем КЗ РС. У периоду од 2006. до 2011. године одузимање предмета је мера безбедности коју су судови у највећем делу изрицали пунолетним учиниоцима кривичних дела против здравља људи. То је група кривичних дела коју одликује константни пораст осуђених пунолетних лица. У овој групи кривичних дела су дела у вези са опојним дрогама за која је прописано обавезно одузимање предмета. Од 2006. године до 2011. године број осуђених лица као учинилаца кривичних дела против здравља људи је у сталном порасту. Благи пад бележи се једино у 2010. години. На другом месту су изречене мере одузимања предмета учиниоцима кривичних дела против правног саобраћаја. Кривична дела против правног саобраћаја представљају различите облике и видове фалсификовања исправа.⁵⁰⁸ И поред тога што Кривичним закоником није прописано обавезно одузимање предмета учиниоцима ових дела проценат изречених мера одузимања предмета је велики.

Следе, осуде за кривична дела против јавног реда и мира. Обавезно одузимање предмета предвиђено је за следећа кривична дела из ове групе: недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја (члан 348.), недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи (члан 350.), омогућавање злоупотребе остваривања права азила у иностраној држави (члан 350а.), неовлашћено организовање игара на срећу (члан 352.) и неовлашћено извођење археолошких радова (члан 353а.). Поред ових кривичних дела за које је прописано обавезно одузимање предмета, ова мера може се изрећи и учиниоцима других дела из ове групе у складу са законом.

У периоду од 2006. до 2011. године изречене мере одузимања предмета за кривична дела против живота и тела чине удео од око 5,6% свих изречених мера безбедности у овом периоду. Затим следе изречене мере одузимања предмета учиниоцима кривичних дела против привреде (око 5,4%), против имовине (око 4,6%), против интелектуалне својине (око 4,13%) и за друга кривична дела. Из

⁵⁰⁸ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Номос, Београд, 2006. године, стр. 275.

Табеле 20. уочава се да за поједина кривична дела у анализираном периоду није изречена ниједна мера одузимања предмета. То су кривична дела против права по основу рада, док је за кривична дела против изборних права једина мера одузимања предмета изречена 2006. године. Учиниоцима кривичних дела против безбедности рачунарских података изречене су само две мере одузимања предмета и то у 2011. години. Ово је повезано са малим бројем осуда за кривична дела против безбедности рачунарских података. У анализираном периоду за ова кривична дела осуђено је свега 27 пунолетних лица. Против учинилаца кривичних дела против војске и кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом изречено је по 9 мера одузимања предмета у периоду од 2006. до 2011. године.

4. ПРИМЕНА МЕРЕ ОДУЗИМАЊА ИМОВИНСКЕ КОРИСТИ У СУДСКОЈ ПРАКСИ

И на крају, предмет статистичке анализе су подаци везани за кривичноправну меру одузимања имовинске користи. То је логично јер се ова мера управо изриче учиниоцима имовинских кривичних дела, а та дела преовладавају у структури извршених кривичних дела у нашој пракси.

Табела 21. Одузимање имовинске користи у периоду од 2006. до 2011. године

	2006. год.	2007. год.	2008. год.	2009. год.	2010. год.	2011. год.
одузимање имовинске користи	1369	1463	1858	1854	510	808

Графикон 4. Графички приказ изречених одузимања имовинске користи од 2006. до 2011. године

У Табели 21. приказан је број изречених кривичноправних мера одузимања имовинске користи по годинама од 2006. до 2011. године. Из табеле се уочава константно повећање броја изречених мера од 2006. до 2009. године. Затим се у 2010. години бележи нагло смањење изречених мера одузимања имовинске користи. То је очигледно повезано са готово двоструко мањим бројем осуђених пунолетних лица у 2010. години у односу на претходни период.

У 2006. години изречено је укупно 1369 мера одузимања имовинске користи. Највећи број изречених мера одузимања имовинске користи је за кривична дела против имовине (906 или 66,17%). Од тога је готово 2/3 изречених мера одузимања имовинске користи учиниоцима кривичних дела крађе и тешке крађе. Пунолетним учиниоцима кривичних дела против привреде изречено је укупно 125 или 9,13% мера одузимања имовинске користи. За кривична дела против службене дужности изречено је 85 или 6,2% мера, док је за дела против животне средине изречена 81, односно 5,9% мера одузимања имовинске користи. Пунолетним учиниоцима осталих кривичних дела мере одузимања имовинске користи изрицане су у малом проценту, а постоје и групе кривичних дела чијим учиниоцима није изречена ниједна мера одузимања имовинске користи.

У току 2007. године забележено је 1463 изречених мера одузимања имовинске користи пунолетним лицима. За кривична дела против имовине изречено је укупно 1169 мера одузимања имовинске користи или 79,9%. Следе, осуде за

кривична дела из посебних закона (76 или 5,19%), кривична дела против животне средине (70 или 4,78%), против привреде (39 или 3,33%), против службене дужности (49, односно 3,34%) и против правног саобраћаја (17 или 1,16%). Код осталих група кривичних дела није забележено више од 10 изречених мера одузимања имовинске користи.

У периоду од 2006. до 2011. године највише изречених мера одузимања имовинске користи било је у 2008. години и то 1858 мера. Чак 1443 (77,66%) мере су изречене учиниоцима кривичних дела против имовине. Пунолетним учиниоцима кривичних дела против здравља људи изречено је 119 (6,4%) мера одузимања имовинске користи. Значајне су и осуде учинилаца кривичних дела против привреде (64 – 3,44%), кривичних дела из других закона (63 – 3,39%), кривичних дела против службене дужности (55 – 2,96%), против животне средине (42 – 2,26%), против безбедности јавног саобраћаја (24 – 1,29%) и против правног саобраћаја (18 – 0,96%). Изречене мере одузимања имовинске користи учиниоцима свих осталих кривичних дела обухватају свега 1,57% укупно изречених мера одузимања имовинске користи.

У току 2009. године изречене су само 4 мере одузимања имовинске користи мање него у 2008. години, и то 1854. Доминирају мере одузимања имовинске користи за кривична дела против имовине (1430 или 77,13%). За кривична дела из посебних закона изречено је 105 мера или 5,66%, за кривична дела против безбедности јавног саобраћаја 98 мера или 5,28%, против привреде 80 мера или 4,31%, против службене дужности 39 мера или 2,1% и остала кривична дела 48 мера, односно 2,58% од укупно изречених мера одузимања имовинске користи у 2009. години.

У 2010. години изречено је свега 510 мера одузимања имовинске користи. Чак 465 (91,17%) мера је изречено учиниоцима кривичних дела против имовине. Учиниоцима дела против службене дужности изречено је 15 (2,94%) мера, против привреде 10 (1,96%) и за кривична дела из других закона 9 (1,76%). За кривична дела против животне средине изречено је свега 6 (1,17%) мера одузимања имовинске користи, а за дела против здравља људи 5 (0,98%) мера одузимања имовинске користи. Учиниоцима осталих кривичних дела није изречена ниједна мера одузимања имовинске користи.

И на крају, 2011. године изречено је 808 мера одузимања имовинске користи. Од тога је 519 (64,23%) мера изречено учиниоцима кривичних дела против имовине, 81 (10,02%) мера учиниоцима кривичних дела против здравља људи, 46 (5,69%) мера за кривична дела против привреде и 42 (5,19%) мере за кривична дела из посебних закона. Изречене мере одузимања имовинске користи учиниоцима осталих кривичних дела заузимају 14,85% од укупно изречених мера одузимања имовинске користи у 2011. години.

Из свега наведеног закључује се да се мера одузимања имовинске користи као имовинска кривичноправна мера у анализираном периоду најчешће изрицала за кривична дела против имовине. Према томе, одузимање имовинске користи је мера која се у периоду од 2006. до 2011. године најчешће изрицала учиниоцима кривичних дела која чине имовински криминалитет.

ЗАКЉУЧАК

Криминалитет као историјска категорија, предмет је сталног интересовања науке и праксе. Од настанка људског друштва па до данас појединци су кршили правила друштвеног понашања. Са развојем државе и друштва мењао се број и структура кажњивих понашања. Кршење правила друштвеног понашања најпре је означавано појмом ексцес, а данас појмом криминалитет. Криминалитет, као негативна и масовна друштвена појава, дефинише се на различите начине. Данас је у литератури највише заступљено правно дефинисање криминалитета кориговано социолошким схватањима. То значи да се приликом дефинисања криминалитета полази од кривичноправне дефиниције у ширем смислу, тако да се криминалитетом сматрају не само кривична дела предвиђена кривичним законодавством једне земље, већ и друге кажњиве радње, уз социолошку, психолошку и другу анализу одговарајућих правних норми и криминалног понашања.

Класификације и типологије криминалитета су различите. У укупном криминалитету, како у нашој држави, тако и у свету доминира имовински криминалитет. То је назив за кривична дела уперена против имовине чији је циљ стицање противправне имовинске користи. Имовински криминалитет припада тзв. класичном криминалитету. Са развојем друштвених односа и њиховим променама јавља се и тзв. новији криминалитет. Овом типу криминалитета припада економски или привредни криминалитет. И као најопаснији, најмање познат и недовољно научно изучен облик испољавања криминалитета, јавља се организовани криминалитет. Све ове облике криминалитета треба свести на најмању могућу меру, а учиниоце кривичних дела адекватно казнити.

С обзиром на то да је криминалитет негативна и масовна друштвена појава држава, односно друштво спроводи борбу против криминалитета. Један од начина је прописивање кривичних дела и кривичноправних мера у кривичном законодавству. Кривичноправне мере су репресивне мере које представљају одговор друштва на вршење забрањених дела. Основни и најважнији вид државне, односно друштвене реакције у борби против криминалитета је прописивање кривичних санкција.

Систем кривичних санкција је најдинамичнији део кривичног права, од његовог настанка, па до данас. Ниједна реформа кривичног права није заобишла кривичне санкције.

Основна и најважнија, дуго времена и једина кривична санкција је казна. Казна је кривична санкција коју изриче суд, у законито спроведеном кривичном поступку, у циљу заштите друштва од криминалитета, која се састоји у лишавању или ограничавању права и слобода учиниоца кривичног дела. У систему казни, имовинске казне су једне од најраније познатих казни. То су често изрицане казне, посебно учиниоцима имовинских кривичних дела и кривичних дела која су извршена из користољубља. Поред казни, важну улогу у борби против криминалитета имају и мере безбедности. Систему мера безбедности припада и једна мера имовинског карактера. То је одузимање предмета. Њеним изрицањем од учиниоца кривичног дела одузимају се предмети који представљају имовинско добро. Кривичне санкције нису једине кривичноправне мере којима се држава користи у борби против криминалитета. Веома важну улогу имају и друге кривичноправне мере, пре свега, одузимање имовинске користи и одузимање имовине проистекле из кривичног дела. Увођење ових мера у кривично законодавство позитивно је утицало на борбу против имовинског криминалитета, али и организованог криминалитета. Према томе, имовинске кривичноправне мере су: новчана казна, конфискација имовине, одузимање предмета, одузимање имовинске користи и одузимање имовине проистекле из кривичног дела. С обзиром на значај који имају, неопходна је темељна анализа ових кривичноправних мера.

На основу сагледавања историјског развоја имовинских кривичноправних мера, од најстаријих правних извора па све до данас, уочава се постојање појединих имовинских казни још у периоду првобитне људске заједнице. У том периоду једина казна имовинског карактера била је композиција. Састојала се у плаћању уговорене накнаде породици жртве. Временом се обичајним правом одређивала врста и висина композиције, па је композиција сматрана претечом новчане казне.

Са развојем друштва приватна реакција на кршење правила друштвеног живота замењена је државном, односно јавном реакцијом. Прве државе, Египат и Месопотамија, познавале су имовинске казне. Од имовинских казни египатско право познавало је само конфискацију имовине, а право Месопотамије само новчану

казну. Новчану казну познавао је и најстарији извор права из старог века, Хамурабијев законик. Овај Законик познавао је два система одмеравања новчане казне, што је био извесни напредак у односу на раније законе. То су: 1. пропорционални систем и 2. систем фиксних износа. Висина новчане казне зависила је од припадности учиниоца кривичног дела или жртве одређеном друштвеном сталежу. На сличан начин новчана казна прописивана је и у атинском кривичном праву.

Имовинске казне: новчану казну и конфискацију имовине познавало је и кривично право средњег века. Законе из овог периода одликује казуистичност, строге и нехумане казне, несразмера између учињеног кривичног дела и изречене казне. Имовинске казне изрицале су се углавном учиниоцима лакших кривичних дела.

Развој имовинских кривичноправних мера у Србији представљен је кроз три периода: 1. средњи век, 2. XIX век и 3. XX век. Најзначајнији законик средњег века је Душанов законик. Он је прописивао неколико имовинских казни: вражду, новчану казну, конфискацију имовине и „седмоструко“. Новчана казна плаћала се у новцу или у одређеном броју стоке. Висина имовинске казне зависила је од сталешке припадности учиниоца кривичног дела, односно жртве. Први систематизовани зборник кривичног права донет је у XIX веку. То је Криминални (Казнитељни) законик за Књажество Србију из 1860. године. Он је прихватио тродеобну поделу кривичних дела на: злочине, преступе и иступе. Од имовинских казни учиниоцима ових кривичних дела изрицале су се: новчана казна и одузимање ствари. Законик је познавао општи минимум новчане казне, предвиђао је примену олакшавајућих околности приликом одређивања висине новчане казне, замену новчане казне и примену института застарелости. Новчана казна била је предвиђена за мали број кривичних дела. Систему казни Казнитељног законика припадала је и казна одузимања ствари. То је била споредна казна против имовине.

Први кривични законик донет на територији Краљевине Југославије у XX веку је Кривични законик Краљевине Југославије из 1929. године. Једина имовинска казна у овом Законику је новчана казна. Изрицала се као главна и као споредна казна. Законик је познавао само општи минимум новчане казне, предвиђао је неколико начина плаћања новчане казне, изрицање новчане казне учиниоцима

кривичних дела из користољубља и један посебан облик новчане казне – објављивање судске пресуде о трошку кривца. Новина коју уводи овај Законик је прихватање дуалитета кривичних санкција. Тада се одузимање извесних предмета прикључује систему мера безбедности. То је једина стварна мера безбедности.

Други значајан законик из XX века је Кривични законик ФНРЈ из 1951. године и Новела из 1959. године. Кривични законик из 1951. године познаје две имовинске казне: новчану казну и конфискацију имовине. Новчана казна изрицала се као главна и као споредна казна, само када је прописана Закоником. Једино одступање од овог правила односи се на изрицање новчане казне за кривична дела учињена из користољубља. Приликом одмеравања новчане казне суд је у обзир узимао имовно стање учиниоца кривичног дела. Изрицала се и за дела у стицају, суд је одређивао рок плаћања новчане казне, постојала је могућност замене новчане казне и њена принудна наплата. Законик је познавао само новчану казну у фиксном износу. Конфискација имовине састојала се у одузимању имовине осуђеног лица без накнаде. Од мера безбедности имовинског карактера Законик из 1951. године познавао је само меру одузимања предмета. За ову меру је карактеристично да се односила и на одузимање предмета који су добијени као награда за учињено кривично дело.

Новелом из 1959. године уведене су важне новине које су се односиле на имовинске кривичноправне мере. Обим конфисковане имовине ограничава се Закоником и на тај начин уводи тзв. ограничена општа конфискација. Мера одузимања предмета више се не односи на предмете који су добијени као награда за учињено кривично дело, јер се Новелом уводи нова кривичноправна мера одузимање имовинске користи. Припадала је систему мера безбедности и састојала се у одузимању новца, предмета од вредности и сваке друге имовинске користи која је постигнута вршењем кривичног дела. У кривично законодавство ова мера је уведена са циљем спречавања богаћења вршењем кривичних дела и обештећења оштећеног лица.

И на крају, неопходно је поменути Кривични закон СФРЈ из 1976. године који је на територији Србије важио све до доношења новог Кривичног законика Републике Србије из 2005. године. Овај Закон прихвата плуралистички систем кривичних санкција. Од имовинских кривичноправних мера предвиђао је: новчану

казну, конфискацију имовине, одузимање предмета и одузимање имовинске користи. Највеће измене претрпела је казна конфискације имовине. Она је изменама Кривичног закона из 1990. године укинута, па је изменама Закона из 2003. године на кратко поново враћена у систем кривичних санкција. Према одредбама овог Закона конфискација имовине изрицала се само учиниоцима кривичних дела са елементом организованог криминала којима је изречена казна затвора у трајању од најмање четири године. Ова казна коначно је укинута Кривичним закоником из 2005. године.

За изучавање имовинских кривичноправних мера изузетно важну улогу има њихов упоредноправни преглед. Анализа имовинских кривичноправних мера појединих европских држава извршена је кроз три подручја: државе бивше СФРЈ, источно – европске државе и централно – европске државе. Дефинисање имовинских кривичноправних мера у Кривичном законнику Републике Србије најсличније је одређивању ових мера у законима држава бивше СФРЈ. Кривични законици свих држава бивше СФРЈ познају следеће имовинске кривичноправне мере: новчану казну, одузимање предмета и одузимање имовинске користи. Новчана казна у свим државама је имовинска казна. Сви законици осим хрватског и словеначког прихватају два система одређивања новчане казне: 1. систем дани – новчана казна и 2. систем фиксних износа. У Хрватској и Словенији једини начин одређивања новчане казне је новчана казна у дневним износима. Кривично право Македоније и Словеније карактеристично је јер прописује под одређеним условима, новчану казну и за малолетнике као учиниоце кривичних дела. У погледу сврхе и начина одузимања предмета и одузимања имовинске користи у законима држава бивше СФРЈ прихваћена су слична решења.

Новчану казну, као имовинску казну познају и све анализиране источно – европске државе (Албанија, Белорусија, Бугарска, Естонија, Летонија, Литванија, Русија и Украјина). Новчана казна је имовинска казна која се састоји у обавези учиниоца кривичног дела да плати одређени новчани износ у корист државе. У погледу система новчане казне између ових држава постоје разлике. Наиме, систем фиксних износа прихваћен је само у законима Албаније и Бугарске. Систем дани – новчана казна примењује се само у Кривичном законнику Естоније. У кривичним законима осталих држава прихваћен је систем просечних личних доходака. Друга казна имовинског карактера је конфискација имовине. Ову казну, данас, познаје

мали број кривичних законика. Међутим, у кривичном законодавству Белорусије, Бугарске, Летоније и Украјине конфискација имовине и даље постоји. Законници источно – европских држава предвиђају и мере: одузимање предмета и одузимање имовинске користи.

И на крају, потребно је указати и на имовинске кривичноправне мере у централно – европским државама (Грчка, Немачка, Италија, Финска, Француска, Швајцарска и Шпанија). Кривични законници ових држава познају новчану казну, с тим што предвиђају различите системе њеног одређивања. Тако је систем фиксних износа новчане казне предвиђен у Грчкој и Италији, систем дани – новчана казна прихваћен је у Немачкој, Финској, Француској, Швајцарској и Шпанији, а пропорционални систем познаје кривично законодавство Италије и Шпаније. Од других имовинских кривичноправних мера законници анализираних централно – европских држава познају одузимање предмета и одузимање имовинске користи.

Када се говори о кривичном законодавству Републике Србије, може се констатовати да оно познаје следеће кривичноправне мере имовинског карактера: новчану казну, одузимање предмета, одузимање имовинске користи и одузимање имовине проистекле из кривичног дела. Конфискација имовине, као имовинска казна, није прописана важећим Кривичним закоником Републике Србије. Једина казна имовинског карактера у Кривичном законнику Републике Србије је новчана казна. То је казна која постоји вековима и која ће сигурно још дуго бити део казног система. И поред тога што има и оних који истичу само њене негативне карактеристике, на другој страни, је велики број присталица новчане казне. Присталице новчане казне наводе да се она често примењује, да је погодна за учиниоце лакших кривичних дела и учиниоце кривичних дела из користољубља, дељива је, погодна је за изрицање уместо краткотрајне казне затвора и њено извршење није велики терет за државу.

Изриче се као главна и као споредна казна, физичким и правним лицима као учиниоцима кривичних дела. У нашем кривичном законодавству није дозвољено изрицање новчане казне малолетним учиниоцима кривичних дела. Кривични законик прихвата два система одређивања новчане казне: 1. систем дани – новчана казна и 2. систем фиксних износа. На извршење новчане казне примењују се одредбе Кривичног законика и Закона о извршењу кривичних санкција. Суд у пресуди

одређује рок плаћања новчане казне. У случају њеног неплаћања у одређеном року, новчана казна замењује се казном затвора или радом у јавном интересу. Замена неплаћене новчане казне радом у јавном интересу је боље и делотворније решење од замене неплаћене новчане казне казном затвора.

Друга имовинска кривичноправна мера коју познаје наш Кривични законик је мера безбедности одузимања предмета. Основна сврха постојања ове мере је да се од учиниоца кривичног дела одузму предмети који су тесној вези са извршеним кривичним делом и спречавање вршења кривичних дела у будућности. Заправо, основ за одузимање предмета је постојање стања темибилитета на страни учиниоца кривичног дела. Кривичним закоником дефинисана је мера одузимања предмета, услови за њено изрицање и врста предмета који могу бити одузети. То је мера факултативног карактера, што значи да о њеном изрицању суд одлучује у сваком конкретном случају. Код појединих кривичних дела у посебном делу Кривичног законика прописано је обавезно одузимање и уништење одузетих предмета. Даљи поступак са одузетим предметима зависи од врсте одузетих предмета.

Мера одузимања имовинске користи у наше кривично законодавство уведена је 1959. године. Иако су о правној природи ове мере постојала различита схватања, у важећем Кривичном законнику она је издвојена као посебна кривичноправна мера. То је мера имовинског карактера чије се постојање оправдава принципом да нико не може да задржи имовинску корист прибављену кривичним делом. На тај начин, указује се и на њен превентивни карактер. Наиме, потенцијалним учиниоцима кривичних дела на тај начин ставља се до знања да неће задржати оно што су стекли вршењем кривичног дела. Од учиниоца кривичног дела одузимају се новац, предмети од вредности и свака друга имовинска корист која је прибављена кривичним делом. Кривичним закоником предвиђена је обавезност одузимања имовинске користи. Средстава остварена одузимањем имовинске користи постају део буџета Републике Србије.

И на крају, одузимање имовине проистекле из кривичног дела је мера прописана Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела. Овај Закон је донет када се дошло до закључка да постојеће мере не утичу на прави и ефикасан начин у борби против организованог криминалитета. Како би се спречило увођење нелегално стеченог новца у легалне токове неопходно је његово одузимање. Под

одузимањем имовине проистекле из кривичног дела подразумева се одузимање целокупне добити која је стечена вршењем кривичног дела без икаквих одбитака. Постојање ове мере засновано је начелу праведности. То је мера генерално и специјално превентивног карактера. Њеним прописивањем и изрицањем не само да се имовина одузима од лица која су је стекла вршењем кривичних дела, већ се и свим осталим лицима указује на чињеницу да се вршењем кривичних дела не могу обогатити. Одузета имовина припада Републици Србији.

На значај имовинских казненоправних мера указује и чињеница да се ове мере, осим у кривичном праву, примењују и у другим гранама казненог права. Систем нашег казненог права, поред кривичног права, обухвата прекршајно и привреднопреступно право. Учиниоцима прекршаја и привредних преступа према нашем важећем казненом законодавству изричу се следеће мере имовинског карактера: новчана казна, одузимање предмета и одузимање имовинске користи.

Новчана казна једина је казна имовинског карактера која се изриче учиниоцима прекршаја. Према Закону о прекршајима из 2013. године новчана казна прописује се на два начина: 1. у фиксном износу и 2. у сразмери, односно у проценту са проузрокованом последицом. Општи минимум и општи максимум новчане казне зависе од субјекта за који се прописује. У случају неплаћања изречене новчане казне, Закон предвиђа замену новчане казне казном затвора или казном рада у јавном интересу или принудну наплату новчане казне. Нови Закон о прекршајима из 2013. године предвиђа вођење јединственог регистра неплаћених новчаних казни и других обавеза. Друга имовинска мера коју познаје наше прекршајно право је одузимање предмета. То је заштитна мера факултативног карактера. Као и Кривични законик и Закон о прекршајима предвиђа обавезу одузимања имовинске користи од учиниоца прекршаја. То је посебна прекршајна мера и састоји се у одузимању новца, хартија од вредности, предмета од вредности и сваке друге имовинске користи која је прибављена прекршајем.

За разлику од кривичног и прекршајног права који предвиђају систем казни, привреднопреступно право познаје само једну казну за учиниоце привредних преступа. То је новчана казна. Два су начина прописивања новчане казне: 1. систем фиксних износа и 2. систем пропорционалног одмеравања новчане казне. Новчана казна изриче се правном и одговорном лицу као учиниоцу привредног преступа.

Закон о привредним преступима предвиђа и могућност изрицања заштитне мере одузимања предмета и посебне привреднопреступне мере одузимања имовинске користи учиниоцима привредних преступа.

Међународно кривично право, као надржавно, наднационално, супранационално право познаје имовинске казеноправне мере. Једна од подела кривичних санкција у међународном кривичном праву је подела на санкције према: Статуту Међународног војног суда, Закону број 10. Контролног савета за Немачку, Статуту Хашког трибунала, Статуту Трибунала за Руанду и Римском статуту. Једина имовинска казна коју предвиђа Статут Међународног војног суда је конфискација имовине. Закон број 10. Контролног савета за Немачку познаје следеће имовинске санкције: новчану казну, конфискацију имовине и повраћај неправилно стечене имовине. Статути Хашког трибунала и Трибунала за Руанду предвиђају две имовинске кривичне санкције. То су: повраћај имовине правим власницима и одузимање добити, односно имовинске користи која је стечена вршењем кривичног дела. И на крају, према одредбама Римског статута учиниоцима међународних кривичних дела изричу се две казне имовинског карактера: новчана казна и конфискација прихода који су стечени извршењем кривичног дела.

На значај имовинских кривичноправних мера у кривичном законодавству указују и анализирани статистички подаци Републичког завода за статистику Републике Србије за период од 2006. године, када је ступио на снагу важећи Кривични законик, до 2011. године. Статистички подаци, за наведени период, указују на значајан проценат заступљености новчане казне у укупном броју изречених казни. У периоду од 2006. до 2011. године судови су најчешће изрицали казну затвора, а затим новчану казну. Структура изречених казни у 2007. и 2008. години указује на уједначеност у изрицању новчане казне и казне затвора, док у 2010. и 2011. години новчане казне чине 1/3 изречених казни.

Структура изречених новчаних казни по групама кривичних дела указује на чињеницу да је највећи број новчаних казни изречен учиниоцима кривичних дела против: безбедности јавног саобраћаја, части и угледа, здравља људи и имовине. Уколико се посматрају појединачна кривична дела у периоду од 2006. до 2011. године највећи број новчаних казни изречен је учиниоцима кривичног дела угрожавања јавног саобраћаја. На основу приказане структуре изречених новчаних

казни констатује се да се новчана казна у највећем броју случајева изрицала саобраћајним делинквентима. Такође, закључује се да се новчана казна у око 70% случајева изрицала у износу од 10.000 до 100.000 динара. Према томе, новчана казна се у периоду од 2006. до 2011. године углавном изрицала у ниском износу.

Друга анализирана кривичноправна мера је мера безбедности одузимање предмета. Анализирани подаци који се односе на изречене мере безбедности у периоду од 2006. до 2011. године указују на чињеницу да је мера одузимања предмета била најчешће изрицана мера безбедности. Она заузима око 60% свих изречених мера безбедности у наведеном периоду. Мера одузимања предмета у највећем броју случајева изрицала се учиниоцима кривичних дела против: здравља људи, правног саобраћаја, јавног реда и мира, живота и тела, привреде, имовине итд.

Одузимање имовинске користи, као посебна кривичноправна мера, састоји се у одузимању новца, предмета од вредности и сваке друге имовинске користи која је прибављена кривичним делом. У периоду од 2006. до 2011. године највећи број изречених мера одузимања имовинске користи забележен је 2008. и 2009. године. У структури изречених мера одузимања имовинске користи доминирају кривична дела против имовине. Изречене мере одузимања имовинске користи учиниоцима кривичних дела против имовине чине готово $2/3$ свих изречених мера одузимања имовинске користи. Поред ових кривичних дела, одузимање имовинске користи је мера коју су судови изрицали и учиниоцима кривичних дела против: здравља људи, привреде, службене дужности и животне средине.

ЛИТЕРАТУРА

Књиге

- Аврамовић, С., Правна историја старог века, Општа историја државе и права, I део, Новинско – издавачка установа Службени лист СРЈ, Београд, 1993.
- Атанацковић, Д., Критеријуми одмеравања казне, Издавачко предузеће Просвета, Београд, 1975.
- Атанацковић, Д., Пенологија, Научна књига, Београд, 1988.
- Аћимовић, М., Кривично право, Општи део, Градска штампарија, Суботица, 1937.
- Бабић, М., Марковић, И., Кривично право, Општи део, Правни факултет, Бања Лука, 2008.
- Бабић, М., Кривични законик Републике Српске, са коментаром, објашњењима и регистром појмова, Институт за правне и друштвене науке Правног факултета у Бања Луци, Бања Лука, 2001.
- Бачић, Ф., Кривично право, Опћи дио, Издавачка кућа Информатор, Загреб, 1978.
- Благојевић, М., Србија Немањића и Хиландар, Београд, 1998.
- Бркић, М., Црногорчевић, Ј., Основни закон о прекршајима са коментаром, Савремена администрација, Београд, 1963.
- Вајс, А., Кандић, Ј., Општа историја државе и права, Савремена администрација, Београд, 1971.
- Врховшек М., Јеренић, П., Коментар Закона о привредним преступима, Правно економски центар, Београд, 1977.
- Вујевић, М., Увођење у знанствени рад у подручју друштвених знаности, Школска књига, Загреб, 2006.
- Гарсон, Е., Кривично право – Извори, развој, садашње стање, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1926.
- Грубач, М., Кривично процесно право, Посебни део, Службени гласник, Београд, 2004.
- Делибашић, Т., Практична примена Закона о прекршајима, правна схватања казненог права са коментаром, Службени гласник, Београд, 2008.

Димитријевић, Д., Основи кривичног права ФНРЈ, Општи део, Увод, Универзитетско књижарско издавачко предузеће Веселин Маслеша, Сарајево, 1953.

Димитријевић, П., Прекршајно право, Општи део са судском праксом и обрасцима за примену, Службени гласник са Саветом за државну управу Владе Републике Србије, Београд, 2001.

Димитријевић, П., Јовашевић, Д., Прекршајно право, Јавно предузеће Службени лист СЦГ, Београд, 2005.

Докић, М., Микић, В., О привредним преступима, Савремена администрација, Београд, 1957.

Ђорђевић, Ђ., Прекршајно право, Полицијска академија, Београд, 2004.

Ђорђевић, М., Историја државе и права, Прва књига, Градина, Ниш, 1980.

Ђорђевић, М., Увод у општу историју државе и права, Прва књига, Раднички универзитет, Лесковац, 1969.

Ђорђевић, М., Михајловски, А., Деликти казненог права, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1978.

Ђурђић, В., Кривично процесно право, Посебни део, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу, Ниш, 2006.

Ђурђић, В., Кривично процесно право, Посебни део, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу, Ниш, 2011.

Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Међународно кривично право, Номос, Београд, 2003.

Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Кривично право, Посебни део, Номос, Београд, 2006.

Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Практикум за кривично право, Општи део, БеоСинг, Београд, 2008.

Живановић, Т., Дуалитет кривичних санкција, казне и мере безбедности, Издање књижарнице Рајковића и Ђуковића, Београд, 1928.

Живановић Т., Основи кривичног права, Општи део, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, 1922.

Живановић, Т., Основи кривичног права Краљевине Југославије, Општи део, 1. књига, Гундулић, Београд, 1935.

Живановић, Т., Основни проблеми кривичног права и друге студије, Службени лист СФРЈ, Београд, 1986.

Златарић, Б., Кривични законик у практичној примени, Новинско – издавачко предузеће Народне новине, Загреб, 1956.

Златарић, Б., Кривично право, I свезак, Новинско – издавачки, штампарски и биротехнички завод, Загреб, 1970.

Игњатовић, А., Кривично право, Општи део, Привредна академија, Нови Сад, 2007.

Јантолек, С., О Душановом законуку, Београд, 1948.

Јеремић, Т., (превод), Совјетско кривично право, Општи део, Издање одбора за уџбенике стручног удружења студената права, Београда, 1946.

Јовановић, Љ., Кривично право, Општи део, Правно – економски факултет, Ниш, 1967.

Јовановић, Љ., Кривично право, Општи део, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1986.

Јовановић, Љ., Ђурђић, В., Јовашевић, Д., Кривично право, Посебни део, Службени гласник, Београд, 2004.

Јовановић, Љ., Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Номос, Београд, 2002.

Јовашевић, Д., Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије, Јавно предузеће „Службени гласник“, Београд, 2002.

Јовашевић, Д., Коментар Закона о привредним преступима са судском праксом и регистром појмова, Службени лист СРЈ, Београд, 2001.

Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Номос, Београд, 2006.

Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2012.

Јовашевић, Д., Лексикон кривичног права, Службени лист СРЈ, Београд, 1998.

Јовашевић, Д., Међународно кривично право, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2011.

Јовашевић, Д., Међународна кривична дела: одговорност и кажњивост, Правни факултет у Нишу – Центар за публикације, Ниш, 2010.

Јовашевић, Д., Костић, М., Политика сузбијања криминалитета, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2012.

Јовашевић, Д., Положај малолетника у кривичном праву, Правни факултет у Нишу, Центар за публикације, Ниш, 2010.

Јовашевић, Д., Стевановић, З., Правни аспекти извршења кривичних санкција, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2007.

Јовашевић, Д., Привредни преступи у судској пракси, практикум, Службени гласник, Београд, 2001.

Јовашевић, Д., Прекршајно право, Свен, Ниш, 2012.

Касезе, А., Међународно кривично право, Београдски центар за људска права, Београд, 2005.

Кнежевић, С., Малолетничко кривично право, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2010.

Кокољ, М., Лазин, Ђ., Имовинске кривичне санкције и мере у југословенском кривичном праву, Научна књига, Београд, 1986.

Коментар Општег дела Кривичног законика, Архив за правне и друштвене науке, Београд, 1948.

Константиновић, Вилић, С., Костић, М., Извршење казни и других кривичних санкција у Републици Србији, Свен, Ниш, 2006.

Константиновић, Вилић, С., Ристановић, Николић, В., Криминологија, Правни факултет Универзитета у Нишу, Центар за публикације, Ниш, 2003.

Константиновић, Вилић, С., Костић, М., Пенологија, Свен, Ниш, 2006.

Константиновић, Вилић, С., Костић, М., Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији, Центар за публикације Правног факултета, Ниш, 2011.

Кркљуш, Љ., Правна историја српског народа, Прометеј, Нови Сад, 2002.

Лазаревић, Љ., Коментар Кривичног законика Републике Србије, Савремена администрација, Београд, 2006.

Лазаревић, Љ., Коментар Кривичног законика Републике Србије, Правни факултет Универзитета Унион, Београд, 2011.

Лазих, Д., Кривични законик од 27. јануара 1929. године са изменама и допунама од 9. октобра 1931. године.

Лукић, Т., Одузимање имовине криминалцима, Пословни биро, Београд, 2009.

Марковић, Б., Јустинијанов закон, Средњовековна византијско – српска правна компилација, Српска академија наука и уметности, Београд, 2007.

Мирковић, З., Карађорђевић законик, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за публикације, Београд, 2008.

Николић, Д., Ђорђевић, А., Законски текстови старог и средњег века, ГИП Бона Фидес, Ниш, 2002.

Николић, Д., Фрагменти правне историје, Институт за правна и друштвена истраживања Правног факултета у Нишу, Ниш, 1997.

Николић, Д., Историја права, Стари и средњи век, Центар за публикације Правног факултета у Нишу, Ниш, 2011.

Новаковић, Љ., Врховшек, М., Збирка судских одлука о привредним преступима, Правно економски центар, Београд, 1978.

Перовић, М., Кривично право СФРЈ, Општи дио, НИО „Универзитетска ријеч“, Универзитет „Вељко Влаховић“ у Титограду, Никшић, 1985.

Петровић, Б., Јовашевић, Д., Извршно кривично – казнено право, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 2006.

Петровић, Б., Јовашевић, Д., Кривично (казнено) право, Опћи део, Правни факултет, Сарајево, 2005.

Прадел Ж., Компаративно кривично право, санкције, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.

Радовановић, М., Кривично право СФРЈ, Општи део, Савремена администрација, Београд, 1966.

Рогић, К., Закон о прекршајима Социјалистичке Републике Србије са коментаром, пратећим прописима и обрасцима за практичну примену, Издавачка радна организација Привредна штампа, Београд, 1979.

Селаковић, Н., Душанов законик и правни транспланти, Београд, 2007.

Срзентић, Н., Стајић, А., Кривично право, Општи и посебни део, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1968.

Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ., Кривично право СФРЈ, Савремена администрација, 1986.

Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ., Кривично право СФРЈ, Општи део, Савремена администрација, Београд, 1978.

Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ., Кривично право СФРЈ, Општи део, Савремена администрација, Београд, 1979.

Срзентић, Н., Стајић, А., Лазаревић, Љ., Кривично право Југославије, Општи део, Савремена администрација, Београд, 1994.

Срзентић, Н., Стајић, А., Краус, Б., Лазаревић, Љ., Ђорђевић, М., Коментар Кривичног закона Републике Србије, ИШП Савремена администрација, Београд, 1995.

Стајић, А., Кривично право, Општи део, свеска 1., Комисија за издавање уџбеника и скрипата Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 1950.

Станојевић, О., Римско право, Јавно предузеће Службени гласник СЦГ, Београд, 2004.

Стевановић, Ч., Кривично процесно право, Научна књига, Београд, 1994.

Стевановић, Ч., Ђурђић, В., Кривично процесно право, Општи део, Центар за публикације Правног факултета Универзитета у Нишу, Ниш, 2006.

Стојановић, З., Коментар Кривичног законика, Службени гласник, Београд, 2007.

Стојановић, З., Коментар Кривичног закона СРЈ, Службени лист Србије и Црне Горе, Београд, 2003.

Стојановић, З., Кривично право, Општи део, Правна књига, Београд, 2009.

Так, Р., Sentencing and Punishment in the Netherlands, у: М. Tonry, R. Frase, Sentencing and Sanctions in Westwrn countries, Oxford University Press, 2001.

Таховић, Ј., Коментар Кривичног законика, Савремена администрација, Београд, 1956.

Топаловић, Б., Кривично право по предавањима др. Божидара Марковића, Штампариија Меркур, Београд, 1909.

Ћирић, З., Димитријевић, Б., Основи судске психијатрије и судске психологије, Студентски културни центар, Ниш, 2009.

Хорватић, Ж., Новоселец П., Казнено право, Опћи дио, Министарство унутарњих послова, Полицијска академија, Загреб, 1999.

Црногорчевић, Ј., Основи казненоправног система ФНРЈ, Савремена администрација, Београд, 1958.

Чејовић, Б., Кривично право, Општи део, Студентски културни центар, Ниш, 1995.

Чејовић, Б., Кривично право, Општи део, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.

Чубински, М., Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године, Издавачко и књићарско предузеће Геца Кон А. Д., Београд, 1934.

Шаркић, С., Општа историја државе и права, Издавачка агенција Драганић, Београд, 1995.

Шаркић, С., Историја државе и права, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2012.

Шиловић, Ј., Казнено право, Знанствена књижница, Загреб, 1908.

Научни чланци

Васиљевић, Д., Примена новчане казне у дневним износима у неким законодавствима, Социјална мисао, Београд, број 1/2009, стр. 99-114.

Владисављевић, А., Сврха казни у привредно – казненом праву, у: Стеван Ђурђић (уредник), Зборник: Привредни преступи у законодавству и пракси, Привредна штампа, Београд, 1981.

Врекић, Д., Правна природа мере одузимања имовинске користи у кривичном праву, Право –теорија и пракса, Нови Сад, број 9-10/1995, стр. 98-107.

Врекић, Д., Утврђивање имовинске користи у кривичном праву, Право – теорија и пракса, Нови Сад, број 10/1996, стр. 87-102.

Грубач, М., Одузимање имовине проистекле из кривичног дела, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 1/2010, стр. 34-37.

Ђорђевић, Ђ., Одмеравање новчане казне, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/1998, стр. 101-113.

Ивичевић, Е., Утврђивање имовинске користи стечене казним дјелом у хрватском праву и судској пракси, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 1/2004, стр. 217-238.

Илић, Г., Одузимање имовине стечене криминалом, Ревиија за безбедност, Београд, број 5/2008, стр. 5-16.

Јовашевић, Д., Петровић, Б., Кривична одговорност правних лица у савременом кривичном праву, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, број 49/2007, стр. 185-209.

Јовашевић, Д., Кривичноправни аспекти превенције имовинског криминалитета, Судска пракса, Београд, фебруар – март 2003, стр. 85-91.

Јовашевић, Д., Међународно кривично правосуђе – између права, правде, помирења и права жртава, Међународни проблеми, Београд, број 4/2011, стр. 536-566.

Јовашевић, Д., Новчана казна у југословенском кривичном праву, Правни зборник – часопис за правну теорију и праксу, Подгорица, број 1-2/2001, стр. 230-243.

Јовашевић, Д., Одговорност правних лица у кривичном праву Босне и Херцеговине, Страни правни живот, Београд, број 1-3/2006, стр. 284-302.

Јовашевић, Д., Основне карактеристике кривичног законодавства Карађорђево Србије, Пешчаник IV, Ниш, број 4/2006, стр. 89– 102.

Јовашевић, Д., Појам и елементи међународног кривичног дела, Архив за правне и друштвене науке, Београд, број 1-2/2009, стр. 21-47.

Јовашевић, Д., Примена казне конфискације имовине у сузбијању организованог криминалитета, Ревизија за безбедност, Београд, број 4/2007, стр. 24-28.

Јовашевић, Д., Примена новчане казне, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 11/2009, стр. 461-477.

Јовашевић, Д., Примена новчане казне у кривичном праву Републике Србије, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Ниш, број 55/2010, стр. 47-73.

Јовашевић, Д., Систем имовинских санкција у кривичном праву Србије и Црне Горе, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 12/2005, стр. 613-627.

Јовашевић, Д., Систем међународних кривичних дела, Политичка ревија, Београд, број 2/2010, стр. 123-146.

Јовашевић, Д., Систем санкција у новом Закону о прекршајима, Гласник Адвокатске коморе Војводине, Нови Сад, број 4/2006, стр. 150-175.

Коларић, Д., Систем казни у светлу Римског статута сталног Међународног кривичног суда, Наука, безбедност, полиција, Београд, број 2/2005, стр. 117-136.

Лазин, Ђ., Привремено одузимање предмета и имовинске користи у поступку за дела организованог криминала, Правни живот, часопис за правну теорију и праксу, Београд, број 7-8/2004, стр.181-200.

Лајић, О., Посебни облици одузимања добити стечене криминалом, преузето са: <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0352-5732/2012/0352-57321241625L.pdf>, приступ: 12.07.2013.

Лајић, О., О правној природи института одузимања имовине проистекле из кривичног дела, Зборних радова Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, број 2/2010, стр. 349-362.

Levi, M., Reserval of the burden of proof in confiscation of the proceeds of crime: a Council of Europe Best Practice Survey, Strasbourg, Council of Europe – European Committee of Crime Problems, 2000.

Милутиновић, М., Актуелна ситуација и тенденција криминалне политике у Југославији, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, 1986.

Мујановић, Е., Одузимање илегално стечене имовине, преузето са: <http://tibih.org/wp-content/uploads/2011/03/Oduzimanje-ilegalno-stecene-imovine1.pdf>, приступ: 22.08.2013.

Николић, Д., Одмеравање казне, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, Београд, стр. 68-91., преузето са: <http://vk.sud.rs/assets/files/bilteni/bilten%202004-3.pdf>, приступ: 05. 08. 2013.

Пањевић, М., Новчана казна у Кривичном законнику Републике Србије, Бранич, Београд, број 3-4/2005, стр. 52-59.

Paoli, L., Fijnaut, C., Organized crime and Its Control Police, European journal of Crime, Criminal law and criminal justice, no. 3/2006, стр. 307-327.

Перишић, Ј., Одузимање имовине стечене кривичним делом са посебним освртом на утицај одлуке о одузимању имовине и на породицу окривљеног, Право – теорија и пракса, Нови Сад, број 1-3/2011, стр. 64-86.

Петровић, Б., Изрицање казни и заштитних мера и казнена политика судова у привредним преступима, у: Стеван Ђурђић (уредник), Зборник: Привредни преступи у законодавству и пракси, Привредна штампа, Београд, 1981.

Танчић, Д., Историјски метод у друштвеним и политичким наукама, Токови историје, Београд, број 1/2010, стр. 181-207.

Тањевић, Н., Реформисање мере одузимања имовинске користи, Безбедност, Београд, број 3/2010, стр. 158-175.

Томановић, М., О неким неспоразумима око примене мере безбедности одузимања предмета, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1-2/2000, стр. 87-106.

Томић, З., Критерији и проблематика код утврђивања вриједности имовинске користи прибављене кривичним дјелом, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 29/1981, стр. 145-158.

Томић, З., Одузимање имовинске користи прибављене кривичним дјелом, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 28/1980, стр. 243-253.

Томић, З., О правној природи мјере одузимања предмета у нашем кривичном праву, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 38/1990, стр. 201-220.

Томић, З., Правна природа мјере одузимања имовинске користи прибављене кривичним дјелом, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 30/1983, стр.137-149.

Томић, З., Теоријско и практично одређење појма предмета који су настали извршењем кривичног дела, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 35/1987, стр. 155-162.

Торбица М., Одузимање имовине стечене криминалом у Србији и земљама југоисточне Европе, Право – теорија и пракса, Нови Сад, број 9-10/2010, стр. 104-118.

Турковић, М., Одузимање имовинске користи остварене кривичним дјелом и прекршајем, преузето са: <http://www.iusinfo.hr/dailycontent/Topical.aspx?id=8752>, приступ: 08.08.2013.

Freiberg, A., Confiscating the proceeds of White Collar Crime, Proceedings of a Conference held 20-23 August 1991, Canberra: Australian Institute of Criminology.

Законски текстови

Закон за малолетничку правду, Службен весник на Република Македонија број 87/2007.

Закон о врстама казни, Службени лист Демократске Федеративне Југославије број 48/1945.

Законик о кривичном поступку, Службени гласник Републике Србије број: 72/2011, 101/2011, 121/2011, 32/2013 и 45/2013.

Закон о извршењу казни, Службени лист ФНРЈ број 92/1948.

Закон о извршењу казни, мера безбедности и васпитно – поправних мера, Службени лист ФНРЈ број 47/1951.

Закон о извршењу кривичних санкција, Службени гласник Републике Србије број: 85/2005 и 72/2009.

Закон о извршењу и обезбеђењу, Службени гласник Републике Србије број 31/2011.

Закон о изменама и допунама Кривичног законика Краљевине Југославије, Службене новине број 245/1930.

Закон о изменама и допунама Кривичног законика, Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије број 30/1959.

Закон о изменама и допунама Кривичног закона СР Југославије, Службени лист СРЈ број 24/1994.

Закон о изменама и допунама Кривичног закона СР Југославије, Службени гласник СРЈ број 61/2001.

Закон о конфискацији имовине и о извршењу конфискације, Службени лист ФНРЈ број: 61/1946, 74/1946 и 105/1946.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, Службени гласник Републике Србије број 85/2005.

Закон о одговорности правних лица за кривична дела, Службени гласник Републике Србије број 97/2008.

Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Службени гласник Републике Србије број 97/2008.

Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Службени гласник Републике Србије број 32/2013.

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, Службени гласник број: 42/2002, 27/2003 и 39/2003.

Закон о поступку одузимања имовинске користи остварене казним дјелом и прекршајем, Народне новине Републике Хрватске број 145/2010.

Закон о потврди и изменама Закона о врстама казни, Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије број 66/1946.

Закон о прекршајима, Службени гласник Социјалистичке Републике Србије број 6/1979.

Закон о прекршајима, Службени гласник Републике Србије број: 101/2005, 116/2008 и 111/2009.

Закон о прекршајима, Службени гласник Републике Србије број 65/2013.

Закон о привредним преступима, Службени лист СФРЈ број: 4/1977, 36/1977 – испр., 14/1985, 10/1986, 74/1987, 57/1989, 3/1990 и Службени лист СРЈ број: 27/1992, 16/1993, 31/1993, 41/1993, 50/1993, 24/1994, 28/1996 и 64/2001 и Службени гласник Републике Србије број 101/2005.

Закон о привредним судовима, Службени лист ФНРЈ број 31/1954.

Закон о привредним преступима, Службени лист ФНРЈ број: 16/1960, 28/1962 и Службени лист СФРЈ број: 10/1965, 42/1969 и 6/1973.

Казенски законик Републике Словеније, Урадни лист Републике Словеније број: 63/1994, 70/1994, 23/1999, 40/2004 и 95/2004.

Казенски законик Републике Словеније, Урадни лист Републике Словеније број 55/2008.

Казнени закон Републике Хрватске, Народне новине Републике Хрватске број: 110/1997, 27/1998, 50/2000, 129/2000, 51/2001, 111/2003, 190/2003, 105/2004, 71/2006, 110/2007, 152/2008 и 57/2011.

Казнени закон Републике Хрватске, Народне новине Републике Хрватске, број: 125/2011 и 144/2012.

Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, Службени лист СРЈ – Међународни уговори број 7/2002.

Конвенција УН против транснационалног организованог криминала, Службени лист СРЈ – Међународни уговори број 6/2001.

Кривичен законик Републике Македоније, Службени весник на Република Македонија број: 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008 и 114/2009.

Кривични законик, Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије број 13/1951.

Кривични закон Босне и Херцеговине, Службени гласник Босне и Херцеговине број 2/2003, са изменама и допунама објављеним у Службеном гласнику Босне и Херцеговине број: 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2005, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 32/2007 и 8/2010.

Кривични закон Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине, Службени гласник Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине број: 10/2003, 6/2005, 14/2007, 19/2007, 21/2007, 2/2008, 17/2009 и 21/2010.

Кривични законик Краљевине Југославије, Службене новине број 33 – XVI од 9. фебруара 1929. године.

Кривични закон Републике Србије, Центар за менаџмент, Београд, 2002.

Кривични законик Републике Србије, Службени гласник Републике Србије број: 85/2005, 88/2005, 115/2005, 72/2009, 111/2009 и 121/2012.

Кривични закон Републике Српске, Службени гласник Републике Српске број 22/2000.

Кривични закон Републике Српске, Службени гласник Републике Српске број: 49/2003, 108/2004, 37/2006, 70/2006 и 73/2010.

Кривични закон Републике Хрватске, Народне новине Републике Хрватске број: 32/1993, 38/1993, 16/1996 и 28/1996.

Кривични закон Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине, Службени лист Социјалистичке Републике Босне и Херцеговине број 16/1977.

Кривични закон СР Србије, Службени гласник СР Србије број: 26/1977, 28/1977, 43/1977, 20/1979, 24/1984, 39/1986, 51/1987, 6/1989, 42/1989 и 21/1990 и Службени гласник Републике Србије број: 16/1990, 26/1991, 75/1991, 9/1992, 49/1992, 51/1992, 23/1993, 67/1993, 47/1994, 17/1995, 44/1998, 10/2002, 11/2002, 80/2002, 39/2003 и 67/2003.

Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, Службене новине Федерације Босне и Херцеговине број 43/1998.

Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, Службене новине Федерације Босне и Херцеговине број: 36/2003, 37/2003, 21/2004, 69/2004, 18/2005 и 42/2010.

Кривични законик Црне Горе, Службени лист Републике Црне Горе број: 70/2003, 13/2003, 47/2006 и Службени лист Црне Горе број: 40/2008 и 25/2010.

Кривичноправна конвенција о корупцији, Службени лист СРЈ – Међународни уговори број 2/2002.

Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма, Службени лист СРЈ – Међународни уговори број 7/2002.

Национална стратегија за борбу против организованог криминала, Службени гласник Републике Србије број 23/2009.

Основни закон о прекршајима, Службени лист ФНРЈ број 2/1959.

Основни кривични закон, Службени лист Социјалистичке Федеративне Републике Југославије број: 44/1976, 36/1977, 34/1984, 74/1987, 57/1989, 3/1990, 38/1990, 45/1990 и 54/1990 и Службени лист Савезне Републике Југославије број: 35/1992, 16/1993, 31/1993, 37/1992, 24/1994 и 61/2001 и Службени гласник Републике Србије број 39/2003.

Основни кривични закон Републике Хрватске, Народне новине Републике Хрватске број: 31/1993, 39/1993, 108/1995, 16/1996 и 28/1996.

Општи кривични закон, Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије број 106/1947.

Уредба о оснивању предузећа и радњи, Службени лист ФНРЈ број 51/1953.

Устав СФРЈ, Службени лист СФРЈ број 9/1974.

Електронске адресе

Amaolo, A., L'istituto giuridico della confisca nel diritto penale, преузето са: <http://www.overlex.com/leggiarticolo.asp?id=2433>, приступ: 14.08.2013.

<http://dusanov-zakonik.com>

<http://guskova.ru>

[http://princeton.edu/achaney/tmvw/wiki100/docs/Fine_\(penalty\).html](http://princeton.edu/achaney/tmvw/wiki100/docs/Fine_(penalty).html), приступ: 21.07.2013.

Charter of the International Military Tribunal, преузето са: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp#art27>, приступ: 09. 09. 2013.

Criminal Code of The Republic of Albania, amended by Law No 8733, date 24.01.2001., преузето са: <http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/eur/arch/alb/PenalCode.pdf>, приступ: 23.08.2013.

Criminal Code of The Republic of Belarus, преузето са: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=230038, приступ: 24.08.2013.

Criminal Code of The Republic of Bulgaria, Publicatio State Gazette No. 26/02.04.1968, in force as of 01.05.1968., last amendment SG No. 32/27.04.2010., in force as of 25.05.2010., преузето са:

<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8881/preview>, приступ: 17.08.2013.

Criminal Code of the Republic of Estonia, преузето са: <http://legislationline.org/download/action/download/id/1280/file/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm/preview>, приступ: 08.09.2013.

Criminal Code of the Republic of Latvia, преузето са: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, приступ: 10.09.2013.

The Criminal Code of The Republic of Lithuania, преузето са: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=366707, приступ: 11.09.2013.

Criminal Code of The Republic of Ukraine, преузето са: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=180918, приступ: 01.09.2013.

Criminal Code of the Russian Federation, преузето са: <http://www.russian-criminal-code.com>, приступ: 13.06.2013.

Code pénal, Version consolidée au 7 août 2013, преузето са: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719>, приступ: 30.08. 2103.

Greek Penal Code, преузето са: <http://www.c00.org/p/greek-penal-code.html>, приступ: 04.09.2013.

Nuremberg Trials Final Report Appendix D: Contol Counsil Law No. 10, преузето са: <http://avalon.law.yale.edu/imt/imt10/asp>, приступ: 09. 09. 2013.

Rule of Procedure and Evidence, преузето са: http://icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Documents/RulesProcedureEvidenceEng.pdf, приступ: 18.02.2013.

Rome Statute of the International Criminal Court, преузето са: <http://icc-cpi.int/nr/rdonlyres/add16852-ae9-4757-abe7-9cdc7cf02886/283503/romestatuteng1.pdf>, приступ: 18.02.2013.

Schweizerisches Strafgesetzbuch, vom 21. Dezember 1937 (Stand am 1. Juli 2013.), преузето са: <http://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.html>, приступ: 31.08. 2013.

Статистички билтен – Пунолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужбе и осуде – 2006., број 490. Републички завод за статистику, Београд, 2009., <http://webrzs.stat.gov.rs>. приступ: 22.10.2012.

Статистички билтен – Пунолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужбе и осуде – 2007., број 502., <http://webrzs.stat.gov.rs>. приступ: 22.10.2012.

Статистички билтен – Пунолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужбе и осуде – 2008., број 514., <http://webrzs.stat.gov.rs>. приступ: 22.10.2012.

Статистички билтен – Пунолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужбе и осуде – 2009., број 529., <http://webrzs.stat.gov.rs>. приступ: 22.10.2012.

Статистички билтен – Пунолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужбе и осуде – 2010., број 546., <http://webrzs.stat.gov.rs>. приступ: 22.10.2012.

Статистички билтен – Пунолетни учиниоци кривичних дела – Пријаве, оптужбе и осуде – 2011., број 558., <http://webrzs.stat.gov.rs>. приступ: 22.10.2012.

Статут Међународног кривичног суда за бившу Југославију, преузето са: http://tuzilastvorz.org.rs/ntml_trz/propisi/statut_mktj_lat.pdf, приступ: 09.09.2013.

The Charter and Judgment of the Nürnberg Tribunal, history and analysis, преузето са: http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a-cn4_5.pdf, приступ: 10.09.2013.

The Criminal Code of Finland, преузето са: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf>, приступ: 09.09.2013.

The Spanish Criminal Code, преузето са: http://www.sanchezcervera-abogados.com/en/files/2012/06/Criminal_Code_C%C3%B3digo_Penal.pdf, приступ: 20.08.2013.

БИОГРАФИЈА

Мирјана Д. Павловић је рођена 28. новембра 1985. године у Прокупљу. Основну школу и гимназију је завршила у Блацу као добитник Вукове дипломе и ученик генерације. Живи у Нишу.

Правни факултет у Нишу уписала је школске 2004/05. године где је и дипломирала 17. децембра 2008. године са просечном оценом 8.03. У току студија на Правном факултету учествовала је у раду Правне клинике.

Школске 2009/10. године уписала се на докторске академске студије права из уже кривичноправне научне области на Правном факултету у Нишу. У току студирања на докторским академским студијама права положила је све испите предвиђене студијским програмом са високим оценама. Успешно је одбранила и два семинарска рада и то: „Заблуда у кривичном праву“ и „Заводске васпитне мере“. Аутор је више научних и стручних радова из области казненог права.

Прилог 1.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом
ИМОВИНСКЕ КРЪВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација, ни у целини, ни у деловима, није била предложена за добијање било које дипломе, према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

у Нишу, 15.09.2014. год

Аутор дисертације:
Мирјана Павловић

Потпис докторанда:

Мирјана Павловић

Прилог 2.

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНЕ И ЕЛЕКТРОНСКЕ ВЕРЗИЈЕ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ

Име и презиме аутора: Мирјана Павловић

Студијски програм: ДОКТОРСКЕ АКАДЕМСКЕ СТУДИЈЕ ПРАВА

Наслов рада: ИМОВИНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ

Ментор: Проф. др Драган Јовановић

- Изјављујем да је штампана верзија моје докторске дисертације истоветна електронској верзији, коју сам предао/ла за уношење у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 15.05.2014. год.

Аутор дисертације: Мирјана Павловић

Потпис докторанда:

Мирјана Павловић

Прилог 3.

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да, у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

ИМОВИНСКЕ КРИВИЧНОПРАВНЕ МЕРЕ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да подвучете само једну од шест понуђених лиценци; кратак опис лиценци је у наставку текста).

у Нишу, 15.05.2014. год

Аутор дисертације:
Мирјана Павловић

Потпис докторанда:

Мирјана Павловић